

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, УПРАВЛІННЯ
ТА СУСПІЛЬНИХ НАУК

СОЦІАЛЬНА РОБОТА: СТАНОВЛЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ, РОЗВИТОК

МАТЕРІАЛИ VI ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ
18 ГРУДНЯ 2025 РОКУ

Львів – 2026

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

Факультет психології та соціального захисту

Кафедра соціальної роботи, управління та суспільних наук

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА:
СТАНОВЛЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ, РОЗВИТОК**

Матеріали
VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю
18 грудня 2025 року

Львів – 2026

УДК 316.4.05: 009. 37.032

Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток.
Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 18 грудня 2025 р.; [за ред.: Нагірняк М.Я.]. Львів : ЛДУ БЖД, 2026. 590 с.

Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (грудень 2025 р.) присвячені стратегічним змінам у системі соціальної роботи під впливом воєнного стану. У збірнику проаналізовано перехід до розвивальної парадигми та впровадження інноваційних технологій у соціальну політику. Особлива увага приділена комплексній підтримці ветеранів, військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та громадян, які постраждали від наслідків бойових дій.. Матеріали охоплюють широкий спектр тем: від психологічної реабілітації та соціального супроводу в секторі безпеки до новітніх методів соціального менеджменту та взаємодії державних і громадських інституцій.

Опубліковані тези мають вагоме значення для модернізації вищої освіти та практичної діяльності. Вони спрямовані на: вдосконалення професійної освіти, формування компетентностей, професійних навичок майбутніх соціальних працівників, сприяння активному обміну досвідом між науковою спільнотою та практикуючими спеціалістами, розробку адаптивної та професійної моделі діяльності фахівця соціальної сфери, що відповідає викликам сучасності.

Це видання стане цінним ресурсом для широкого кола читачів, які прагнуть глибоко зрозуміти виклики, що постали перед соціальною сферою в часи війни та масштабних суспільних змін. Книга пропонує ґрунтовний аналіз пріоритетів розвитку галузі. Особливу увагу приділено стратегіям післявоєнного відновлення, що робить видання актуальним як для науковців, так і для практиків.

Головний редактор: НАГІРНЯК Михайло Ярославович

кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету психології та соціального захисту
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
(Протокол № 3, від 23 січня 2026 р.)*

© Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2026
© Кафедра соціальної роботи, управління та суспільних наук 2026
© Нагірняк М.Я. 2026

ПЕРЕДМОВА

На сучасному етапі соціальна робота в Україні трансформувалася у комплексний науково-практичний простір, що адаптується до радикальних суспільних змін. Війна, глибокі економічні зрушення та переоцінка суспільних цінностей сформували нову реальність, у якій традиційні підходи потребують докорінного переосмислення. Стрімке збільшення кількості громадян, що потребують підтримки, та запит на відновлення соціальної єдності диктують необхідність розширення наукових і освітніх горизонтів галузі. У контексті воєнного стану професійна діяльність у сферах соціального захисту та супроводу набуває стратегічного значення, стаючи фундаментом для подолання складних життєвих обставин мільйонів українців.

На перший план виходить завдання модернізації професійної підготовки кадрів та актуалізації теоретичного фундаменту галузі. Соціальна робота сьогодні має бути не просто адаптованою до реалій війни, а й орієнтованою на стратегію післявоєнної рекуперації. Важливим вектором стає інтеграція психологічного компонента в систему соціальної підтримки. У такій інтерпретації соціальна робота переростає межі звичайного надання допомоги, перетворюючись на фундаментальний інструмент зміцнення суспільної життєстійкості, збереження людського капіталу та сталого розвитку територіальних громад.

Зростання соціальних ризиків диктує потребу в глибокому аналізі впливу війни на соціальну архітектуру суспільства. Ключовим вектором трансформації професійних практик стає впровадження травмоінформованого підходу, який виступає методологічним фундаментом для роботи з особами, що пережили травму чи втрату. Паралельно з цим, адаптація до кризових умов вимагає інституційних змін, зокрема розвитку міжсекторальної співпраці та впровадження громадоорієнтованих моделей допомоги. Особливої ваги набуває питання збереження професійного ресурсу: через

надмірне психологічне навантаження на фахівців критично актуалізується потреба в системах підтримки та профілактиці емоційного вигорання.

Нинішня стадія розбудови української системи соціальної роботи визначається глибокою трансформацією всіх її рівнів. Масштаб змін вимагає не лише підвищеної уваги до нових соціальних викликів, а й стратегічного перегляду змісту соціальної політики. Важливо забезпечити синергію між формами соціального впливу на рівні окремої особистості та стратегіями розвитку суспільства в цілому. Фундаментом цих процесів має стати модернізована система підготовки кадрів, здатних ефективно оперувати інструментами соціального супроводу в динамічному середовищі.

Ключова мета VI Всеукраїнської науково-практичної конференції полягає у фундаментальному аналізі сучасних наукових парадигм та практичних векторів розвитку соціальної сфери в Україні. Захід спрямований на консолідацію зусиль наукової спільноти та практиків для розробки дієвих механізмів адаптації соціальної роботи до реалій воєнного стану та стратегій повоєнного відновлення. У центрі дискусій — питання вдосконалення соціального менеджменту, розбудова міжнародної та вітчизняної систем соціального захисту, а також модернізація професійної підготовки фахівців, здатних відповідати на критичні виклики сучасності.

Ефективна реалізація соціальної роботи в Україні сьогодні стримується низкою проблем, розв'язання яких є критично важливим науково-прикладним завданням. Своєчасна відповідь на ці виклики безпосередньо впливає на якість життя військових, ветеранів, ВПО, а також на стабільність родин і життєстійкість суспільства в цілому.

Робота конференції зосереджена за такими стратегічними векторами:

- теорія та методологія в умовах змін: дослідження новітніх парадигм і концепцій розвитку соціальної сфери, аналіз національних та глобальних викликів соціальної політики, адаптація соціальних практик до умов війни та стратегічне

планування післявоєнного відновлення, вивчення соціальної мобільності та механізмів зміцнення стійкості громад;

- соціальний захист та адресна підтримка: специфіка соціального супроводу в секторі національної безпеки, комплексна реабілітація та реінтеграція ветеранів у цивільне життя, взаємодія державних структур та громадських організацій у наданні соціальних послуг;

- освіта, менеджмент та професійна майстерність: модернізація професійної підготовки соціальних працівників і педагогів, проектування адекватної моделі компетенцій фахівця для роботи у кризових умовах;

- психосоціальний та міждисциплінарний вимір: теоретичні та практичні методи роботи з психологічною травмою та втратою, профілактика емоційного вигорання фахівців, інтеграція знань з різних галузей для вирішення складних соціальних аномалій.

До збірника увійшли наукові статті та тези доповідей учасників VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 грудня 2025 р.). Ми щиро сподіваємося, що представлена праця стане джерелом натхнення та нових знань для всіх, хто прагне розвивати пріоритетні напрями соціальної галузі. Матеріали будуть корисними для тих, хто залучений до процесів післявоєнного відновлення та розбудови інноваційної системи соціальної роботи в Україні й світі – системи, здатної не лише ефективно надавати послуги, а й дієво запобігати соціальним ризикам у часи великих трансформацій.

*Андрій ЦЮПРИК,
завідувач кафедри соціальної роботи,
управління та суспільних наук
доктор педагогічних наук, доцент,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності*

Ігор КОВАЛЬ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

**СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА
ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ЗАСАДИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Сучасні умови функціонування сектору безпеки та оборони України визначаються масштабною збройною агресією Російської Федерації, що триває з 2014 року і значно загострилася у 2022 році. Це зумовило безпрецедентне навантаження на систему соціального захисту військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей. Необхідність підтримки особового складу на всіх етапах – від мобілізації до повернення до цивільного життя – актуалізує питання розвитку сучасного, ефективного й науково обґрунтованого соціального супроводу. Значне збільшення чисельності осіб, залучених до оборони держави, та тих, хто повертається з фронту, посилює роль соціального супроводу як механізму підтримки, адаптації та реінтеграції, що виступає системоутворювальним елементом ветеранської політики та гуманітарної безпеки [1; 2].

Наукове осмислення структури й закономірностей соціального супроводу дозволяє не лише підвищити якість надання відповідних послуг, а й сприяти модернізації державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців. У науковій літературі соціальний супровід трактують як багатовимірний процес, що включає комплекс соціальних, психологічних, юридичних, освітніх і реабілітаційних заходів, спрямованих на подолання бар'єрів життєдіяльності та відновлення соціального функціонування особи. Такий підхід обґрунтовується науковцями, які підкреслюють необхідність індивідуалізації супроводу, міждисциплінарності та заснування на принципах людиноцентричної соціальної політики.

У секторі безпеки та оборони соціальний супровід охоплює підтримку військовослужбовців, ветеранів, добровольців, осіб рядового і начальницького складу та членів їхніх сімей. Його ключова мета полягає у забезпеченні соціального комфорту, відновленні психологічної рівноваги, стабілізації морально-психологічного стану, запобіганні травматизації та підтримці боєздатності підрозділів. У цьому контексті соціальний супровід виступає не лише соціальною послугою, а й важливим елементом системи національної безпеки та стійкості держави.

Соціальний супровід можна розглядати в трьох взаємопов'язаних вимірах:

1. Елемент державної соціальної політики, який забезпечує реалізацію прав і гарантій військовослужбовців та їхніх сімей в умовах підвищеного ризику.

2. Інструмент адаптації та реінтеграції військовослужбовців після звільнення зі служби, що охоплює психологічне відновлення, професійну переорієнтацію та повернення до мирного життя.

3. Складову морально-психологічного забезпечення, що прямо впливає на ефективність виконання службових завдань, стійкість особового складу та зниження рівня бойових психологічних травм.

Правова основа соціального супроводу в Україні представлена широким комплексом законів і підзаконних актів, що регулюють соціальний захист військових та ветеранів. У цьому контексті особливо важливою є конституційна норма.

Стаття 17 Конституції України передбачає, що держава забезпечує соціальний захист військовослужбовців та членів їхніх сімей, що створює фундамент для формування спеціальних соціальних механізмів підтримки.

До основних законів, що визначають правові засади супроводу, належать:

– Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» № 2011-XII. Він

встановлює коло соціальних гарантій, включно з медичним забезпеченням, санаторно-курортним лікуванням, соціальною реабілітацією, пільгами та забезпеченням житлом.

– Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII, який регламентує порядок надання статусів, пільг і вирішує питання взаємодії державних органів у сфері підтримки ветеранів.

– Закон України «Про соціальні послуги» № 2671-VIII, що визначає стандартизовані підходи до соціального супроводу як окремої соціальної послуги та впроваджує європейські принципи соціальної роботи.

Серед підзаконних актів важливе місце посідають:

– Постанова КМУ № 948 «Деякі питання впровадження діяльності служб супроводу військовослужбовців...», яка затверджує механізми функціонування служб супроводу і визначає структурні елементи системи підтримки.

– Постанова КМУ № 754 «Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та жертв нацистських переслідувань», яка регулює організацію надання соціальних послуг ветеранам та їхнім сім'ям.

– Накази Міністерства оборони, МВС, Мінветеранів щодо психологічного забезпечення та реабілітаційних програм.

Крім того, стратегічні документи – Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року та Стратегія розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року – визначають довгострокові напрями трансформації системи супроводу відповідно до практик НАТО, ЄС і міжнародних гуманітарних стандартів.

Попри наявність значної нормативної бази, існує потреба подальшої модернізації, зокрема в частині гармонізації процедур, уніфікації стандартів соціальних послуг та цифровізації процесів.

До основних напрямів соціального супроводу у секторі безпеки та оборони відносимо:

1. Психологічний супровід – включає кризове втручання, індивідуальні та групові консультації, лікування ПТСР, профілактику професійного вигорання. В Україні розвиваються такі моделі як Mental Health Gap Action Programme, а також національні програми психологічної підтримки.

2. Медична та фізична реабілітація – передбачає комплексне лікування бойових травм, протезування, фізичну реабілітацію, тривале медичне спостереження. Посилюється співпраця з міжнародними реабілітаційними центрами.

3. Соціально-правовий супровід – охоплює консультування щодо оформлення статусів, отримання виплат, захисту прав поранених, роботи з сім'ями загиблих, взаємодію з органами соціального захисту.

4. Освітня та професійна адаптація – програми перепідготовки, професійного навчання, ветеранського підприємництва, сприяння працевлаштуванню через служби зайнятості та ветеранські простори.

5. Робота з сім'ями військовослужбовців – соціальний супровід передбачає психологічну допомогу сім'ям, підтримку дітей військових, супровід під час поранення або загибелі військовослужбовця, реабілітацію членів родин.

Реалізація соціального супроводу військовослужбовців і ветеранів супроводжується низкою серйозних викликів, серед яких – значна кількість осіб, що потребують довготривалої та комплексної підтримки, нерівномірний доступ до соціальних і реабілітаційних послуг у різних регіонах країни, гостра нестача підготовлених фахівців (психологів, соціальних працівників, реабілітологів), високий рівень професійного вигорання кадрів, фрагментарність системи соціального захисту та недостатня координація між міністерствами і відомствами, а також нагальна потреба у впровадженні сучасних стандартів реабілітації та доказових методик психологічної підтримки.

Окреслені виклики вимагають посилення державної координації, модернізації законодавства, розширення

професійної підготовки кадрів і впровадження нових форм соціальної роботи.

Перспективними напрямками розвитку соціального супроводу у секторі оборони вбачаємо у: розбудові єдиної цифрової платформи супроводу військових і ветеранів; розвитку ветеранських просторів і центрів реабілітації; інтеграції міжнародних стандартів НАТО у галузі психологічної підтримки; впровадженні мультидисциплінарних команд у соціальній роботі; удосконаленні системи підготовки фахівців; посиленні державно-громадського партнерства.

Соціальний супровід у секторі безпеки та оборони є одним із найважливіших компонентів гуманітарної та соціальної політики України. Він сприяє стабільності та відновленню військовослужбовців, їхній адаптації, психологічній рівновазі та ефективній реінтеграції після служби. Незважаючи на розвинену нормативно-правову базу, система потребує подальшої модернізації, уніфікації нормативів, розвитку інфраструктури та професійного кадрового забезпечення. Успішний розвиток соціального супроводу можливий за умови міжвідомчої взаємодії, інтеграції міжнародних стандартів, цифровізації послуг і впровадження доказових підходів у сфері соціальної роботи та психологічної підтримки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвин А., Коваль І. Професійна підготовка офіцерів Збройних сил України за стандартами країн НАТО. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 73, т. 2. С. 333–339. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-2-51>.
2. Олійник Л.В., Коваль І.С. Розвиток стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів в умовах оборони. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2025. № 2 (6). С. 123–129. DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2025-2-19/>.

Ігор МЕЩАН

Київська обласна військова адміністрація

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Соціальна робота в умовах воєнного стану в Україні набуває критичного значення, оскільки військові дії спричинили масштабні гуманітарні виклики, зокрема масове переміщення населення, зростання кількості людей із посттравматичним стресовим розладом, втрата соціальних зв'язків та ресурсів для життєдіяльності. Традиційні методи соціальної роботи не завжди є ефективними в кризових умовах, що зумовлює необхідність пошуку та впровадження інноваційних підходів.

Інноваційні методи в соціальній роботі дозволяють швидко адаптувати систему соціального захисту до нових викликів, підвищувати ефективність соціальної підтримки та розширювати можливості інтеграції постраждалих осіб у суспільство. Особливої уваги потребують питання психосоціальної реабілітації ветеранів, підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО), соціального супроводу дітей, які залишилися без батьківського піклування, та допомоги сім'ям, що втратили годувальника. В умовах війни важливо розвивати цифрові сервіси соціальної роботи, мобільні групи підтримки, методики кризового втручання та мультидисциплінарні моделі допомоги. Впровадження таких підходів сприятиме покращенню ефективності соціальної роботи, забезпеченню її доступності та швидкому реагуванню на виклики.

Проблематикою зазначеною у темі тез у своїх дослідженнях займалися: К. Застроу надає загальний огляд інноваційних методів соціальної роботи в контексті криз [8], П. Джонс, який розглядає інноваційні підходи до соціальної роботи в умовах криз, включаючи війни та екологічні катастрофи [2, с. 1636–1637], Д. Міджлі аналізує роль

інноваційних соціальних програм у глобальних умовах, зокрема під час війни [3], М. Райш досліджує інноваційні підходи до соціальної роботи, спрямовані на забезпечення соціальної справедливості в умовах криз [4], К. Рісман аналізує нарративні підходи у соціальній роботі, які можуть допомогти людям, які пережили травми під час війни [5], Я. Романюк, Г. Мамзер, Дж. Кетлін дають огляд розвитку професії соціальної роботи в Україні та описують вплив соціальних, економічних і політичних змін на практику соціальної роботи та освіти [6, с. 7–26], Н. Томпсон. розкриває застосування інноваційних методів кризового втручання, які можуть бути застосовані в умовах воєнного стану [7], М. Файнман пропонує аналізує теорію вразливості та її застосування в інноваційних підходах до соціальної роботи в умовах криз [1, с. 1–24].

При цьому немає достатньої кількості наукових рефлексій, які б давали системний аналіз інноваційних підходів до соціальної роботи в умовах воєнного стану.

В даному дослідженні інноваційні підходи до соціальної роботи в умовах воєнного стану будуть розумітися, як сучасні, креативні та адаптивні методи, технології та стратегії, які використовуються для ефективного вирішення соціальних проблем, що виникають у період війни. Ці підходи спрямовані на швидке реагування на гуманітарні виклики, забезпечення підтримки постраждалих груп населення та створення умов для їх соціальної реінтеграції. Вони відрізняються від традиційних методів соціальної роботи своєю гнучкістю, використанням новітніх технологій та орієнтацією на комплексне вирішення проблем.

Для аналізу інноваційних підходів до соціальної роботи в умовах воєнного стану був використаний SWOT-аналіз. SWOT-аналіз – це стратегічний інструмент, який дозволяє оцінити внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на розвиток певної сфери, у даному випадку – інноваційних підходів до соціальної роботи в умовах війни. Назва SWOT

походить від перших літер англійських слів: S (Strengths) – сильні сторони, W (Weaknesses) – слабкі сторони, O (Opportunities) – можливості, T (Threats) – загрози. Цей метод допомагає визначити переваги та недоліки внутрішнього середовища, а також зовнішні можливості та ризики, що впливають на реалізацію інноваційних підходів у соціальній роботі під час війни.

Таблиця 1

SWOT-аналіз інноваційних підходів до соціальної роботи в умовах воєнного стану

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
- виділення коштів з державного бюджету (1130,9 млн грн для виплати компенсацій ветеранам за житло). - реалізація програм підтримки ветеранів, ВПО та інших уразливих груп. - впровадження цифрових сервісів (ЄІССС, АС ГУД) для прозорості та ефективності. - створення інституту помічника ветерана для соціальної та економічної реінтеграції. - мультидисциплінарні моделі допомоги (психологічна підтримка, професійна адаптація, медична допомога). - моніторинг та оцінка ефективності програм для оперативного корегування. - залучення міжнародних та вітчизняних благодійних організацій для надання гуманітарної допомоги. - успішна реалізація київської	- незважаючи на значні суми, ресурси можуть бути недостатніми для повного задоволення потреб усіх постраждалих. - деякі програми (наприклад, пільги для підприємств осіб з інвалідністю) не отримали схвалення через невідповідність критеріям. - довгий процес відбору кандидатів на посади фахівців із супроводу ветеранів. - необхідність проведення численних засідань комісій для затвердження рішень. - деякі групи населення (наприклад, діти з інвалідністю) можуть не отримувати достатньої підтримки через обмеженість ресурсів. - затримки у впровадженні нових програм через бюрократію.

обласної цільової програми «турбота» (виплата грошової допомоги 1065 заявникам на суму 10 001 196 грн). - впровадження автоматизованих систем (ЄІССС, АС ГУД) для прозорості та ефективності розподілу ресурсів. - міжнародна співпраця (наприклад, з Польщею, Німеччиною, Японією) для обміну досвідом та отримання гуманітарної допомоги.	
можливості (opportunities)	загрози (threats)
- подальше впровадження цифрових платформ (ЄІССС, АС ГУД) для покращення ефективності соціальної роботи. інтеграція нових технологій (штучний інтелект) для аналізу потреб та оптимізації розподілу допомоги. - залучення додаткових міжнародних ресурсів та фінансування для розширення соціальних програм. - співпраця з міжнародними організаціями для обміну досвідом та впровадження найкращих практик. - залучення громадських організацій та волонтерів для надання допомоги ветеранам, ВПО та іншим уразливим групам. - розвиток програм професійної адаптації та підтримки малого бізнесу серед ветеранів та їх сімей.	- економічна криза та інфляція можуть призвести до зменшення фінансування соціальних програм. - зростання потреб населення через економічні труднощі. зміни у владі або політичні кризи можуть вплинути на пріоритети фінансування соціальних програм. - ризик корупції або неефективного використання коштів. - тривалість війни може призвести до зростання кількості постраждалих, що збільшить навантаження на соціальну систему. - ризик збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб та ветеранів, які потребуватимуть допомоги. - зростання кількості людей із посттравматичним стресовим

- створення нових центрів соціальної підтримки та реабілітації для ветеранів та ВПО. - розвиток мережі мобільних груп підтримки для оперативного реагування на потреби в різних регіонах. - розширення міжнародної співпраці (наприклад, з Польщею, Німеччиною, Японією) для отримання додаткової гуманітарної допомоги та обміну досвідом. - впровадження нових стандартів соціальних послуг, адаптованих до потреб громад, які постраждали від війни.	розладом (ПТСР) може призвести до збільшення навантаження на психологічні служби. - недостатня кількість кваліфікованих фахівців для надання психосоціальної допомоги. - ризик зменшення міжнародної підтримки через зміну політичних пріоритетів у світі.

На перетині сильних сторін і можливостей видно, що інноваційні підходи, такі як впровадження цифрових сервісів (ЄІССС, АС ГУД), дозволяють покращити ефективність соціальної роботи та забезпечити прозорість у розподілі ресурсів. Це відкриває можливість для інтеграції нових технологій, таких як штучний інтелект, для аналізу потреб та оптимізації допомоги. Міжнародна співпраця з такими країнами, як Польща, Німеччина та Японія, дозволяє отримувати додаткові ресурси, гуманітарну допомогу та обмін досвідом, що сприяє розвитку нових стандартів соціальних послуг. Реалізація програм підтримки ветеранів та внутрішньо переміщених осіб через інститут помічника ветерана та мультидисциплінарні моделі допомоги створює можливість для розширення цих програм та їх адаптації до нових викликів.

Однак на перетині сильних сторін і загроз виникають певні ризики. Економічна нестабільність може зменшити

фінансування соціальних програм, незважаючи на наявність значних ресурсів, що призведе до зменшення ефективності програм підтримки. Тривалість війни може збільшити кількість постраждалих, що створить додаткове навантаження на соціальну систему, навіть якщо вона працює на основі інноваційних підходів. Крім того, існує ризик корупції, який може підірвати довіру до програм підтримки, навіть якщо вони реалізуються через прозорі цифрові платформи.

На перетині слабких сторін і можливостей видно, що недостатність ресурсів може бути компенсована за рахунок залучення додаткових міжнародних ресурсів та фінансування, що дозволить розширити охоплення соціальних програм. Бюрократія та уповільнений процес можуть бути подолані через впровадження цифрових сервісів, які автоматизують процеси прийняття рішень та зменшать час на обробку заявок. Недостатня охопленість деяких груп населення, таких як діти з інвалідністю, може бути вирішена через розвиток громадських ініціатив та залучення волонтерів для надання допомоги.

Проте на перетині слабких сторін і загроз виникають серйозні виклики. Економічна криза може поглибити проблему недостатності ресурсів, що призведе до зменшення ефективності соціальних програм. Політична нестабільність може вплинути на пріоритети фінансування, що призведе до закриття або скорочення деяких програм підтримки. Зростання кількості постраждалих через тривалість війни може перевищити можливості соціальної системи, навіть якщо вона працює на основі інноваційних підходів.

Таким чином, для успішної реалізації соціальних програм необхідно зосередитися на подоланні слабких сторін і мінімізації загроз через розширення міжнародної підтримки, впровадження цифрових технологій та залучення громадських ініціатив. Це дозволить не лише підвищити ефективність соціальної роботи, але й забезпечити довгострокову підтримку для постраждалих груп населення в умовах воєнного стану.

Інноваційні підходи до соціальної роботи в умовах воєнного стану мають значний потенціал для покращення якості життя постраждалих груп населення. Однак для повної реалізації цих підходів необхідно подолати такі загрози, як економічна нестабільність, бюрократія та недостатність ресурсів. Розширення цифрових сервісів, залучення міжнародної підтримки та розвиток громадських ініціатив можуть стати ключовими факторами успіху. Впровадження міжнародного досвіду та нових технологій дозволить покращити якість соціальних послуг та забезпечити їх доступність для всіх категорій населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Fineman M.A. The Vulnerable Subject: Anchoring Equality in the Human Condition. *Yale Journal of Law & Feminism*. 2008. № 20 (1). P. 1–24.
2. Jones P. Green Social Work: From Environmental Crises to Environmental Justice. *British Journal of Social Work*. 2012. № 42(8). P.1636–1637.
3. Midgley J. *Social Welfare in Global Context*. Sage Publications. 1997. 264 p.
4. Reisch M. *Social Policy and Social Justice*. Sage Publications. 2013. 544 p.
5. Riessman C. K. *Narrative Methods for the Human Sciences*. Sage Publications. 2007. SAGE Publications, Inc. 262 p.
6. Romaniuk J., Mamzer H, Farkas K. *Society Register*. 2024. № 8(1). P. 7–26.
7. Thompson N. *Crisis Intervention and Crisis Management*. Routledge. 2004.
8. Zastrow C. *Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People*. Cengage Learning. 2016. 640 p.

Оксана ГНІДЕЦЬ

Головне управління національної поліції
у Львівській області

СУПРОВІД ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила суттєві зміни у функціональному навантаженні Національної поліції України. Окрім традиційних завдань із забезпечення публічної безпеки, охорони правопорядку та боротьби зі злочинністю, поліцейські спільно з іншими силами оборони беруть участь у заходах з відсічі та стримування збройної агресії. Це, у свою чергу, призвело до зростання кількості поранених, загиблих, зниклих безвісти та полонених поліцейських, а також до необхідності посилення соціального захисту членів їх сімей.

У зв'язку зі зміною умов служби значно трансформувалися завдання секторів організації соціальної роботи в органах та підрозділах поліції. Соціальна робота набула комплексного характеру та включає соціальний супровід поліцейських і членів їх сімей, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ.

Важливим кроком у врегулюванні системи соціального та правового захисту стало затвердження наказом МВС України від 11.11.2024 № 750 Положення про служби супроводу [1]. Документ визначає механізм обліку та надання допомоги таким категоріям осіб: постраждалі поліцейські; члени сімей загиблих (померлих); члени сімей осіб, захоплених у полон або зниклих безвісти за особливих обставин.

Служби супроводу утворюються з метою підтримки військовослужбовців НГУ, ДПСУ, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей, насамперед тих, які отримали поранення (контузію, травму, каліцтво), захворювання,

звільнені з полону (примусової ізоляції) (далі – постраждали), членів їх сімей, а також сімей військовослужбовців, які зникли безвісти за особливих обставин, потрапили в полон або заручниками, інтерновані в нейтральні держави, загинули (померли) під час виконання бойових (службових) завдань. Супровід здійснюється з моменту надходження інформації про поранення, захворювання, полон чи загибель і триває до моменту звільнення із служби або припинення розшуку відповідно до законодавства.

Супровід реалізується за принципом індивідуального закріплення відповідальної особи за кожним постражданим або членами його сім'ї (за аналогією із «сімейним лікарем»). Основними заходами супроводу є: індивідуальні бесіди та консультування щодо прав, пільг і гарантій; відвідування поранених у закладах охорони здоров'я; з'ясування та облік потреб постраждалих і членів їх сімей; допомога в оформленні документів; надання інформаційно-освітніх матеріалів; координація отримання соціальних, медичних, реабілітаційних та інших послуг.

Серед ключових напрямів діяльності служб супроводу є:

- сповіщення сімей про загибель або зникнення безвісти поліцейського;
- організація та супровід поховання;
- збір документів для призначення одноразової грошової допомоги та пенсій у разі втрати годувальника;
- допомога в оформленні статусу члена сім'ї загиблого Захисника чи Захисниці України;
- організація заходів із вшанування та нагородження родин загиблих.

З червня 2024 року в ГУНП у Львівській області введено посаду провідного консультанта з питань ветеранської політики. До його повноважень належить супровід ветеранів війни, звільнених з полону та поранених поліцейських, а також підтримка членів їх сімей і сприяння працевлаштуванню ветеранів у системі МВС.

На виконання вимог доручення НПУ від 02.01.2024 № 391/01-2024 «Про ведення обліку функціональної підсистеми «Соціально-правових захист постраждалих та членів їх сімей» функціонує ФП Соціально-правовий захист постраждалих та членів їх сімей «МІА», яка щоразу вдосконалюється, додаються нові можливості як для постраждалих, так і для соціальних працівників та психологів, які мають відповідний доступ до неї. За наповнення бази, внесення всіх відомостей, від Головного управління у Львівській області відповідальні співробітники сектору організації соціальної роботи. Функціонування бази координує, відслідковує та моніторить Національна поліція та Міністерство внутрішніх справ. Станом на сьогодні до бази внесено інформацію про понад 200 постраждалих поліцейських ГУНП у Львівській області та членів їх сімей.

Таким чином, соціальний супровід поліцейських та членів їх сімей в умовах війни є системною, міждисциплінарною діяльністю, що перебуває під постійним контролем керівництва Національної поліції. Поєднання нормативного регулювання, інституційної підтримки, персоналізованого супроводу та цифрових інструментів дозволяє забезпечити ефективний соціальний і правовий захист постраждалих та сприяє зміцненню соціальної стійкості правоохоронної системи в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Положення про служби супроводу військовослужбовців Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей: Наказ МВС України від 11.11.2024 № 750. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1899-24#Text>.

Liudmyla KRYVACHUK

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА СЬОГОДЕННЯ: СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВИМУШЕНИХ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ В КРАЇНАХ ЄС І ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Війна в Україні, розпочата Російською Федерацією 24 лютого 2022 року, стала великим викликом XXI століття для всього людства. Це викликало міграційні процеси на значній території України, особливо на тимчасово окупованій території. Початок бойових дій і введення воєнного стану в Україні критично вплинули на національну економіку. Психічні та матеріальні збитки, завдані війною та окупаційними діями, є негативними чинниками, які суттєво впливають на суспільне життя в країні, тому з кожним днем війни в Україні збільшується кількість людей, які потребують допомоги.

Війна в Україні з 24 лютого 2022 року спричинила внутрішні та зовнішні міграції українців. Країни Європи зіткнулися з проблемою прийняття понад 6 мільйонів біженців з України. Постали проблеми соціальної підтримки та соціальної допомоги, розробки нових підходів у соціальній політиці з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, міжнародних організацій, громадських організацій як в Україні, так і в різних країнах, які приймають біженців з України, насамперед жінок з дітьми. Особливо важливими були питання евакуації та соціальної допомоги тим категоріям населення, які найбільше потребували такої підтримки, насамперед, особи з інвалідністю, вихованці дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, діти та дорослі з інтернатних закладів, матері з дітьми, люди похилого віку тощо. Процеси адаптації та інтеграції біженців з України у різних країнах також пов'язані з наданням доступу дітям до

якісної освіти, допомогою у подоланні мовних бар'єрів, розробкою “системних рішень, які сприяють інтеграції дітей українських біженців” [10]. Початок війни в Україні 24 лютого 2022 року на перший план висунув питання соціального забезпечення. Виникла колективна загроза існуванню багатьох сімей і фундаментальній зміні нормального життя мільйонів українців [1].

Основними формами міжнародного захисту є: 1) статус біженця, 2) додатковий захист, 3) тимчасовий захист. Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту була прийнята після масового припливу біженців до ЄС, зокрема з Боснії та Герцеговини, Косова, спричиненого збройними конфліктами на Західних Балканах. Імплементативне Рішення від 4 березня 2022 року визначає, як держави-члени мають застосовувати Директиву Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту українцям [3]. Перш за все, зазначено, що це стосується осіб, які змушені були залишити Україну після 24 лютого 2022 року. Поширюється як на громадян України, так і на осіб без громадянства та громадян третіх країн, які отримали міжнародний або подібний захист в Україні, а також членів їхніх сімей. Водночас, у статистичних цілях UNHCR (Office of the High Commissioner for Refugees, The UN Refugee Agency) використовує термін “біженці” у загальному контексті, стосовно всіх осіб, які покинули Україну внаслідок війни [9].

Ситуація воєнних біженців є досить складною, їм доводиться стикатися з багатьма викликами, не лише економічними чи організаційними, але й поведінковими та, насамперед, екзистенційними [2, с. 10]. Відносно обмежені умови житла, освіти, роботи та мобільності під час процедури тимчасового захисту / притулку та особистий досвід у країнах перебування також зменшують шанси біженців на успішну адаптацію та інтеграцію [4]. Підтримка сімей та умови для

возз'єднання сімей є важливими чинниками, що формують процеси інтеграції та освітні можливості для дітей, молоді та дорослих [5].

Авторське дослідження, проведене у чотирьох країнах – Польща, Німеччина, Італія та Велика Британія серед вимушених українських мігрантів, українців, які залишили Україну після 24 лютого 2022 року показує наступні результати:

1. Проблеми адаптації та інтеграції (вибір 4 позиції з 11):

- ✓ Польща – фінансові проблеми (52,3%), мовні проблеми (47,7%), проблеми з працевлаштуванням (46,8%), проблеми, пов'язані з функціонуванням системи охорони здоров'я (34,9%);
- ✓ Німеччина – мовні проблеми (69,7%), адміністративні проблеми у державних установах (40,0%), проблеми, пов'язані зі своїм психічним станом і поганим самопочуттям (40,0%), проведення вільного часу, брак соціальних контактів, спілкування (36,7%);
- ✓ Італія – проблеми з працевлаштуванням (62,5%), житлові проблеми (56,9%), фінансові проблеми (54,2%), мовні проблеми (54,2%);
- ✓ Великобританія – мовні проблеми (49,3%), житлові проблеми (48,8%), проблеми з працевлаштуванням (46,8%), проблеми, пов'язані з функціонуванням системи охорони здоров'я (41,8%) [7].

2. Рівень адаптації та інтеграції:

- ✓ 34,1% українських біженців у різних країнах оцінюють свій рівень адаптації та інтеграції як “дуже добрий” та „добрий” (Великобританія – 42,8%, Польща – 35,8%, Німеччина – 30,9%, Італія – 26,8%); 15,2% – як „поганий” та „дуже поганий” (Італія – 21,1%, Німеччина – 20,8%, Польща – 11,0%, Великобританія – 7,9%);
- ✓ діти українських біженців загалом мають вищий рівень адаптації та інтеграції, ніж дорослі (“дуже добрий” та “добрий” / дорослі – 34,1%, “дуже добрий” та „добрий” /

діти – 48,3%); 48,3% українських біженців у різних країнах оцінюють рівень адаптації та інтеграції своїх дітей як “дуже добрий” та „добрий” (Великобританія – 66,9%, Німеччина – 46,2%, Польща – 44,3%, Італія – 35,7%); 11,1% – як „поганий” та „дуже поганий” (Італія – 14,3%, Німеччина – 12,9%, Польща – 11,4%, Великобританія – 5,8%) [7].

3. Рівень допомоги у країні перебування, соціальні виплати:

- ✓ найбільше українських біженців, які “працюють та отримують соціальні виплати” в Великобританії (28,9%), найменше в Італії (2,8%) (Великобританія – 28,9%, Польща – 18,3%, Німеччина – 8,0%, Італія – 2,8%);
- ✓ найбільше українських біженців, які “працюють та не отримують соціальних виплат” в Італії (38,1%) та Великобританії (36,3%), найменше у Німеччині (14,0%) (Італія – 38,1%, Великобританія – 36,3%, Польща – 31,2%, Німеччина – 14,0%);
- ✓ найбільше українських біженців, які “не працюють та отримують соціальні виплати” в Німеччині (69,3%), найменше в Польщі (12,8%) (Німеччина – 69,3%, Великобританія – 24,9%, Італія – 16,9%, Польща – 12,8%);
- ✓ найбільше українських біженців, які “не працюють та не отримують соціальних виплат, живуть на заощадження” в Італії (39,4%) та Польщі (27,5%), найменше у Німеччині (8,0%) та Великобританії (6,9%) (Італія – 39,4%, Польща – 27,5%, Німеччина – 8,0%, Великобританія – 6,9%);
- ✓ 55,5% українських біженців оцінюють рівень допомоги у країні перебування як “дуже добрий” та “добрий” (Німеччина – 87,4%, Великобританія – 72,1%, Польща – 49,6%, Італія – 12,8%), найвищий у Німеччині (87,4%); 14,6% респондентів зазначають рівень допомоги “поганий” та “дуже поганий” (Італія – 44,3%, Польща – 9,1%, Великобританія – 3,0%, Німеччина – 2,0%), найнижчий в Італії (44,3%) [7].

4. Психічний стан і самопочуття (дорослі / діти):

- ✓ діти, які виїхали з батьками після 24 лютого 2022 р. до різних країн (Польща, Німеччина, Італія, Великобританія) мають кращий психічний стан та самопочуття, ніж дорослі, 71,3% дітей почуваються “чудово” та “добре” (дорослі – 42,3%) (діти: Великобританія – 79,0%, Італія – 78,1%, Польща – 70,0%, Німеччина – 57,8%; дорослі: Великобританія – 46,8%, Італія – 45,1%, Польща – 39,5%, Німеччина – 37,6%).

Дорослі:

- ✓ 3,9% українських біженців почуваються “чудово, займаються своїм розвитком, ставлять цілі” (Великобританія – 6,0%, Німеччина – 4,0%, Польща – 2,8%, Італія – 2,8%);
- ✓ 38,4% українських біженців почуваються “добре, стараються максимально налагодити життя, ставлять цілі” (Італія – 42,3%, Великобританія – 40,8%, Польща – 36,7%, Німеччина – 33,6%);
- ✓ 48,5% українських біженців почуваються “погано, однак стараються максимально налагодити життя, ставлять цілі” (Польща – 55,9%, Німеччина – 49,6%, Великобританія – 47,8%, Італія – 40,8%);
- ✓ 9,3% українських біженців почуваються “дуже погано, нічого не хочуть, хочуть якнайшвидше повернутися додому”, найбільше в Італії (14,1%) та Німеччині (12,8%), найменше у Польщі (4,6%) (Італія – 14,1%, Німеччина – 12,8%, Великобританія – 5,5%, Польща – 4,6%).

Діти:

- ✓ 14,9% дітей українських біженців почуваються “чудово, навчаються в школі (відвідують дитячий садок), мають мрії” (Італія – 17,1%, Великобританія – 16,8%, Німеччина – 15,6%, Польща – 10,0%);
- ✓ 56,4% дітей почуваються “добре, стараються адаптуватися, навчаються, мають мрії”, найменше у

- Німеччині (42,2%) (Великобританія – 62,2%, Італія – 61,0%, Польща – 60,0%, Німеччина – 42,2%);
- ✓ 19,9% дітей почуваються “погано, однак стараються адаптуватися, навчаються, мають цілі ” (Німеччина – 25,6%, Польща – 24,3%, Великобританія – 17,6%, Італія – 12,2%);
 - ✓ 8,9% дітей почуваються “дуже погано, нічого не хочуть, хочуть найшвидше повернутися додому ”, найбільше у Німеччині (16,6%), найменше у Великобританії (3,4%) (Німеччина – 16,6%, Італія – 9,7%, Польща – 5,7%, Великобританія – 3,4%) [7].

Дослідження показують, що досвід війни та вимушеної міграції спричиняє поведінкові та соціальні проблеми як в дітей, так і в дорослих. Травматичні події незворотно гальмують розвиток дитини, руйнують набуте в дитинстві відчуття довіри. По суті, у дітей вкрадено дитинство, діти війни часто відчують такі психологічні ознаки та симптоми, як депресія, посттравматичний стресовий розлад, тривалі проблеми з подоланням стресових ситуацій [6; 11]. Стрес, спричинений війною та вимушеною міграцією, є надзвичайно травматичним досвідом для всіх, як для дорослих, так і для дітей. Досвід війни та вимушеної міграції є надзвичайним стресом для кожного, незалежно від національності, статі чи віку. Також радикальною та такою, що стосується всіх є зміна соціального та культурного середовища, спричинена міграцією та необхідністю адаптації до нових умов [11].

ЛІТЕРАТУРА

1. Auleytner J., *Wojna w Ukrainie a polityka społeczna*, „Wiadomości społeczne” 2022, nr 1 (25), s. 17.
2. Baszczak Ł., Wincewicz A., Zyzik R., *Polacy i Ukraińcy – wyzwania integracji uchodźców*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2023, s. 10.

3. Dyrektywa Rady 2001/55/WE z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=cel%3A32001L0055>.
4. Hainmueller J., Hangartner D., Lawrence D., *When lives are put on hold: Lengthy asylum processes decrease employment among refugees*, "Science Advances" 2016, 2,8, p. 1–7.
5. Kraus E., Sauer L., Wenzel L., *Together or apart? Spousal migration and reunification practices of recent refugees to Germany*, "Journal of Family Research" 2019, 31,3, p. 303–33.
6. Kryvachuk L., *Protection of children's rights during the war in Ukraine: "Children of War" as a new phenomenon of modern Ukraine*, "Youth in Central and Eastern Europe" 2022, 14, p. 45–54.
7. Kryvachuk L., *Uchodźcy z Ukrainy w różnych krajach – problemy adaptacji i integracji (Polska, Niemcy, Włochy, Wielka Brytania)*, Wydawnictwo Academicon, Lublin 2024.
8. Łosiak W., *Stres wojny i migracja – konsekwencje dla dzieci i młodzieży*, "Relacje międzykulturowe" 2023, 1 (13), s. 108–117.
9. Office of the High Commissioner for Refugees, <https://www.unhcr.org/>.
10. *Rekomendacje systemowe dotycząco integracji dzieci-uchodźców z Ukrainy*, Transatlantic Future Leaders Forum, Warszawa 2022.
11. Niaz V., *Psychotrauma in Children Exposed to the War Atrocities*, "Journal of Pakistan Psychiatric Society" 2015, 12 (1), p. 32–35.

Володимир ЛИС

Служба у справах дітей

Львівської обласної державної адміністрації

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДОГЛЯДУ НАД ДІТЬМИ: ВІД ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ ДО СІМЕЙНИХ ФОРМ ВИХОВАННЯ

Захист прав дитини та забезпечення її найкращих інтересів є одним із пріоритетних напрямів соціальної політики України. Протягом тривалого часу незалежності нашої держави домінуючою формою влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, залишався інституційний догляд. Однак результати досліджень міжнародної практики довели, що перебування дитини в інтернатному закладі негативно впливає на її фізичний, психоемоційний і соціальний розвиток [5; 7]. У зв'язку з цим в Україні розпочато системне реформування інтернатної системи з орієнтацією на сімейні та наближені до сімейних форми виховання.

Інтернатна система в Україні сформувалася ще у XIX – на початку XX століття як форма соціального піклування над дітьми, які втратили батьків або перебували у складних життєвих обставинах. У радянський період вона набула масового характеру та була інтегрована в загальнодержавну систему соціального забезпечення [6]. Після Другої світової війни кількість інтернатних закладів суттєво зросла, що зумовлювалося значною кількістю сиріт і соціально вразливих дітей.

Після проголошення незалежності України інтернатна система фактично зберегла радянську модель функціонування, що призвело до тривалого утримання дітей у закладах закритого типу без достатньої індивідуальної підтримки та належних умов соціалізації.

Сучасні українські та зарубіжні наукові дослідження вказують на низку системних проблем інституційного догляду. Зокрема, діти, які тривалий час перебувають в інтернатах, демонструють затримку когнітивного розвитку, порушення емоційної сфери, труднощі з формуванням соціальних навичок та прив'язаності [4; 7].

Фахівці та науковці з питань соціального захисту дітей, наголошують, що інтернатна модель не відповідає принципу індивідуального підходу та не забезпечує реалізацію права дитини на виховання в сімейному середовищі [5]. Це зумовлює необхідність переходу до системи, орієнтованої на підтримку сімей і розвиток альтернативних форм догляду.

Першим системним нормативним кроком у напрямі реформування стала постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 1242, якою затверджено Державну цільову соціальну програму реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [2].

Програма передбачала скорочення мережі інтернатних закладів, розвиток усиновлення, опіки, прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу. Водночас її реалізація була обмежена недостатньою ресурсною та організаційно-управлінською спроможністю.

Якісно новий етап реформування розпочався з ухваленням розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 526-р [3]. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей закріпила принцип деінституціалізації як ключовий напрям державної політики.

Основною метою Стратегії є забезпечення зростання дітей у сімейному або наближеному до сімейного середовищі. Серед її завдань – розвиток соціальних послуг у громадах, трансформація інтернатних закладів, підготовка фахівців соціальної сфери та запобігання вилученню дітей із сімей [3;8].

Подальший розвиток підходів до захисту прав дитини закріплено в розпорядженні Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2024 р. № 1201-р [4]. Про схвалення Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки та затвердження операційного плану заходів на 2024-2026 роки з її реалізації. Документ визначає нові акценти державної політики, орієнтовані на профілактику інституціоналізації та розвиток сімейних форм виховання. Стратегія 2024–2028 років є логічним продовженням попередніх державних ініціатив у сфері деінституціоналізації, зокрема Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки. Водночас вона враховує нові соціально-політичні виклики, зокрема наслідки збройної агресії, внутрішнє переміщення населення, підвищене навантаження на територіальні громади та систему соціальних послуг. Документ має комплексний характер і поєднує соціальну, правову та управлінську складові, що дозволяє розглядати його як інструмент довгострокового реформування системи догляду над дітьми [4].

Одним із ключових принципів Стратегії є принцип найкращих інтересів дитини, який передбачає пріоритет потреб, безпеки та гармонійного розвитку дитини під час ухвалення будь-яких управлінських рішень. Цей принцип відповідає міжнародним стандартам і є базовим для всієї системи захисту прав дитини. Також важливе місце посідає принцип пріоритетності сімейного виховання, відповідно до якого виховання дитини в біологічній або альтернативній сімейній формі визнається оптимальним середовищем для її розвитку. Інституційний догляд визначається як винятковий і тимчасовий захід.

Принцип профілактики розлучення дитини з сім'єю спрямований на запобігання вилученню дітей із сімей шляхом раннього виявлення проблем, надання соціальних послуг та підтримки батьків. Це свідчить про перехід від

компенсаторної до превентивної моделі соціальної політики. Крім того, Стратегія ґрунтується на принципах міжвідомчої взаємодії, децентралізації, відповідальності держави та громади за дотримання прав дитини, що забезпечує комплексний підхід до реалізації визначених завдань.

Головною метою Стратегії визначено створення умов для зростання кожної дитини в безпечному та підтримувальному сімейному середовищі. Для її досягнення передбачено реалізацію низки взаємопов'язаних цілей:

- по-перше, це запобігання інституціалізації дітей, зокрема шляхом розвитку системи раннього втручання та соціальних послуг у громадах;

- по-друге, важливою ціллю є повернення дітей із закладів інституційного догляду до сімейного середовища, у тому числі через возз'єднання з біологічними сім'ями або влаштування в сімейні форми виховання;

- по-третє, Стратегія передбачає розвиток професійної спроможності фахівців, які працюють з дітьми та сім'ями, а також удосконалення механізмів моніторингу дотримання прав дитини.

Операційний план заходів на 2024–2026 роки конкретизує зазначені цілі, визначає відповідальних виконавців і строки реалізації, що підвищує практичну результативність Стратегії [4].

Таким чином, Стратегія забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки є важливим кроком у розвитку сімейно орієнтованої моделі державної політики. Її принципи та цілі відображають сучасні наукові підходи до захисту прав дитини та відповідають міжнародним стандартам. Реалізація положень Стратегії має потенціал суттєво зменшити масштаби інституційного догляду та забезпечити системну підтримку сімей, що є необхідною умовою сталого соціального розвитку України.

Отже, реформування системи інституційного догляду (інтернатної системи) виховання та догляду над дітьми в Україні є складним і тривалим процесом, що має глибокі історичні передумови та ґрунтується на сучасних наукових підходах. Аналіз нормативно-правових актів і наукових джерел свідчить про поступовий перехід держави від інтернатної моделі до системи, орієнтованої на сімейні форми виховання та підтримку родин. Реалізація цих реформ є необхідною умовою забезпечення прав дитини та її повноцінного розвитку в сучасному українському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дума Л.П. Реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Україні. *Соціальна робота і сучасність*. 2018. № 1. С. 45–52.
2. Про затвердження Державної цільової соціальної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 1242. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1242-2007-%D0%BF> (дата звернення: 14.12.2025).
3. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу : розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 № 526-р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/526-2017-%D1%80> (дата звернення: 15.12.2025).
4. Про схвалення Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки та затвердження операційного плану заходів на 2024-2026 роки з її реалізації: розпорядження

- Кабінету Міністрів України від 26.11.2024 № 1201-р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.12.2025).
5. Сигидин М.І. Реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Україні в умовах воєнного стану. *Нове українське право*. 2023. № 2. С. 98–104. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/479> (дата звернення: 15.12.2025).
 6. Слозанська Г.І., Горішна Н.М. Функціонування інтернатних закладів та їхній вплив на вихованців. *Social Work and Education*. 2019. № 6(2). С. 112–120.
 7. Fomin V. Orphanages as social care institutions of children and youth in Ukraine (19th–early 20th century). *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2017. № 10. P. 15–20.
 8. UNICEF. *UNICEF urges the Government of Ukraine to continue with the Deinstitutionalization Reform in line with the approved National Strategy*. UNICEF. 01.02.2021. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/unicef-urges-government-ukraine-continue-deinstitutionalization-reform-line-approved> (дата звернення: 15.12.2025)

Микола НЕМЧУК

Департамент соціального захисту населення
Львівської обласної державної адміністрації

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ

Сучасна система соціального захисту населення України функціонує в умовах складних соціально-економічних викликів, посилених воєнним станом, внутрішнім переміщенням населення, зростанням кількості осіб у складних життєвих обставинах та підвищенням потреби в

комплексній соціальній підтримці. У цих умовах особливого значення набувають соціальні послуги загальнонаціонального значення, які спрямовані на забезпечення базових соціальних гарантій, захист прав людини та підтримку найбільш вразливих категорій населення на всій території держави.

Соціальні послуги загальнонаціонального значення – унікальні комплексні та доступні соціальні послуги високої якості, які надаються із специфічною метою на всій території України за результатами проведення експериментальних проєктів та спрямовані на задоволення загальнодержавного суспільного інтересу, що полягає у підтримці окремих категорій громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах, та подоланні наслідків таких обставин. Перелік соціальних послуг загальнонаціонального значення затверджується Кабінетом Міністрів України

Правову основу надання таких послуг становлять: Закон України «Про соціальні послуги», державні соціальні стандарти та підзаконні нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади. Саме держава визначає перелік соціальних послуг загальнонаціонального значення, їх мінімальні стандарти якості, умови доступності та порядок фінансування.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вирішення нагальних питань у сфері охорони здоров'я та соціальній сфері» внесено зміни до Закону України «Про соціальні послуги», якими запроваджено закупівлю соціальних послуг загальнонаціонального значення за рахунок коштів державного бюджету через спеціально уповноважену організацію для закупівлі соціальних послуг.

З урахуванням викладеного та відповідно до доручення Прем'єр-Міністра України від 20.06.2024 № 19368/1/1-24, Плану організації підготовки проєктів актів та виконання інших завдань, необхідних для забезпечення реалізації Закону України від 22 травня 2024 р. № 3728-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо вирішення нагальних питань

у сфері охорони здоров'я та соціальній сфері» розроблено проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку соціальних послуг загальнонаціонального значення».

Проектом акта пропонується затвердити перелік соціальних послуг загальнонаціонального значення, закупівля яких здійснюється за рахунок державного бюджету через спеціально уповноважену організацію, зокрема:

- комплексну соціальну послугу з формування життєстійкості;
- соціальну послугу із соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах);
- послугу із оздоровлення і відпочинку дітей, які потребують особливої спеціальної уваги та підтримки;
- послугу з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня».

Однак, на сьогодні зазначений проєкт акта не прийнято.

Закупівля соціальних послуг загальнонаціонального значення за рахунок коштів державного бюджету функцію уповноваженої організації для закупівлі соціальних послуг на сьогодні виконує Фонд осіб з інвалідністю.

Не зважаючи на відсутність затвердженого переліку соціальних послуг загальнонаціонального значення на сьогодні Фонд осіб з інвалідністю закуповує соціальні послуги визначені, як експериментальні проєкти, яких є дев'ять, зокрема:

1. Соціальна послуга з формування життєстійкості;
2. Соціальна послуга із соціальної супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах;
3. Соціальна послуга стаціонарного догляду та підтриманого проживання;
4. Соціальна послуга з комплексного розвитку та догляду дітей з інвалідністю;
5. Соціальна складова послуги раннього втручання;

6. Соціальна послуга притулку маломобільним особам з числа внутрішньо переміщених осіб;

7. Соціальна послуга сімейна домівка;

8. Послуга з оздоровлення та відпочинку дітей військовослужбовців;

9. Послуга з оздоровлення та відпочинку дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки.

Впровадження зазначених послуг мають системний і довгостроковий вплив на розвиток надавачів соціальних послуг, зокрема надавачів недержавного сектору (громадських, благодійних, релігійних організацій, соціальних підприємств). Їх значення полягає не лише у розширенні переліку послуг, а й у зміні моделі взаємодії держави та недержавних надавачів.

Соціальні послуги загальнонаціонального значення виконують стабілізуючу та захисну функцію у суспільстві. Вони сприяють зменшенню соціальної нерівності, запобігають соціальному виключенню.

Особливого значення вони набувають у кризових і надзвичайних ситуаціях, коли саме держава гарантує безперервність соціальної підтримки.

Незважаючи на нормативне врегулювання, система соціальних послуг загальнонаціонального значення стикається з низкою викликів: недостатньою кількістю надавачів, кадровим дефіцитом, нерівномірністю доступу, обмеженістю ресурсів та потребою в підвищенні якості надання послуг, зокрема забезпечення інклюзії та доступності. Водночас перспективними напрямками розвитку є:

- удосконалення державних соціальних стандартів;
- цифровізація соціальних послуг;
- розвиток професійних компетентностей соціальних працівників;
- поглиблення залучення недержавного сектору до надання послуг на засадах партнерства.

Висновок. Соціальні послуги загальнонаціонального значення забезпечують реалізацію соціальних прав громадян, сприяють соціальній стабільності та відіграють важливу роль у подоланні сучасних соціальних викликів, у підтримці окремих категорій громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах, та подоланні наслідків таких обставин. Ефективний розвиток цих послуг є необхідною умовою побудови соціально орієнтованої держави та зміцнення довіри громадян до системи публічного управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII.
3. Державні стандарти соціальних послуг: збірник нормативно-правових актів.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2025 № 1511 «Деякі питання надання та оплати послуг з оздоровлення та відпочинку дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, що містяться в Державному реєстрі майнових об'єктів оздоровлення та відпочинку дітей».
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.11.2025 № 1435 «Деякі питання здійснення у 2025 році заходів з убезпечення від наслідків збройної агресії Російської Федерації в закладах оздоровлення та відпочинку, які розташовані в західних регіонах України, дітей військовослужбовців Державної прикордонної служби, Національної гвардії, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, внутрішньо переміщених осіб, осіб, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей

загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України шляхом відновлення їх фізичного та психічного стану здоров'я.

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2025 № 1285 «Деякі питання реалізації експериментального проекту із забезпечення догляду і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах, наближених до сімейних, на засадах співфінансування з державного бюджету та місцевих бюджетів».
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2025 № 1169 «Деякі питання підтримки внутрішньо переміщених осіб».
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2025 № 788 «Про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження договірної форми надання соціальної складової послуги раннього втручання».
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2025 № 764 «Про реалізацію експериментального проекту із закупівлі соціальної послуги з комплексного розвитку та догляду дітей з інвалідністю».
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2024 № 888 «Деякі питання реалізації експериментального проекту з організації надання внутрішньо переміщеним особам похилого віку, особам з інвалідністю соціальних послуг стаціонарного догляду, підтриманого проживання за принципом «гроші ходять за людиною».
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2023 № 1050 «Про реалізацію експериментального проекту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги із соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил».
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2023 № 1049 «Про реалізацію експериментального проекту із

- запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості».
13. Семигіна Т.В. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020.
 14. Слосанська Г.І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018.
 15. Збірник державних стандартів соціальних послуг / за ред. Е.І. Костишина та ін. Львів : ЛДУ БЖД, 2022.

Григорій ВАСЯНОВИЧ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНИХ РЕФЛЕКСІЯХ ІВАНА ФРАНКА ТА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Життя у праці смислами вирує,
Життя у праці – квітне, наче мак.
Модель Усесвіту не кожного хвилює,
А лише тих, на кому Божий знак!

Григорій Васянович

Вивчення соціального стану людини для геніального українського мислителя, вченого – Івана Франка, було пріоритетним впродовж усього його життя. Це пояснюється передусім тим, що він жив життям свого знедоленого народу, робив усе можливе аби покращити його долю, зробити щасливим. За часи панування Польщі й Австро-Угорщини Східна Галичина опинилася у надзвичайно скрутному становищі: непомірно тяжка праця робітників і селян призводила до часто невиліковуваних захворювань, що призводило до вимирання нації, еміграції значної кількості населення до інших країн; культурно-освітній рівень

абсолютної більшості українців був надзвичайно низьким і незадовільним. Усе це та інше спонукало Івана Франка до аналізу питань соціальної сфери, конкретно – до соціальної роботи і її організації не стільки на державному, скільки на громадському рівні. Саме громадські, культурно-просвітницькі, релігійні організації («Просвіта», «Рідна школа», «Наукове товариство імені Т. Шевченка», «Коопспілка» та ін.) були покликані покращити життя народу, підняти його на вищий щабель свідомості і самосвідомості, вирвати із чужинецького поневолення. Зазначимо, що і сьогодні ця проблема залишається бути надто актуальною, оскільки рашистська імперія зла не полишає своїх нелюдських намірів знищити нас як державу, націю.

Сутнісно-змістовий компонент соціальної роботи Великий Каменяр виклав у своїх багатьох своїх працях, зокрема: «Наука і її взаємини з працюючими класами», «Чи вертатись нам назад до народу?», «Соціальна акція, соціальне питання і соціалізм» та ін. Принагідно зазначимо, що мислитель окреслив різні сфери соціальної роботи. До основних із них він відносив: трудову; наукову; суспільно-політичну; освітню; культурно-просвітницьку; побутову та ін. Звернемося до їх характеристики дещо детальніше.

Трудова сфера. Її І. Франко вважав однією із головних. Невтомний трудівник і натхненний співець праці у статті «Одвертий лист до Галицької української молодіжі» закликав: «... до праці, молоді приятелі, до інтенсивної, невсипущої праці над собою самими! Здобуйте знання, теоретичне й практичне, гартуйте свою волю, виробляйте себе на серйозних, свідомих і статочних мужів, повних любові до свого народу і здібних виявити ту любов не потоками шумних фраз, а невтомною, тихою працею. Таких мужів потребує кожда нація і кожда історична доба, коли всій нашій Україні перший раз в її історичнім житті всміхнеться хоч трохи повна горожанська і політична свобода [, с. 409]. Саме у цій сфері соціальна робота має спрямовуватися на дотримання

соціальної справедливості, визнання трудової людини першою продуктивною і рушійною силою суспільства. Головне – умови праці мають бути людськими, а не такими, що вбивають життєві сили людини, роблять її невільною.

І. Франко у багатьох своїх працях соціально-економічного й політичного характеру послідовно наголошував про необхідність розгортання соціальної роботи серед краян у різноманітних її формах і видах.

Наукова сфера. Вчений наголошував: оскільки метою науки є людина і її благо, то соціальна робота у науковій сфері повинна здійснюватися громадою, найбільш свідомими й освіченими представниками інтелігенції шляхом створення різноманітних товариств, установ і т. ін. Роль інтелігенції у цій справі має бути визначальною. Сама ж наука має бути інтегральною, вона, віддзеркалювати світ не в уривках, а цілісно, діалектично, отже, в суперечливому розвитку, в знаходженні реальних можливостей їх розв'язування. Сьогодні ми бачимо, що потреби України у розвитку науки є нагально зростаючими. Натомість бачимо й інший бік проблеми, а саме. Корумпованість, аморальність, які охопили усі сфери життя, залишаються бути головною перепорою не лише розвитку наукової, а й всієї соціальної сфери.

Суспільно-політична сфера, на переконання І. Франка, характеризується необхідністю задоволення потреб особистості і суспільства у створенні законів, у роботі виборних органів і громадських організацій, у створенні умов для розвитку соціальної роботи. Вчений подав цілу розгорнену програму, у якій визначав, що потрібно робити для того, щоб людина мала рівні політичні права і свободи, була соціально захищеною.

Культурно-просвітницька й освітня сфера. Ці сфери І. Франко розглядав як складові соціальної сфери, як те поле життєдіяльності дітей і дорослих, на якому вирішуються проблеми навчання, соціального виховання, створення умов для розвитку соціально активної особистості. Він вважав, що

значна частина недолі і нужди трудівничого класу полягає в ого малоосвіченості.

Культурно-просвітницька сфера характеризується створенням умов для підвищення рівня розвитку творчого потенціалу, активним включенням людини в різні форми дозвілля з огляду задоволення духовних потреб особистості.

Отже, можна констатувати те, що І. Франко глибоко усвідомлював роль і необхідність організації соціальної роботи в умовах жорстокого поневолення українського народу, обґрунтував найбільш дієві методи, форми і засоби її проведення.

У геніального нашого педагога – Василя Сухомлинського немає окремих праць, які б безпосередньо висвітлювали питання соціальної роботи, натомість уся його теоретико-педагогічна й практична діяльність була спрямована саме на розв'язання соціальних проблем, яких у тяжкі післявоєнні часи та після голоду (1946-1948 рр.) було вкрай багато: діти-сироти, безпритульні діти, хворі на різні недуги малі і дорослі від неналежного, радше – вкрай поганого харчування, усе це потребувало пильної уваги як батьків, так і школи. В. Сухомлинський писав, що 29 місяців німецької окупації його рідного села залишили страшні сліди не лише в економіці, а й у духовному житті [1]. Війна принесла дітям страшне горе – сирітство. Духовний світ багатьох дітей був понівечений не лише страхіттями окупації, а й атмосферою безсердечності, байдужості до людської долі, щ склалася в багатьох сім'ях. Усе це потребувало від організації реалізації однієї із першорядних складової соціальної роботи – допомогти, врятувати життя, передусім – дитячі.

Як багатолітній директор школи, В. Сухомлинський залучав до соціальної роботи не лише весь педагогічний колектив, а й батьків, різні громадські організації, соціально-культурні установи.

Аналіз праць Василя Сухомлинського уможливилює виокремити основні напрями соціальної роботи не лише в

Павлиській школі, а й в різних навчальних закладах України. До них відносимо: а) соціальна допомога і реальна підтримка дітей (індивідуальна і групова), які її потребують; б) гуманістична спрямованість й установка учителя на соціально-педагогічний захист учнів; в) соціалізація особистості учня; г) дидактико-виховний супровід організації соціальної роботи; д) створення соціально-виховного й культурного середовища; е) організація реабілітації учнів, що її потребують; є) формування в учителів належного досвіду й готовності проводити соціальну роботу. Отже, викладене засвідчує, що В. Сухомлинський надавав великої значущості питанням організації і проведенню соціальної роботи з учнями у шкільному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа. Вибрані твори в 5-ти т. Т. 4. К. 1977.
2. Франко І.Я. Одвертий лист до Галицької української молоді. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 45. Філософські праці. К. Наукова думка. 1986. С. 401–409.

Андрій ЦЮПРИК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

НАУКОВІ ТА ОСВІТНІ ОБРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

Вступ. Соціальна робота в Україні на сучасному етапі розвитку постає як багатовимірною науково-практичною сферою, що функціонує в умовах глибоких суспільних трансформацій, спричинених війною, соціально-економічними викликами та зміною ціннісних орієнтирів суспільства. Зростання кількості вразливих груп населення, ускладнення соціальних проблем і потреба у відновленні соціальної згуртованості зумовлюють

необхідність переосмислення наукових та освітніх обріїв соціальної роботи.

Особливої актуальності набувають питання професійної підготовки фахівців соціальної сфери, оновлення теоретичних засад галузі, адаптації соціальної роботи до умов війни та післявоєнного відновлення, а також посилення психологічної складової соціальної підтримки. У цьому контексті соціальна робота розглядається не лише як система надання допомоги, а як важливий чинник забезпечення соціальної стійкості, підтримки людського потенціалу та розвитку громад. Запропоновані тези спрямовані на осмислення сучасних наукових підходів і практичних орієнтирів розвитку соціальної роботи в Україні з урахуванням актуальних викликів та перспектив.

Сучасні наукові дослідження соціальної роботи в Україні зосереджуються на осмисленні впливу війни на соціальну сферу, трансформації професійних практик і посиленні психосоціальної складової допомоги. У працях українських дослідників акцентовано увагу на інституційних змінах та необхідності адаптації соціальної роботи до кризових умов, зокрема через розвиток міжсекторальної взаємодії та громадоорієнтованих підходів [1]. Значне місце посідає аналіз травмоінформованого підходу як методологічної основи сучасної соціальної роботи, що забезпечує ефективну підтримку осіб із досвідом війни та втрат [2]. Дослідники також наголошують на зростанні психологічного навантаження на фахівців соціальної сфери та актуалізують потребу у професійній підтримці й запобіганні вигоранню [3]. Сукупно ці праці формують наукове підґрунтя для подальшого розвитку соціальної роботи в умовах суспільних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність та підготовка фахівців соціальної сфери. Сучасна професійна діяльність фахівців соціальної сфери в Україні розвивається в умовах глибоких соціальних трансформацій, зумовлених воєнними викликами, демографічними зрушеннями, зростанням соціальної нерівності та ускладненням запитів з

боку вразливих груп населення. Це об'єктивно актуалізує перегляд підходів до підготовки соціальних працівників, які мають бути не лише виконавцями соціальних послуг, а й активними суб'єктами соціальних змін, здатними до аналітичного мислення, міжсекторальної взаємодії та прийняття професійних рішень у кризових ситуаціях.

Серед провідних тенденцій професійної діяльності соціальних працівників варто відзначити зростання ролі кейс-менеджменту, орієнтацію на індивідуалізовані траєкторії допомоги, розвиток роботи в мультидисциплінарних командах, а також посилення партнерства між державними інституціями, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями. У цьому контексті підготовка фахівців соціальної сфери має ґрунтуватися на поєднанні фундаментальної теоретичної бази з практикою орієнтованим навчанням, що забезпечує формування професійної ідентичності та готовності до роботи в умовах невизначеності.

Викликами для системи підготовки соціальних працівників залишаються фрагментарність освітніх програм, обмеженість ресурсів для якісної практичної підготовки, а також професійне вигорання майбутніх фахівців ще на етапі навчання. Перспективи розвитку полягають у посиленні компетентнісного підходу, інтеграції сучасних методик навчання, розвитку дуальної освіти та формуванні стійкої мотивації до професійного зростання і саморозвитку впродовж життя.

Теоретичні засади сучасної соціальної роботи.

Теоретичний розвиток сучасної соціальної роботи в Україні відбувається в контексті переосмислення класичних підходів та пошуку нових парадигм, здатних адекватно відповісти на виклики сьогодення. Соціальна робота дедалі більше розглядається не лише як система допомоги окремим індивідам чи групам, а як цілісний соціальний інститут, що впливає на формування соціальної політики, розвиток громад та зміцнення соціальної згуртованості.

У сучасних умовах посилюється значення людиноцентричної парадигми, яка орієнтує соціальну роботу на визнання гідності особистості, її активної ролі у подоланні життєвих труднощів та використанні власних ресурсів. Паралельно розвиваються підходи, що акцентують увагу на соціальній справедливості, правах людини, інклюзії та недискримінації. Це зумовлює необхідність поєднання індивідуального, групового та громадського рівнів соціальної роботи в єдиній концептуальній рамці.

Суспільні трансформації актуалізують розвиток концепцій стійкості, соціального капіталу та партнерської взаємодії, які дозволяють розглядати клієнта соціальної роботи не як пасивного отримувача допомоги, а як учасника процесу соціальних змін. Теоретичні засади соціальної роботи дедалі більше інтегрують міждисциплінарні знання з психології, соціології, педагогіки та публічного управління, що розширює методологічні можливості галузі та сприяє її науковій легітимації в умовах трансформації українського суспільства.

Соціальна робота в умовах війни та післявоєнного відновлення. Війна стала потужним каталізатором змін у системі соціальної роботи, виявивши як її вразливі місця, так і потенціал до швидкої адаптації. Соціальні працівники опинилися на передовій роботи з внутрішньо переміщеними особами, ветеранами, сім'ями загиблих, дітьми, які зазнали травматичного досвіду, що вимагало оперативного перегляду інституційних механізмів та практик надання соціальних послуг.

В умовах війни соціальна робота набула виразного кризового характеру, що передбачає гнучкість, міжсекторальну взаємодію та активне залучення ресурсів громад. Інституційні зміни проявляються у децентралізації соціальних послуг, посиленні ролі громадських і благодійних організацій, а також у розширенні функцій соціальних працівників, які дедалі частіше виконують координуючу та посередницьку роль.

Післявоєнне відновлення актуалізує питання соціальної мобільності та стійкості громад, у межах яких соціальна робота

розглядається як інструмент відновлення довіри, соціальних зв'язків і почуття безпеки. Особливого значення набуває розвиток громадо-орієнтованих практик, спрямованих на активізацію внутрішніх ресурсів спільнот, підтримку самоорганізації та формування готовності до довготривалого відновлення. У цьому контексті соціальна робота виступає не лише сферою допомоги, а й чинником соціальної стабілізації та розвитку.

Психологічні аспекти соціальної роботи.

Психологічний вимір соціальної роботи набуває особливої значущості в умовах масового травматичного досвіду, спричиненого війною, втратами та тривалим перебуванням у стані стресу. Соціальні працівники дедалі частіше працюють із клієнтами, які переживають гострі або хронічні психоемоційні стани, що вимагає від фахівців не лише емпатії, а й чітких теоретичних орієнтирів та методичних інструментів.

Робота з психологічною травмою у соціальній сфері передбачає поєднання підтримувальних, стабілізаційних і ресурсних підходів, спрямованих на відновлення відчуття контролю та безпеки. Водночас актуальною проблемою залишається професійне вигорання самих соціальних працівників, яке зумовлене високим емоційним навантаженням, браком ресурсів і тривалим контактом із людським стражданням. Це потребує впровадження систем професійної підтримки, супервізії та розвитку навичок саморегуляції.

Психосоціальна підтримка особистості в кризових ситуаціях має базуватися на інтеграції теоретичних знань і практичних методик, адаптованих до конкретного соціального контексту. Ефективність такої підтримки визначається здатністю фахівця поєднувати індивідуальну роботу з клієнтом із залученням сімейних та громадських ресурсів, що сприяє відновленню життєстійкості та поступовій соціальній реінтеграції особистості.

Висновки. Проведений аналіз наукових та освітніх обріїв соціальної роботи в Україні засвідчує, що розвиток цієї сфери визначається поєднанням традиційних гуманістичних

цінностей із необхідністю адаптації до нових соціальних реалій. Професійна діяльність соціальних працівників вимагає високого рівня підготовки, гнучкості та здатності діяти в умовах криз і невизначеності, що актуалізує оновлення змісту й форм фахової освіти.

Теоретичні засади сучасної соціальної роботи дедалі більше орієнтуються на людиноцентричні та громадо-орієнтовані підходи, інтеграцію міждисциплінарних знань і посилення ролі соціальної справедливості та партнерської взаємодії. В умовах війни та післявоєнного відновлення соціальна робота виступає важливим інструментом підтримки соціальної мобільності, стійкості громад і відновлення довіри в суспільстві. Особливе значення має розвиток психологічних і психосоціальних аспектів професійної діяльності, спрямованих як на підтримку клієнтів, так і на збереження професійної стійкості самих фахівців. Сукупно це визначає стратегічні орієнтири подальшого розвитку соціальної роботи як наукової галузі та практичної діяльності в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дуля А.О., Немцова А.М. Соціальна робота в умовах війни в Україні: проблеми та шляхи вирішення. Соціальна сфера: сучасні стратегії розвитку в умовах трансформацій : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро, 14 березня 2025 р. Дніпро : Приазовський державний технічний університет, 2025. С. 112–116.
2. Lytovchenko O. Trauma-informed approach: relevance for Ukrainian social work practice. *Social Work and Education*. 2025. Vol. 12, No 2. P. 198–210. DOI:10.25128/2520-6230.25.2.5.
3. Столярик О. Травмоінформований підхід у сучасній соціальній роботі: теоретичні та практичні аспекти. *Social Work and Education*. 2025. Т. 12, № 3. С. 424–443. DOI: 10.25128/2520-6230.25.3.11.

Марія БІГУН

Львівський національний університет імені І. Франка
Науковий керівник: к.і.н., доцент **КОМАРИНСЬКА З.М.**

ГРОМАДА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ: АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Громада є фундаментальним осередком і найважливішим середовищем, де відбувається комплексна реінтеграція та соціальна інклюзія ветеранів після завершення військової служби. Саме на місцевому рівні, завдяки міжперсональній підтримці, доступності послуг та відчуттю приналежності, створюються умови для їхнього повноцінного психологічного відновлення, професійної адаптації та повернення до мирного життя, що формується у взаємодії з локальним середовищем. Дослідження «Шлях ветеранів та ветераном», підготовлене Ветеран Хабом у 2023 році, наголошує, що саме громада стає тією точкою, де розгортається більшість щоденних викликів і де формується база для стабільності й переосмислення ролей ветерана у соціумі [1, с. 44–53].

На етапах «піклування про себе» й «усвідомлення нової ідентичності» особливо важливими є доступ до підтримуючих сервісів, громадських ініціатив і ветеранських спільнот, які працюють як безпечні простори взаємодії та обміну досвідом [1, с. 169–213]. Такі простори дають можливість ветеранам поступово повертати втрачені соціальні зв'язки й формувати нові, що є основою соціальної інклюзії.

Аналітичні дослідження підкреслюють, що успішна інтеграція ветеранів вимагає комплексного підходу, який обов'язково включає психологічну реабілітацію, професійне відновлення та активну соціальну підтримку [2, с. 1–3]. Для полегшення професійної адаптації роботодавці та

національні інституції мають зосередитися на створенні сприятливих умов, а саме: впроваджувати програми перекваліфікації, розвивати менторство та формувати толерантну корпоративну культуру, що є критично важливим для зменшення стигматизації ветеранів у робочому середовищі [2, с. 4].

Особливо важливою у контексті інклюзії є роль громади у створенні та підтримці мережі соціальних послуг, що дозволяють ветеранам отримувати адресну підтримку. Методичний посібник з реінтеграції ветеранів з інвалідністю наголошує, що ефективне середовище для повернення формується через:

1. мапування соціальних послуг у громаді для виявлення реальних потреб ветеранів і доступних сервісів [3, с. 70];

2. створення системи надавачів послуг різної форми власності – державної, комунальної, громадської, благодійної – що дозволяє розширити доступність підтримки [3, с. 38];

3. інформаційну та ресурсну підтримку у формі кейс-менеджменту, залучення сімей та посилення зв'язку ветеранів зі спільнотою [3, с. 67];

4. принцип взаємодії «нічого для нас без нас», коли ветерани виступають активними учасниками, а не пасивними отримувачами допомоги [3, с. 59].

Посібник також підкреслює важливість гендерно чутливого підходу та необхідність урахування різних потреб ветеранів і ветеранок, особливо тих, хто має інвалідність або належить до маргіналізованих груп [3, с. 59]. Це підтверджує, що громада повинна створювати інклюзивні умови, щоб усі ветерани мали однаковий доступ до допомоги та можливостей.

Практична складова інклюзії включає також розвиток програм на місцевому рівні: комплексних регіональних програм підтримки ветеранів, соціальних проєктів, ініціатив з перекваліфікації й реабілітації, що сприяють економічній

стійкості та добробуту ветеранів [3, с. 68]. Такі програми є інструментами, через які громада забезпечує довготривалу підтримку, а також формує практики співпраці між владою, громадськими організаціями та бізнесом. Завдяки доступу до ресурсів, формуванню спільнот підтримки та налагодженню відкритого діалогу між цивільним населенням і військовими, громада перетворюється на простір, де ветерани можуть не лише відновитися, але й розвиватися. У цьому середовищі ветерани мають змогу стати активними учасниками громадського життя, виступаючи ініціаторами нових проєктів та локальними лідерами. Таке залучення значно посилює колективну стійкість громади та механізми взаємної підтримки.

Таким чином, соціальна інклюзія ветеранів – це процес, що формується на перетині соціальних сервісів, людської взаємодії, інституційної підтримки та місцевих ініціатив. Громада виступає не лише середовищем адаптації, а й простором сили, де ветерани можуть відновити власне життя, знайти нові сенси й стати агентами позитивних змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костина І., Скороход К., Братусь Я. Шлях ветеранів та ветеранок: дослідження про досвід війни і повернення до цивільного життя / Veteran Hub, IREX. Київ. 2023. 237 с.
2. Пшик-Ковальська О.О., Замулко І.В., Перун В.І. Виклики та перспективи соціально-професійної адаптації ветеранів в Україні: адміністративні механізми та управлінські рішення. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 77. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-110>.
3. Реінтеграція ветеранів з інвалідністю : метод. посіб. / уклад. А. Соцька [та ін.]; упоряд. О. Волгіна, О. Іванова, Т. Лялька ; Програма розвитку ООН в Україні. Київ. 2022. 78 с.

Юлія БЕРЕЗА

Донецький державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник: к. фіз.вих. доцент **ГАЛИМСЬКИЙ В.О.**

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА

У сучасному світі, де панують ІТ-технології та цифровізація, вкрай важливо вміло впроваджувати новітні розробки. Однією з перспективних сфер їх застосування є викладання у вищих навчальних закладах, зокрема дисципліни спеціальної фізичної підготовки, що є основою для здоров'я та професійної ефективності майбутніх фахівців. Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) та сучасних технологій може значно покращити цей процес, зробивши його більш ефективним, адаптивним та безпечним. Особливо актуальним є використання таких технологій у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання (МВС, ЗСУ, СБУ, прикордонна служба), де вимоги до фізичної, психофізіологічної та тактичної підготовки курсантів набагато вищі [3, с. 560].

Однією з ключових переваг ШІ є можливість персоналізації тренувального процесу. Замість стандартних програм, алгоритми здатні аналізувати індивідуальні дані кожного курсанта: рівень фізичної підготовки, медичні показники, професійну спеціалізацію та специфічні завдання майбутньої діяльності. Так, програма тренувань для слідчого, якому важлива витривалість і концентрація уваги, буде істотно відрізнятися від програми для спецпризначення, де акцент робиться на силі, швидкості та тактичній готовності. ШІ може автоматично формувати та оновлювати індивідуальні плани, адаптуючи їх у динаміці відповідно до прогресу та стану здоров'я курсанта.

Важливим напрямом є моніторинг і аналіз даних за допомогою носимих пристроїв (біометричних датчиків,

трекерів, смартгодинників). Вони збирають інформацію про серцевий ритм, рівень стресу, витрату калорій, якість сну та інші показники. ІІІ дозволяє не лише накопичувати ці дані, а й здійснювати їх глибокий аналіз: виявляти ризики перевтоми, помилки у техніці виконання вправ або можливі травмо-небезпечні рухи. Наприклад, система може виявити аномальне зростання частоти серцевих скорочень під час певної вправи, сигналізуючи про потребу корекції тренувального процесу. Для курсантів, які проходять екстремальні навантаження в умовах бойової чи тактичної підготовки, це є запорукою безпеки.

Окреме значення має впровадження віртуальних тренажерів та симуляцій. Завдяки VR/AR-технологіям і можливостям ІІІ створюються реалістичні навчальні середовища, де курсанти можуть відпрацьовувати тактичні дії, реагувати на непередбачувані ситуації та тренувати навички у безпечному просторі. Наприклад, віртуальний полігон може відтворювати операцію із затримання злочинця в міських умовах або евакуацію пораненого з поля бою. Це робить навчальний процес більш інтерактивним, мотивуючим та наближеним до реальних завдань служби [1, с. 66].

Практичними прикладами впровадження є:

- «Тренер-аналітик» – програма на основі ІІІ, що аналізує відеозаписи тренувань і надає детальний зворотний зв'язок щодо техніки виконання вправ;
- «Адаптивний тренувальний планувальник» – платформа, яка враховує дані з носимих пристроїв та медичних показників, автоматично коригуючи навантаження для уникнення перенапруги та досягнення максимального результату;
- «Віртуальний полігон» – інтерактивна VR-система, що дозволяє моделювати різні сценарії бойових дій чи спеціальних операцій;
- «Cognitive Load Monitor» – інструмент, який одночасно оцінює фізичну активність і когнітивні навантаження, вимірюючи стресостійкість та швидкість реакції курсанта в умовах складних завдань [2, с. 49]

Таким чином, впровадження ІІІ у спеціальну фізичну підготовку у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання є не лише сучасною тенденцією, а й стратегічною інвестицією у підготовку висококваліфікованих кадрів. Це сприяє розвитку здоров'я, безпеки та професійної ефективності майбутніх офіцерів, дозволяючи поєднувати фізичні, когнітивні та тактичні аспекти навчання в єдину ефективну систему.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьменко О., Кобилянська І. Використання ІІІ в навчанні фізико-технічних дисциплін в контексті STEM, *ПедБез*, Вип. 9, Груд 2024, С. 64–69,
2. Технології добросовісного використання штучного інтелекту у сфері освіти та науки: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 31 липня 10 вересня 2023 року. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 276 с.
3. Інтеграція штучного інтелекту в освіту виклики та можливості: збірник тез науково-методичних доповідей Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації (Київ, 10 грудня 2024 р. 20 січня 2025 р.). Частина 1. Київ Львів Торунь: Національний університет фізичного виховання і спорту України, Liha-Pres, 2025. 514 с.

Любов ВОЗНА, Оксана МЕЛЬНИК

Львівський національний університет імені І. Франка

ДЕРЖАВА І БІЗНЕС У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ: НОВІ МОДЕЛІ ПАРТНЕРСТВА ДЛЯ СТІЙКОЇ ТА ЕФЕКТИВНОЇ ПІДТРИМКИ ГРОМАД

Соціальна підтримка громад є ключовим елементом соціальної політики будь-якої країни, спрямованої на підвищення соціального добробуту населення, зменшення

нерівності та розбудову інклюзивної економіки. В Україні, що переживає глибокі соціально-економічні та інституційні трансформації, стрімка мобілізація ресурсів і адаптація інструментів соціального забезпечення є критично важливими для забезпечення стійкості громад і ефективного задоволення соціальних потреб. У цих умовах суттєво зростає роль партнерства між державою та приватним сектором як механізму підвищення ефективності соціальної підтримки населення.

Партнерство між державою й приватним сектором у соціальній сфері доцільно розглядати як форму соціального партнерства та публічно-приватного партнерства (ППП), що сприяє оптимізації надання соціальних послуг, мобілізації додаткових фінансових і нефінансових ресурсів, а також підвищенню інноваційної спроможності соціальної політики [1; 2]. Механізми PPP дозволяють залучати приватні інвестиції, сучасні технології та управлінські компетенції до реалізації соціальних проєктів, які традиційно фінансуються за рахунок державного бюджету, на основі розподілу ризиків та відповідальності між партнерами [2].

Важливим напрямом реалізації такого партнерства є соціальне підприємництво, яке поєднує економічні та соціальні цілі діяльності. Соціальні підприємства функціонують не лише з метою отримання прибутку, а й для вирішення актуальних соціальних проблем громад, зокрема підтримки вразливих груп населення, розвитку соціальних послуг та стимулювання зайнятості [3; 5].

Українські громади сьогодні стикаються з підвищеними вимогами щодо ефективності соціальних послуг унаслідок демографічних змін, внутрішньої та зовнішньої міграції, наслідків війни та процесів післявоєнного відновлення. Обмеженість державних фінансових ресурсів посилює потребу у залученні приватного сектору до системи соціального забезпечення, що актуалізує розвиток партнерських моделей у соціальній сфері [4].

Одним із ключових викликів залишається недостатній рівень фінансування соціальної інфраструктури – освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг, що обмежує доступ населення до якісних сервісів. Залучення приватних компаній у форматі ППП здатне підвищити ефективність використання ресурсів, розширити спектр соціальних послуг та сприяти сталому розвитку територіальних громад. Аналіз зарубіжних практик свідчить, що в країнах із розвинутими моделями ППП приватний сектор часто виступає не лише інвестором, а й оператором соціальних програм, що дозволяє зменшити навантаження на державний бюджет та підвищити якість послуг [2].

Ключовими моделями державно-бізнес-партнерства у соціальній сфері є:

1. публічно-приватні партнерства (ППП) у соціальній інфраструктурі – створення та модернізація дитячих садків, шкіл, медичних установ, центрів соціальних послуг за участю приватних інвестицій із подальшою експлуатацією на умовах спільного управління [1; 2];

2. корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) – програми компаній, спрямовані на підтримку вразливих груп населення, створення робочих місць, реалізацію освітніх і соціальних ініціатив, що узгоджуються з потребами місцевих громад [4];

3. соціальне підприємництво – бізнес-моделі, що поєднують прибутковість із вирішенням соціальних проблем, зокрема підтримкою осіб з інвалідністю, реінтеграцією внутрішньо переміщених осіб та розвитком соціальних послуг [3; 5].

Ефективність зазначених моделей значною мірою залежить від наявності прозорих механізмів співпраці, належного нормативно-правового регулювання, системи стимулів для бізнесу та активної участі органів місцевого самоврядування. Процеси децентралізації в Україні створюють передумови для врахування локальних особливостей розвитку

громад і посилюють потенціал державно-бізнес-партнерства на місцевому рівні. [1; 4].

На основі аналізу міжнародних та вітчизняних практик пропонується:

- Розробити національну стратегію державо бізнес партнерства у соціальному секторі, що включатиме стандартизовані моделі контракування, механізми оцінки ефективності та прозорі критерії участі бізнес структур у соціальних програмах.

- Створити систему стимулів для бізнесу, зокрема податкові пільги, грантові програми та співфінансування соціальних ініціатив, що сприятиме залученню компаній до розбудови соціальної інфраструктури.

- Посилити інституційну спроможність місцевого самоврядування в управлінні партнерськими проектами, що дозволить адаптувати соціальні послуги до потреб громад та забезпечити сталий розвиток на місцевому рівні.

- Впровадити механізми моніторингу та оцінювання впливу партнерських ініціатив, що базуються на сучасних показниках соціальної ефективності, щоб забезпечити прозорість і результативність використання ресурсів.

Отже, державо бізнес партнерство у соціальній сфері є перспективним інструментом для підвищення ефективності соціального забезпечення громад в Україні. Воно здатне забезпечити мобілізацію фінансових ресурсів, сприяти інноваціям у наданні соціальних послуг та підвищити адаптивність системи соціальної підтримки до сучасних викликів. Реалізація запропонованих моделей та механізмів дозволить створити стійку, ефективну систему соціального забезпечення, що відповідає потребам українських громад у процесі трансформацій та післявоєнного відновлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малиновська Н.М. Державно-приватне партнерство як механізм розвитку інтересів соціальних груп на

- регіональному рівні. *Державне управління та регіональний розвиток*. 2019. № 4. С. 400–422. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2019.04.09>.
2. Жуковська А.В. Державно-приватне партнерство у сфері соціальних послуг: зарубіжний досвід та перспективи впровадження в Україні. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. № 3(85). С. 21–37. URL: <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/htneu/article/view/952>.
 3. Гура В.І., Нечипоренко К.С. Роль соціального підприємництва в забезпеченні економічної безпеки держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2025. Т. 21, № 1. С. 37–46. URL: <https://gov.bulletin.knu.ua/uk/article/view/3908>.
 4. Спасів Н.Я., Кулина Г.М., Лубкей Н.М. Соціальне партнерство як імператив соціально-економічного розвитку України. *Вісник економіки*. 2021. Вип. 3. С. 8–19. URL: <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/htneu/article/view/1250/1355>.
 5. Social Entrepreneurship 101: Business Models and Examples to Inspire You [Electronic resource]. Shopify, 2024. URL: <https://www.shopify.com/blog/social-entrepreneurship>.

Анна МАЗУР

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор філософії **БУДАНОВА М.О.**

ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Нестабільна економічна та політична ситуація, яка склалася сьогодні в Україні, загострила проблему соціальної адаптації дитини.

Виникла потреба працювати з новою категорією дітей – дітьми вимушених переселенців. Соціальна адаптація цих вихованців ускладнена тим, що ці діти тривалий час знаходилися під впливом несприятливого ворожого середовища, деякі з них стали свідками бойових дій, назавжди втратили друзів, домівку, близьких. Всі ці події залишили свій відбиток на вразливій дитячій психіці, а не до кінця прожиті стресові ситуації і далі впливають на поведінку дітей, перешкоджаючи їх соціалізації в умовах приймаючого співтовариства. Хоча у деяких переселенців не спостерігається депресія і вони успішно адаптуються до нових умов з перших днів перебування. Але, нажаль, їх дуже мало і велика кількість дітей потребують психологічної допомоги[1].

Основні проблеми з якими стикаються діти:

1. Порушення взаєморозуміння у родині, коли діти швидко дорослішають.
2. Порушення сну.
3. Стресове виснаження.
4. Фобічні реакції.
5. Розлади мислення, погіршення пам'яті.
6. Психосоматичні розлади.
7. Емоційні порушення: протести, істерики, зміна настрою.
8. Агресія до однолітків, страх у спілкуванні, недовіра до дорослих.

Основна задача дорослих, фахівців допомогти дітям адаптуватися.

Методи адаптації дітей:

1. Створити умови для налагодження соціальних контактів.
2. Створити соціально-психологічний клімат в колективі.
3. Підтримувати дитину.
4. Усунення перешкод для адаптації дитини.
5. Проводити психодіагностику.
6. Психологічне консультування дітей.

7. Психолого – педагогічне консультування батьків [2].

Створення комфортного соціально-психологічного клімату в колективі дітей і родини, які охоплюють всі соціально-психологічні аспекти групової взаємодії у всій своїй складності та різноманітності зв'язків і взаємовідношень, є найважливішим завданням, оскільки він допомагає зберегти не лише фізичне та психічне здоров'я, але й виховати гармонійно розвинену особистість [3].

Діти – це сама уразлива група населення, яка потребує допомоги в процесі адаптації. У них виникають труднощі в соціальній і психологічній сфері після стресових подій. Багато дітей втратили свій дім, рідних, звичний спосіб життя. Країни Європейського Союзу зацікавлені в підтримці української стратегії та програмах супроводу, які розробляються задля громадян України, котрі постраждали від збройної агресії. Міжнародна організація «Право на здоров'я» (HealthRight International) та МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» мають 20-річний досвід надання допомоги дітям, молоді та сім'ям у подоланні кризових станів в Україні та понад 30 країнах світу [4].

З перших днів соціально-політичної кризи та військового конфлікту організації надають фахову допомогу потерпілим від збройного та соціального протистояння. Психологи проводять бесіди, тренінги з дітьми, щоб допомогти їм пережити стрес викликаний війною. Велика допомога йде від учителів та батьків, лікарів, волонтерів.

Батьки підлітків, які пережили стресову подію, можуть запропонувати їм обговорити подію і почуття, які вона викликає, а також можливі шляхи запобігання такій події. Батьки можуть обговорити можливе напруження у відносинах між членами родини та ровесниками і підтримати дитину у подоланні цих проблем. Дуже важливо допомогти підліткам усвідомити, що істерична поведінка - це спроба озвучити свою злість щодо стресову події.

Не можна ховати емоції, треба допомогти дитині пережити їх.

Батькам, близьким та вчителям рекомендується допомогти дитині словесно виразити свої почуття, щоб вона не відчувала себе сам-на-сам зі своїм емоціями. Щоб дитина, яка нещодавно стикнулася з стресовою подією, почувалася у безпеці, необхідно опікуватися нею належним чином - забирати зі школи у заздалегідь зазначений час і повідомляти її про своє місцезнаходження. Батьки, близькі, опікуни та вчителі повинні терпимо ставитися до втрати навичок у розвитку впродовж посттравматичного досвіду.

Психологічна адаптація дітей-переселенців виступає одним із ключових пріоритетних завдань. Дитину такого віку необхідно заохочувати до обговорення її тривоги із членами сім'ї. Важливо визнавати те, що їх почуття є цілком нормальними, і коректувати відхилення, викликані стресовими подіями, які вони виражають. Батьки можуть відіграти безцінну роль у підтримці власних дітей, якщо вони повідомлятимуть вчителям, коли думки та почуття дітей заважають їм зосередитися і навчатися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Особливості адаптації дітей переселенців до нових умов. URL: <http://9.school-info.te.ua/blog/46-socialno-psihologichna-sluzhba/136-osoblivosti-adaptaciji-ditej-pereselenciv-do-novih-umov>.
2. Соціальна адаптація дітей – переселенців. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Yaremchuk_Socializaciya_o_lrp3w_olrvfe.pdf.
3. Ковязіна К. О. Забезпечення соціального захисту дітей внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] (Серія «Соціальна політика»). URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ditu-14275.pdf>.
4. Комплексна допомога переселенцям. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/83710/>.

Зоряна КОМАРИНСЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА РОЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В Україні процес децентралізації розпочато 2014 року з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014), законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) та змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації [2]. Серед завдань реформи децентралізації – формування територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, Внаслідок децентралізації повноваження щодо надання соціальних послуг населенню передаються з центрального рівня територіальним громадам (ТГ). Так, з 1 січня 2020 року набула чинності нова редакція Закону України «Про соціальні послуги». Цей закон змінив розподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади. Також була встановлена нова система соціальних послуг та її учасників, а також окреслені основні етапи надання соціальних послуг: визначення потреб, планування, організація та фінансування.

Повноваження передаються громадам, щоб послуги були максимально близько до отримувачів. Нова редакція Закону визначає ці повноваження як власні повноваження громад. Для їх реалізації територіальні громади мають створити відповідний структурний підрозділ. Кожна громада зобов'язана надавати базові соціальні послуги. Усі соціальні послуги надаються відповідно до соціальних стандартів, які затверджує Міністерство соціальної політики. Процес передачі

повноважень на місця є складним і нешвидким, через що громади стикаються з багатьма питаннями та труднощами.

Повномасштабна агресія проти України (з 24 лютого 2022 р.) істотно ускладнила функціонування системи соціального захисту, зумовивши як зростання потреб у соціальних послугах, так і зміну ролей суб'єктів їх надання. На тлі руйнувань, внутрішньої міграції та зростання бідності підтримка населення отримала виразно локальний вимір: територіальні громади часто стають першими у реагуванні на соціальні запити, організації тимчасового проживання, медичної та психосоціальної підтримки. Одночасно перехід повноважень на місця, який тривав в Україні впродовж останнього десятиліття, дав громадам законодавчі інструменти, але не завжди – ресурси та підготовлені кадри для їх ефективного використання у кризових умовах. Ці факти підкреслені в аналітичних документах урядових та міжнародних інституцій [2].

Реформа децентралізації в Україні формально надала ТГ широкі повноваження у сфері надання низки соціальних послуг: організація догляду на місцях, підтримка вразливих груп, часткова відповідальність за соціальні центри та послуги для дітей і осіб з інвалідністю. Офіційні портали реформ демонструють пакет нормативних документів і методичних матеріалів, спрямованих на допомогу громадам у впровадженні соціальних послуг. Проте на практиці основні виклики – нестача фінансових ресурсів, кадровий дефіцит (соціальні працівники, менеджери проєктів), недостатня інфраструктура й логістика – обмежують здатність громад повноцінно реагувати на них під час воєнного стану [3]. Крім того, війна створила нові обов'язки для ТГ: прийом і розміщення внутрішньо переміщених осіб (ВПО), забезпечення їхньої соціальної адаптації, координація гуманітарної допомоги тощо. Ці функції часто виконуються у партнерстві з міжнародними програмами ООН, Світового

банку та ін., що підкреслює важливість міжсекторальної координації [1].

Практичні моделі, які активно використовуються в ТГ під час війни, включають:

- мобільні соціальні групи для роботи у віддалених та прифронтових громадах;
- мережі волонтерів у координації з місцевою владою;
- цифрові сервіси для реєстрації потреб і надання консультацій (електронні портали Мінсоцполітики та місцеві платформи);
- партнерство з неурядовими організаціями та міжнародними агенціями для оперативного фінансування проєктів [4].

Основні проблеми практики: фрагментація послуг (відсутність єдиної системи), нерівномірний доступ між громадами, подвійне навантаження на невелику кількість працівників, ризики «виснаження» волонтерських мереж. Важливим питанням є також збереження стандартів якості послуг (наприклад, психосоціальної підтримки) в умовах швидкого масштабування [6].

Оцінка збитків і потреб демонструє, що соціальні сектори (житло, освіта, охорона здоров'я) зазнали значних пошкоджень, а фінансові потреби на відновлення соціальної інфраструктури є великими. Це означає, що територіальні громади, навіть маючи повноваження, не можуть самостійно покрити повний спектр необхідних витрат і потребують цільової державної та донорської підтримки для відбудови й забезпечення стійкості надання соціальних послуг.

Тому зростає роль міжнародних програм і міжурядових ініціатив у цьому напрямку. Так, згадувані вище міжнародні організації відіграють ключову роль у підтримці ТГ: надання фінансових ресурсів, підготовка навчальних програм для кадрів, методична допомога з відновлення. Планування довгострокового відновлення, інтегроване з

децентралізацією, підвищує шанси на створення більш стійких локальних систем соціального захисту. Водночас критично важливо уникати залежності громад від короткострокових гуманітарних коштів і розвивати місцеві механізми фінансування та координації [5].

Отож, на підставі здійсненого аналізу пропонується низка практичних заходів:

1. Забезпечити стабільне фінансування соціальних функцій територіальних громад шляхом цільових субвенцій на кризовий менеджмент і відновлення соціальної інфраструктури з чіткою прозорою процедурою розподілу ресурсів.

2. Покращити рівень кадрового забезпечення, впроваджуючи системні навчальні програми для соціальних працівників і менеджерів громад із включенням модулів з кризового реагування, травмоінформованого підходу та дистанційної роботи.

3. Розвивати цифрову інфраструктуру і електронні сервіси для реєстрації вразливих груп, координації допомоги та мінімізації адміністративних бар'єрів.

4. Формувати міжсекторальні платформи координації на рівні району/області для узгодження дій місцевої влади, недержавних організацій та донорів – аби уникнути дублювання зусиль і забезпечити комплексність допомоги.

5. Сприяти мобілізації місцевого соціального капіталу через підтримку громадських ініціатив, волонтерства та соціальних підприємств, що можуть частково закривати вузькі соціальні ніші та адресні потреби.

Очевидно, що децентралізація в Україні надала територіальним громадам повноваження у сфері соціальних послуг, але війна виявила суттєвий розрив між повноваженнями та можливостями у вигляді ресурсів. Децентралізація створила потенціал для локальної адаптації соціальних сервісів, але повноцінне використання цього потенціалу у воєнний та післявоєнний період потребує системних заходів. Міжнародні партнери відіграють ключову

роль у коротко- та середньостроковій підтримці, але важливе спрямування зусиль на побудову самозарадної, стійкої місцевої системи соціальних послуг. Так, ефективне забезпечення соціальних послуг в умовах війни вимагає комплексного підходу: фінансової підтримки, кадрового розвитку, цифровізації та міжсекторальної координації. Для науки це відкриває поле для емпіричних досліджень щодо ефективності локальних стратегій, оцінки якості послуг та моделей стійкості громад. Для практики – набір конкретних політик та інструментів, що можуть бути реалізовані на рівні центральної влади, донорів і самих громад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Організація Об'єднаних Націй в Україні. URL: <https://ukraine.un.org/uk>.
2. Реформа децентралізації URL: https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi?utm_source=chatgpt.com.
3. Реформа сфери соціальних послуг в умовах децентралізації. Офіційний портал реформи децентралізації. URL: <https://decentralization.gov.ua/>.
4. Соціальний портал Міністерства соціальної політики України. URL: https://soc.gov.ua/welcome?utm_source=chatgpt.com.
5. Country Programme Document / Reports on local recovery (2022–2024). URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-05/Ukraine%202022-2023.pdf?utm_source=chatgpt.com.
6. Ukraine Social Protection: Current and Future Needs. URL: https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099945206202219727?utm_source=chatgpt.com.

Sofiya STAVKOVA

Lviv State University of Life Safety

SUPERVISION AS A SOCIAL WORK TECHNIQUE: AN OVERVIEW OF FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE

In contemporary social work practice and research, supervision is regarded as a primary mechanism for transferring professional knowledge and skills—from experienced practitioners to novices, from highly qualified staff to those with limited expertise, and from supervisors overseeing student practice to the students themselves. As a critical tool for ensuring service quality, supervision focuses on the most essential resource in social work—the social worker.

Social work as a profession has evolved based on various disciplines and theories. Supervision in social work reflects this complex process of development.

For many years, theorists and practitioners in social work have sought to define the concept of supervision. Yet, the existing literature—recently described by some authors as a “supervision jungle” —still lacks a clear, unified definition or overarching theory that explains its meaning, objectives, functions, methods, and the pathway to becoming a supervisor.

The traditional body of scholarly literature on supervision remains characterized by a lack of conceptual clarity. A significant proportion of these publications is authored by practicing supervisors, which has led to the proliferation of diverse models, frameworks, and theoretical perspectives that are not consistently grounded in empirical research [4]. Furthermore, the historical trajectory of supervision-related literature spans more than seven decades, underscoring its longstanding relevance. Nevertheless, it is important to note that scholarly and professional interest in supervision emerged well before this documented period, reflecting its foundational role in social work and related disciplines.

Kadushin [5] observes that the earliest scholarly reference to the term supervision appears in Brackett's work *Supervision and Education in Charity* (1904). At that time, concerns were raised regarding the adequacy of supervision within social welfare institutions and public organizations. However, in Brackett's era, the concept of supervision was primarily understood as the oversight and coordination of subordinates' activities, rather than the broader developmental or educational functions associated with the term today.

The general functions of supervision are considered to be administrative, educational, and supportive. As early as 1926, Dawson described these functions. He defined the administrative function as maintaining proper standards of work, coordinating the organization's administrative policies to ensure effective work. The educational function involved facilitating the provision of learning opportunities for all team members to reach their full potential. As for the supportive supervision function, its main goal is to create and maintain harmonious working relationships. Supportive supervision helps employees overcome work-related stresses by providing encouragement, empathy, emphasizing strengths, and facilitating problem-solving [6].

Kadushin later elaborated on the administrative, educational, and supportive functions of supervision, producing work regarded as foundational in social work theory. He defined supervision as an evaluative, ongoing relationship in which a senior professional guides a junior colleague to enhance their professional competence while ensuring service quality and monitoring those entering the profession. A supervisor, therefore, holds an administrative role with authority to delegate, coordinate, and assess the work of subordinates, remaining accountable to organizational management [5].

In Ukraine, supervision is regarded as a component of social work organizational technology that encompasses several key elements: fostering the professional development of social workers, preventing occupational risks, monitoring task

performance, and contributing to the training of future professionals during internships under the guidance of a supervisor. According to H. Popovych, each of these areas remains in an early stage of development within Ukraine, yet they are highly significant and urgently needed [1].

In Ukraine, the issue of implementing supervision in social work has gained particular relevance in recent years. Legislative interest in this area is exemplified by the adoption of the order “On Approval of the Strategy for the Development of the System of Social Services for Families, Children, and Youth for 2009–2014,” which assigns a special role to supervision [2]. The importance of this matter is further evidenced by the implementation of several projects in Ukraine (IOM, TACIS, Global Fund on HIV/AIDS), which emphasize supervision policies within social service activities as an innovative approach. Project outcomes indicate that, at an informal level, such practices have already existed within the management processes of social services; however, they have not yet reached a systematic or formalized stage [3].

LITERATURE

1. Попович Г.М. Соціальна робота і міждисциплінарне співробітництво. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2001. № 1 (17). С. 47–52.
2. Наказ Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту «Про затвердження стратегії розвитку системи соціальних послуг для сім’ї, дітей та молоді на 2009–2014 роки» № 4414 від 04.11.2008. URL: <http://www.dcsm.gov.ua/download.php?2274684975d518d2b6637c3c37cebe9d&target=1>.
3. Савчук О. Використання моделі супервізії в соціальній роботі. Соціальна політика, соціальна робота й охорона здоров’я: як Україні досягти європейського рівня якості послуг: збірник тез доповідей конференції. Київ, 2007. С. 224–227.

4. Jones T.S. Editors introduction – The emperor’s “new” clothes: What we don’t know will hurt us. Conflict resolution quarterly. 2005. Vol. 23, № 2. P. 129–139.
5. Kadushin A. Supervision in Social Work. 4th ed. New York: Columbia University Press, 2002.
6. Kadushin A. Supervision in Social Work. New York: Columbia University Press, 1985.

Алла ТАРАСЮК, Арміне СЕМЕНОВА

Херсонський національний технічний університет

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Розвиток соціальної політики України у 2020–2025 роках супроводжується численними викликами, зумовленими як внутрішніми соціально-економічними проблемами, так і зовнішніми чинниками – пандемією COVID-19, повномасштабною війною, руйнуванням інфраструктури, внутрішньою міграцією населення та зростанням нерівності. Незважаючи на активне реформування соціальної сфери, держава стикається з труднощами у забезпеченні належного рівня соціальних стандартів, адресності допомоги й фінансової стабільності системи.

Ефективність соціальної політики значною мірою залежить від узгодженості її інструментів, стабільності фінансування, координації між центральною та місцевою владою, а також рівня довіри громадян до державних інституцій. Проте в сучасних умовах більшість із цих елементів функціонують із перебоями, що потребує системного вдосконалення підходів до управління соціальною сферою.

Основні проблеми реалізації соціальної політики:

– недостатній рівень фінансування та неефективне використання ресурсів. Однією з найгостріших проблем

залишається обмеженість фінансових можливостей держави. В умовах воєнного стану лівова частка бюджетних коштів спрямовується на оборону, що зменшує частку соціальних витратків у структурі загальних витрат.

Хоча формально соціальні програми займають понад 30 % бюджету, значна частина цих коштів витрачається на поточні потреби – виплати, пільги, компенсації – без створення довгострокових механізмів розвитку. Додатковою проблемою є низька ефективність розподілу ресурсів: частина коштів дублює функції різних програм, а механізми контролю залишаються слабкими. У результаті частина допомог не доходить до тих, хто її дійсно потребує, або ж не забезпечує реального поліпшення життєвого рівня;

– нерівність та регіональні диспропорції. Війна загострила проблему територіальної нерівності. Регіони, які постраждали від бойових дій чи тимчасової окупації, мають обмежений доступ до соціальних послуг, пошкоджену інфраструктуру та скорочену кількість фахівців.

Крім того, соціальні стандарти суттєво відрізняються між містом і селом. У сільській місцевості доступ до медицини, освіти, соціальної підтримки залишається нижчим через нестачу кадрів і транспортну віддаленість. Це створює нові осередки соціальної ізоляції та підвищує ризик бідності серед сільського населення;

– зростання бідності та соціальної поляризації. Після 2022 року в Україні спостерігається різке зростання рівня бідності, що стало наслідком втрати робочих місць, внутрішнього переміщення населення та інфляції. За даними Міністерства соціальної політики, понад третина громадян перебуває за межею фактичного прожиткового мінімуму.

Паралельно спостерігається поглиблення соціальної поляризації: високі доходи концентруються у вузьких групах населення (представники ІТ, держслужбовці, бізнес у великих містах), тоді як більшість громадян зазнає зниження

купівельної спроможності. Це посилює соціальну напругу та недовіру до державних інститутів;

– недосконалість механізмів адресної допомоги. Попри запровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, адресність допомоги залишається проблемною. Часто допомога надається за формальними критеріями без урахування реального рівня доходів чи фактичних потреб родин.

Крім того, існують бюрократичні бар'єри: складна процедура подання заяв, необхідність підтвердження численних документів, тривалі строки розгляду. Це знижує ефективність соціальної підтримки і створює можливості для зловживань;

– кадровий дефіцит і професійна підготовка. Соціальна сфера відчуває нестачу кваліфікованих кадрів – соціальних працівників, психологів, педагогів, медичних фахівців. Частина працівників виїхала за кордон, частина змінила сферу діяльності через низькі заробітки.

Водночас система підготовки кадрів потребує модернізації: навчальні програми часто не відповідають сучасним викликам (цифровізація послуг, робота з ветеранами, ВПО, людьми з інвалідністю). Без підвищення професійного рівня персоналу будь-які реформи залишатимуться декларативними;

– психологічні наслідки війни. Окремим викликом є зростання потреби у психологічній та психосоціальній підтримці населення. Мільйони людей зазнали травматичного досвіду – втрати, поранення, вимушене переселення.

Система психічного здоров'я в Україні поки що не готова забезпечити належний рівень допомоги всім, хто її потребує, а мережа кризових центрів і реабілітаційних служб розвинена недостатньо.

Соціальна політика України потребує значних змін і удосконалення.

Проблеми функціонування соціальної сфери України та напрями їх удосконалення:

- підвищення фінансової стійкості системи. Державі необхідно запровадити нові джерела фінансування соціальної сфери – залучення міжнародних донорів, грантових програм, благодійних фондів і партнерства з бізнесом. Ефективним інструментом може стати розвиток державно-приватного партнерства (ДПП) у наданні соціальних послуг: приватні компанії реалізують програми підтримки працівників, дитячих садків, реабілітаційних центрів у співфінансуванні з місцевими громадами.

Крім того, варто впровадити механізм програмно-цільового фінансування, коли кошти виділяються не на статтю витрат, а на досягнення конкретних соціальних результатів (зменшення безробіття, зниження рівня бідності тощо);

- розвиток цифрових технологій та автоматизації послуг. Подальша цифровізація соціальної сфери є одним із найефективніших шляхів підвищення прозорості та зручності взаємодії громадян із державою.

Потрібно розширювати функціонал платформи «Дія», інтегрувати туди більше соціальних сервісів (субсидії, виплати, компенсації, допомогу ВПО), а також створити мобільні пункти надання електронних послуг для сільських і прифронтових громад;

- розвиток цифрових технологій та автоматизації послуг. Подальша цифровізація соціальної сфери є одним із найефективніших шляхів підвищення прозорості та зручності взаємодії громадян із державою.

Потрібно розширювати функціонал платформи «Дія», інтегрувати туди більше соціальних сервісів (субсидії, виплати, компенсації, допомогу ВПО), а також створити мобільні пункти надання електронних послуг для сільських і прифронтових громад. У перспективі це дозволить перейти до концепції «єдиного цифрового вікна соціальної допомоги», що спростить доступ до послуг і скоротить корупційні ризики;

– реформування пенсійної системи. Пенсійна система має стати фінансово стійкою та справедливою. Важливим кроком є поступовий запуск накопичувального рівня пенсійного забезпечення, що дозволить зменшити дефіцит Пенсійного фонду й підвищити мотивацію громадян до легального працевлаштування. Водночас слід зберегти державні гарантії для соціально вразливих груп – осіб з інвалідністю, ветеранів, багатодітних родин, забезпечуючи баланс між солідарною та накопичувальною моделями;

– інтеграція соціальних і психологічних послуг. В умовах воєнних наслідків особливо актуальним є розвиток мережі психологічної допомоги – кризових центрів, гарячих ліній, програм реабілітації ветеранів та постраждалих цивільних.

Держава має створювати умови для інтеграції соціальних, медичних і психологічних послуг у межах територіальних громад. Такий підхід дозволяє одночасно надавати людині матеріальну, психологічну та консультаційну підтримку, що підвищує ефективність допомоги;

– розвиток людського капіталу і підготовка кадрів. Необхідно модернізувати систему освіти та підготовки соціальних працівників. Вищі навчальні заклади мають запровадити сучасні навчальні програми з фокусом на цифрові навички, кризове консультування, роботу з ВПО та ветеранами.

Додатково слід підвищити престиж професій соціальної сфери шляхом покращення умов праці та можливостей професійного росту;

– децентралізація управління соціальною сферою. Одним із важливих напрямів є передача частини повноважень місцевим громадам. Саме вони краще знають потреби своїх мешканців і здатні оперативніше реагувати на зміни.

Однак децентралізація має супроводжуватися фінансовою автономією – громади повинні отримати ресурси для утримання соціальних закладів, реалізації програм підтримки сімей, ВПО, людей з інвалідністю. Розвиток

територіальних центрів соціальних послуг дозволить зробити допомогу більш адресною та ефективною.

Отже соціальна політика України переживає найскладніший етап за всю історію незалежності. Війна, економічна нестабільність і демографічні втрати створили потужний тиск на систему соціального захисту. Проте, попри складнощі, уряд здійснює послідовні кроки щодо модернізації соціальної сфери – цифровізацію послуг, розвиток програм підтримки ВПО, реформування медицини, освіти й пенсійного забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сотник І.М. Соціальна та солідарна економіка : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет,. 2022. 247 с.
2. Атаманюк Е.А., Атаманюк Р.Ф Соціальна економіка: навч. посіб. Київ: Новий Світ-2000. 2024. 204 с.
3. Дубич К.В. Історія та теорія соціального забезпечення в Україні та за кордоном. Том 1.: підруч. Київ: Магнолія 2006. 2023.272 с.

Леся ШАПОВАЛ

Національна академія внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАГАТОДІТНИХ І НЕПОВНИХ СІМЕЙ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасні соціально-економічні умови в Україні вимагають посиленої уваги до захисту найбільш уразливих категорій населення, серед яких особливе місце посідають багатодітні та неповні сім'ї. Саме такі сім'ї найчастіше стикаються з підвищеними ризиками бідності, обмеженим доступом до якісних соціальних послуг, нестабільністю доходів та складнощами у забезпеченні належних умов для виховання й

розвитку дітей. Варто зазначити, що незважаючи на наявність нормативно-правової бази, спрямованої на підтримку таких сімей, ефективність існуючих механізмів соціального захисту потребує подальшого аналізу та удосконалення.

Правовою основою соціального захисту багатодітних та неповних сімей є Закони України «Про охорону дитинства», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення соціального захисту багатодітних і неповних сімей» тощо.

Водночас вказані нормативні документи лише визначають коло осіб, які підпадають під ці категорії, але не встановлюють чітких механізмів їх соціального захисту.

Закон України «Про охорону дитинства» [1] визначає багатодітну сім'ю як таку, в якій або подружжя (чоловік і жінка), або один із батьків проживає з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. До складу сім'ї зараховуються також діти, які навчаються за денною або дуальною формою у закладах середньої, професійної або вищої освіти – до закінчення навчання, але не довше ніж до 23 років.

Держава забезпечує підтримку багатодітних сімей у різних формах, зокрема: сприяє поліпшенню житлових умов таких родин, у тому числі шляхом надання житла або земельних ділянок; встановлює знижки на оплату житла, комунальних послуг та послуг зв'язку; надає пільги на харчування дітей у закладах освіти, користування міським транспортом, участь у позашкільних заходах, отримання медичних послуг та організацію відпочинку; передбачає надання пільг на оплату податків; гарантує право матерів, які виховали понад п'ятьох дітей, на достроковий вихід на пенсію.

Стаття 13 Закону України «Про охорону дитинства» [1] встановлює для багатодітних сімей такі основні пільги: 50% знижка на оплату житла у межах 21 кв. м на кожного члена сім'ї та додаткових 10,5 кв. м на сім'ю; 50% знижка на оплату

комунальних послуг і скрапленого газу, причому для опалення застосовуються ті самі норми площі; 50% знижка на вартість палива (зокрема рідкого), якщо будинок не має центрального опалення; позачергове встановлення квартирному телефону та 50% знижка на абонентську плату.

Ці пільги надаються незалежно від типу житла та форми власності на нього.

Діти з багатодітних сімей мають право на низку соціальних гарантій, серед яких: безоплатне отримання лікарських засобів за рецептами; щорічні медичні огляди та диспансеризація в державних і комунальних медзакладах із залученням фахівців, а також відшкодування витрат на зубопротезування; першочергове обслуговування у медичних установах, аптеках та першочергова госпіталізація; безкоштовний проїзд усіма видами міського транспорту (крім таксі), сільськими маршрутами, а також приміським і міжміським транспортом за наявності відповідного посвідчення чи електронного квитка; безоплатні послуги з оздоровлення та відпочинку згідно із Законом України «Про оздоровлення та відпочинок дітей».

У сфері пенсійного забезпечення передбачено спеціальну пенсію за особливі заслуги матерям, які народили та виховали до шестирічного віку п'ятьох і більше дітей (п. 6 ст. 1 Закону України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною») [2]. Якщо мати померла або була позбавлена батьківських прав, таке право переходить до батька, за умови що саме він виховував дітей до зазначеного віку. При цьому враховуються і усиновлені діти.

За вибором матері або за її відсутності батько, який виховав до шестирічного віку п'ятьох і більше дітей, дитину з інвалідністю чи тяжко хвору дитину без встановленої інвалідності, може отримати дострокову пенсію після 55 років за умови наявності щонайменше 20 років страхового стажу (п. 3 ч. 1 ст. 115 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування») [3].

Крім того, жінкам, що народили й виховали до восьмирічного віку п'ятьох і більше дітей (у тому числі усиновлених), може присвоюватися почесне звання «Матері-героїня» за значний внесок у виховання дітей, створення умов для їхнього розвитку та формування моральних цінностей [4].

Але, хочемо зазначити, що попри значний перелік пільг, закріплених у законодавстві для багатодітних родин, на практиці їхнє застосування часто є недостатнім і носить формальний характер. Соціальні гарантії нерідко залишаються лише на папері через брак фінансування житлових програм, складні бюрократичні процедури та низьку результативність системи пільгового кредитування. Особливо проблемним залишається питання забезпечення житлом: фактично реальний шанс на позачергове його отримання мають лише сім'ї з дев'ятьма й більше дітьми, тоді як більшість багатодітних родин не включені до таких пріоритетів. Ситуацію ускладнюють труднощі з доступом до іпотеки й земельних кредитів, нестача житла на вторинному ринку та велика кількість недобудов. Усе це свідчить про глибоку кризу житлової політики щодо багатодітних сімей і підкреслює необхідність не лише оновлення нормативної бази, а й запровадження реальних, ефективних механізмів її виконання на рівні держави та громад.

Перш ніж розглядати питання підтримки неповних сімей, важливо уточнити, що саме законодавство відносить до цієї категорії. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» [1], неповна сім'я – це сім'я, у якій дитину (дітей) виховує лише мати або лише батько. Фактично йдеться про самотню матір чи самотнього батька, яким держава надає спеціальний вид соціальної підтримки – допомогу на дитину самотньому з батьків. Ця допомога призначається на кожному дитині окремо й не залежить від отримання інших соціальних виплат.

Сума допомоги визначається з урахуванням віку дитини та доходів сім'ї, а у 2025 році максимальні розміри становлять:

2563 грн для дітей до 6 років, 3196 грн – для дітей віком 6-18 років та 3028 грн – для молоді 18-23 років, якщо вони продовжують навчання. Однак зазначені розміри цих виплат є вкрай недостатніми для покриття реальних витрат на харчування, одяг, проїзд і освітні потреби дитини. В умовах зростання цін та економічної нестабільності такі суми не забезпечують мінімально необхідного рівня добробуту, через що одинокі батьки змушені шукати додаткові джерела доходу або відмовляти дітям у багатьох важливих потребах. Це свідчить про потребу у перегляді розмірів допомоги з урахуванням сучасних соціально-економічних реалій.

Проблеми неповних сімей можна умовно розділити на дві групи, перша з яких зачіпає інтереси суспільства загалом, інша – безпосередньо батьків і дітей.

Розкриваючи суть першої групи, варто зазначити, що неповні сім'ї становлять значну частину населення, а отже, будь-які труднощі, з якими вони стикаються, неминуче відображаються на соціальній стабільності, демографічних тенденціях та економічному розвитку країни. Так, наприклад, одинока мати працює на двох роботах, щоб утримувати дитину. Через це вона практично не має часу на виховання. Дитина більшість часу проводить сама або у бабусі, що інколи призводить до проблем у школі, відсутності емоційної підтримки й труднощів у соціалізації. В результаті суспільство отримує менш захищеного, більш тривожного чи соціально вразливого підлітка.

Ведучи мову про проблеми, що безпосередньо стосуються батьків і дітей, варто зазначити, що це ті труднощі, які неповні сім'ї переживають у повсякденному житті: фінансові, психологічні, побутові, емоційні. Наприклад, одинока мати з двома дітьми може отримувати державну допомогу, але цих коштів часто недостатньо. Вона змушена економити на харчуванні та дозвіллі дітей. В такому випадку дитина може не мати можливості відвідувати бажані гуртки чи спортивні секції, бо сім'я не в змозі оплачувати їх.

Таким чином, варто зазначити, що хоч законодавство і містить широкий перелік гарантій для вразливих сімей, значна частина цих гарантій залишається декларативною. Основною проблемою є те, що фактична реалізація прав залежить не від норм закону, а від наявності фінансових ресурсів, ефективної діяльності місцевої влади, цифровізації процесів та реального доступу людей до соціальних послуг. Це свідчить про розрив між законодавчим забезпеченням та реальним станом соціального захисту.

Проблеми неповних сімей – це не лише приватна справа однієї родини, а й питання загальносуспільного значення. Від того, наскільки ефективно держава та громади підтримують одиноких батьків і їхніх дітей, залежить якість життя майбутніх поколінь, рівень соціальної довіри, стабільність та розвиток нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
2. Про пенсії за особливі заслуги перед Україною: Закон України від 01.06.2000 № 1767-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-14#Text>.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
4. Про почесні звання України: Указ Президента України від 29.06.2001 № 476/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476/2001#Text>.

Олександра ВИГОВСЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка
Науковий керівник: к.і.н., доцент **КОМАРИНСЬКА З.М**

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДДЮ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД: ПОТРЕБИ ТА НАПРЯМКИ ПІДТРИМКИ

Молодь – особлива соціально-демографічна група в умовах війни та поствоєнного часу. Молодь – це особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах (стаття 1, Закон України “Про основні засади державної молодіжної політики”). Вони мають специфічні потреби: безпека, житло, освіта, працевлаштування, психологічна стабільність підтримка у складних життєвих обставинах [2, с. 325; 1].

Через війну багато молодих людей зіштовхнулися з травмами, стресом, втратою дому або близьких. Соціальна робота має включати інструменти психосоціальної допомоги: кризове втручання, безпечне середовище, інформаційну підтримку та підтримку психічного здоров'я [5].

Війна зруйнувала житлові умови, економіку, позбавила багатьох молодих людей стабільності. Потребує забезпечення доступу до житла, робочих місць, соціальних гарантій. Соціальна робота має включати соціальне забезпечення, допомогу вимушеним переселенцям та ветеранам[2, с. 329].

Також, постраждали системи освіти, молодь частково втратила можливість продовжити навчання під час активних бойових дій. Необхідно створювати програми компенсацій, адаптованої освіти, підтримки студентів ВПО, а також зосередитися на професійній підготовці та перепідготовці.

За даними досліджень, попри труднощі, молодь прагне бути корисною: волонтерство, участь у громадських ініціативах, допомога іншим – це форма відновлення почуття сенсу, підтримки спільноти, особистісного росту [3].

Для того, щоб соціальна робота була ефективною, потрібно підтримувати самих фахівців – тренування, фінансова, матеріальна, психологічна підтримка, створення безпечних умов праці. За висновками останніх досліджень, пріоритетними є: фінансова підтримка, підвищення кваліфікації, інформаційна та комунікаційна підтримка, захист робочого місця [4].

Напрями підтримки молоді у поствоєнний період:

- психосоціальна підтримка: психологічні центри, кризові служби, групи підтримки, психотерапія, безпечні простори, освітні програми з психологічної грамотності;
- соціальні послуги та адаптація: для ВПО, ветеранів, молоді з інвалідністю, молодих сімей – житло, соціальні виплати, правова допомога, медичне забезпечення;
- освітні та професійні програми: відновлення формальної освіти, професійне навчання, стажування, підтримка молодіжного підприємництва;
- громадська та волонтерська активність: залучення молоді волонтерства, громадських ініціатив, відбудови країни, участь у молодіжних проєктах, розвиток лідерства та громадської активності;
- підтримка молодих працівників і соцпрацівників: тренінги з кризового консультивання, психосоціальної допомоги, стрес- менеджменту, ресурсна підтримка як для фахівців, так і для організацій.

Молодь потребує чітких гарантій з боку держави: доступ до програм допомоги, реінтеграції, відновлення прав, підтримки ВПО, ветеранів, молодих сімей. Це має бути частиною державної молодіжної політики, соціальної політики, закріплено законодавчо.

Враховуючи мультифакторність потреб сучасної молоді (психологічні, соціальні, економічні, освітні, медичні), соціальна робота має бути комплексною: координація державних органів, неурядових організацій, громад, молодіжних центрів, волонтерів, психологів, освітян. Такий підхід гарантує, що підтримка буде максимально адаптована до індивідуальних обставин молоді.

Без належної підтримки молодь, особливо ВПО, ветерани, може опинитися у групі соціального ризику: безробіття, депресії, злочинності, залежності. Соціальна робота з молоддю – важливий інструмент, щоб цього уникнути.

У поствоєнний період саме молодь стане ключовим ресурсом для відновлення країни, тому соціальна робота з цією групою має бути спрямована не лише на подолання наслідків війни, а й на формування умов для її розвитку, самореалізації та активної участі у суспільному житті. Комплексна підтримка – психологічна, соціальна, освітня, правова та економічна – дає можливість молоді повернути відчуття стабільності, відновити життєві цілі та віднайти власну роль у відбудові держави. Саме ці інвестиції у молодь є інвестиціями у майбутнє, здатне забезпечити стійкий мир, демократичний розвиток й успішну реінтеграцію суспільства після війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 17 червня 2020 р. № 1414-IX (чинна редакція від 13 липня 2025 р., із змінами, внесеними Законом № 4488-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.
2. Пеша І.В., Галайдук В.В., Сопівник І.В., Кошук О.Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю : навч. посіб. Київ : Компринт, 2023. 449 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi76/0056869.pdf>.
3. How war affects young people in Ukraine: Presentation of research findings. UNDP Ukraine, 2024. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/how-war-affects-young-people-ukraine-presentation-research-findings>.
4. The needs of youth workers in Ukraine during the war: Research by the Council of Europe and partners. Council of Europe, 2025. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/the-needs-of-youth-workers-in-ukraine-during-the-war-research-by-the-council-of-europe-and-partners>.

5. UNICEF and EU empower youth in conflict-affected Ukraine. UNICEF Ukraine, 2023. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/unicef-and-eu-empower-youth-conflict-affected-ukraine>.

Артем ЖІЛЯЄВ

Херсонський державний університет

Науковий керівник: д.філос. н., професор **КОСТЮЧКОВ С.К.**

ПІВДЕННО-КОРЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю змін в соціальній політиці у зв'язку з особливістю економічного, демографічного стану та культурно-інституційного сектору України, що є критично важливим як у момент військового стану так і для подальшого розвитку суспільства. Багато міжнародних дослідників та аналітиків у галузі розвитку описують війну як «розвиток у зворотному напрямку», що має постійний негативний вплив на всі фактори, що стосуються розвитку – фізичний, людський та соціальний капітал: руйнування інфраструктури, відтік капіталу, порушення торгівлі, скорочення інвестицій, інфляція та втрата продуктивності, масові жертви, переміщення (біженці/ВПО), травми, порушення освітніх процесів, зростання захворюваності та довгострокова інвалідність, ослаблене управління, зростання корупції, відсутність довіри та пошкоджені демократичні інституції, що ускладнює досягнення майбутньої стабільності. Війна посилює бідність, а бідність може підживлювати конфлікт, створюючи замкнене коло, де недостатній розвиток перешкоджає миру, а конфлікт перешкоджає розвитку.

Основними інструментами соціальної політики повинні бути ті, які в довгостроковій перспективі допоможуть

утримати суспільство від нових потрясінь: механізми, методи та засоби (від законодавства і податків до соціальних послуг та гарантій), де пріоритетом буде забезпечення добробуту, прав та можливостей громадян у сферах праці, охорони здоров'я, освіти, житла та соціального захисту [5].

Враховуючи велику кількість бойових дій та конфліктів за всю історію людства, можна проаналізувати введені аспекти соціальної політики та їх наслідки для різних сценаріїв та країн.

Схожий історичний контекст до України має Південна Корея. У політичному плані (1950-1953 р.) вона пережила посилення антикомуністичної диктатури та залежність від Сполучених Штатів. Вторгнення Північної Кореї на Південь призвело до крайнього екстремізму антикомуністичної ідеології, що слугувало виправданням для політичних репресій та посилення диктатури. Серед хаосу урядові функції були паралізовані, конфлікти між Національними зборами та виконавчою владою поглибилися, а військове втручання в політику посилювалося [3]. Масовий наплив біженців призвів до гуманітарної кризи, що зробило виживання та відбудову нагальним пріоритетом. Міська та сільська інфраструктура була повністю зруйнована, що різко погіршило умови життя. Після перемир'я 1953 року - початок 1960-х років почалась відбудова орієнтована на США: програми відбудови були реалізовані на основі масштабної економічної допомоги США (UNCRA, UNCACK, CRIK), яка сприяла економічному зростанню, але поглибила залежність від США. Корейська війна була надзвичайно руйнівною для корейського суспільства та політики, але водночас вона дала поштовх для державного зростання, заснованого на американській допомозі [2].

Антикомунізм став головним пріоритетом національної політики, і режим Лі Син Мана продовжував правити, що призвело до краху поміркованих сил [3]. У відповідь на потреби біженців від війни розпочалася рання діяльність із соціального забезпечення, яку очолювали християнські групи

(FAU, FSU). Ця діяльність послужила основою для створення сучасної системи соціального забезпечення [1].

Оцінка інструментів соціальної політики на розвиток Південної Кореї:

Приклади інструментів	Результат	Висновок
Державоцентрична індустріалізація та інвестиції в людський капітал		
Пріоритет економічного зростання («economy first») [1]. Масові інвестиції в освіту, технічну підготовку, дисципліну праці. Обов'язкова військова служба.	Швидке відновлення після війни. Зростання зайнятості та мобільності для чоловіків з бідних сімей [2]. Формування кваліфікованої робочої сили.	Соціальна стратегія показала себе ефективно на етапі відновлення і виживання держави, але не як довгострокова модель соціального добробуту [1]
Поступове розширення соціального страхування		
Спочатку: страхування від нещасних випадків на виробництві. Пізніше: пенсійне, медичне страхування. Розширення охоплення в 1990–2000-х роках [1]	Перехід від мінімальної системної моделі [2] до соціального захисту в неоліберальному періоді [3]. Зменшення соціальних ризиків для працюючих.	Вдалий еволюційний підхід соціальної політики без перевантаження бюджету [1].
Перехід до універсальних програм (освіта, харчування, базові послуги)		
Універсальні шкільні обіди [1]. Розширення доступу до освіти та охорони здоров'я. Зменшення стигматизації «бідних».	Підвищення соціальної згуртованості [1]. Зростання довіри до держави. Політична легітимність в соціальних програмах.	Інструмент соціальної політики був визнаний як один із найуспішніших сучасних інструментів [1].

Політика «зростання без перерозподілу»		
Мінімальні соціальні витрати. Пріоритет великим корпораціям (чеболі) [2]. Придушення профспілок.	Соціальна нерівність. Вразливість жінок, літніх людей, селян. Відкладена соціальна криза [3].	Короткостроково ефективна соціальна політика, але довгостроково шкідлива, яка призвела до несправедливості розподілу ресурсів у південно-корейському суспільстві [3].
Селективна (адресна) допомога		
Допомога лише «найбіднішим» [2]. Бюрократична перевірка нужденності.	Стигматизація. Низьке охоплення. Обмежений вплив на добробут.	Політика мала на меті забезпечення ресурсами найвразливіших груп населення, але призвела до відновлення бар'єру між соціальними класами [2].
Мілітаризація соціальної сфери		
Домінування військових у державному управлінні [2]. Пріоритет безпеки над правами людини.	Збільшення корупції. Слабке громадянське суспільство. Психологічні травми та авторитарна культура Соціально деструктивний ефект.	Результатом був соціально деструктивний ефект без позитивних економічних змін [2].

Які інструменти можна застосувати в Україні під час війни (аналог корейського досвіду військової соціалізації, але без мілітаризації управління):

1. Пріоритетні універсальні послуги.
2. Безкоштовне харчування для дітей.
3. Базова медична допомога.
4. Психологічна підтримка.
5. Соціальне страхування для військових і ВПО.
6. Страхування поранень.
7. Гарантії зайнятості після служби.

Після війни:

1. Поетапний перехід до універсальної моделі:
 - 1.1. Від адресної допомоги до універсальних програм.
 - 1.2. Освіта, охорона здоров'я, догляд за дітьми.
2. Інвестиції в людський капітал:
 - 2.1. Перекваліфікація ветеранів.
 - 2.2. Освіта дорослих.
 - 2.3. Професійна реінтеграція жінок і ВПО.
3. Збалансування політики «зростання та добробут»:
 - 3.1. Не повторювати корейську помилку «зростання будь-якою ціною».
 - 3.2. Вбудувати соціальну політику в економічну відбудову.

Соціальна політика постіндустріального суспільства не зобов'язана слідувати інструментам минулого сторіччя, але історичний досвід, зокрема південнокорейського суспільства, може бути показовим для майбутніх фахівців та дослідників у сфері соціальної роботи та консультування [7]. Умови підготовки відповідних законодавчих актів [8; 9] повинні враховувати результати соціально-економічних змін, їх впливу та довгострокової перспективи в умовах ведення війни та післявоєнної відбудови. Якщо раніше більшість соціальних проблем розв'язувалась державними установами соціальної сфери, то у нових реаліях громадські організації

мають більш ефективні інструменти реагування на сучасні виклики шляхом впровадження соціальних проектів [4; 5].

При виборі інструментів соціальної політики також потрібно також враховувати проекцію східно-азіатської моделі макроекономічних показників, адже в азіатських країнах забезпечення високого рівня життя покладено головним чином на приватні компанії, додатково до цього різниця з європейськими моделями витрат в національному доході і ВВП – істотна [6].

Хоча не існує універсальної моделі соціальної політики, рамки інструментів соціальної політики, в усіх моделях зобов'язані бути забезпеченими державою, як стандарт добробуту і як право громадянина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Huck-ju Kwon, Transition to the 'Universal Welfare State': The Changing Meaning of the 'Welfare State' in Korea. *Harvard-yenching institute working paper series*. 2014. С. 1–17.
2. Eui Hang Shin, Effects of the Korean War on Social Structures of the Republic of Korea. *International Journal of Korean Studies*. С. 133–158.
3. Kim Young-Hwa. Development and Characteristics of Social Work and Social Welfare in Korea. *Sociology and Anthropology*. 2013. (1). С. 9–25.
4. Шинкарук Л.В., Прушківська Е.В., Бондаренко Л.А., Соціальні проекти як інструмент інноваційної соціальної політики: міжнародний досвід та національний контекст. *Інноваційна економіка*. 2025. (103). С. 5–13.
5. Семигіна Т.В. Моделі соціальної політики економічно розвинутих країн: історія та сучасний розвиток : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01. Київ, 2007. 20 с.
6. Бандура І.С. Інструменти та моделі державної соціальної політики різних країн. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. (13). С. 94–98.

7. Берегова Г., Костючков С. Світоглядно-формуючий потенціал філософських знань у системі професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи. *Scientific Journal «Psychology Travelogs»*. 2024. (4). С. 344–354.
8. Про інноваційну діяльність: Закон від 04.07.2002 р. № 40-IV. Дата оновлення: 31.03.2023. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
9. Про соціальні послуги: Закон від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. Дата оновлення: 26.03.2025. *Відомості Верховної Ради України*. Ст. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

Остан БІЛЕЦЬКИЙ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сучасні суспільні перетворення – війна, масова цифровізація, трансформація соціальних інституцій і швидка зміна соціальних ролей – ставлять перед працівниками соціальної сфери та волонтерськими ініціативами низку нових етичних завдань. Ці трансформації породжують ситуації невизначеності, коли стандартні алгоритми поведінки стають недостатніми, а фахівець або волонтер змушений робити вибір між конфліктними цінностями (наприклад, конфіденційність та оперативність допомоги; нейтральність та солідарність) [1].

Практика внутрішньоукраїнського волонтерського руху показує, що етичні конфлікти часто виникають вже на рівні організації допомоги: пріоритетизація отримувачів,

прозорість фінансування, питання перерозподілу ресурсів та ризики корупційних практик у кризових умовах. Власний аналіз практики волонтерської діяльності під час російсько-української війни демонструє типові етичні дилеми координаторів і волонтерів, зокрема пов'язані з обмеженими ресурсами, емоційним вигоранням і суперечностями між персональними моральними переконаннями й суспільними очікуваннями [1; 5].

Серед ключових компетентностей, які сьогодні потрібні соціальному працівникові та волонтерові, – цифрова та інформаційна грамотність, уміння працювати з даними й забезпечувати їхню безпеку, навички критичної оцінки джерел інформації. Ці навички дозволяють знижувати ризики поширення дезінформації та випадкового шкодження під час онлайн-координації допомоги [3; 6]. Водночас підготовка має включати і формування професійно-ціннісних орієнтацій – здатності приймати рішення в умовах етичної невизначеності та керуватися гуманістичними принципами при конфлікті цінностей [4].

Особливо гостро етичні дилеми проявляються там, де перетинаються інтереси державних структур, неурядового сектору та добровільних ініціатив. Тут виникає питання відповідальності: хто несе відповідальність за помилкові рішення, прийняті на основі алгоритмічних рекомендацій чи автоматизованих систем? Масштабне використання цифрових інструментів і елементів ШІ у процесі відбору та координації заявок на допомогу може підвищувати ефективність, але водночас містить ризики алгоритмічної упередженості та непрозорості рішень – тому людський контроль і етичні протоколи мають бути обов'язковими [8; 9].

Велике значення має питання довіри: отримувачі допомоги повинні мати гарантії конфіденційності й прозорості; донори – ясні механізми звітування; волонтери – зрозумілі етичні кодекси й стандарти поведінки. Педагогічна підготовка в системі вищої освіти і програми підвищення

кваліфікації повинні включати не лише технічні тренінги, а й блоки з етичної рефлексії, кейс-роботи з реальних ситуацій та навчання роботі з емоційним вигоранням (компетенції, окреслені в працях Васяновича та дослідників професійно-ціннісних орієнтацій) [2; 4].

Для практичної діяльності пропонується: 1) розробити стандартизований набір етичних процедур для волонтерських і соціальних ініціатив (чек-листи з мінімальної обробки даних, прозорості збору коштів, критеріїв пріоритизації); 2) інтегрувати модулі цифрової етики й кризової комунікації в програми підготовки соціальних працівників та тренінги волонтерів; 3) впроваджувати механізми незалежного аудиту та зворотного зв'язку від бенефіціарів, щоб мінімізувати ризики зловживань і відчуження допомоги [1; 3; 9].

У висновку хотілось би сказати, що етичні дилеми в умовах суспільних трансформацій – це не лише виклик, а й стимул для вдосконалення професійної підготовки, інституційних процедур і практичних стандартів. Поєднання етичної рефлексії, педагогічної підготовки та технічної компетентності створює основу для стійких, гуманістично орієнтованих практик соціальної роботи й волонтерства в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький О., Лаврецький Р. (2022). Етичні конфлікти у діяльності волонтерів в умовах російсько-української війни. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених. Львів: ЛДУ БЖД, 2022, С. 5–9.
2. Васянович Г.П. (2011). Педагогічна етика : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2011. 256 с.
3. Васянович Г., Зданевич Л. (2020). Використання інформаційних технологій в освітньому процесі в умовах дистанційного навчання. Філософсько-педагогічний і духовно-поетичний досвід професора Григорія

- Васяновича: до 75-річчя від дня народження. Львів : ФОП Корпан Б.І., 2020. С. 240–252.
4. Єгорова-Луценко Т.П. (2020). Цифровізація системи надання соціальних послуг в Україні. *Аспекти публічного управління*, № 1(15). С. 45–53.
 5. Лаврецький Р.В., Лоза А.С. (2017). Етичні дилеми в соціальній роботі. *Молодий вчений*, № 12 (52). С. 81–86.
 6. Фуштей О.О. (2021). Особливості формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього соціального працівника. *Професійна освіта*. 66 випуск. С. 89–93.
 7. Floridi, L., & Cowls, J. (2021). A Unified Framework of Five Principles for AI in Society. *Harvard Data Science Review*, Vol. 3 (1). DOI: 10.1162/99608f92.8cd550d1.
 8. United Nations Development Programme (UNDP). Digitalization and Volunteerism in Crisis Response: Ukraine Case Study, 2023. URL: <https://www.undp.org> (доступ: 2024).
 9. United Nations Volunteers (UNV). State of the World's Volunteerism Report 2022: Building Equal and Inclusive Societies. Bonn: UNV, 2022. URL: <https://www.unv.org>.

Наталія БАБУХ, Емілія КОСТИШИН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА СОЦІАЛЬНУ ІНТЕГРАЦІЮ ТА СТІЙКІСТЬ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Міжнародні організації у період повномасштабної війни в Україні підтвердили визначальну роль у реагуванні на гуманітарну кризу та наданні підтримки населенню, яке зазнало негативного впливу війни. Насамперед миротворчі та посередницькі ініціативи міжнародних інституцій спрямовані на сприяння дипломатичним процесам, запобігання ескалації конфлікту та здійснення моніторингу дотримання норм

міжнародного гуманітарного права. Незважаючи на складні політичні обставини, діяльність таких організацій, як ООН, ОБСЄ та Міжнародний комітет Червоного Хреста, забезпечує фіксацію порушень і сприяє посиленню міжнародного тиску на державу-агресора. Гуманітарна допомога, що надається міжнародними організаціями, є критично важливою для мільйонів внутрішньо переміщених осіб, постраждалих і соціально вразливих груп. Вона охоплює як забезпечення базових життєвих потреб (продовольство, житло, медикаменти), так і правозахисну діяльність, зокрема документування воєнних злочинів та надання юридичної підтримки.

Окремим напрямом є фінансова підтримка вразливих категорій населення, яка реалізується через програми грошової допомоги, субсидій, розвитку соціальних послуг і підтримки малого підприємництва. Такі заходи сприяють зміцненню економічної стійкості домогосподарств і поступовому зменшенню залежності від гуманітарної допомоги. За оцінками міжнародних аналітичних центрів, загальна міжнародна допомога Україні від 2022 року перевищила 400 млрд доларів США. Із цієї суми суттєва частка була спрямована на соціальні потреби населення, зокрема на гуманітарну допомогу та підтримку вразливих груп. Наприклад, Агентство ООН у справах біженців (UNHCR) у 2022–2024 роках виділило понад 1,2 млрд доларів на забезпечення житлом, правову допомогу та грошові виплати для ВПО [6]. Всесвітня продовольча програма (WFP) реалізувала масштабні програми з надання грошової допомоги та харчових наборів у найбільш постраждалих регіонах [7].

Таким чином, міжнародні організації виконують комплексну функцію – від оперативного реагування на кризові виклики до стратегічної підтримки процесів відновлення. Їхня діяльність не лише мінімізує негативні наслідки війни для цивільного населення, а й формує передумови для довгострокової стабілізації та розвитку українського суспільства.

Міжнародні організації відіграють ключову роль у формуванні довгострокової соціальної стійкості вразливих верств населення. Під довгостроковою стійкістю вразливих верств населення ми розглядаємо здатність соціально вразливих груп – внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю, малозабезпечених сімей, одиноких батьків та інших – адаптуватися до кризових умов, відновлюватися після соціальних і економічних потрясінь та забезпечувати прийнятний рівень життя без постійної зовнішньої підтримки. Це поняття охоплює економічну самодостатність, доступ до якісних соціальних послуг, соціальну інтеграцію та активну участь у житті громади. Такий підхід широко використовується в гуманітарній та розвитку практиці ООН (Організація Об'єднаних Націй), ПРООН/UNDP, MOM/IOM (Міжнародна організація з міграції), GIZ (Німецьке товариство міжнародного співробітництва) та інших міжнародних організацій.

Важливе значення у зниженні залежності від гуманітарної допомоги мають програми, орієнтовані на розвиток соціальної інтеграції, зайнятості та професійного навчання. Зокрема, Міжнародна організація з міграції (IOM) реалізує програми підтримки самозайнятості та надання мікрогрантів для започаткування або розвитку малого бізнесу, що дало змогу тисячам внутрішньо переміщених осіб адаптуватися в нових громадах. Програми UNDP та GIZ, своєю чергою, спрямовані на розвиток соціальних сервісів на рівні громад та підвищення професійної компетентності працівників соціальної сфери.

Одним із ключових напрямів соціальної підтримки вразливих категорій населення, насамперед ВПО, є програми підтримки самозайнятості та мікропідприємництва. Такі ініціативи сприяють економічній самодостатності переселенців, їхній інтеграції в місцеві громади та зменшенню залежності від зовнішньої допомоги. Основними компонентами цих програм є навчання з підприємництва та фінансової грамотності, надання стартового капіталу у формі

мікрогрантів, а також менторська підтримка на етапах запуску та розвитку бізнесу. У межах тренінгів учасники отримують знання з управління бізнесом, маркетингу, податкового законодавства та ведення фінансової звітності.

Програми, реалізовані IOM, UNDP, USAID та іншими міжнародними донорами, охопили тисячі ВПО в різних регіонах України. Зокрема, у межах проєктів IOM у Вінницькій, Львівській та інших областях понад 3 000 осіб змогли започаткувати або розширити власну справу – від сімейних фермерських господарств до підприємств у сфері послуг і ремісничого виробництва. Програми UNDP значною мірою орієнтовані на розвиток соціального підприємництва, зокрема серед жінок-ВПО, що сприяє їхній економічній незалежності та соціальній інтеграції [4]. USAID підтримує розвиток малого бізнесу, особливо у східних регіонах України, через грантові програми та пільгове кредитування, що позитивно впливає на зниження безробіття та підвищення соціальної активності переселенців [5].

Окрім економічних ініціатив, міжнародні організації підтримують розвиток доступних соціальних послуг. Так, у Дніпропетровській області впроваджено проєкти мобільних соціальних офісів, які забезпечують доступ до адміністративних та соціальних послуг у віддалених сільських громадах. У межах проєкту «Реформа управління на сході України II», що реалізується за підтримки уряду Німеччини через GIZ, мобільні офіси у вигляді портативних кейсів дозволяють надавати послуги безпосередньо за місцем проживання громадян, зокрема осіб з обмеженою мобільністю [1].

Важливу роль у формуванні соціальної стійкості відіграють також програми психосоціальної підтримки та розвитку життєвих навичок. UNICEF впроваджує дитячі простори, програми психосоціальної допомоги та ініціативи з розвитку навичок для дітей і підлітків. Зокрема, платформа «Спільно до навчання», створена у партнерстві з ГО «Освіторія» та Міністерством освіти і науки України,

спрямована на підтримку дітей, батьків і педагогів в умовах кризових викликів [3].

Окремий напрям міжнародної допомоги стосується підтримки ветеранів війни. Програма «Помічник ветерана», що реалізується Міністерством у справах ветеранів України за активної підтримки UNICEF, спрямована на сприяння реінтеграції ветеранів у цивільне життя через індивідуальний супровід, психологічну підтримку, освіту та допомогу у працевлаштуванні. UNICEF забезпечує методичну та організаційну підтримку, бере участь у підготовці фахівців, розробляє програми психологічної допомоги та здійснює інформаційні кампанії [2].

Отже, міжнародні організації виконують як донорські (фінансування проєктів), так і операційні (реалізація гуманітарних програм) функції. Вони надають технічну допомогу, впроваджують програми соціальної підтримки, захисту прав людини, розвитку соціальної інфраструктури та сприяють адвокації соціальних прав на міжнародному рівні. Міжнародна допомога суттєво впливає на соціальну інтеграцію та стійкість вразливих верств населення. Через програми підтримки самозайнятості, розвитку соціальних послуг, освіти, психосоціальної допомоги та реінтеграції ветеранів міжнародні організації сприяють не лише задоволенню нагальних потреб, а й формуванню довгострокових можливостей для адаптації та розвитку вразливих категорій населення, створюючи підґрунтя для сталого розвитку у післявоєнний період. Водночас реалізація міжнародних програм супроводжується низкою викликів, зокрема нерівномірним розподілом допомоги між регіонами, бюрократичними труднощами, обмеженою довгостроковою підтримкою бізнес-ініціатив та ризиками, пов'язаними з економічною нестабільністю. Для підвищення ефективності таких програм доцільним є розширення їх географії, посилення менторської підтримки та фокусування на найбільш уразливих групах населення – жінках, молоді та особах з інвалідністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. На Дніпропетровщині працюють уже 20 мобільних ЦНАПів. URL: https://decentralization.gov.ua/news/10278?page=576&utm_source=chatgpt.com.
2. Рівний з рівним: 1 грудня розпочинається прийом заяв від кандидатів у помічники ветеранів на 2024 рік. URL: https://mva.gov.ua/news/rivnij-z-rivnim-1-grudnya-rozpochinayetsya-prijom-zayav-vid-kandidativ-u-pomichniki-veteraniv-na-2024-rik?utm_source=chatgpt.com.
3. Спільно до навчання. Освітня платформа. URL: https://osvitanow.org/?utm_source=chatgpt.com.
4. United Nations Development Programme (UNDP). Supporting Ukraine's Social Infrastructure . 2023. URL: <https://www.undp.org/ukraine>.
5. USAID Ukraine. Economic Recovery and Resilience Initiatives. 2024. URL: <https://www.usaid.gov/ukraine>.
6. UNHCR Ukraine. Financial Reports & Operational Updates. 2024. URL: <https://www.unhcr.org/ua>.
7. World Food Programme (WFP). Ukraine Country Brief. 2023. URL: <https://www.wfp.org/countries/ukraine>.

Михайло ОБІХОД

Національний університет «Львівська політехніка»

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ І ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Філософія розвитку дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей у сучасній державній сімейній політиці України ґрунтується на гуманістичній парадигмі, в центрі якої перебуває дитина як самостійна цінність і носій невід'ємних прав. У наукових дослідженнях наголошується, що перехід від інституційних форм догляду до сімейних є не лише

адміністративною чи соціальною реформою, а глибокою світоглядною трансформацією державної політики щодо дитинства [4; 5; 6].

У межах цього розуміння сім'я розглядається не як інструмент соціального контролю, а як природне середовище розвитку особистості. ДБСТ і прийомні сім'ї втілюють ідею «соціального партнерства» між державою та громадянином, коли держава делегує частину своїх виховних функцій сім'ї, забезпечуючи водночас нормативну, фінансову та професійну підтримку. Такий підхід відповідає концепції субсидіарності, широко представленій у європейській соціальній філософії, згідно з якою держава втручається лише тоді, коли сім'я не може самостійно виконувати свої функції [6; 7].

Наукові публікації з питань реформування інституційних закладів підкреслюють, що ДБСТ і ПС формують нову модель сімейної політики – політики відповідальності та довіри. Дитина в цій моделі перестає бути «об'єктом опіки» й набуває статусу активного суб'єкта правовідносин, а сімейне виховання розглядається як базовий соціальний ресурс розвитку суспільства. Саме через це розвиток сімейних форм виховання дедалі частіше трактується в наукових джерелах як індикатор демократичності та зрілості державної соціальної політики [6; 7].

Філософський вимір впливу ДБСТ і прийомних сімей також пов'язаний із переосмисленням поняття батьківства. У сучасних дослідженнях акцент робиться на соціальному батьківстві як моральній і громадянській практиці, що виходить за межі біологічної спорідненості. Прийомні батьки та батьки-вихователі постають носіями нової етики відповідальності, солідарності та соціальної участі, що безпосередньо впливає на ціннісні орієнтири сімейної політики держави [7; 8].

Важливим аспектом є й те, що ДБСТ і ПС змінюють саму логіку державного управління у сфері захисту прав дитини. Замість утримання великих інтернатних установ держава поступово переходить до інвестування в розвиток людського

потенціалу на рівні сім'ї та громади. У наукових статтях це визначається як перехід від «утримувальної» до «розвиткової» моделі сімейної політики, де пріоритет надається довгостроковим соціальним ефектам. Таким чином, філософія впливу дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей на державну сімейну політику полягає у формуванні людиноцентричної, правозахисної та ціннісно орієнтованої моделі підтримки дитинства. Саме через розвиток цих форм виховання держава не лише вирішує соціальні проблеми сирітства, а й утверджує нову ідеологію сім'ї як ключового елемента сталого розвитку суспільства [6; 7; 8].

Таким чином, забезпечення права дитини на виховання в сімейному середовищі є одним із ключових пріоритетів державної сімейної політики України, що закріплено як у національному законодавстві, так і в міжнародно-правових актах [1; 2]. Сім'я визнається найсприятливішим середовищем для гармонійного фізичного, психічного та соціального розвитку дитини, формування її ціннісних орієнтацій і громадянської позиції.

Історично система опіки над дітьми-сиротами в Україні формувалася в межах інтернатної моделі, що була успадкована з радянського періоду та базувалася на ідеї державного утримання і виховання дітей у спеціалізованих закладах [6]. Така модель, попри забезпечення базових потреб дитини, не могла повною мірою гарантувати індивідуальний підхід і повноцінну соціалізацію.

Починаючи з середини 2000-х років, під впливом міжнародних стандартів, зокрема Конвенції ООН про права дитини 1989 року, в Україні розпочався процес реформування системи захисту прав дітей у напрямі деінституціалізації [10]. Важливим етапом цього процесу стало запровадження нормативно-правових механізмів створення прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

В умовах тривалих соціально-економічних трансформацій, демографічної кризи, трудової міграції та

збройного конфлікту на сході України спостерігається зростання кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування [8]. У зв'язку з цим держава поступово відходить від домінування інтернатної системи виховання, орієнтуючись на розвиток альтернативних, сімейних форм влаштування дітей.

Прийняття у 2002 році постанов Кабінету Міністрів України № 564 «Про дитячий будинок сімейного типу» та № 565 «Про прийомну сім'ю» заклало правові, організаційні та соціально-економічні засади функціонування цих форм виховання, що стало переломним моментом у розвитку державної сімейної політики [4; 5]. Ці нормативно-правові акти можна трактувати як початковий рівень розуміння сімейної форми опіки на дітьми зі статусами які зараз визнаються пріоритетними формами реалізації права дитини на сімейне виховання [2].

Базовим актом, що визначає загальні засади державної сімейної політики, є Конституція України, яка проголошує сім'ю, дитинство, материнство і батьківство об'єктами особливої охорони держави (ст. 51, 52) [1]. Ці конституційні положення формують фундамент для розроблення спеціального законодавства у сфері захисту прав дітей.

Сімейний кодекс України конкретизує форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, визначаючи прийомну сім'ю та дитячий будинок сімейного типу як пріоритетні альтернативи інституційному догляду [2]. Кодекс закріплює принцип забезпечення найкращих інтересів дитини, що відповідає міжнародним правовим стандартам і є ключовим орієнтиром у діяльності органів опіки та піклування. Цивільний кодекс України регулює майнові та немайнові права дітей, зокрема право власності, спадкування, користування житлом і захист особистих немайнових прав [3]. Це має особливе значення для дітей, які виховуються у прийомних сім'ях та ДБСТ, оскільки гарантує збереження їхнього правового статусу та майнових інтересів.

А положення «Про прийомну сім'ю», затверджене постановою КМУ № 565, визначає порядок створення прийомної сім'ї, вимоги до кандидатів у прийомні батьки, їхні права та обов'язки, а також систему державного матеріального забезпечення і соціального супроводу [5]. Аналогічно Положення «Про дитячий будинок сімейного типу» (постанова КМУ № 564) регламентує діяльність сімей, які беруть на виховання п'ять і більше дітей, створюючи умови для максимально наближеного до родинного середовища виховання [4].

Наукові дослідження українських учених свідчать, що виховання дітей у прийомних сім'ях і ДБСТ має значно кращі результати порівняно з інтернатними закладами, зокрема в аспектах емоційного розвитку, формування соціальних навичок та підготовки до самостійного життя [6; 7]. Наприклад, І.М. Трубавіна наголошує, що ефективність сімейних форм виховання значною мірою залежить від системи державної підтримки, яка включає фінансування, професійний соціальний супровід та підготовку прийомних батьків [6]. О.В. Безпалько підкреслює необхідність інтеграції сімейної політики з соціальною, освітньою та молодіжною політиками держави [7].

Таким чином, державна політика соціального захисту дітей зі статусами переплітається в контексті сімейної політики у сфері розвитку прийомних сімей і ДБСТ має комплексний характер і повинна поєднувати правове регулювання, фінансові механізми, інституційну підтримку та науково-методичне забезпечення. Розвиток системи прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу є важливим показником гуманізації та європейської орієнтації державної сімейної політики України. Чинна нормативно-правова база створює необхідні передумови для функціонування та поширення сімейних форм виховання, однак потребує подальшого вдосконалення з урахуванням сучасних соціальних викликів, зокрема наслідків збройного

конфлікту, внутрішнього переміщення населення та зростання кількості дітей, які потребують сімейного піклування.

Подальший розвиток цієї сфери має ґрунтуватися на принципі найкращих інтересів дитини, міжвідомчій взаємодії та науково обґрунтованій державній політиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. і доп.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 15.12.2025).
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III (зі змін. і доп.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 15.12.2025).
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змін. і доп.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 15.12.2025).
4. Про дитячий будинок сімейного типу : постанова Кабінету Міністрів України від 26 квіт. 2002 р. № 564 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-п> (дата звернення: 15.12.2025).
5. Про прийомну сім'ю : постанова Кабінету Міністрів України від 26 квіт. 2002 р. № 565 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-п> (дата звернення: 15.12.2025).
6. Трубавіна І.М. Сімейні форми виховання дітей-сиріт в Україні: теорія і практика : монографія. К. : Науковий світ, 2012. 256 с.
7. Безпалько О.В. Державна сімейна політика в Україні: сучасні виклики та перспективи розвитку/ *Соціальна робота і освіта*. 2018. № 2. С. 45–52. URL: http://journals.urau.ua/sr_edu (дата звернення: 15.12.2025).
8. Ковальчук Л.М. Розвиток альтернативних форм влаштування дітей в Україні. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 152. С. 98–103 URL: <https://pednauk.cuspu.edu.ua> (дата звернення: 15.12.2025).

9. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 15.12.2025).
10. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 15.12.2025).
11. Міністерство соціальної політики України. Сімейні форми виховання URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 15.12.2025).

Віталіна МИХАЛЬЧУК

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор філософії, доцент ***ГАЛИЧ М.Ю.***

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОНИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан створює надзвичайно складні умови професійної діяльності для працівників правоохоронних органів. Жорсткий режим роботи, часті ризики для життя, зростання обсягу оперативних завдань, втрата чи загроза втрати колег, робота в умовах обстрілів та гуманітарних криз формують високий рівень психоемоційного напруження. У таких умовах особливого значення набуває психосоціальна підтримка, спрямована на збереження психічного здоров'я, адаптивності, професійної стійкості та ефективності правоохоронців.

В умовах воєнного стану психосоціальна підтримка працівників є критично важливою для збереження їхнього ментального здоров'я та здатності ефективно виконувати свої обов'язки.

Створення сприятливого психологічного клімату на робочому місці та надання працівникам необхідної підтримки

допомагає знизити рівень стресу, підвищити їхню стійкість та запобігти негативним наслідкам, таким як депресія, тривожні розлади та професійне вигорання.

Психосоціальна підтримка – це комплекс заходів, спрямованих на формування стійкості індивідів, родин, спільнот і громад для зміцнення їхнього внутрішнього ресурсу, потенціалу до відновлення та здатності адаптуватися після кризових подій. Вона допомагає людям подолати наслідки стресових ситуацій, відновити соціальну взаємодію та створює умови для більш ефективного реагування на можливі кризові обставини в майбутньому. До її структури входять два основні компоненти – психологічна та соціальна допомога, кожна з яких має свої специфічні функції.

Психологічна допомога передбачає підтримку особистості, зниження психоемоційної напруги, стабілізацію психічного стану та покращення загальної якості життя й соціальної адаптації людини чи групи. Її надають кваліфіковані фахівці – психологи, психотерапевти, психіатри. Така допомога охоплює діагностичні, корекційні та консультативні заходи. Вона може реалізовуватися у формах психоедукації, консультування, тренінгів, психокорекції, психотерапії, психологічної діагностики та реабілітації. Зустрічі бувають короткостроковими (1–2 консультації) або довготривалими (залежно від мети та методів терапії), а також індивідуальними, сімейними чи груповими.

Соціальна допомога охоплює різні типи взаємодії в родині, спільноті й суспільстві, підкреслюючи значення належності людини до соціального оточення. Вона включає кілька видів підтримки:

- Емоційна підтримка – турбота, довіра та прийняття з боку близьких людей: друзів, родини, колег.
- Інструментальна підтримка – матеріальна допомога та соціальні послуги, наприклад, догляд за дітьми, соціальні виплати, послуги територіальних центрів для людей літнього

віку (допомога з покупками, оплатою комунальних послуг, прибиранням, приготуванням їжі тощо).

– Інформаційна підтримка – надання зрозумілої та доступної інформації щодо психічного здоров'я, наявних послуг, місць їх отримання, можливих наслідків та альтернатив лікування. Її мета – розширити обізнаність людини щодо своїх прав і сприяти прийняттю усвідомлених рішень.

– Групова та громадська підтримка – допомога, яку надають групи взаємодопомоги для різних категорій населення: ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від насильства тощо. Вона також включає прийняття людини громадою, можливість працевлаштування, самореалізації та участі у спільних заходах.

– Релігійна підтримка – важлива для громад, де релігія відіграє значну роль. Її можуть забезпечувати різні організації та особи, однак пріоритет надається фахівцям у сфері психічного здоров'я [1].

Як підкреслює О.О. Євдокімова, психологічна стійкість працівників поліції потребує особливої уваги, оскільки вона є базовою умовою їхньої професійної готовності діяти в екстремальних ситуаціях службової діяльності. Під цим поняттям розуміють інтегральну властивість особистості, що забезпечує її здатність протистояти стресогенним впливам складних та напружених обставин.

Формування (або самостійне вибудовування) психологічної готовності поліцейських до професійної діяльності є складним, багаторівневим процесом. Його складність зумовлюється тим, що особа, яка вступає на службу, повинна пройти трансформацію від пересічного громадянина до фахівця правоохоронної сфери. Багатогранність цього процесу пояснюється необхідністю розвитку психологічної стійкості, комплексу професійно значущих особистісних рис і характеристик, а також формування системи знань, умінь і навичок, що відповідають вимогам правоохоронної діяльності [3].

Індивідуалізація психологічної підтримки працівників правоохоронних органів, особливо в умовах воєнного стану, виступає ключовою передумовою результативності психотерапевтичних заходів. Урахування особистісних особливостей, життєвого досвіду та специфіки професійної діяльності в екстремальних ситуаціях дає змогу більш точно визначити психологічні потреби та обрати найбільш ефективні методи допомоги. Центральним положенням індивідуалізованого підходу є розуміння того, що кожен працівник реагує на стрес інакше, має власні стратегії подолання труднощів та різний рівень психологічної стійкості. Тому психотерапевтична підтримка повинна бути гнучкою та адаптованою до особливостей конкретної особи.

Важливою складовою є також сприяння формуванню та підтриманню здорових міжособистісних взаємин як у службовому колективі, так і в особистому житті. Усвідомлення впливу правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану на стосунки допомагає запобігти соціальній ізоляції та підтримувати емоційну рівновагу. Отже, індивідуалізований підхід у психосоціальній підтримці не лише враховує специфічні властивості кожного співробітника, а й сприяє зміцненню його внутрішніх ресурсів для більш ефективного подолання професійних і особистісних викликів [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбунова В.В., Карачевський А.Б., Климчук В.О., Нетлюх Г.С., Романчук О.І. Соціально-психологічна підтримка адаптації ветеранів АТО: посібник для ведучих груп. Львів : Інститут психічного здоров'я Українського Католицького Університету, 2016. 96 с
2. Міністерство економіки України. Методичні рекомендації щодо запровадження психосоціальної підтримки на робочому місці для роботодавців. Київ, 2024.
3. Розов В. І. Психологія екстремальних ситуацій: науково-практичний посібник. Видання 3-тє. Київ : КНТ, 2024. 711 с.

Михайло НАГІРНЯК, Розмарія КЛЕБАН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Надання соціальних послуг є фундаментальною функцією держави, проте повномасштабна агресія Росії проти України докорінно змінила масштаби та характер цієї діяльності. Війна спричинила безпрецедентну гуманітарну кризу: масове знищення житлового фонду, критичної інфраструктури та виробничих потужностей позбавило мільйони громадян засобів до існування. Кількість осіб, які потребують державної підтримки, зросла експоненціально, і цей показник продовжує динамічно збільшуватися паралельно із тривалістю бойових дій.

Захист соціальних прав сьогодні виходить за межі суто фінансової підтримки. Оскільки мільйони українців зазнали не лише матеріальних втрат, а й серйозних фізичних та психологічних травм, система соцзахисту змушена адаптуватися до нових викликів. Одним із викликів для України в надзвичайно складній економічній ситуації, спричиненій збройним вторгненням росії, є належне функціонування системи соціального захисту та допомоги жертвам війни. Ключовою проблемою для держави в умовах глибокої економічної кризи стало забезпечення стабільності системи за двома стратегічними напрямками. Це гарантування базових зобов'язань: безперебійна виплата пенсій, регресних виплат та соціальних допомог, передбачених законодавством, попри дефіцит бюджету. та адаптивна допомога постраждалим: розробка нових механізмів підтримки внутрішньо переміщених осіб та людей, що перебувають у зоні активних бойових дій. Тому пошук дієвих механізмів та ефективних шляхів налагодження роботи систем соціального захисту є актуальним та нагальним практичним завданням.

На сьогодні в Україні налагоджено дієву систему надання соціальної підтримки громадянам, які постраждали від воєнних дій. Попри складні умови, державні виплати та послуги залишаються доступними навіть у віддалених регіонах, де дозволяє безпекова ситуація. Водночас актуальним завданням залишається точне визначення специфічних потреб різних категорій постраждалих та вдосконалення нормативно-правової бази для стабільного фінансування цих сервісів. Існуюча національна модель соціального захисту базується на ключових соціальних стандартах: індексації споживчих цін, забезпеченні прожиткового мінімуму, встановленні мінімальної заробітної плати та пенсійних гарантій за віком [2]. Проте в умовах ринкової економіки вони потребують постійної кореляції з новими соціально-економічними викликами.

Фундаментальним елементом системи державних соціальних гарантій в Україні є мінімальна заробітна плата. Проте на сучасному етапі її розмір не повною мірою корелює з реальними вартісними показниками споживчого кошика, що не дозволяє працівникам та їхнім родинам забезпечувати базові життєві потреби. Така невідповідність призводить до деформації функцій оплати праці: вона перестає бути інструментом відтворення робочої сили та втрачає свій стимулюючий вплив. Коли праця не забезпечує гідного рівня життя, знижується продуктивність та посилюються міграційні настрої серед працездатного населення. Важливо розуміти, що рівень мінімальної заробітної плати є ключовим індикатором не лише для ринку праці, а й для всієї системи соціального страхування.

В умовах воєнного стану надання соціальних послуг трансформувалося у стратегічно важливий напрям державної політики. Масштаб викликів зростає пропорційно до тривалості конфлікту: наприклад, лише за два роки повномасштабного вторгнення чисельність осіб з інвалідністю перевищила позначку у 3 мільйони. Станом на

кінець 2025 року соціальна інфраструктура змушена адаптуватися до потреб понад 4,6 мільйона внутрішньо переміщених осіб. Ситуація ускладнюється демографічними змінами, зокрема стрімким старінням населення та критичним рівнем бідності, який охопив близько третини громадян України.

Україна орієнтується на розгалужену систему соціального захисту, що сформувалася історично та з часом була доповнена численними програмами й пільгами, завдяки чому більшість населення охоплена різними формами соціальної допомоги [4, с. 161]. Хоча такий підхід забезпечує формальне охоплення допомогою більшої частини населення, він створює критичне навантаження на державний бюджет. На практиці ж соціально орієнтована фіскальна політика виявляється малоефективною: розмір базових виплат залишається недостатнім для реальної боротьби з бідністю, подолання майнової нерівності чи суттєвого покращення рівня життя громадян [1, с. 11].

Реалії війни диктують нові імперативи для державної соціальної політики, висуваючи на перший план питання фізичної безпеки та виживання населення. У цей період фокус зміщується з планового розвитку на екстрене реагування та підтримку критично вразливих груп. Системні виклики, що постали перед державою, охоплюють широкий спектр напрямів: від прямої гуманітарної допомоги та житлового забезпечення постраждалих до комплексної соціальної підтримки військовослужбовців та їхніх родин. Особливого значення набуває відновлення зруйнованої соціальної інфраструктури, психологічна адаптація населення і реабілітація громадян та правовий захист інтересів людини в умовах воєнного стану [1, с. 12].

Ефективність соціального забезпечення в умовах воєнного стану є ключовим чинником підтримки вразливих груп населення та гарантом суспільної стабільності. Через різку актуалізацію соціальних ризиків держава змушена

динамічно адаптувати відповідні механізми до нових реалій. Політика оптимізації системи соцзахисту спрямована на нівелювання соціальної напруги, адресну підтримку постраждалих та створення базису для відновлення соціальної структури в повоєнний період. Такий підхід не лише захищає людину, а й зміцнює загальну стійкість держави. У воєнний час система соціального захисту трансформується в інструмент національної стійкості. Адаптація державних програм до потреб вразливих верств населення дозволяє знизити соціальну напругу в суспільстві та забезпечити адресну допомогу постраждалим від бойових дій. Оптимізація цієї сфери є не просто гуманітарною місією, а стратегічним завданням для збереження стабільності країни.

Удосконалення системи соціального захисту в умовах війни потребує впровадження принципів адаптивного управління, що базуються на гнучкості та швидкості прийняття рішень на всіх рівнях державної влади. Центральним аспектом цієї трансформації є дотримання балансу (пропорційності) між обсягом соціальних гарантій та реальними фінансовими ресурсами бюджету. Метою є не лише формальна виплата допомоги, а й забезпечення кожному громадянину гідного рівня життя. У цьому контексті актуальним є запозичення європейського досвіду «політики активізації», яка замість пасивного надання пільг стимулює отримувачів допомоги до інтеграції в ринок праці, що сприяє економічному відновленню країни [3].

Ключовим вектором модернізації державного управління у сфері соціального захисту є посилення відповідальності місцевого самоврядування за ефективне використання бюджетних ресурсів. Реалізація цієї мети можлива завдяки поглибленню бюджетної децентралізації, яка надає регіональним органам влади необхідні фінансові важелі для виконання їхніх повноважень. Такий підхід забезпечує оптимальний баланс між бюджетами різних рівнів

та дозволяє приймати управлінські рішення максимально близько до кінцевого отримувача соціальних послуг.

Від початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року соціальна політика України пройшла через значну трансформацію. На першому етапі пріоритетом було екстрене реагування: підтримка внутрішньо переміщених осіб та стабілізація виплат пенсій і допомог для запобігання гуманітарній катастрофі. Проте, починаючи з осені 2022 року та протягом 2023–2025 років, стратегія уряду змінилася. В умовах глибокої економічної кризи фокус змістився з пасивного споживання на стимулювання економічної активності населення та оптимізацію бюджетних витрат. Ключовим інструментом цього періоду стала цифровізація, яскравим прикладом якої є платформа «eДопомога», що об'єднала зусилля держави, волонтерів та міжнародних донорів.

Перспективи розвитку національної системи соціального захисту в умовах війни полягають у створенні адаптивної моделі підтримки, здатної функціонувати в умовах обмеженого бюджету. Пріоритетним напрямом є інтеграція соціальних послуг із системою охорони здоров'я для забезпечення повного циклу – від екстреної допомоги до довготривалої реабілітації постраждалих. Система охорони здоров'я та соціального захисту має бути переорієнтована на тривалу фізичну та психологічну підтримку постраждалих. Державна стратегія має базуватися на гарантуванні своєчасності базових виплат (пенсій, допомоги по безробіттю) та вдосконаленні інституційних механізмів. Ключовими елементами такої стратегії є правове регулювання послуг у воєнний час, моніторинг їхньої якості та орієнтація на довгострокове відновлення людського капіталу після завершення конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурик З.М., Лазарева А.О., Нагірняк М.Я., Пархета В.І. Аспекти соціального забезпечення та соціального захисту в умовах війни. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. Збірник наукових праць. Вип. 10. Переяслав. 2024. С. 6–18.
2. Вакуленко О.В., Голубенко Т.О., Івженко І.Б. Сучасні здобутки та виклики розвитку соціальних послуг в Україні. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6323/13359-1?inline=1>.
3. Мозоль Н.І. Проблема соціальної справедливості в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С.57–60.
4. Федорович І.М., Шевчук Я.О. Соціальний захист населення в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 4. С.161–167.

Ігор ЗУБРИЦЬКИЙ

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНУ СТИПЕНДІЮ ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЯКІ ВІДМОВИЛИСЯ ВІД ОТРИМАННЯ РНОКПП З РЕЛІГІЙНИХ ПЕРЕКОНАНЬ

Вітчизняна система соціального захисту здобувачів фахової передвищої та вищої освіти спрямована на забезпечення рівних можливостей, підтримку осіб із соціально вразливих груп та гарантування доступу до соціальних виплат відповідно до вимог чинного законодавства. Проте, попри наявність усталених процедур призначення соціальних

стипендій, практика функціонування закладів освіти засвідчує низку прогалин і нормативних колізій, що ускладнюють реалізацію права окремих здобувачів на матеріальну підтримку. Проблема загострюється тоді, коли особа з об'єктивних або світоглядних причин не може надати документи, які зазвичай використовуються для ідентифікації в державних реєстрах.

У цьому контексті особливої уваги потребують студенти, які з релігійних переконань відмовилися від отримання реєстраційного номера облікової картки платника податків (далі – РНОКПП). Водночас значна частина труднощів виникає і щодо неповнолітніх здобувачів освіти, котрі ще не отримали паспорт громадянина України та перебувають у процесі його оформлення. Накладання цих чинників створює комплекс правових та організаційних викликів, що вимагають удосконалення механізмів реалізації соціальної політики на інституційному та місцевому рівнях.

Право особи не отримувати РНОКПП ґрунтується на статті 35 Конституції України, яка гарантує свободу світогляду і віросповідання та забороняє будь-який примус щодо релігійних переконань [2]. Зазначене положення конкретизується Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 р. № 987-XII [5] та узгоджується з пунктом 70.5 статті 70 Податкового кодексу України, що передбачає можливість здійснення юридично значущих дій без застосування РНОКПП за наявності відповідної відмітки в паспорті [3]. Попри це, у практиці закладів освіти нерідко виникають труднощі з ідентифікацією осіб, які з тих чи інших причин не мають паспорта, що значною мірою ускладнює призначення соціальних виплат. Особливо складною є ситуація студентів 15-16 років, які вступають на навчання після закінчення базової середньої освіти й подають свідоцтво про народження як єдиний чинний документ, що посвідчує їхню особу на момент зарахування.

Нормативно-правова база України не містить заборон на призначення соціальних стипендій неповнолітнім особам, які тимчасово не мають паспорта. Порядок, визначений Постановою КМУ «Деякі питання виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти» від 28.12.2016 р. № 1045, не встановлює вікових чи документальних обмежень, окрім підтвердження належності до пільгової категорії [1]. Таким чином, відсутність паспорта не може розглядатися як підстава для відмови у призначенні соціальної стипендії, оскільки соціальний захист гарантується статтею 46 Конституції України.

Водночас реалізація цього права ускладнюється технічними аспектами, оскільки більшість державних електронних реєстрів та бухгалтерських програм передбачають внесення або РНОКПП, або паспортних даних. Неповнолітні здобувачі, які ще не отримали паспорта, часто опиняються у т. зв. «технічному вакуумі», коли система не дозволяє ввести їхні дані за зразком інших здобувачів. Унаслідок цього вони фактично ризикують бути позбавленими гарантованих державою соціальних виплат, що може призвести до виникнення дискримінаційних бар'єрів для найбільш уразливих категорій студентів – дітей з ООП, ВПО, сиріт, дітей з малозабезпечених сімей тощо.

У таких випадках визначальну роль відіграє компетентність та узгодженість дій працівників закладу освіти, які мають забезпечити правильність документального супроводу та використання альтернативних механізмів ідентифікації здобувачів. На практиці це передбачає внесення до облікових систем даних свідоцтва про народження як тимчасового документа, що повністю відповідає правовому статусу неповнолітньої особи. Після отримання паспорта відповідні дані вносяться до реєстрів у встановленому порядку без втрати права на соціальну стипендію.

Якщо неповнолітній студент паралельно відмовляється від отримання РНОКПП з релігійних переконань (або його

батьки діють відповідно до таких переконань), ситуація стає ще складнішою і потребує залучення фахівця, відповідального за соціальний супровід здобувачів освіти. За відсутності в закладі штатного соціального педагога ці функції виконують заступник директора з виховної роботи, куратор академічної групи, практичний психолог або інша уповноважена адміністрацією особа. Саме ці фахівці здійснюють первинний аналіз ситуації, взаємодіють із батьками або законними представниками здобувача, ініціюють процес її врегулювання, зокрема щодо підтвердження пільгового статусу студента та виявлення потенційних правових ризиків, а також проводять роз'яснювальну роботу і забезпечують налагодження міжвідомчої комунікації.

Важливою складовою цього процесу є діяльність юрисконсульта закладу освіти. Він забезпечує правову підтримку адміністрації та здобувача шляхом надання роз'яснень щодо застосування норм Конституції України, Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», а також положень Податкового кодексу України та підзаконних актів, що регламентують процедури ідентифікації та верифікації фізичних осіб. Юрисконсульт аналізує можливі правові ризики, готує необхідні документи, включаючи службові записки та проекти протокольних рішень стипендіальної комісії, та обґрунтовує правомірність включення здобувача до переліку отримувачів соціальної стипендії за відсутності РНОКПП чи паспорта.

Додатковим ресурсом для неповнолітніх здобувачів освіти є право осіб віком від 14 років самостійно звертатися до органів соціального захисту населення, центрів соціальних служб та системи безоплатної правової допомоги. Часткова цивільна дієздатність, визначена Цивільним кодексом України, у поєднанні з нормами Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» від 02.06.2011 р. № 3460-VI [4] забезпечує можливість отримання правових

консультацій і супроводу, що є важливим інструментом захисту прав дітей у СЖО.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що забезпечення права на соціальну стипендію студентам, які з різних причин не мають паспорта або РНОКПП, є важливим індикатором ефективності сучасної вітчизняної соціальної політики. Реалізація такого права потребує від закладів фахової передвищої та вищої освіти високого рівня правової грамотності, належної організації внутрішніх процедур та здатності адаптувати інституційні механізми до індивідуальних потреб здобувачів. Це не лише сприяє дотриманню вимог законодавства, а й відображає гуманістичний характер української системи соціального захисту, орієнтованої на захист прав та інтересів кожної особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деякі питання призначення і виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.07.2022 р. № 796. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-2022-%D0%BF#Text>.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2025).
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 13.12.2025).
4. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 12.12.2025).
5. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 12.12.2025).

Оксана КОСОВАН

Херсонський державний університет

Науковий керівник: к. пед.н., доцент **ШВЕЦЬ Т.М.**

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО- АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Унаслідок збройної агресії російської федерації значна частина Херсонської області зазнала окупації, що призвело до руйнування інституційних механізмів державного управління та соціального забезпечення населення. Після звільнення територій у 2022 році постала критична потреба у відновленні системи соціально-адміністративних послуг, що є основою соціальної стабільності, інтеграції та відновлення громад. Особливо гостро проблема постала для вразливих категорій населення: людей похилого віку; осіб з інвалідністю; одиноких матерів; дітей; внутрішньо переміщених осіб; сімей військовослужбовців; тих, хто постраждав від насильства, та тих, хто пережив окупацію. Одним із ключових викликів є доступність соціальних послуг в умовах зруйнованої інфраструктури, мінування територій і браку кваліфікованих кадрів.

Деокуповані громади Херсонської області функціонують в умовах тривалих безпекових загроз, значної втрати інфраструктури, порушених логістичних зв'язків і зменшення інституційної спроможності на місцях. У таких обставинах саме доступ до соціально-адміністративних послуг стає критичним чинником стабілізації життя населення: оформлення соціальної підтримки, відновлення документів, реєстраційні дії, доступ до субсидій, допомог та соціальних послуг.

Нормативним підґрунтям надання соціальних послуг є Закон України «Про соціальні послуги» [1] та підзаконні акти, зокрема Порядок організації надання соціальних послуг,

затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 587 [2]. Надання адміністративних послуг регулюється Законом України «Про адміністративні послуги» [3]. На практиці на деокупованих територіях Херсонської області ключовим питанням є не стільки формальна наявність повноважень, скільки реальна спроможність забезпечити безперервність і доступність сервісів.

Метою дослідження є визначення основних бар'єрів та ефективних організаційних рішень для надання соціально-адміністративних послуг для вразливих верств населення на деокупованих територіях Херсонської області.

Для постраждалого від збройного конфлікту населення, що належать до вразливих категорій, доступність послуг прямо впливає на можливість отримувати базову підтримку (допомоги, субсидії, соціальні послуги догляду, підтримане проживання, посередництво/соціальний супровід тощо) відповідно до законодавчих підходів щодо надання соціальних послуг та оцінювання потреб [1; 2]. У деокупованих громадах зростає частка звернень, пов'язаних із втратою або пошкодженням документів; необхідністю підтвердження статусів і фактів (місця проживання/реєстрації, складу сім'ї, майнових питань); оформленням соціальних виплат та послуг; запитами на «супровід» через складність процедур і відсутність стабільних каналів комунікації.

Ключові бар'єри доступності отримання соціально-адміністративних послуг, що існують на деокупованих територіях, можна поділити на групи:

1. безпекові: обмеження пересування, ризики обстрілів, неможливість сталого графіка прийому;
2. інфраструктурні: руйнування адмінбудівель, нестача робочих місць, нестабільний зв'язок/інтернет;
3. кадрові: дефіцит підготовлених спеціалістів, високе навантаження, потреба в універсальних компетенціях (адміністративні процедури + соціальна робота);

4. інформаційні: низька поінформованість населення про доступні послуги/маршрути отримання, недовіра, мовчазні бар'єри (страх звернення, сором через бідність);

5. цифрові: цифрова нерівність (відсутність пристроїв, навичок, інтернету), що особливо впливає на людей похилого віку та частину малозабезпечених домогосподарств.

Для оцінювання якості надання соціально-адміністративних послуг у деокупованих громадах доцільно використовувати наступні прикладні критерії: доступність (фізична, фінансова, інформаційна, цифрова); безперервність (можливість повторного звернення та супроводу); зрозумілість процедур (мінімізація «ходіння по колу» між установами); пріоритезація вразливих (окремі години/черги, виїзди до маломобільних осіб); партнерство з гуманітарними організаціями для закриття прогалин (логістика, інформування, технічне забезпечення), при збереженні ролі органів влади як відповідальних за рішення і реєстри.

Законодавство про адміністративні послуги вимагає зрозумілих процедур і визначеного сервісного контуру взаємодії з суб'єктом звернення [3]. Однак на деокупованих територіях традиційна стаціонарна модель «через офіс» часто не працює. Тому найбільш дієвими, на нашу думку, стають комбіновані рішення:

1) Мобільні точки доступу (мобільні ЦНАП/виїзні робочі місця). Практика забезпечення деокупованих громад Херсонщини мобільними кейсами (планшети, сканери, техніка) є прикладом інструменту, що дозволяє приймати заяви та оформлювати послуги ближче до людей, зокрема в невеликих населених пунктах [4].

2) Інтеграція соціальних і адміністративних сервісів. Для вразливих груп ефективною є модель, коли в одному зверненні людина може подати документи на виплати/пільги, отримати консультацію щодо соціальних послуг і пройти первинне виявлення потреб, бути скерованою на оцінювання

потреб і подальший соціальний супровід відповідно до порядку організації соціальних послуг [2].

3) Кейс-менеджмент і міжвідомча взаємодія. Соціальні послуги передбачають орієнтацію на подолання/мінімізацію наслідків складних життєвих обставин [1]. На деокупованих територіях це означає потребу у «випадковому» (case-based) веденні, коли один відповідальний фахівець координує маршрут людини між ЦНАП, соцзахистом, медичними/реабілітаційними сервісами, гуманітарними програмами.

4) Дистанційні канали і «сервісне інформування». Навіть за наявності цифрових рішень частина отримувачів потребує альтернативних каналів: телефонні лінії, виїзні консультації, паперові пам'ятки простими словами, оголошення через старост/соціальних працівників. Для малозабезпечених осіб критично, щоб інформація включала перелік послуг, умови, перелік документів, реальні дні та місця прийому й контакти.

Як бачимо, на деокупованих територіях Херсонської області доступність соціально-адміністративних послуг для вразливих категорій населення визначається не лише нормами права, а насамперед реальними безпековими, інфраструктурними, кадровими та цифровими обмеженнями. Для вразливих категорій населення, що потребують відповідних соціально-адміністративних послуг, ключовими є мінімізація транзакційних витрат (дорога, час, повторні візити) та наявність зрозумілих маршрутів отримання підтримки, що узгоджується з логікою соціальних послуг як інструменту подолання складних життєвих обставин. Найбільш практичними рішеннями виступають мобільні формати надання послуг й інтеграція соціальних та адміністративних процедур у сервіс «єдиного контакту», з опорою на міжвідомчу взаємодію та соціальний супровід. Приклад забезпечення ЦНАП деокупованих громад Херсонщини мобільними кейсами демонструє дієвість підходу «доступних послуг».

ЛІТЕРАТУРА

1. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 12.12.2025).
2. Про організацію надання соціальних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.12.2025).
3. Про адміністративні послуги : Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203Text> (дата звернення: 12.12.2025).
4. ЦНАПи деокупованих громад Херсонської області отримали мобільні кейси для надання адміністративних послуг. Кабінет Міністрів України : офіційний вебсайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 12.12.2025).

Maksym KRACHKOVSKYI

(Lviv State University of Life Safety)

Scientific Adviser:

PhD in Law, Associate professor ***Viktoriiia BONDARENKO***

SOCIAL POLICY UNDER CONDITIONS OF WAR AND GLOBAL UNCERTAINTY: CONTEMPORARY CHALLENGES AND POLICY INSTRUMENTS

The identification of “new” social challenges in social policy remains a debated issue, as novelty is often determined by changing socio-political contexts rather than the emergence of entirely new phenomena. This paper conceptualizes contemporary social risks as qualitative and quantitative transformations intensified by armed conflict, global instability, demographic

shifts, and climate-related threats. Particular attention is paid to the impact of war, large-scale displacement, veteran reintegration, labour market disruption, and social vulnerability. We analyse key challenges facing modern social policy and outline policy instruments at national and international levels aimed at strengthening social protection, social cohesion, and societal resilience.

1. Redefining “Newness” in Social Policy under Crisis Conditions

In contemporary conditions, especially under martial law and post-war recovery, social risks acquire “newness” through scale, intensity, and systemic interdependence. Armed conflict, forced migration, and security-sector transformation expose the inadequacy of traditional social policy instruments and require integrated, resilience-oriented approaches.

2. Inequality and Social Vulnerability in Times of War

Military conflict exacerbates existing social inequalities by deepening income gaps, increasing poverty risks, and limiting access to social services. Internally displaced persons, veterans, families of the fallen, and persons with disabilities face heightened vulnerability, challenging the redistributive capacity of welfare systems [1, p. 22].

3. Financialization and Fiscal Constraints on Social Policy

The dominance of financial mechanisms and fiscal austerity constrains public investment in social protection. Under wartime conditions, budgetary pressures intensify competition between defence spending and social programmes, increasing the importance of targeted and needs-based social policy instruments [2, p. 41].

4. Labour Market Disruption and Decent Work Deficit

War, technological change, and global competition have disrupted labour markets, resulting in job losses, informal employment, and labour migration. The lack of decent work undermines social security systems and increases dependency on social assistance, particularly among displaced populations and veterans.

5. Productivity-Wage Gap and Social Justice

The decoupling of productivity growth from wage dynamics persists even during periods of economic recovery. This trend weakens social cohesion and highlights the need for social policy instruments that ensure fair income distribution and labour protection [3, p. 18].

6. Expansion of Informality and Service-Based Employment

The growth of the service sector and informal economy, especially in crisis-affected regions, limits access to social insurance and benefits. Traditional employment-based social protection models are insufficient for addressing widespread informal and non-standard employment.

7. Human Capital Loss and Youth Risks

Armed conflict and labour market instability disrupt education-to-employment pathways, particularly for youth. The underutilization of human capital poses a threat to long-term recovery and necessitates coordinated policies that link education, employment, and social services [4, p. 67].

8. Demographic Ageing and Intergenerational Balance

Population ageing, combined with wartime losses and migration, intensifies pressure on intergenerational solidarity mechanisms. Social policy must balance support for older persons with investments in children and youth to ensure sustainable recovery.

9. Transformation of Family Structures under War Conditions

War accelerates changes in family structures, increasing the number of single-parent households, caregivers, and families experiencing loss. Welfare systems based on traditional family models fail to adequately respond to these realities.

10. Political Mobilisation and Social Policy Expectations

Heightened political awareness and civic engagement during wartime increase expectations for social justice, transparency, and effective social support. Weak institutional capacity risks undermining trust in social policy mechanisms.

11. *Climate Risks and Compound Crises*

Climate change interacts with armed conflict and humanitarian crises, amplifying social risks. Social policy frameworks must integrate disaster risk reduction and environmental sustainability into long-term planning [5, p. 9].

12. *Protracted Crises and Veteran Reintegration*

Long-term humanitarian crises and post-war reintegration of veterans demand a shift from short-term assistance to comprehensive social support systems, including psychosocial services, employment integration, and community-based support.

Conclusions. Contemporary social policy operates in conditions of war, global uncertainty, and structural transformation. Addressing modern social challenges requires adaptive, inclusive, and resilience-oriented policy instruments that integrate national experience with international best practices, particularly in supporting veterans, displaced persons, and crisis-affected communities.

LITERATURE

1. Deaton, A. (2019). *The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality*. Princeton University Press.
2. Mazzucato, M. (2021). *Mission Economy: A Moonshot Guide to Changing Capitalism*. Penguin.
3. OECD. (2023). *Employment Outlook 2023: Artificial Intelligence and the Labour Market*. OECD Publishing.
4. World Bank. (2022). *Protecting People in Conflict and Fragility: Social Protection Approaches*. Washington, DC.
5. United Nations. (2023). *Global Risk Report: Climate Change, Conflict and Social Vulnerability*. UN Publications.
6. International Labour Organization. (2022). *World Employment and Social Outlook: Trends 2022*. ILO.
7. European Commission. (2021). *Social Protection and Inclusion in Times of Crisis*. Brussels.

Наталія КУХАР

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Науковий керівник: к. псих.н., доцент **ВІНТЮК Ю.В.**

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ В СІМ'Ї З ТОЧКИ ЗОРУ ПСИХОЛОГА (ЗА ФІЛЬМОМ «У ГОНИТВІ ЗА ЩАСТЯМ»)

Сім'я як первинна ланка соціалізації та простір емоційної підтримки є надзвичайно вразливими до зовнішніх і внутрішніх деструктивних чинників. У кризові періоди, коли стабільність звичного життя руйнується, сімейна система мобілізує свої ресурси для адаптації до нових, несприятливих умов, або зазнає краху. Фільм «У гонитві за щастям» [1], заснований на реальних подіях із життя Кріса Гарднера, пропонує унікальний матеріал для глибокого психологічного аналізу динаміки сімейної кризи в умовах екстремального соціально-економічного тиску. Важливість набуття практичних вмінь і навичок здійснення аналізу повсякденних реальних ситуацій для підготовки практичних психологів і соціальних працівників зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою даної роботи є здійснення комплексного психологічного аналізу причин, перебігу та наслідків сімейної кризи на прикладі персонажів фільму «У гонитві за щастям», а також виявлення можливостей подолання, що дозволяють особистості зберегти цілісність і батьківський потенціал у кризових умовах.

Сім'я є динамічною системою, яка протягом свого існування неминуче стикається з кризами. Проте існують ситуації, коли зовнішній соціально-економічний тиск стає настільки потужним, що випробовує на міцність саму основу людської психіки. Фільм «У гонитві за щастям» демонструє нам модель *ненормативної сімейної кризи*, викликаной фінансовим крахом і втратою соціального статусу членів сім'ї.

Криза сім'ї Гарднерів у стрічці постає не просто як фінансова неспроможність, а як складне переплетення рольових конфліктів, хронічного стресу та розпаду комунікації. З точки зору психолога, цей випадок дозволяє відстежити перехід від нормативної кризи (пов'язаної з етапами життєвого циклу сім'ї) до ненормативної, спровокованої бідністю та бездомністю.

З точки зору сімейної психології, ми спостерігаємо глибоку функціональну неспроможність родини Гарднерів. Причому зображена у фільмі криза розвивається за класичним сценарієм, тобто вона є характерною і для багатьох інших випадків. Передусім спостерігається фрустрація базових потреб, спричинене тривалим перебуванням на межі виживання, яке виснажує емоційний ресурс подружжя. Відбувається руйнування рольових очікувань, оскільки конфлікт між подружжям Крісом і Ліндою загострюється через невідповідність реальності їхнім уявленням про ролі «годувальника» та «берегині». Далі відбувається розпад комунікації: замість спільного пошуку рішень, ми бачимо взаємні звинувачення й емоційне дистанціювання, що зрештою призводить до розлучення.

Центральним об'єктом аналізу є психологічний портрет Кріса Гарднера. Його поведінка ілюструє феномен резильєнтності. В той час як Лінда обирає стратегію «втечі», Кріс використовує наступні механізми:

- когнітивний рефреймінг: він трансформує жахливу реальність (ночівлю в туалеті метро) у гру для сина, захищаючи дитину від травми;
- високий рівень саморегуляції: попри приниження та фізичну втому, він зберігає здатність до інтелектуальної праці;
- ерготерапевтичний ефект: постійна діяльність і зосередженість на професійній меті (стажування) стають для нього способом не піддатися депресії.

Для соціального працівника, як і практичного психолога соціальної служби, критично важливо зауважити, що Кріс не

просто «виживає», він залишається *функціональним батьком*. В умовах кризи він забезпечує сину емоційну безпеку: дитина відчуває, що батько контролює ситуацію; а ще, крім цього, моральні орієнтири: знаменита фраза «Нікому не дозволяй говорити, що ти чогось не можеш» – це формування внутрішньої опори у дитини. Саме батьківська відповідальність стає для головного героя головним джерелом сенсу, який, за В. Франклом, дозволяє витримати будь-які життєві незгоди. Відтак, констатуємо, що дитячо-батьківські відносини виступають стабілізуючим чинником кризової життєвої ситуації.

Аналіз даної ситуації є фундаментальним для підготовки практичних психологів та соціальних працівників з причин:

- формування професійної емпатії: розуміння того, що клієнт у СЖО (складних життєвих обставинах) – це не «об'єкт допомоги», а суб'єкт, який має приховані ресурси;
- навички ресурсної терапії: фахівець вчиться шукати «сильні сторони» навіть там, де ситуація видається безнадійною;
- розуміння механізмів стресостійкості: допомагає розробляти стратегії профілактики емоційного вигорання та деградації в осіб, що опинилися без житла чи роботи.

Стрічка може використовуватися як психологічний і освітній та мотиваційний інструмент у роботі з клієнтами, які перебувають у кризі або втрачають віру у власні можливості (у вигляді навчального фільмотренінгу або фільмотренінгу з подолання кризових ситуацій). Для майбутніх психологів та соціальних працівників цей випадок є хрестоматійним, оскільки він дозволяє дослідити межу між деструкцією особистості та надзвичайною життєстійкістю в екстремальних умовах.

Висновок. Психологічний аналіз історії Кріса Гарднера доводить, що криза може бути не лише руйнівним фактором, а й відправним пунктом трансформації, спрямованої на пошук та задіяння ресурсів адаптації, необхідних для адекватної адаптації до нових умов. Для практикуючого фахівця цей фільм слугує нагадуванням: головне завдання психолога в роботі з кризовою сім'єю – не просто надати соціальну

підтримку, а допомогти людині віднайти її власну «гонитву за щастям», яка стане рушієм змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. У гонитві за щастям. USA : Columbia Pictures, 2006. URL: https://uakino.best/filmy/genre_drama/264-u-gonitv-za-schastyam.html.

Олександр ЛИТВИН

Національний університет «Львівська політехніка»

Науковий керівник: к.н.держ.упр., доцент **ОБІХОД М.М.**

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ОПТИМІЗМ ЯК ЧИННИК АДАПТАЦІЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДО ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Переслідуючи в техніці свою мету, людина, з одного боку, підпорядкована природі, з другого боку, створює у техніці щось відмінне від природи. Так у природі технологія не існує у такому вигляді, який вона має у виробництві. У процесі виробництва людина змушує одні предмети природи діяти на інші з метою отримання необхідного результату. А природа є умовою розвитку низки специфічних власне технічних закономірностей. Маючи на увазі технологічний тип детермінації, важливо врахувати і великий вплив саме людини, тому що техніка, технологія не існують власними силами. Воля людини є своєрідною першопричиною, від якої виходить вектор цифрових трансформацій, зміст якого спрямований на споживчу та соціально значущу користь, незалежно від того, як це може позначитися на стані суспільства чи окремих його груп. Людина створює техніку та технології, виходячи зі своїх потреб [1].

Роль споживання техніки у сучасному суспільстві важко переоцінити. Уявити наукові, політичні, економічні процеси

без технічних засобів неможливо. Україна, хоч і є країною, що розвивається, жваво використовує технічні досягнення та інновації, так ми прагнемо до створення «електронного уряду», «електронних черг», «електронних реєстрів», «каталогів». Навіть така буденність, як сплата комунальних послуг вже підкорена використанню всесвітньої мережі Інтернет. Швидкість, з якою змінюється інформаційне поле, вражає, і зрештою ці зміни мають негативні або позитивні наслідки для життєдіяльності людства. Тож дослідження впливу технологічного оптимізму на адаптацію соціального захисту до цифровізації є надзвичайно актуальним.

Видатний історик А. Бірд запровадив влучне зображення технологічного детермінізму: «Технологія йде семимильними кроками від одного нещадного революційного завоювання до іншого, руйнуючи старі фабрики та галузі, відкриваючи нові процеси з жахливою швидкістю» [2, с. 92]. Це твердження актуальне і в контексті соціального захисту, де цифрові інновації не лише модернізують процеси, а й змінюють традиційні форми соціальної взаємодії між державою і громадянами.

Технооптимізм – світоглядна життєва позиція, згідно з якою технічним успіхам і науково-технічному прогресу надається першорядне значення в процесі подолання проблем і протиріч, що виникають в ході поступального суспільного розвитку. У сфері соціального захисту технологічний оптимізм передбачає, що цифрові трансформації здатні покращити доступність послуг, підвищити їх прозорість, зменшити бюрократичні бар'єри та підсилити соціальну справедливість.

Існує протилежне технооптимізму явище – технопесимізм. Його послідовники (Ж. Елльоль, Т. Адорно, Г. Маркузе, І. Ілліч, Х. Йонас, Ю. Хабермас) вважають, що більшість сучасних технологій, на які з великим захопленням дивляться оптимісти, можуть сильно нашкодити, а в гіршому випадку і знищити людство. Песимісти вважають, що пошук нових технологій може призвести до непередбачених наслідків і небезпек.

У праці «Техніка» [3] Ж.Еллюль малює масштабну картину становлення і експансії технологічної сфери. Технологію він розглядає як якусь єдину всеосяжну моносистему. «Техніка», за логікою Ж. Еллюля, це тотальність методів, спрямованих на абсолютну ефективність у всіх областях людської діяльності.

На думку Ж. Еллюля, для сучасного суспільства характерне постійне і непереборне розширення сфери впливу технологій. У цьому процесі технологія фактично набуває автономії і стає самостійним і тотально штучним середовищем, яке охоплює всі напрямки діяльності суспільства. Технологія втручається в усі сфери життя, і в результаті все стає технологізованим: індустрія, бізнес, наука, політика, освіта, дозвілля, мистецтво тощо.

Багато аспектів сучасного життя мають як позитивні, так і негативні сторони, що постійно перебувають в процесі змін. Такі зміни, зазвичай, можна віднести й до розвитку технологій. Хоча деякі люди вважають, що технології не принесли нічого, крім негативу, на думку інших, переваги від технологій переважають негативні аспекти. Нами буде проведено дослідження, що торкається ролі технологічного оптимізму в системі соціального захисту. У цьому контексті важливо з'ясувати, якою мірою позитивне ставлення соціальних працівників до технологій здатне впливати на ефективність впровадження цифрових сервісів держави. Технологічний оптимізм може сприяти активнішому прийняттю електронних послуг, підвищенню довіри до цифрових інструментів, а також кращому розумінню їхніх переваг у процесі отримання соціальної підтримки. Саме від рівня готовності користувачів до нових технологічних рішень залежить успішність цифрових трансформацій у соціальній сфері, а також здатність системи соціального захисту оперативно адаптуватися до потреб суспільства в умовах швидких технологічних змін.

Однозначно позитивне ставлення до технологій створює передумови для подальшого розвитку цифрових рішень у сфері соціального захисту. Проте усвідомлення неоднозначності технологічних впливів допомагає враховувати ризики, що супроводжують цифровізацію – від технічних збоїв до соціальної нерівності.

На жаль, в Україні тема технологічного оптимізму та його ролі в адаптації системи соціального захисту до цифрових трансформацій залишається недостатньо дослідженою у науковій літературі. Вона потребує міждисциплінарного підходу, що об'єднає філософів, психологів, соціологів та фахівців із соціальної політики. Саме на перетині цих дисциплін можливе комплексне вивчення феномену технологічного оптимізму та його взаємодії з технологічним песимізмом, що дасть змогу краще зрозуміти сучасні процеси цифровізації соціального захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баринова С. (2010). Технологічний детермінізм і технологічний тип детермінації.
2. Charles Beard. (1932). Century of Progress.
3. Эллюль Ж. (1991). Технологічний блеф. *Філософські науки*. № 9. С. 150–178.

Ксенія ОЛЕКСИН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Науковий керівник: к.пед.н., доцент **СТАВКОВА С.Г.**

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ НА ФОРМУВАННЯ НЕДИСКРИМІНАЦІЙНИХ СУСПІЛЬНИХ УСТАНОВОК ЩОДО ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Формування недискримінаційних суспільних установок щодо осіб з інвалідністю є одним із пріоритетних завдань

сучасної соціальної роботи. В умовах воєнного стану, зростання кількості осіб з набутою інвалідністю та трансформації системи соціального захисту особливої актуальності набуває використання соціальної реклами як інструменту впливу на суспільну свідомість, профілактики дискримінації та формування інклюзивного соціального середовища.

Соціальна реклама у сфері соціальної роботи виконує інформаційну, виховну та ціннісно-орієнтаційну функції. Вона спрямована на подолання соціальних стереотипів, зменшення стигматизації та утвердження принципів рівності й поваги до прав людини. Як зазначає Л.М. Дерман, упродовж тривалого часу в українському рекламному дискурсі домінували патерналістські образи осіб з інвалідністю, які підкреслювали їхню залежність та потребу в опіці [1, с. 44]. Такі репрезентації сприяли закріпленню дискримінаційних суспільних установок.

Перехід до соціальної моделі інвалідності, яка дедалі активніше використовується в сучасній соціальній рекламі, змінює акценти з «обмежень» на соціальні бар'єри та рівні можливості. З позицій соціальної роботи це є надзвичайно важливим, оскільки сприяє формуванню уявлення про осіб з інвалідністю як повноцінних суб'єктів соціальних відносин, носіїв прав, ресурсів і соціального потенціалу.

Дослідження В. Куриляка доводять, що соціальні мережі та цифрові платформи стають важливим середовищем формування громадської думки щодо інвалідності [2, с. 17]. Соціальна реклама в онлайн-просторі дозволяє поширювати інклюзивні меседжі, демонструвати різноманіття життєвих стратегій осіб з інвалідністю та зменшувати соціальну дистанцію між ними і суспільством. Для практики соціальної роботи це створює додаткові можливості соціального впливу та профілактики дискримінаційних проявів.

Аналітичні матеріали Національної асамблеї людей з інвалідністю України наголошують, що ефективна соціальна реклама має ґрунтуватися на правозахисному та ресурсному підходах, а також бути інтегрованою з реальною системою

соціальних послуг [3]. Особливо важливими є кампанії, спрямовані на працевлаштування, доступність середовища, освіти та культурну участь осіб з інвалідністю.

Практичний досвід українських соціальних кампаній підтверджує їхню ефективність у зміні суспільних установок. За результатами досліджень В.М. Лугової, кампанії «Робота без обмежень» та #ThisAbility формують позитивний образ осіб з інвалідністю як професійно компетентних і соціально активних громадян [4, с. 5]. Такий підхід відповідає цінностям сучасної соціальної роботи та сприяє подоланню стигматизації.

Результати всеукраїнського опитування КМІС свідчать про наявність суспільного запиту на розширення культурних прав та інклюзивної участі осіб з інвалідністю у публічному житті [6]. У воєнному контексті соціальна реклама також виконує функцію формування емпатії, солідарності та соціальної згуртованості, що підтверджується міжнародними дослідженнями трансформації ставлень до інвалідності в умовах збройних конфліктів [7].

Отже, соціальна реклама в Україні є дієвим соціально-комунікативним інструментом формування недискримінаційних суспільних установок щодо осіб з інвалідністю за умови використання інклюзивної мови, соціальної моделі інвалідності та залучення самих людей з інвалідністю до створення рекламних меседжів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дерман Л.М. Соціальна реклама як інструмент формування толерантного ставлення до осіб з інвалідністю в українському суспільстві. *Соціальна робота та освіта*. 2020. Т. 7, № 1. С. 41–48.
2. Куриляк В.В. Репрезентація інвалідності в соціальних мережах: виклики та можливості соціальної роботи. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2021. № 89. С. 15–20.
3. Національна асамблея людей з інвалідністю України.

4. Соціальна реклама та інвалідність: рекомендації щодо інклюзивної комунікації. Київ, 2022. 32 с.
5. Лугова В.М. Вплив соціальних інформаційних кампаній на зміну суспільних установок щодо осіб з інвалідністю. *Вісник соціальної політики*. 2021. № 2. С. 3–9.
6. Київський міжнародний інститут соціології (KMIC). Ставлення населення України до осіб з інвалідністю та інклюзії: результати всеукраїнського опитування. Київ, 2023. 28 с.
7. International Disability Alliance / United Nations. Disability Inclusion in Conflict Settings: Global Report. Geneva: IDA/UN, 2022. 45 p.

Illia SADOLINSKYI

Lviv State University of Life Safety

Scientific Advisor: PhD in Philology, Associate Professor

Angela POSOKHOVA

SOCIAL POLICY UNDER CONDITIONS OF CRISIS AND WAR: NATIONAL RESPONSES AND INTERNATIONAL PRACTICES

In the context of profound social transformations caused by globalization, demographic shifts, armed conflicts, forced migration, and deepening social inequalities, social policy has become one of the key instruments for ensuring social stability, human security, and sustainable development. Modern social policy is no longer limited to traditional redistributive mechanisms but increasingly focuses on social inclusion, resilience, empowerment of vulnerable groups, and the strengthening of social cohesion at both national and international levels. These processes are especially relevant for countries experiencing war and post-war recovery, where social risks are multiplied and require complex, adaptive, and evidence-based policy responses.

As we know, one of the main contemporary challenges of social policy is the rapid growth of social vulnerability caused by military conflicts, economic instability, and large-scale displacement of populations. Armed conflicts significantly increase the number of internally displaced persons, veterans, families of fallen soldiers, people with disabilities, and individuals experiencing psychological trauma, which places an additional burden on national social protection systems [1, p. 45]. In such conditions, traditional social assistance models often prove insufficient, necessitating the development of integrated approaches that combine social protection, psychosocial support, employment policies, healthcare, and community-based services.

Another critical challenge is the transformation of the labor market under the influence of digitalization, automation, and the expansion of non-standard forms of employment. These changes increase employment flexibility but simultaneously contribute to job insecurity, informal labor, and unequal access to social guarantees. As a result, social policy must adapt to new forms of social risks, including precarious employment, digital exclusion, and the erosion of traditional welfare mechanisms [2, p. 61]. In response, many countries are introducing active labor market policies, lifelong learning programs, and inclusive employment strategies aimed at improving human capital and social mobility.

We are to admit that at the national level, social policy tools increasingly focus on targeted social assistance, decentralization of social services, and the development of community-based social work. The shift from centralized welfare models to locally oriented systems allows for better identification of community needs and more effective allocation of resources. In Ukraine, for instance, the decentralization reform has contributed to the expansion of social services at the community level, enhancing access to social support for vulnerable populations, including internally displaced persons and war-affected families [3, p. 29]. At the same time, and we agree with that, the effectiveness of such reforms largely depends

on institutional capacity, professional training of social workers, and intersectoral cooperation.

On the other hand, international experience demonstrates that modern social policy increasingly relies on evidence-based decision-making, cross-sectoral partnerships, and the integration of social innovation. International organizations such as the United Nations, the World Bank, and the European Union promote comprehensive social protection systems that combine social assistance, social insurance, and labor market interventions [4, p. 18]. These approaches emphasize the importance of preventive measures aimed at reducing social risks before they escalate into crises, as well as the role of social investment in education, healthcare, and early childhood development.

It is generally known that a significant tool of contemporary social policy is the development of inclusive social programs which address the needs of marginalized groups, including veterans, persons with disabilities, migrants, and ethnic minorities. In post-conflict societies, special attention is paid to the social reintegration of veterans and their families, which requires not only financial support but also psychological rehabilitation, vocational training, and community integration [5, p. 74]. International practices show that successful reintegration policies are based on personalized approaches, long-term support, and the active involvement of civil society organizations.

Digital technologies also play an increasingly important role in modern social policy. The introduction of digital platforms for social services delivery enhances transparency, reduces administrative barriers, and improves access to social assistance. However, digitalization simultaneously creates new challenges related to data protection, digital inequality, and the exclusion of socially vulnerable groups with limited access to technology [6, p. 102]. Therefore, digital social policy tools must be accompanied by measures aimed at improving digital literacy and ensuring equal access to services.

In conclusion, modern social policy operates within a highly complex environment shaped by globalization, armed conflicts,

demographic shifts, and widening social inequalities. Its effectiveness depends on moving beyond traditional redistributive mechanisms toward approaches centered on inclusion, resilience, and human development. National experiences highlight the importance of decentralization, community-based services, and intersectoral cooperation, while international practices emphasize evidence-based decision-making, preventive measures, and social innovation.

A central priority is the protection and reintegration of vulnerable groups – such as veterans, displaced persons, and people with disabilities – through comprehensive support that combines financial assistance, psychological rehabilitation, and vocational training. At the same time, digitalization offers new opportunities for transparency and accessibility of social services, but also raises challenges of digital inequality and data protection.

Ultimately, sustainable social development and resilience in times of crisis and post-war recovery require flexible, integrated, and human-centered policies. By combining social protection, active labor market strategies, psychosocial support, and international cooperation, social policy can strengthen cohesion and build societies capable of withstanding future risks.

LITERATURE

1. Esping-Andersen G. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press, 1990. 248 p.
2. Standing G. *The Precariat: The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury Academic, 2011. 198 p.
3. Libanova E. M. *Social Policy in Ukraine: Challenges and Prospects*. Kyiv: Institute for Demography and Social Studies, 2020. 312 p.
4. World Bank. *The State of Social Safety Nets 2018*. Washington, DC: World Bank, 2018. 250 p.
5. United Nations. *Social Integration in Post-Conflict Societies*. New York: United Nations Publications, 2019. 176 p.
6. OECD. *Social Policy and Digitalisation*. Paris: OECD Publishing, 2021. 214 p.

Олександра ЧИЧИГІНА

Львівський національний університет імені Івана Франка
Науковий керівник: к.і.н., доцент **КОМАРИНСЬКА З.М.**

НЕДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ ЯК ВІДПОВІДЬ НА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

В умовах негативних змін у соціально-економічному становищі України стабільність і розвиток суспільства значною мірою залежать від ефективності реалізації соціальної політики та її здатності швидко адаптуватися до нових викликів. Соціальна політика є важливим механізмом забезпечення соціальної безпеки й захисту прав людини, адже саме вона спрямована на підтримання гідних умов життя та сприяння гармонійному розвитку суспільства. З початком повномасштабного російського вторгнення Україна стикається з критичним викликом – зростаючим бюджетним дефіцитом, який безпосередньо впливає на можливості реалізації ефективної соціальної політики. Забезпечення соціального захисту населення в таких умовах потребує переорієнтації – від екстенсивного розширення витрат до оптимізації, адресності та багатоканальності фінансування. Саме недержавні джерела виступають доповненням і підсиленням державної системи, яка не в змозі достатньо фінансувати соціальні програми. Такі механізми дозволяють забезпечити гнучкість, оперативність реагування, інноваційні підходи та ширшу участь громади й бізнесу.

Одним з найбільш ефективних інструментів реагування на виклики в соціальній сфері є системи добровільного соціального страхування та недержавних пенсійних фондів. Недержавне соціальне страхування виконує компенсаторну функцію, доповнюючи державні гарантії у сфері охорони здоров'я, страхування життя та захисту від нещасних випадків і тим самим зменшує фінансове навантаження на державний

бюджет і покращує захищеність населення від непередбачуваних соціальних ризиків. Особливо важливими стають корпоративні програми добровільного медичного страхування, які підтримують працездатність робочої сили та сприяють стабільності на ринку праці.

Важливим сегментом недержавного фінансування соціальної сфери є недержавне пенсійне забезпечення – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, що ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат. Вони формують додатковий рівень пенсійного забезпечення, дозволяючи громадянам накопичувати власні ресурси незалежно від стану державної солідарної системи. В умовах демографічної кризи недержавні пенсійні фонди будуть відігравати стратегічну роль, оскільки вони формують стабільну фінансову основу для майбутніх поколінь. Розвиток НПФ також сприяє формуванню культури заощаджень і підвищенню фінансової грамотності населення [1].

Одним з ключових механізмів підтримки сталого розвитку соціальної сфери є фандрайзинг – залучення сторонніх ресурсів для реалізації соціально значущих завдань, культурних проєктів або підтримки організацій. Процес збору коштів передбачає пошук потенційних пожертвувачів, якими можуть бути як фізичні особи, так і компанії.

Фандрайзинг охоплює різні форми залучення ресурсів і може здійснюватися як онлайн, через соціальні мережі, електронні розсилки та спеціальні платформи, так і офлайн, використовуючи благодійні заходи, зустрічі чи презентації. Одним із ключових критеріїв поділу фандрайзингових підходів є тип донорів, оскільки саме він визначає способи комунікації, форму звітності та характер взаємодії. Серед основних груп донорів вирізняють грантові організації,

корпоративний сектор, індивідуальних жертводавців та державні інституції. Грантодавці підтримують проєкти на конкурсній основі, вимагаючи відповідності своїм пріоритетам і детального звітування. Бізнес залучається через фінансові внески, партнерство або нефінансову підтримку, що потребує прозорої аргументації цінності проєкту. Громадські донори – це учасники краудфандингових кампаній, вони реагують на чітко сформульовану мету та важливі ініціативи. Державні програми дозволяють організаціям отримати бюджетне фінансування за умови ефективної комунікації з органами влади та відповідності суспільним потребам [4].

Не менш важливою складовою недержавного фінансування є соціальне підприємництво. Соціальне підприємництво – це інноваційний різновид підприємницької діяльності, заснований на застосуванні сучасних соціально-економічних технологій та механізмів управління, що спрямовані на створення позитивного соціального впливу та підвищення рівня зайнятості населення [3].

Соціальне підприємництво поєднує економічну діяльність із вирішенням суспільних проблем. Однією з ключових переваг є створення робочих місць для людей, які належать до соціально вразливих груп. Такі підприємства не просто працевлаштовують цих осіб, а й забезпечують їм стабільний дохід, підтримку та можливість інтеграції в суспільство. Ще одна важлива перевага – надання соціальних послуг тим, хто найбільше їх потребує. Соціальні підприємства орієнтуються на допомогу людям, які перебувають у складних життєвих обставинах, і часто роблять це ефективніше та швидше, ніж традиційні структури. Також такі підприємства сприяють зниженню бар'єрів для соціально вразливих громадян: вони можуть продавати продукцію за доступними цінами або навіть нижче собівартості, що робить важливі товари й послуги доступнішими для тих, хто має обмежені фінансові можливості. Крім того, соціальні підприємства активно реінвестують кошти у проєкти, що

мають суспільну користь, від освітніх ініціатив до розвитку місцевих громад).

В умовах обмеженого державного фінансування та підвищеного навантаження на громади, гранти стають потужним інструментом у розвитку соціальних послуг. Гранти – це ресурси, що надаються у формі майна, робіт і послуг; коштів у національній чи іноземній валюті з повним або частковим фінансуванням приватними, корпоративними, суспільними, урядовими та міжнародними грантодавцями на безвідкличний та безоплатній основі представникам органів влади та місцевого самоврядування, мікро-, малого та середнього бізнесу, громадського сектора та приватним особам на реалізацію цільових проєктів та заходів організаційного розвитку [2].

У 2025 році, коли бюджетні ресурси значною мірою спрямовані на оборону країни, а громади не отримують достатніх субвенцій, гранти фактично стають єдиною реальною можливістю підтримувати соціальні ініціативи. Вони дозволяють впроваджувати проєкти, які громади не можуть профінансувати власними силами: розвиток соціальних послуг, модернізацію медичної та освітньої інфраструктури, підтримку вразливих груп та розвиток цифровізації управління. За результатами опитування BDO «Аналіз спроможності українських муніципалітетів щодо залучення грантового фінансування» в Україні в 2025 році, участь взяли 290 громад з 22 областей (окрім Донецької та Луганської областей). Дані показують, що 77,4% громад мають досвід участі в грантових конкурсах, а 94,5% респондентів визнають, що їм бракує кваліфікованих експертів для ефективної роботи з грантами. Зараз гранти виступають важливим каталізатором оновлення соціальної політики, надаючи інструменти для її модернізації, підвищення якості послуг та забезпечення соціальної стійкості [5].

Отже, доходимо висновку, що такі форми недержавного фінансування дають гнучкість, можливість індивідуального

підходу, швидкого реагування, але потребують регулювання, прозорості, контролю, щоб гарантувати, що допомога справді дійде до тих, хто її потребує. Особливо в умовах кризи роль недержавного фінансування соціальної сфери зростає, бо вони можуть мобілізувати ресурси швидше, охопити «прогалини» соціальної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Недержавне пенсійне забезпечення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>.
2. Режим використання грантового рахунку. URL: <http://yefimov.com.ua/?p=5295>.
3. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/1212/1221>.
4. Фандрайзинг. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/2868/3/%d0%bf%d0%b4%d1%84%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%b7%20%d0%b3%d1%80%d0%b8%d1%84%d0%be%d0%bc.pdf>.
5. Capacity Analysis of Ukrainian Municipalities to Attract Grant Funding: BDO in Ukraine's Survey Results for 2024–2025. URL: <https://www.bdo.ua/en-gb/news-1/2025/analysis-of-ukrainian-communities-capacity-to-attract-grant-funding>.

Наталія ШЕГИНСЬКА, Ірина ЗМІЙОВСЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка

МЕНЕДЖМЕНТ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ПОСТІЙНИХ СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ: МОДЕЛІ СУПЕРВІЗІЇ ТА МОТИВАЦІЇ

Актуальність дослідження зумовлена глибокими соціальними трансформаціями та викликами, спричиненими

війною та післявоєнним відновленням в Україні. Соціальні працівники виступають ключовим елементом системи соціального захисту, безпосередньо працюючи з військовими, внутрішньо переміщеними особами (ВПО), родинами загиблих, поранених та постраждалих.[1, с. 17]. В умовах постійного стресу та роботи з травмою зростає ризик професійного вигорання та втрати психосоціальної стійкості. Ефективний менеджмент професійних компетентностей, включно із впровадженням адекватних моделей супервізії та мотивації, є критично важливим для забезпечення якості та безперервності надання соціальних послуг. Сучасні соціальні кризи вимагають від фахівців не лише базових професійних знань, але й розвитку специфічних кризових компетентностей. До них належать: резильєнтність (психосоціальна стійкість) – здатність швидко відновлюватися після травматичних подій та зберігати функціональність; кейс-менеджмент у травмоінформованому підході – вміння надавати послуги, розуміючи природу та наслідки травми; а також міждисциплінарна взаємодія – ефективна співпраця з психологами, медиками, юристами та волонтерськими рухами. Ключовий управлінський виклик полягає у забезпеченні безперервного розвитку цих компетентностей в умовах дефіциту ресурсів та високого навантаження [2, с. 37–42].

Супервізія є невід'ємним елементом управління якістю соціальної роботи та прямим інструментом для запобігання професійному вигоранню. В умовах соціальних криз, найбільш ефективними є наступні моделі: групова/командна супервізія, що сприяє підвищенню резильєнтності громад та взаємодії, дозволяючи фахівцям розділити емоційне навантаження та знайти колективні рішення для складних кейсів. Важливою є також кризова супервізія (on-site), що забезпечує негайну підтримку фахівцям, які працюють безпосередньо в зоні підвищеного ризику або після резонансних подій. Доцільно застосовувати міждисциплінарну супервізію, залучаючи фахівців з інших галузей, зокрема

кризових психологів, для комплексного аналізу ситуацій. З управлінської точки зору, критичною є систематизація процесу супервізії, її включення у професійні стандарти та регулярний моніторинг її впливу на показники ефективності (KPI) роботи персоналу [4, с. 23].

Моделі мотивації повинні бути переглянуті з урахуванням специфіки роботи в кризових умовах, де домінує потреба у безпеці, визнанні та професійній підтримці. Акцент зміщується з матеріальних стимулів на: організаційну підтримку (психосоціальну підтримку), що включає забезпечення оплачуваних відпусток для відновлення, доступу до психологічної допомоги та надання чітких протоколів безпеки. Не менш важливим є професійне визнання, що передбачає впровадження системи публічного та внутрішнього відзначення досягнень, особливо у складних випадках [3, с. 77]. Також необхідний розвиток та навчання через надання цільових навчальних програм (робота з травмою, медіація) та можливостей для обміну досвідом, у тому числі на міжнародному рівні. Управлінським пріоритетом має стати створення безпечного та підтримуючого робочого середовища як ключового чинника утримання висококваліфікованих фахівців у системі.

Ефективний менеджмент професійних компетентностей соціальних працівників в умовах постійних соціальних криз вимагає інтегрованого підходу, що поєднує: проактивний розвиток кризових компетентностей; систематичне впровадження травмоінформованої супервізії (особливо групової та кризової); та перехід до моделей нематеріальної мотивації, зосереджених на підтримці, безпеці та професійному розвитку. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці стандартизованих інструментів оцінювання впливу супервізії на рівень професійного вигорання та якість надання соціальних послуг, що є критичним для удосконалення підготовки фахівців соціальної сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства соціальної політики України від 11 серпня 2023 року № 567 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації та здійснення супервізії». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0567739-23#Text>.
2. Безпалько О.В. Соціальна робота в умовах надзвичайних ситуацій та військових конфліктів: виклики та можливості. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота*. 2022. Вип. 1 (50). С. 13–17.
3. Turetskyi, R. Professional burnout and secondary traumatic stress among social workers in crisis settings: prevention measures. *Society, Integration, Education*. 2023. Vol. 1. P. 119-130. DOI: 10.17770/sie2023vol1.8239.
4. Global Social Work Statement of Ethical Principles. International Federation of Social Workers (IFSW), 2020. URL: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>.

Михайло ГОРДІЄНКО

Яготинський інститут Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад «МАУП»

ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК ЧИННИК КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Вирішення соціальних проблем суспільства завжди перебуває у фокусі уваги державних структур, громадських організацій, політичних партій та інших суб'єктів соціуму. Особливо гостро соціальні виклики постають у кризових умовах буття нації. Сьогодні Україна переживає критичний етап своєї екзистенції, що спричинений російською агресією. Путінська деспотія веде гібридну війну проти України,

намагаючись виснажити наш воєнний, економічний і соціальний капітал. Це накладається на той шлейф соціальних проблем, економічних негараздів, політичних чвар, які тягнуться з часів проголошення незалежності української держави. Сьогодні до них додалася мілітарна експансія московитів. Різні аспекти емоційної стійкості соціального працівника вивчали такі науковці, як В. Ананьєв, Ф. Василюк, Д. Гоменюк, І. Дубровіна, Л. Занюк, Г. Костюк, Р. Лазарус, С. Максименко та ін. Об'єктом цього дослідження є аналіз ключових викликів, які постають перед соціальним працівником в умовах внутрішньої кризи і зовнішніх загроз та аналіз чинників стійкості до стресових ситуацій.

Перспективу української держави сьогодні виборюють збройні сили України за підтримки українського суспільства та міжнародної допомоги. Важливу роль у цій боротьбі відіграє належне функціонування соціальної інфраструктури держави. Московити свідомо руйнують нашу енергетику, житлові будинки, промислові та сільськогосподарські об'єкти з метою зламати український опір і примусити нас до капітуляції. У цих умовах зростає кількість громадян, які потребують соціальної підтримки. Відтак місія соціального працівника постає на рині захисту національних інтересів держави. Високий рівень професіоналізму соціального працівника, його раціональне мислення, об'єктивна аналітика, емоційна стійкість стають стратегічно важливою складовою для забезпечення біологічного виживання наших громадян та стабільного розвитку українського суспільства. В умовах політичної турбулентності соціальний працівник має зберігати спокій, не піддаватися панічним настроям, вміти критично мислити й адекватно оцінювати соціальні процеси і явища. Важливо навчитися перебудувати себе на сучасну динаміку життя, що тісно корелює з інформаційно-інноваційним форматом, системно використовувати сучасні технології, не втрачати емоційну врівноваженість. Це дозволяють соціальному працівнику набути авторитету у своєму

комунікаційному просторі, ретельно виконувати професійні обов'язки, дотримуватися чітких стандартів та правил поведінки у своїй роботі.

У нашому дослідженні особлива увага звернута на емоційну стійкість соціального працівника. Слово «стійкість» походить від латинського «resilio», що означає «стрибнути назад, відскочити». Тобто бути емоційно стійким означає навчитись «відскакувати» від соціальних травм, стресових подій, конфліктних ситуацій і позбавити їх шансів панувати в свідомості людини й мотиваціях її життя. Після повномасштабного вторгнення московитів українці дали бій сильнішому супротивнику і нині гідно тримають фронт. Це класичний зразок стійкості, який дістав назву «незламності» української нації. Ми вистояли і не зламались перед смертельною загрозою й продовжуємо боронити свою національну ідентичність й державний суверенітет. Честь і слава тим мужнім воїнам, які віддали життя за рідну землю й свободу української нації.

Емоційну стійкість можна визначити як мистецтво врівноваженого життя, що спирається на вольові ресурси власного організму, який здатний перманентно адаптуватися до радикальних змін та викликів соціального оточення. Це така парадигма буття, що налаштовує людину не на комфорт, а на вишкіл. Будь-який соціум не може існувати в абсолютному спокої. Перманентні виклики, втрати, травми треба навчитися оптимально долати, не опускаючи рук і через біль та страждання продовжувати рух, розвиток, життя. Коли стійкість стає стрижнем соціального імунітету суспільства, тоді громадяни не пристосовуються до стресів і викликів, а ведуть боротьбу з ними і прагнуть позбутися їх в майбутньому.

Емоційна стійкість існує від народження і може розвиватися протягом усього життя людини. Емоції підсилюються і виявляються у конфліктних ситуаціях чи в депресивному стані. Найбільша емоційна травма сучасної України спричинена війною. Емоційна стійкість дозволяє не

так болісно пережити цей травматичний період життя, мотивує відновлюватися після негараздів і рухатися вперед. Важливим чинником емоційної стійкості є розвиток самосвідомості – здатності налаштуватися на власні сили. При цьому людина не прагне шукати допомоги ззовні чи звинувачувати когось у своїх проблемах і негараздах, а налаштована їх вирішувати у межах своєї компетенції й сил. Чим швидше індивід адаптується до шалених змін сучасного світу, тим його життя буде емоційно стабільнішим.

Треба зауважити, що емоції соціального працівника тісно корелюються з політичними процесами і проявляються як суб'єктивна реакція на вплив внутрішніх і зовнішніх подразників, що проявляються у вигляді схвалення чи протесту, радості чи гніву, сміливості чи страху тощо. Емоційно стійка особистість здатна адекватно і швидко реагувати на зовнішні виклики і внутрішні подразники, реалістично оцінювати соціальні явища і процеси, критично аналізувати події сучасного інформаційного світу й мати надійний імунітет проти фальшивої пропаганди та фейкових атак ворога. Позитивні емоції спонукають суб'єкта до реалізації конструктивної діяльності та її збереженню. Українська реальність сьогодення заповнена негативними емоціями, що детерміновані війною та соціально-економічною кризою пострадянського суспільства. В екстремальних умовах війни, коли суб'єкт не спроможний впоратися з поточними проблемами, розвиваються афекти – бурхливі короточасні емоції. Такі сильні емоції гальмують інші життєво важливі функції людського організму і нав'язують певний алгоритм термінового вирішення проблеми. Часто люди вдаються до втечі від складної реальності або впадають в паніку чи агресію.

Емоції відіграють важливу роль в динаміці соціально-політичних процесів: тільки ставши предметом стійких емоційних відносин, ідеали, цінності, обов'язки, норми перетворюються в реальні мотиви діяльності, надихають і спрямовують політичну поведінку. Для більшості людей

емоції в політиці замінюють необхідність складного аналітичного мислення й концептуальних висновків. Ігнорування методу раціонально-логічного аналізу політичних явищ і процесів компенсується емоційною вірою або недовірою до певних суб'єктів політики. Ось чому політика існує переважно як емоційно забарвлена діяльність людей. Однак, ми звертаємо увагу на інший вимір емоцій. А саме, керуючись емоційними поривами люди роблять героїчні вчинки. «Герой – від грецького – воїн. Його характеризує хоробрість, мужність, готовність до подвигу і самопожертви. Можна бути героєм, стати героєм. Герої, здійснюючи подвиги, можуть загинути, можуть лишитися живими. Надзусилля, надризок для життя, надвиклик переважаючим силам ворога, застрашуючим обставинам і небезпекам. Геройство – це завжди загроза втратити власне життя. Найчастіше це – бій, це збройне зіткнення, коли переломлюється хід подій, коли з неможливого твориться можливе. Геройство це не самоціль і не самореалізація – його роблять в ім'я інших, в ім'я народу» [1, с. 136–137]. Героїчні вчинки – це приклад конструктивного емоційного пориву, що має альтруїстичний, а не меркантильний характер. Героїзм це не лише відвага і мужність, але й віддане служіння своєму народу, відповідальне виконання своїх професійних обов'язків.

Соціальний працівник апріорі має сповідувати альтруїстичну модель поведінки, бути завжди готовим прийти на допомогу іншим й тримати на певному рівні емоційну стійкість, але не подавляти емоції чи намагатися їх вгамувати. Адже знаходячись в емоційному піднесенні громадяни здійснюють успішні повстання, революції, військові кампанії. Класичним прикладом цього є українські майданні революції. Вони відбувалися як сплеск емоційного піднесення людей у боротьбі проти корумпованих авторитарних режимів. Не випадково, що рушійною силою майданних протестів стала найемоційніша верства суспільства – українська молодь, студенти. Після Майдану «Україна змінилася назавжди. Це вже

не пострадянська країна, яка намагається хоч якось виборсатися з економічних та політичних проблем. Це вже не країна мирних демонстрацій... Тепер це зона бойових дій» [2, с. 108]. На Майдан виходили свідомі громадяни, що мали емоційний драйв, політичну волю й велике бажання змінити країну, здолати пострадянську архаїчність і долучитися до європейського вектору розвитку. Так само в емоційному екстазі були лідери майданних революцій, що дозволило їм здійснювати успішне керівництво революційною енергією мас.

Політичні практики підтверджують той факт, що у стані емоційного спаду спільнота людей перетворюється у натовп, позбавлений раціональної поведінки. Так зазнають поразки повстання, битви і війни. Емоційно виснажені політики програють вибори і гублять свій авторитет. На ці аксіоми політичних комунікацій треба зважати соціальному працівнику, адже вміння оптимально використовувати емоційні ресурси є важливими інструментом впливу на клієнтів, що значно посилює вербальну комунікацію. Переконливо доводити свої аргументи соціальний працівник повинен не лише знанням понять, категорій, дефініцій та інших теоретичних засад якоїсь проблеми, але й транслювати їх з допомогою емоційних компонентів. Насамперед емоції треба проявляти у виразних рухах, адекватних жестах, мімікою обличчя, тембром голосу, концентрованим поглядом тощо. Емоційними засобами соціальний працівник має переконувати інших у правильності своїх аргументів. Комунікуючи із широким контингентом клієнтів соціальний працівник виступає тією ланкою, що консолідує емоційні спільноти різних типів, формує їх емоційну солідарність. Конгломерат такої емоційної синхронії забезпечує готовність спільноти до єдиних і узгоджених дій.

Фактор єдності завжди був і залишається слабкою ланкою української спільноти. «Так історично склалося, що населення однієї частини України виховувалося на одних цінностях, які закріпилися у свідомості, до певної міри як

світоглядні життєві орієнтири, але в більшій мірі як стереотипи мислення й оціночні погляди на соціальну дійсність і те, що в ній твориться. А населення другої частини України успадкувало дещо інші цінності, частина з яких принципово, а де в чому, можливо, і докорінно відрізняється від цінностей, які сповідують інші громадяни нашої спільної й неділимої Держави... Отже, щоб здолати ціннісний розкол між громадянами України, зокрема її Сходу й Заходу, не треба намагатись переробити іншого на свій копил. А треба прагнути зрозуміти іншого... Якщо ми, громадяни України, самі між собою не порозуміємось й не примиримось, то хтось за нас цього, тим паче, не зробить. Нацькувати можуть, а примирити – ні» [3, с. 96–97]. Соціальний працівник має бути свідомий того, що сучасна війна московитів проти України ведеться за відновлення імперії. Для цього ворог використовує увесь свій потенціал, починаючи від інформаційної пропаганди і закінчуючи воєнною експансією. Успішно протистояти імперському поневоленню спроможне лише консолідоване суспільство, що сповідує ціннісні орієнтири. Важливе завдання соціального працівника – налаштувати камертон свідомості людей на хвилю українського діапазону. Доки в суспільстві є чисельні верстви знедоленого населення й відсутня соціальна справедливість, доти місія соціального працівника буде визначальним трендом екзистенції української нації.

Обираючи професію соціального працівника треба пам'ятати про її синдром професійного вигорання. Воно настає як «розплата за співчуття». Адже дуже часто соціальні фахівці спілкуються з людьми, які пережили багато горя, зазнали чималих втрат. Їх не можна компенсувати матеріально чи фінансово. Такі складні комунікації можуть спричинити не лише емоційне напруження, а розвиток професійних стресів серед соціальних працівників. Звідси випливає така дефініція: емоційна стійкість соціального працівника – це здатність відновити траєкторію здорового фізіологічного буття після

виснажливих комунікацій з глибоко травмованими громадянами. Для попередження синдрому «професійного вигорання» або токсичного стресу важливо не лише дотримуватись вимог психогігієни, а навчитися адекватно реагувати на зовнішні подразники, володіти такими навичками, як релаксація й медитація. За будь-яких умов емоційно стійка людина має більше ресурсів захистити себе від психологічного стресу і емоційного спустошення.

Узагальнюючи вищесказане, треба відзначити, що емоційна стійкість соціального працівника не означає витіснення емоцій у його професійній діяльності, а передбачає вміння їх локалізувати й підпорядковувати здоровому глузду. Наголошуємо, що емоційна стійкість корелюється з вольовими факторами людини і визначається спроможністю особистості раціонально контролювати емоційний стан. Набуття навичок протидії стресовим факторам повсякденного життя робить індивіда емоційно стійким. Емоційна стійкість потрібна соціальному працівнику для належного виконання своїх професійних обов'язків. Ми стверджуємо, що сфера діяльності соціального працівника не обмежується локальною комунікацією зі своїми клієнтами. Стратегічна мета інституту соціальної роботи – це формування національної свідомості людей, патріотичного сумління й громадянської позиції як екзистенційного субстрату консолідації українського суспільства. Для подолання маргінальності держави потрібні соціальні працівники нового формату і змісту, що вміють креативно мислити, компетентно здійснювати свої повноваження, емпатійно спілкуватися з різними категоріями людей, розвивати механізми адаптації до нових соціальних викликів. В умовах російської агресії соціальний працівник репрезентує важливу ланку соціального організму, що формує національну ідентичність, сприяє збереженню історичної пам'яті й культурної спадщини, підтримує стійкість народу та єдність нації. Лише консолідований формат українського

суспільства спроможний ефективно протидіяти рашистській агресії й виборювати суверенне буття української держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жижко С. Перетворення. К.: Видавничий центр «Просвіта», 2011. 440 с.
2. Винницький М. Український Майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності; переклад з англ. Романа Клочка. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 560 с.
3. Рябченко В. Світоглядно-методологічні засади формування й використання понятійно-термінологічного апарату в науковій, освітній та суспільно-практичній діяльності: Монографія. Київ: Фітосоціоцентр, 2011. 468 с.

Дарія КОББА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Науковий керівник: к.політ.н., доцент **ГРИЦАНЮК В.В.**

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В ХОРВАТІЇ

У сучасних умовах трансформації соціальної політики в країнах Європейського Союзу особливого значення набуває аналіз національних моделей соціальних послуг, їх ефективності, доступності та відповідності потребам вразливих груп населення. Досвід Хорватії є показовим для країн Центрально-Східної Європи, оскільки держава пройшла шлях постсоціалістичних реформ, гармонізації законодавства з нормами ЄС та одночасно стикається з демографічним старінням, регіональними диспропорціями й дефіцитом соціальних кадрів. Вивчення особливостей надання соціальних послуг у Хорватії є актуальним з точки

зору порівняльного аналізу та може бути корисним для вдосконалення системи соціальної підтримки в Україні [1].

Хорватія – держава Південно-Східної Європи, розташована на узбережжі Адріатичного моря, член Європейського Союзу з 2013 року. Країна демонструє відносно стабільний соціально-економічний розвиток і прагне до формування інклюзивного суспільства, орієнтованого на забезпечення гідного рівня життя для всіх громадян. Система соціального захисту ґрунтується на принципах рівності, солідарності та доступності й охоплює підтримку сімей з дітьми, людей з інвалідністю, осіб похилого віку, безробітних, жертв насильства та інших уразливих груп населення.

Правове регулювання соціальних послуг у Хорватії визначається Законом про соціальне забезпечення (Social Welfare Act), який закріплює право громадян на доступ до соціальних послуг і встановлює умови їх надання. У статті 70 цього Закону соціальні послуги визначаються як діяльність, спрямована на виявлення, запобігання та подолання соціальних труднощів осіб і сімей, а також на підвищення якості життя у громаді [2]. Важливим інструментом інформування населення є національний електронний портал e-Citizens, який містить каталог прав і соціальних послуг.

Стратегічні орієнтири розвитку системи закріплені у Національному плані розвитку соціальних послуг на 2021–2027 роки, що передбачає підвищення доступності послуг на місцевому рівні та розвиток інноваційних і сталих форм соціальної підтримки. Управління системою соціальних послуг здійснюється за принципом розподілу повноважень: Міністерство праці, пенсійної системи, сім'ї та соціальної політики встановлює стандарти, критерії та вартість послуг, тоді як регіональні й місцеві органи влади відповідають за фінансування окремих видів догляду, притулків і програм підтримки. Контроль якості послуг здійснюється через систему державної інспекції та ліцензування провайдерів.

Фінансування соціальних послуг у Хорватії є відносно значним. У 2024 році загальні державні витрати на соціальні послуги на національному, регіональному та місцевому рівнях становили близько 934 млн євро, а витрати на соціальний захист – 20,6 % ВВП. Основна частка коштів спрямовується на персональні виплати, довгостроковий догляд та утримання державних соціальних закладів. Водночас зберігаються регіональні відмінності у фінансуванні та доступі до послуг, що впливає на їх реальну ефективність.

Особливе місце в системі соціальних послуг займає довгостроковий догляд за особами похилого віку. Станом на початок 2024 року близько 23 % населення Хорватії становили особи віком 65 років і старше. Попри наявність різних форм підтримки – допомоги по догляду, інклюзивної допомоги, догляду на дому, підтриманого проживання та теледогляду – охоплення послугами залишається обмеженим порівняно з реальною потребою. Зокрема, денний догляд у 2024 році отримували лише 462 літні особи, а середній обсяг догляду на дому становив близько 18 годин на місяць на одного отримувача.

Для дорослих осіб з інвалідністю система соціальних послуг зазнала суттєвих реформ у 2023–2024 роках. Запровадження Закону про особисту допомогу та Закону про інклюзивну допомогу спростило процедури доступу до підтримки, об'єднало кілька видів виплат в єдину систему та забезпечило правову гарантію отримання послуг. Це сприяло зростанню кількості як користувачів, так і постачальників соціальних послуг, хоча проблема інституціоналізації та нестачі місць у підтриманому житті залишається актуальною.

Значна увага в Хорватії приділяється захисту дітей та підтримці жертв домашнього насильства. У 2024 році понад 3,6 тис. дітей перебували в альтернативних формах опіки, при цьому держава поступово розширює підтримане проживання як альтернативу інституційному догляду. У сфері протидії домашньому насильству функціонує мережа

притулків, консультативних та правових послуг, а законодавчі зміни 2025 року посилили соціальні гарантії для постраждалих жінок, зокрема щодо фінансової підтримки та безстрокового психосоціального консультування.

Система мінімальних доходів включає гарантовану мінімальну допомогу, житлові субсидії та підтримку вразливих споживачів енергії. Водночас проблема бідності та соціального виключення залишається актуальною, що зумовило реалізацію Національного плану боротьби з бідністю та соціальним виключенням на 2021–2027 роки [3]. У сфері житлової політики Хорватія у 2025 році ухвалила перший Національний план житлової політики до 2030 року, спрямований на забезпечення доступного житла та підтримку бездомних осіб.

Висновки. Система соціальних послуг у Хорватії характеризується сформованою правовою базою, наявністю стратегічних документів та відносно високим рівнем державних соціальних витрат. Запроваджені реформи у сфері підтримки людей з інвалідністю, протидії домашньому насильству та житлової політики свідчать про прагнення держави підвищити рівень рівності доступу до соціальних послуг та їхню відповідність сучасним європейським стандартам.

Водночас ключовими викликами залишаються демографічне старіння населення, недостатнє охоплення довгостроковим доглядом, регіональні диспропорції у наданні послуг і розрив між стратегічними цілями та їх реалізацією на місцевому рівні. Досвід Хорватії демонструє, що навіть за наявності фінансування та законодавчого забезпечення ефективність соціальних послуг значною мірою залежить від управлінської спроможності громад, міжсекторальної взаємодії та орієнтації на потреби конкретних користувачів. Для України цей досвід є цінним у контексті реформування соціальної сфери, розвитку громадських послуг і впровадження інклюзивних підходів у соціальній роботі.

ЛІТЕРАТУРА

1. European Commission. *Social protection & social inclusion. Employment, Social Affairs & Inclusion*. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/social-protection-social-inclusion_en (дата звернення 10.12.2025)
2. Government of the Republic of Croatia. *National Plan for Combatting Poverty and Social Exclusion 2021–2027*. Official strategic document (PDF). URL: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/National%20Plan%20for%20the%20Protection%20and%20Promotion%20of%20Human%20Rights%20and%20Combatting%20Discrimination%20for%20the%20period%20to%202027.pdf> (дата звернення 10.12.2025)
3. World Bank / Government of Croatia. *National Plan for Fight against Poverty and Social Exclusion 2021–2027 (summary)*. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099102924121840671/txt/P1789751ffe9af0261b8a21064568f315ff.txt> (дата звернення 10.12.2025).

Vіta ГРИЦАНЮК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ЕКОСОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ

У сучасних умовах соціальна робота зазнає глибинних трансформацій, виходячи за межі традиційного розуміння підтримки вразливих груп та інтегруючи нові напрями суспільного розвитку. Зростання екологічних загроз, зміна клімату, посилення соціальної нерівності та техногенні ризики дедалі частіше впливають на добробут людей і громади, що зумовлює необхідність переосмислення меж і змісту професійної діяльності соціальних працівників. Відтак

одним із ключових викликів, що визначає напрями еволюції професії, стає поєднання правозахисного підходу з екологічними аспектами людського добробуту. Права людини не можуть бути реалізовані повною мірою без забезпечення безпечного, здорового та стійкого довкілля, адже умови навколишнього середовища безпосередньо впливають на можливість гарантувати право на життя, здоров'я, житло, освіту та безпеку.

У цьому контексті формується екосоціальний підхід – сучасна міждисциплінарна концепція, що інтегрує екологічну стійкість, соціальну справедливість і права людини. Він передбачає розгляд соціальних проблем у взаємозв'язку з екологічними процесами, розуміючи, що стан довкілля є структурним чинником соціальної вразливості. Тому соціальна робота поступово переймає нові функції: попередження екологічних ризиків, підтримка постраждалих від техногенних і природних катастроф, розвиток екологічної свідомості громади, участь у формуванні «зелених» соціальних політик.

Актуальність такого підходу відображена у працях сучасних дослідників, які аналізують теоретичні та практичні засади інтеграції екологічного виміру в соціальну роботу. Зокрема, Семигіна Т. у своїй праці «Чому соціальна робота набуває зеленого кольору?» аналізує зародження та розвиток концепції зеленої соціальної роботи (green social work) як теоретичного та практичного напрямку, який інтегрує екологічну справедливість і сталий розвиток у соціальну роботу [6]. Вона виділяє два ключові стратегії втручання: активні (proactive) – попереджувальні екологічні дії, та реактивні, спрямовані на кризове реагування в умовах екологічних або техногенних катастроф. Семигіна також звертає увагу на важливість включення зеленої тематики в освітні програми соціальних працівників, щоб підготувати їх до роботи з екологічними проблемами громад та підтримки вразливих груп населення [6].

Дослідження Шульгіної Л. та Удич З. підкреслюють прикладний характер екосоціальних практик, демонструючи, як екологічні ініціативи в громадах сприяють зміцненню соціальної згуртованості, розвитку інклюзивного середовища та підвищенню якості життя різних груп населення [7]. Практичні приклади, як-от озеленення вул. Городоцької у Львові молодими сакурами з участю громади та громадських організацій, демонструють, що дизайн середовища у соціальній роботі виступає не лише як естетична складова, а й як рушій соціальних змін, сприяючи соціальній справедливості, розвитку екологічної свідомості та залученню активних громадян до життя громади. Таким чином, «зелена» соціальна робота формує нову парадигму діяльності соціального працівника, де екологічні та соціальні функції інтегруються для покращення якості життя населення.

Попри важливість теми, питання довкілля довгий час залишалися на периферії правозахисних дискусій. Лише в останні роки міжнародні структури, зокрема ООН, почали приділяти цьому увагу. Значним кроком стало визнання права на здорове довкілля, яке закріплює розуміння того, що екологічні загрози безпосередньо впливають на можливість реалізувати інші права – право на життя, здоров'я, харчування, доступ до чистої води, житло тощо.

Й хоча таке право поки що не інтегроване повною мірою в усі міжнародні документи, екологічний вимір уже присутній у низці існуючих угод, конвенцій та регіональних систем прав людини. Наприклад, документи, спрямовані на захист прав дітей, людей з інвалідністю чи корінних народів, прямо чи опосередковано визнають необхідність захисту природних ресурсів, де живуть і розвиваються ці групи. Таким чином, довкілля поступово стає органічною складовою сучасної правозахисної парадигми.

Екосоціальний підхід пропонує змістовно переосмислити роль соціальної роботи в умовах глобальних екологічних змін. Його центральна теза полягає в тому, що

розвиток людства повинен бути інтегрований зі збереженням природи як ключового фактора існування. Соціальна робота, яка традиційно концентрується на соціальних проблемах, має включити екологічний вимір у свою практику та етику.

У межах цього підходу формується уявлення про екологічну справедливість, що передбачає рівний доступ різних груп населення до природних ресурсів, чистого повітря, води, безпечних умов життя. Бідні, вразливі громади та діти особливо страждають від наслідків забруднення та деградації довкілля, тому соціальна робота повинна включати захист від екологічної дискримінації.

Екосоціальна перспектива також пов'язана з концепцією сталого розвитку: сучасні покоління не повинні погіршувати можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Відповідно, соціальні працівники мають не лише підтримувати людей у складних ситуаціях, а й сприяти формуванню соціально відповідальної поведінки, розвитку громад та підтримці екологічно дружніх практик. Екологічний вимір фактично завжди існував у концепції прав людини, але не отримував належної уваги. Сьогодні його включення не слід розглядати як повністю нову концепцію – це радше переорієнтація вже існуючого правозахисного підходу з урахуванням нових глобальних викликів. У соціальній роботі важливо показувати, що захист довкілля є необхідною умовою реалізації базових прав людини.

З практичної точки зору, інтеграція екологічного виміру може відбуватися через:

- освітні програми для соціальних працівників, що охоплюють питання екологічної етики та кліматичних ризиків;
- адвокаційну діяльність, спрямовану на захист прав людей, які потерпають від екологічних катастроф, забруднення чи несправедливого розподілу ресурсів;
- участь у розробці політик, які одночасно враховують інтереси вразливих груп і потреби довкілля;

– роботу з громадами щодо підвищення екологічної свідомості, розвитку стійкості до наслідків кліматичних змін;

– захист прав дітей та молоді, які є найбільш вразливими перед екологічними загрозами і водночас найбільше виграють від екологічно орієнтованої політики.

У сфері роботи з дітьми вже є показові приклади: міжнародні документи підкреслюють їхнє право на життя, здоров'я, навчання і розвиток, що неможливо забезпечити без безпечного та чистого довкілля.

Вважаємо, що поєднання прав людини та екосоціального підходу формується під впливом двох джерел:

1. Зовнішніх – міжнародне право, філософія права, науки про сталий розвиток та екологічна етика. Вони підсилюють розуміння того, що людські права мають колективний вимір, що екологічні проблеми не знають кордонів і що існують глибокі взаємозв'язки між соціальною та природною системами.

2. Внутрішніх – власний розвиток соціальної роботи як професії. Сучасна соціальна робота розширює свої функції, включає роботу з громадами, попередження ризиків, адвокацію й управління соціальними змінами. Екосоціальна етика природно вписується у професійну місію – підтримувати соціальну справедливість, рівність та добробут суспільства.

Таким чином, нова парадигма не руйнує традиційні засади соціальної роботи, а навпаки – розширює їх, робить професію більш актуальною в умовах глобальних викликів.

Висновок. Екосоціальний підхід пропонує соціальній роботі вийти за межі традиційного розуміння прав людини й доповнити їх екологічним виміром. Це не нова модель, а логічне продовження сучасної правозахисної практики. Право на здорове довкілля, міжзв'язок між природою та соціальними правами, екологічна справедливість і сталість – усе це формує підґрунтя для нової етики та практики в соціальній роботі.

Соціальна робота повинна відігравати активну роль у формуванні більш екологічно свідомого суспільства, адже

саме від стану довкілля залежить можливість реалізувати більшість прав людини. Інтеграція екологічного виміру – це шлях до створення інклюзивного, справедливого та сталого майбутнього, в якому людина і природа розглядаються як взаємопов'язані елементи єдиної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Boetto H.A transformative eco-social model: Challenging modernist assumptions in social work. *British Journal of Social Work*. 2017. Vol. 47(1). P. 48–67. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw149>.
2. International Association of Schools of Social Work, International Federation of Social Workers, International Council on Social Welfare. The Global Agenda for Social Work and Social Development: Third report. Promoting Community and Environmental Sustainability. IFSW, 2018. Retrieved from <https://www.iasw-aiets.org/wp-content/uploads/2018/07/Global-Agenda-3rd-Report-PDF.pdf>.
3. Knox J.H. Presentation of four reports: Children's rights and the environment... United Nations, 2018. Retrieved from https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Environment/37thHRC_Knox_statement.pdf.
4. Mapp S., Gatenio Gabel S. The climate crisis is a human rights emergency // *Journal of Human Rights and Social Work*. 2019. Vol. 4(4). P. 227–228. <https://doi.org/10.1007/s41134-019-00113-0>.
5. Staub-Bernasconi S. Social work and human rights: Linking two traditions of human rights in social work. *Journal of Human Rights and Social Work*. 2016. Vol. 1(1). P. 40–49. <https://doi.org/10.1007/s41134-016-0005-0>.
6. Семигіна, Т.І. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? *Соціальна робота і практична психологія*. 2023. № 1. С. 15–23. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_2_2018-11-27.pdf.

7. Шульгіна Л.І., Удич З.І. «Зелена» соціальна робота в структурі діяльності соціального працівника. Безперервна освіта як пріоритетний напрямок підвищення професійної компетентності фахівців : наукові статті, тези доповідей та інші матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Україна, 16 грудня 2021 року). Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти. Тернопіль : ТОКІПО, 2021. С. 411–415.

Сергій КРИВОШЛИКОВ

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ КРИЗ

Актуальність теми зумовлена тим, що сучасні кризи в Україні мають багатовимірний характер і одночасно впливають на безпекову, соціальну, економічну та гуманітарну площини. Воєнні дії, техногенні аварії, загрози критичній інфраструктурі, епідемічні ризики, масові переміщення населення та локальні надзвичайні ситуації формують стійкий запит суспільства на державну спроможність не лише реагувати на події, а й гарантувати мінімальні стандарти безпеки життя та гідності, що за своєю суттю є соціальним захистом у кризовому вимірі. У цьому контексті цивільний захист перестає бути виключно «сферою реагування» та набуває ознак комплексного публічного управління ризиками, спрямованого на збереження життя, здоров'я, майна, соціальної стабільності та відновлення спільнот.

Нормативно-правова логіка такого підходу закладена в самому визначенні цивільного захисту як системи заходів, спрямованих на захист населення і територій від надзвичайних ситуацій та мінімізацію їх наслідків, що прямо збігається з завданнями держави у сфері соціального захисту в умовах криз, коли зростає частка вразливих груп, посилюються нерівності доступу до послуг і з'являються нові «складні життєві обставини». Кодекс цивільного захисту України задає рамку відповідальності держави та органів публічної влади за організацію запобігання, реагування, евакуацію, укриття, життєзабезпечення та відновлення, тобто за ті функції, які в кризі безпосередньо трансформуються у соціальні гарантії безпеки, доступу до базових ресурсів і підтримки постраждалих [1]. Якщо класичний соціальний захист асоціюється з доходами, виплатами та послугами, то кризовий соціальний захист включає також «захист від ризику загибелі та шкоди», «захист від втрати житла та майна», «захист від розриву доступу до медичної допомоги, освіти, води, тепла і зв'язку», а також «захист від соціальної дезорганізації» на рівні громад. Саме ця ширша логіка дає підстави розглядати державне управління у сфері цивільного захисту як інструмент соціального захисту населення в умовах криз.

Кризова подія завжди породжує «ланцюг соціальних наслідків», у якому первинна небезпека переходить у вторинні втрати: травми й інвалідизацію, бездомність, безробіття, психологічну травматизацію, боргові пастки, розпад соціальних зв'язків, підвищення ризику насильства та дискримінації, погіршення доступу до освіти й охорони здоров'я. Тому ефективність державного управління в цивільному захисті доцільно оцінювати не лише за кількістю «ліквідованих НС», а за соціальними результатами, серед яких збереження життя, попередження гуманітарної деградації, безперервність життєзабезпечення, швидкість відновлення базових послуг, доступність адресної підтримки й довіра громадян.

Організаційною платформою інтеграції виступає єдина державна система цивільного захисту, яка визначає склад органів управління і сил цивільного захисту, порядок планування, взаємодії та виконання завдань на державному, регіональному й місцевому рівнях [2]. Саме на рівні цієї системи стає можливим «переклад» безпекових завдань у соціально орієнтовані рішення: організацію оповіщення і комунікації ризику, планування евакуації з урахуванням потреб маломобільних осіб, розгортання пунктів незламності чи тимчасових центрів перебування, забезпечення первинних побутових потреб, координацію гуманітарної допомоги, логістику постачання, тимчасове розміщення та підтримку громад у фазі відновлення. Тут важливо, що цивільний захист не підміняє соціальну політику, але формує середовище, у якому соціальні послуги можуть бути надані безпечно, оперативно та адресно. У кризовий момент саме управлінські процедури цивільного захисту визначають, чи буде соціальна допомога доступною, чи буде забезпечено транспорт для евакуації, чи зможуть працювати соціальні працівники, чи є доступ до укриттів, чи збережено мінімальний рівень комунальних послуг та зв'язку.

Системний зв'язок цивільного захисту з соціальним захистом особливо виразний через категорію «складних життєвих обставин», яка закріплена у законодавстві про соціальні послуги. Закон України «Про соціальні послуги» встановлює організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику і подолання наслідків складних життєвих обставин, а також визначає принципи доступності, адресності та міжвідомчої взаємодії [3]. Криза, незалежно від її природи, створює масовий характер таких обставин, а отже вимагає масштабування соціальної роботи, швидкої оцінки потреб, перенаправлення отримувачів до відповідних сервісів, мобілізації ресурсів громади й держави. Без управлінської інфраструктури цивільного захисту ці процеси стають фрагментованими,

особливо коли порушується транспорт, зв'язок, енергопостачання або зростають ризики обстрілів.

Ключовим викликом є забезпечення адресності, тобто розмежування загальних заходів для всіх та спеціалізованих рішень для вразливих груп. До таких груп належать діти, особи з інвалідністю, люди похилого віку, внутрішньо переміщені особи, багатодітні сім'ї, самотні батьки, люди з хронічними захворюваннями, постраждалі від насильства, особи з психотравмою, а також ті, хто втратив житло чи джерела доходу. У цьому контексті релевантною є міжнародна рамка управління ризиками катастроф, яка підкреслює роль державного управління та інвестицій у стійкість, орієнтовану на зменшення втрат у житті, засобах до існування, здоров'ї та соціальних активах. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030 визначає пріоритети розуміння ризику, посилення управління ризиками, інвестування в зниження ризиків та підвищення готовності з принципом «Build Back Better», тобто відновлення з підвищенням якості й стійкості [4]. Для України це має пряме прикладне значення: соціальний захист у кризі не може завершуватися моментом «стабілізації», а повинен переходити у відновлення житла, доступу до послуг, психосоціальної підтримки, повернення до зайнятості й навчання, відбудову соціальної інфраструктури та формування нових стандартів безпеки громад.

Підсумовуючи, слід наголосити, що цивільний захист у сучасних кризах виконує роль «соціальної інфраструктури безпеки», завдяки якій держава може не лише зменшувати втрати, а й підтримувати життєздатність суспільства. Умовою такої ролі є управлінська інтеграція нормативних, організаційних і ресурсних механізмів, які забезпечують адресність, безперервність послуг, захист вразливих груп і відновлення на принципах стійкості. Саме тому розвиток державного управління у сфері цивільного захисту слід трактувати як один із ключових напрямів модернізації соціального захисту населення в умовах затяжних і повторюваних криз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17> (дата звернення: 13.12.2025).
2. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України; Положення, Перелік від 09.01.2014 № 11. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/11-2014-%D0%BF> (дата звернення: 13.12.2025).
3. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2671-19> (дата звернення: 13.12.2025).
4. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. PreventionWeb. URL: https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf (дата звернення: 13.12.2025).

Світлана ЛІНЕНКО

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА РОЗШУКУ ОСІБ КРИЗЬ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ Й ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасні кризи, пов'язані з війною, масовими переміщеннями, руйнуванням критичної інфраструктури та зростанням соціальних ризиків, змінюють зміст державного управління у сфері державної безпеки й розшуку осіб. У таких умовах розшук зникає як суто «силова» процедура та стає

комплексним управлінським процесом, у якому одночасно діють логіка захисту публічного порядку, логіка відновлення життєздатності громад і логіка підтримки людини, що опинилася у стані підвищеної вразливості. Саме тому соціальна робота й права людини повинні розглядатися не як зовнішній коментар до безпекової діяльності, а як нормативний і практичний «фільтр» законності, пропорційності та гуманності управлінських рішень. У центрі цього підходу перебуває теза, що ефективність безпекових механізмів вимірюється не тільки результатом встановлення місцезнаходження особи, а й мінімізацією шкоди, недопущенням дискримінації, збереженням приватності, гарантуванням процесуальних прав та забезпеченням доступу до соціальної підтримки після встановлення місцезнаходження.

Правозахисна основа державного управління у сфері розшуку осіб закладена у міжнародних стандартах, які визначають межі втручання держави в права людини та вимоги до процедур у випадках обмеження свободи, обробки персональних даних, застосування примусу й забезпечення судового контролю. Важливим орієнтиром є Європейська конвенція з прав людини, що формує рамку для оцінювання будь-яких розшукових, оперативних або поліцейських дій у координатах законності, необхідності та пропорційності, а також підкреслює значення гарантій від свавілля, права на повагу до приватного і сімейного життя та ефективного засобу юридичного захисту [1]. Коли розшук осіб здійснюється в середовищі масових переміщень і цифрових слідів, ризик надмірного втручання у приватність зростає, що вимагає від державного управління чітких процедур доступу до інформації, контролю підстав і документування управлінського рішення, адже саме прозорість підстав і контрольованість втручання дозволяють розрізнити легітимний розшук та неправомірний збір даних.

У національній системі державного управління механізми розшуку осіб формуються на перетині кількох контурів:

оперативно-розшукового, поліцейського, кримінального процесуального, адміністративного та соціального. Оперативно-розшукова діяльність задає інструментальний контур, пов'язаний із виявленням, попередженням і припиненням правопорушень, а також із розшуком осіб у визначених законом випадках. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» закріплює поняття й завдання оперативно-розшукової діяльності, а також визначає, що реалізація таких заходів повинна здійснюватися у встановленому законом порядку та в межах компетенції уповноважених суб'єктів [2]. Для соціальної роботи принципово важливо, що будь-яка «технологічність» розшуку не може існувати без правових бар'єрів, оскільки саме вони не допускають перетворення вразливої людини на об'єкт неконтрольованих дій.

Поліцейський контур механізмів розшуку формує організаційно-виконавську здатність держави реагувати швидко, працювати на рівні громади й здійснювати координацію з іншими інституціями. Закон України «Про Національну поліцію» визначає правові засади діяльності поліції, її завдання та повноваження, що у сфері розшуку осіб має значення як основа для організації процедур, взаємодії підрозділів, доступу до інформації та комунікації з населенням [3]. Саме на цьому рівні виникає ключова управлінська дилема: як забезпечити одночасно результативність пошуку та правомірність кожної дії. В умовах кризи ця дилема посилюється, адже збільшується кількість повідомлень про зникнення, зростає соціальна напруга, швидко поширюються чутки і дезінформація, а ресурси інституцій часто перевантажені. Відтак державне управління потребує стандартизації процедур прийому повідомлень, перевірки інформації, оцінки ризику для життя і здоров'я, визначення пріоритетності розшуку, а також забезпечення зрозумілої комунікації з родинами та громадами без розкриття надлишкових персональних даних.

Соціальна робота вводить у цю сферу іншу оптику: зникла або розшукувана особа нерідко є носієм потреб, які не зводяться до правового статусу. Дитина, людина похилого віку, особа з інвалідністю, постраждала від насильства, внутрішньо переміщена особа, людина з психотравмою або залежністю може «зникнути» не лише через кримінальний фактор, а через дезорганізацію соціальних зв'язків, втрату житла, загострення хвороби, страх, стигматизацію, насильство в сім'ї, експлуатацію або торгівлю людьми. Якщо державне управління обмежується тільки пошуковою функцією, то після встановлення місцезнаходження особа часто повертається в той самий ризиковий контекст, що відтворює циклічність проблеми.

Нормативною опорою соціального компонента виступає Закон України «Про соціальні послуги», який визначає організаційні та правові засади надання соціальних послуг, орієнтованих на профілактику та подолання складних життєвих обставин, а також на координацію суб'єктів і забезпечення доступності допомоги [4]. Через цю рамку розшук осіб доцільно трактувати як подію, що часто свідчить про наявність або ризик складних життєвих обставин, а значить потребує не лише «виявлення», а й подальшого соціального супроводу. У площині прав людини це дозволяє змістити акцент з контролю до відновлення гідності й безпеки, що особливо важливо для дітей та постраждалих від насильства, коли будь-яке повернення без оцінки ризику може створити повторну шкоду.

Підсумовуючи, механізми державного управління у сфері державної безпеки та розшуку осіб у сучасних умовах мають бути переосмислені як людиноцентрична система, в якій інструменти безпеки служать не лише інтересам держави, а й реальному захисту особи, її гідності та прав. Призма соціальної роботи дозволяє побачити розшук не як завершену «операцію», а як етап управління соціальним ризиком, який потребує завершення через соціальну підтримку, профілактику повторних зникнень і відновлення безпечного життєвого

середовища. Призма прав людини, зі свого боку, задає межі й стандарти, що роблять розшук легітимним, контрольованим і суспільно прийнятним, а отже підсилюють довіру до інституцій та ефективність державної політики в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод) : міжнародний договір. Європейський суд з прав людини, Рада Європи. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr (дата звернення: 17.12.2025).
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2135-12> (дата звернення: 17.12.2025).
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (дата звернення: 17.12.2025).
4. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2671-19> (дата звернення: 17.12.2025).

Олександр ГАРАСИМ'ЮК

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ СФЕРОЮ: ІНСТИТУЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКИ ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ

Цивільний захист у сучасній державі дедалі частіше розглядається не як вузька «надзвичайна» функція, а як

складова публічного управління соціальною сферою, яка забезпечує базові умови гідного життя, безпеки, доступності послуг і підтримки населення у кризових ситуаціях. У воєнних і гібридних умовах ця роль посилюється, оскільки соціальні ризики стають масовими, а потреба у захисті життя і здоров'я, тимчасовому розміщенні, евакуації, життєзабезпеченні, психосоціальній підтримці та відновленні соціальної інфраструктури трансформує цивільний захист у систему суспільної стійкості. У такій оптиці цивільний захист має трактуватися як інструмент соціальної політики, що працює на попередження соціальної деградації, збереження людського капіталу та недопущення дискримінаційних наслідків криз, коли найбільше страждають вразливі групи.

Правовий фундамент цього підходу задає Кодекс цивільного захисту України, який визначає предмет регулювання у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та встановлює управлінську логіку функціонування системи цивільного захисту, включно з організацією запобігання, реагування та мінімізації наслідків. Саме через цю рамку цивільний захист набуває чіткої соціальної спрямованості, оскільки захист життя і здоров'я, організація евакуації, укриття, забезпечення первинних потреб та відновлення життєдіяльності громад у кризі прямо пов'язані з реалізацією соціальних прав і гарантій безпеки повсякденного життя [1]. Важливо, що соціальна сфера в кризі «працює» тільки за наявності безпекових умов: якщо зірвано комунікацію, порушено доступність територій, не забезпечено базове життєзабезпечення, то соціальні виплати, соціальні послуги, медична допомога й освітні сервіси або стають недоступними, або втрачають ефективність. Отже, цивільний захист створює інфраструктуру безпеки й доступності соціальної підтримки, а соціальна політика, у свою чергу, надає зміст і адресність цим заходам, перетворюючи загальні дії з реагування на людинозорієнтовану допомогу.

Інституційно цивільний захист у системі державного управління соціальною сферою реалізується через єдину державну систему цивільного захисту, яка закріплює рівні управління, суб'єктів, порядок взаємодії та організаційні режими функціонування. Положення про єдину державну систему цивільного захисту, затверджене Кабінетом Міністрів України, задає практичний каркас координації між органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, силами цивільного захисту та іншими учасниками, що є критично важливим для соціальної сфери, де допомога надається через мережу установ і сервісів, які мають діяти узгоджено, швидко й без розривів [2]. Соціальний вимір інституційної координації проявляється в тому, що підтримка населення в кризі потребує одночасної роботи евакуаційних механізмів, тимчасового розміщення, організації пунктів допомоги, логістики гуманітарних ресурсів, первинної медичної підтримки, соціального супроводу й кризових комунікацій.

Вбудованість цивільного захисту в соціальну сферу найкраще простежується через практики підтримки населення, що у кризовому циклі набувають ознак соціальних сервісів, навіть якщо формально вони належать до безпекових функцій. У фазі запобігання ключового значення набувають моніторинг ризиків, інформаційно-роз'яснювальна робота, підготовка громад і установ соціальної сфери до функціонування під загрозами, розвиток готовності соціальної інфраструктури, включно з укриттями, резервним живленням, автономними каналами зв'язку та планами безперервності надання соціальних послуг. У фазі реагування центральними є оповіщення і кризові комунікації, евакуація, укриття, первинне життєзабезпечення, медико-психологічна підтримка, координація гуманітарної допомоги та захист від вторинної шкоди, включно з ризиками торгівлі людьми, експлуатації та насильства, що часто загострюються у стресових умовах масових переміщень.

З огляду на це, цивільний захист має функціонувати у тісній зв'язці з системою соціальних послуг, оскільки саме соціальна робота забезпечує оцінювання потреб, адресність, недискримінаційність, соціальний супровід і захист прав отримувачів допомоги. Закон України «Про соціальні послуги» визначає організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику і подолання складних життєвих обставин, і в кризових умовах саме ці положення дозволяють розглядати події цивільного захисту як фактор, що породжує або поглиблює такі обставини для великих груп населення [3]. Відтак інституційна модель підтримки має передбачати, що після евакуації або стабілізації ситуації людина не «випадає» з поля зору держави, а отримує маршрутизацію до соціальних сервісів, психологічної допомоги, послуг догляду, реабілітації, тимчасового розміщення або правової підтримки, причому механізми цивільного захисту мають забезпечувати безпечний доступ до таких послуг і безперервність їх надання.

У науково-практичному вимірі питання публічного управління цивільною безпекою підкреслює необхідність переходу від реактивного реагування до управління ризиками, стійкості та безперервності надання публічних послуг, включно із соціальними. У навчальному посібнику з публічного управління у сфері цивільної безпеки акцентується увага на інституційній організації, координації та управлінських інструментах у цивільній безпеці, що може бути використано як методологічна основа для посилення зв'язку цивільного захисту з управлінням соціальною сферою через планування, взаємодію та оцінювання ефективності [4]. У прикладному аспекті це дає підстави оцінювати ефективність цивільного захисту не лише за показниками реагування, а й за соціальними результатами, які відображають реальний вплив на якість життя: швидкість відновлення доступу до соціальних послуг, зменшення соціальної шкоди, охоплення вразливих груп допомогою,

зниження ризиків повторної віктимізації, забезпечення умов для повернення до навчання і праці, а також підтримка соціальної згуртованості в громадах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17> (дата звернення: 17.12.2025).
2. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України; Положення, Перелік від 09.01.2014 № 11. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/11-2014-%D0%BF> (дата звернення: 17.12.2025).
3. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2671-19> (дата звернення: 17.12.2025).
4. Крюков О.І., Помаза-Пономаренко А.Л., Лопатченко І.М. Публічне управління у сфері цивільної безпеки : навч. посіб. Харків : «Діса плюс», 2024. URL: https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/19932/1/B_E.pdf (дата звернення: 17.12.2025).

Оксана ПОЛОТНЯНКО

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ І УЧАСТІ ГРОМАДЯН

Правове регулювання виборчого процесу в демократичній державі виконує ширшу функцію, ніж технічне встановлення процедур голосування, підрахунку та встановлення результатів. Воно є інструментом суспільного договору, який поєднує політичні права громадян із соціальними гарантіями, що роблять участь реальною, а не формально декларованою. Участь у виборах традиційно розглядається як складова політичних прав, однак її практична здійсненність визначається соціальними умовами: доступом до інформації, безпекою, мобільністю, станом здоров'я, наявністю документів, можливістю фізично дістатися до дільниці, а також рівністю шансів бути включеним у комунікацію з державою. Саме тому правове регулювання виборів доцільно оцінювати крізь призму того, наскільки воно забезпечує недискримінаційну участь і захист гідності людини, а також мінімізує ризики виключення вразливих груп із політичного процесу.

Конституційна модель України закріплює участь громадян в управлінні державними справами та фундаментальні засади виборчого права, що формує вихідну рамку для розуміння виборів як механізму народовладдя і реалізації громадянської суб'єктності. Відповідні конституційні положення щодо права участі та принципів виборів задають обов'язок держави формувати такі процедури, які не тільки декларують загальність і рівність виборчого права, а й забезпечують його фактичну доступність для громадян у різних життєвих обставинах [1]. У цьому сенсі

виборче право безпосередньо перетинається із соціальними правами, оскільки останні створюють матеріальну й інституційну основу для реалізації участі: без належного доступу до базових послуг, комунікації та адміністративних процедур громадянин може формально мати право голосу, але не мати можливості ним скористатися.

У правовій системі виборче законодавство виконує роль «процедурної інфраструктури» участі, формалізуючи стандарти організації виборів, статус суб'єктів виборчого процесу, правила формування виборчих комісій, порядок висування кандидатів, проведення агітації, голосування, підрахунку та оскарження. Виборчий кодекс України структурує виборчий процес як єдиний регуляторний масив, що важливо для правової визначеності та однакового застосування правил, а також для підвищення прозорості й передбачуваності процедур для виборців і учасників процесу [2]. Проте в контексті соціальних прав особливого значення набуває не лише повнота регулювання, а й те, наскільки воно «людиноцентричне», тобто орієнтоване на зменшення бар'єрів участі та запобігання практикам, що де-факто виключають частину громадян через вразливість, низькі ресурси або обмежену мобільність.

Соціальні права й участь громадян у виборах перетинаються через категорію рівності можливостей. Рівність у виборчому процесі не вичерпується принципом «одна людина – один голос», оскільки нерівність може виникати в доступі до реєстрації, інформації, процедур зміни виборчої адреси, умов голосування та механізмів захисту права. Якщо виборець не може підтвердити свою особу через втрату документів, не має доступу до адміністративних сервісів, проживає в умовах переміщення або має інвалідність і стикається з непристосованістю ділянки, то право участі набуває ознак соціально зумовленої нерівності. Відповідно, правове регулювання виборів повинно включати процесуальні гарантії доступності та розумне пристосування процедур до

різних груп виборців, не підмінюючи принципів загальності й рівності, а забезпечуючи їхню фактичну реалізацію.

Вагомий стандарт правового аналізу виборчих процедур у європейському правопорядку задає міжнародно-правова рамка права на вільні вибори. Стаття 3 Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини закріплює обов'язок держав проводити вільні вибори за умов, які забезпечують вільне волевиявлення народу щодо вибору законодавчого органу, що вимагає від держави не тільки формального існування виборів, а й забезпечення їхньої реальної чесності, відкритості й справедливості [3]. У прикладному сенсі цей стандарт підтримує підхід, за яким державне регулювання має зосереджуватися на довірі до процедури, захисті від свавілля, наявності ефективних засобів оскарження, а також на недопущенні таких обмежень або адміністративних практик, які роблять участь надмірно ускладненою для певних соціальних груп.

Особливої уваги в аспекті соціальних прав потребують бар'єри участі, що виникають не через прямі заборони, а через «процедурні й інфраструктурні дефіцити». Для людей з інвалідністю це може проявлятися у відсутності фізичної доступності приміщень, неможливості самостійно здійснити волевиявлення через непристосовані бюлетені або відсутність належної допомоги, а також у дефіциті інформації доступними форматами. Для внутрішньо переміщених осіб ключовими проблемами стають виборча адреса, доступ до реєстраційних процедур і можливість отримати роз'яснення без стигматизації чи надмірного бюрократичного навантаження.

Стандарти належної практики у виборчих справах, розроблені Венеціанською комісією, мають значення як орієнтир для оцінювання якості виборчого законодавства та практик його застосування. У «Кодексі належної практики у виборчих справах» сформульовано базові принципи загального, рівного, вільного, таємного і прямого голосування, а також вимоги до стабільності виборчого права, процедурних

гарантій і ефективності механізмів оскарження, що дозволяє співвіднести національні норми із загальноєвропейськими підходами до демократичної легітимності [4]. Соціальний вимір цих принципів проявляється в тому, що вони вимагають усунення практичних бар'єрів, які підривають рівність участі, а також підтримують ідею правової визначеності як умови довіри, без якої участь громадян зменшується, а політичний процес стає менш інклюзивним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-80> (дата звернення: 16.12.2025).
2. Виборчий кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 19.12.2019 № 396-ІХ. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/396-20> (дата звернення: 16.12.2025).
3. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 20.03.1952 (ратифікація Україною: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР). База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_535 (дата звернення: 16.12.2025).
4. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія). Кодекс належної практики у виборчих справах: керівні принципи та пояснювальна доповідь (CDL-AD(2002)023rev2-cor). URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282002%29023rev2-cor-ukr> (дата звернення: 16.12.2025).

Олександр ТИМОШЕНКО

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Економічна безпека в сучасних умовах дедалі частіше виступає не окремим напрямом державної політики, а базовою умовою дієвості соціальної держави, якості публічних послуг і довіри громадян до інституцій. У практичному вимірі соціальна політика функціонує як система перерозподілу ресурсів, профілактики бідності, підтримки людського розвитку, зниження нерівностей і компенсації соціальних ризиків, але її результативність залежить від наявності стабільного фінансово-економічного фундаменту, прогнозованих бюджетних надходжень, керованого боргового навантаження, стійкості критичної інфраструктури та здатності економіки відтворювати робочі місця.

У вітчизняному нормативно-управлінському дискурсі економічна безпека описується як здатність держави протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечувати макрофінансову стабільність, конкурентоспроможність, інвестиційні стимули, енергетичну та технологічну самодостатність, а також стабільність публічних фінансів, що безпосередньо пов'язано з можливістю фінансувати соціальні гарантії та послуги. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року, введена в дію указом Президента, фіксує комплексну рамку оцінки викликів і загроз та визначає підходи держави до посилення економічної стійкості, у тому числі у фінансовому вимірі, який має прямі наслідки для соціальних програм і системи державного управління загалом [1]. У логіці цієї рамки соціальна політика постає не лише як видаткова частина бюджету, а як компонент національної

стійкості, оскільки формує соціальну згуртованість, підтримує людський капітал і зменшує ризик соціальної дестабілізації, що є важливим для здатності держави протидіяти кризам, у тому числі воєнним і гібридним.

Економічна безпека впливає на ефективність соціальної політики через бюджетну спроможність і передбачуваність фінансування. Для соціального сектору критично важливими є регулярність виплат, безперервність надання послуг, можливість швидкого масштабування підтримки у кризі, наявність резервів і запобіжників від фінансових шоків. Коли економіка перебуває у стані стагнації або значних макрофінансових дисбалансів, держава змушена обирати між конкуруючими пріоритетами, скорочувати програми або переводити їх у режим мінімальних стандартів, що часто посилює нерівність доступу та збільшує частку домогосподарств, які потребують допомоги. У таких умовах зростає значення управлінської якості: прозорості бюджетних рішень, цифрового контролю видатків, ефективних закупівель, спроможності мінімізувати втрати від нецільового використання коштів і забезпечити чесне адміністрування програм, адже будь-яка неефективність у соціальній сфері в умовах дефіциту ресурсів безпосередньо трансформується в соціальну шкоду.

Під кутом зору державного управління економічна безпека є елементом ширшої системи національної безпеки, де соціальна стабільність, розвиток людського потенціалу, демографічна стійкість і захист прав людини формують нерозривний комплекс із оборонними та фінансовими інструментами. Закон України «Про національну безпеку України» визначає засади й принципи національної безпеки та встановлює логіку формування державної політики в цій сфері, що дозволяє трактувати економічну складову як одну з базових передумов спроможності держави реалізовувати соціальні функції в умовах зовнішнього тиску та внутрішніх ризиків [2]. У прикладному вимірі це означає, що соціальна

політика має проектуватися як політика стійкості, а не лише допомоги, з акцентом на зменшення залежності від кризових трансфертів через розвиток зайнятості, підтримку продуктивності, перекваліфікацію, інклюзивні ринки праці, а також на захист критичних систем життєзабезпечення, від яких залежать вразливі групи.

Ефективність соціальної політики визначається не тільки обсягом фінансування, а й якістю стандартів і правил, за якими відбувається розподіл ресурсів, а також зрозумілістю гарантій для громадян. У цьому контексті економічна безпека виступає чинником стабільності державних соціальних стандартів і гарантій, які задають мінімально допустимий рівень забезпечення потреб і окреслюють відповідальність держави перед людиною. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» визначає правові засади формування та застосування таких стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію конституційних соціальних прав, що робить питання економічної спроможності держави центральним для практичної здійсненості цих гарантій [3]. Закон України Саме тому економічна безпека має трактуватися як умова не декларативності соціальних прав, а їх фактичної реалізації, адже будь-який розрив між задекларованими гарантіями та реальними можливостями фінансування підриває довіру до інституцій, стимулює тіньові практики та збільшує транзакційні витрати взаємодії громадянина з державою.

Корисною аналітичною опорою для такого розуміння є підходи до фіскальної стійкості та ефективності державних послуг, які пов'язують якість соціальних видатків із відновленням економіки та довгостроковою здатністю держави фінансувати пріоритети розвитку. У звітах Світового банку з огляду публічних фінансів України підкреслюється важливість підтримання фіскальної стійкості та підвищення ефективності видатків, зокрема у секторах, що формують людський капітал і соціальну

згуртованість, адже саме якість витрат, а не лише їх обсяг, визначає соціальний результат і економічний ефект [4]. У практичному управлінському сенсі це означає, що соціальна політика має оцінюватися через результативність, спроможність знижувати ризики бідності, підтримувати повернення до зайнятості, покращувати доступ до базових послуг, а також через здатність держави проектувати програми так, щоб вони були керованими, перевірюваними та стійкими до зловживань.

Підсумовуючи, економічна безпека є чинником ефективності соціальної політики та державного управління, оскільки забезпечує ресурсну базу соціальних гарантій, підтримує передбачуваність бюджетного фінансування, створює умови для адресності й результативності програм, зменшує ризики соціальної дестабілізації та підсилює довіру до інституцій. Водночас ефективна соціальна політика виступає елементом економічної стійкості, коли вона запобігає деградації людського капіталу, знижує масштаб бідності, підтримує соціальну згуртованість і дозволяє суспільству витримувати кризові навантаження без руйнівних соціальних наслідків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» : Указ Президента України від 11.08.2021 № 347/2021. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/347/2021> (дата звернення: 17.12.2025).
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата звернення: 17.12.2025).

3. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2017-14> (дата звернення: 17.12.2025).
4. Ukraine Public Finance Review 2: Towards a More Effective Social Safety Net in Ukraine / The World Bank. 2018. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/186591544547101839/pdf/PFR2-Ukraine-Report-1Nov2018.pdf> (дата звернення: 17.12.2025).

Віктор *РОВНИЙ*

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА, ЯК ГАРАНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ КРИЗ

У сучасних кризових конфігураціях, які охоплюють збройні конфлікти, пандемічні загрози, енергетичні та міграційні шоки, освітня політика дедалі виразніше виявляє соціально-захисну природу, оскільки забезпечує не лише реалізацію права на освіту, а й відтворення базових умов людського розвитку, соціальної інтеграції та відновлення життєвих траєкторій усіх суб'єктів суспільних відносин. У конституційній архітектоніці України освіта і соціальний захист формують взаємопов'язані позитивні обов'язки держави: стаття 53 Конституції України гарантує право на освіту, встановлює обов'язковість повної загальної середньої освіти та покладає на державу обов'язок забезпечувати доступність і безоплатність освіти у визначених сегментах, тоді як стаття 46 закріплює право громадян на соціальний захист у випадках втрати працездатності, безробіття та інших соціальних ризиків [1]. Саме поєднання цих конституційних

приписів дозволяє обґрунтувати тезу, що безперервність і доступність освіти в умовах кризових явищ виступають не «додатковою» сферою державної уваги, а структурним елементом гарантування соціальної безпеки особи, адже розрив навчання швидко трансформується у довготривалі втрати людського капіталу, зростання залежності від допомоги та поглиблення нерівності.

У теоретико-правовому вимірі, освітня політика, як гарант соціального захисту в умовах криз, розкривається через взаємодію стабілізаційного, компенсаторного та трансформаційного вимірів державного впливу, які одночасно адресують негайні потреби, нерівність доступу та довгострокові наслідки шоків. Стабілізаційний вимір полягає у забезпеченні безперервності навчання як соціального «якоря» для дитини та сім'ї під час переміщення, руйнування інфраструктури або розриву соціальних мереж, оскільки школа виконує функцію інституційної нормалізації повсякденності, підтримує дисципліну часу, мінімізує ризики соціальної ізоляції та вторинної маргіналізації. Компенсаторний вимір виявляється в цільовій підтримці вразливих груп через механізми доступності, інклюзії, безбар'єрності та усунення фінансових і цифрових бар'єрів, коли держава зменшує «вартість входу» до освітніх послуг (прямі витрати, логістика, доступ до цифрових ресурсів, харчування та психосоціальна підтримка), запобігаючи перетворенню кризового дефіциту ресурсів на освітнє відсівання. Трансформаційний вимір полягає у формуванні компетентностей і кваліфікацій, що підвищують зайнятість і адаптивність населення, тобто конвертують освітні інвестиції у зниження ймовірності безробіття та бідності, а в макроплощині — у підвищення стійкості ринку праці й державних фінансів через ширшу податкову базу та нижчу потребу у трансферах. У цій логіці освіта розглядається не лише як «право» і «послуга», а як інструмент превенції

соціальних ризиків, що наближає освітню політику до класичних механізмів соціального захисту.

Нормативно-інституційне підґрунтя такої ролі освіти в Україні формується, по-перше, положеннями Закону України «Про освіту», який закріплює право кожного на якісну та доступну освіту, орієнтує систему на навчання впродовж життя та задає рамки державної політики щодо доступності, якості й інклюзивності освітніх послуг, що є критично важливим у кризі, коли саме доступність і безперервність стають «вузьким місцем» реалізації конституційних гарантій [2]. По-друге, Закон України «Про соціальні послуги» визначає організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин та/або мінімізацію їх наслідків, і тим самим створює правовий простір для інтеграції соціальної роботи, кейс-менеджменту, підтримки сімей з дітьми та інших сервісів у середовище закладів освіти на рівні громади як найбільш доступної інституційної мережі [3]. Така інтеграція є особливо вагомोю у кризових умовах, оскільки освітня система часто першою фіксує ознаки вразливості (пропуски занять, падіння успішності, психоемоційні прояви, ризики насильства, бідність), а отже може виступати «вхідною точкою» для верифікації потреб і маршрутизації до соціальних послуг без стигматизації та з мінімальними транзакційними витратами для сім'ї. У результаті, освітня політика набуває рис «інфраструктурного гаранта» соціального захисту: вона створює умови, за яких соціальна допомога й соціальні послуги досягають адресата швидше, точніше і з нижчою вартістю адміністрування, що є принципово важливим у періоди перевантаження бюджетів та інституцій.

Міжнародні підходи послідовно підтримують інтеграцію освіти і соціального захисту як взаємопідсилювальних компонентів антикризової стратегії. У матеріалах Міжнародної організації праці, соціальний захист трактується як стабілізатор у часи криз, здатний підтримувати попит і

споживання, а інвестування в освічену та здорову робочу силу розглядається як умова стійкого розвитку, що фактично закріплює за освітою місце серед ключових соціальних секторів, інвестиції в які мають не скорочуватися, а раціонально переформатовуватися у кризовий період. Концепція стійкості систем навичок у документах ОЕСР додатково підкреслює, що саме здатність держави підтримувати безперервний розвиток компетентностей, перепідготовку та реінтеграцію у зайнятість є умовою «резильєнтності» суспільства, тобто мінімізації соціальних втрат від шоків і прискорення відновлення [4]. Водночас, дослідження ЮНЕСКО про роль програм соціального захисту в освіті акцентують, що інструменти соціальної підтримки (зокрема грошові трансфери чи інші форми допомоги) можуть і мають проєктуватися так, щоб утримувати дітей у навчанні, запобігати відсіванню та зменшувати відтворення бідності [5]. Показовою є також аргументація Світового банку щодо шкільного харчування, як елемента ширших систем соціального захисту, коли освітня інституція стає каналом надання підтримки «в натурі», що одночасно покращує відвідуваність, освітні результати й соціальну безпеку дитини, а отже працює на стику освітньої та соціальної політики [6].

Порівняльно-правовий вимір додатково підсилює наведені висновки: у європейській соціальній моделі право на якісну, інклюзивну освіту та навчання впродовж життя концептуалізується як базовий соціальний стандарт, що забезпечує повноцінну участь у суспільстві та успішне проходження переходів на ринку праці, а отже знижує ризики безробіття, бідності й соціального виключення у кризові періоди. В сучасній Європі освіта, підготовка й навчання впродовж життя визнаються як право кожного для підтримання і набуття навичок, необхідних для участі в суспільних відносинах та мобільності на ринку праці, що по суті переводить освітню політику в площину «активного» соціального захисту. В умовах криз така постановка питання

має прикладне значення: освітня система, будучи масовою і територіально розгалуженою, здатна забезпечувати адресність підтримки (через ідентифікацію вразливості), універсальність охоплення (через мережу закладів), та сталість інтервенцій (через циклічність навчання), що робить її одним із найбільш ефективних державних каналів мінімізації соціальних ризиків. Узагальнюючи, освітня політика в умовах криз має розглядатися як гарант соціального захисту в функціонально-правовому сенсі, оскільки вона одночасно запобігає відтворенню соціальних ризиків, компенсує нерівності доступу до життєвих шансів і трансформує потенціал людини у здатність до економічної самостійності та громадянської участі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний веб-портал Верховної ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Офіційний веб-портал Верховної ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?utm_source=chatgpt.com#Text.
3. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. *України. Офіційний веб-портал Верховної ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2671-19?utm_source=chatgpt.com#Text.
4. SKILLS POLICIES FOR RESILIENCE OECD. *Cedefop/European Commission/ETF/ILO/UNESCO (2024), OECD, Paris*. URL : https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/adult-skills-and-work/Skills_Policies_for_Resilience.pdf?utm_source=chatgpt.com.
5. База досліджень ЮНЕСКО. URL : <https://www.unesdoc.unesco.org>

6. Social protection&jobs. 2024 International Bank for Reconstruction and Development, 2024. *The World Bank*. URL : https://documents1.worldbank.org/curated/en/099041224184540055/pdf/P17869113518c10a718069136ea8f15e424.pdf?utm_source=chatgpt.com

Олександр ТУРСЬКИЙ

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ЯК УМОВА ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ І ПРАВ ОТРИМУВАЧІВ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

Стійкість системи соціального захисту в сучасних умовах дедалі більше залежить від того, наскільки надійно держава й фінансовий сектор забезпечують цифрові канали нарахування та виплати соціальної допомоги, пенсій, субсидій, компенсацій і інших трансфертів. Соціальні виплати в Україні переважно проходять через платіжну інфраструктуру, банки, небанківських надавачів платіжних послуг і пов'язані з обробкою значних масивів персональних даних, а отже стають ціллю шахрайства, кіберінцидентів і дезорганізуючих атак. У цьому контексті інформаційна безпека фінансових установ виступає не вузькотехнічною категорією, а гарантією соціальних прав, оскільки від неї залежить своєчасність отримання коштів, недоторканність приватності отримувачів, захист від незаконного списання та доступність сервісів для вразливих груп населення.

Правове й інституційне підґрунтя такої залежності формує логіка платіжного законодавства, яке визначає правила надання платіжних послуг, функціонування платіжних систем, вимоги до безпеки операцій та відповідальність учасників ринку. Важливо, що соціальні виплати, хоча й мають

публічно-правову природу за джерелом фінансування, у технологічному сенсі реалізуються як платіжні операції, а їх «соціальний ефект» може бути зруйнований типово фінансовими ризиками: викраденням ідентифікаційних даних, підміною реквізитів, фішингом, компрометацією акаунтів, зараженням пристроїв шкідливим ПЗ, атакою на дистанційні канали банку або на платіжну інфраструктуру. Саме тому базові стандарти безпеки платіжних послуг, вимоги до управління ризиками й інцидентами, а також механізми захисту користувача мають безпосереднє значення для охорони права на соціальну допомогу та права мирного володіння майном, коли соціальні кошти вже зараховані на рахунок отримувача. У межах національного правопорядку ці рамки задає Закон України «Про платіжні послуги», який визначає регулювання та нагляд у сфері платежів і створює основу для вимог до безпечності платіжних операцій як системної умови довіри до фінансового посередництва, включно з виплатними механізмами соціальної сфери [1].

Соціальна чутливість інформаційної безпеки проявляється в тому, що негативні наслідки кіберінциденту для отримувача соціальної допомоги зазвичай є непропорційно тяжкими порівняно з наслідками для фінансово спроможних груп. Для пенсіонера, внутрішньо переміщеної особи, самотнього батька або людини з інвалідністю навіть короткочасна затримка доступу до коштів може означати неможливість придбати ліки, оплатити житло, забезпечити харчування чи транспорт до медичних послуг. Якщо ж ідеться про шахрайське списання або захоплення облікового запису, наслідком стає не тільки фінансова втрата, а й психологічна травматизація, недовіра до цифрових сервісів, зростання соціальної ізоляції та повторна вразливість, оскільки такі інциденти часто супроводжуються компрометацією персональних даних, які потім використовуються для повторних атак.

Ключовим інституційним механізмом, що підсилює захист соціальних виплат, є запровадження нагляду за організацією кіберзахисту в банківській системі, де встановлюються вимоги до управління кіберризиками, ролей і відповідальності, контролю доступів, реагування на інциденти та внутрішніх політик. Для соціальної тематики це важливо тому, що банки залишаються центральною інфраструктурною ланкою у виплатах, а будь-яка слабкість їхніх дистанційних каналів і процесингових контурів відразу «проявляється» як соціальний збиток. Нормативною опорою в цьому напрямі є Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України, затверджене постановою Правління НБУ, яке формує рамку вимог до кіберзахисту банків та пов'язаних процесів, тим самим підвищуючи системну стійкість виплатних операцій і захист даних клієнтів, включно з отримувачами соціальної допомоги [2].

Окремого значення набуває той факт, що соціальні виплати можуть здійснюватися не лише через банки, а й через небанківських надавачів фінансових і платіжних послуг, які мають власні ІКС, мобільні застосунки, процеси ідентифікації, канали підтримки клієнтів і моделі аутсорсингу. У кризових умовах, коли люди шукають швидкі цифрові рішення, частка таких сервісів зростає, і разом із нею зростає потреба в уніфікованих підходах до кіберзахисту та інформаційної безпеки. Показовим кроком регулятора стало затвердження НБУ порядку організації заходів із забезпечення інформаційної безпеки та кіберзахисту надавачами фінансових послуг, де акцент зроблено на управлінні кіберризиками й ризиками інформаційної безпеки, процесі управління інцидентами та вимогах до внутрішніх документів щодо доступів до систем. У соціальному вимірі це означає створення більш прогнозованого середовища для збереження виплатних потоків і персональних даних отримувачів, особливо тоді, коли сервіс надається поза банківською моделлю та потребує чіткого регуляторного «каркаса» [3].

Корисним орієнтиром для побудови саме управлінської, а не точково-технічної моделі безпеки є міжнародні та наднаціональні підходи до керування ІКТ-ризиками у фінансовому секторі, де центральними є принципи пропорційності, підзвітності керівництва, інвентаризації активів, контролю третіх сторін, безперервності бізнесу й управління інцидентами. У цьому контексті важливими є настанови Європейського банківського органу щодо управління ІКТ і ризиками безпеки, які структурують очікування до фінансових установ відносно організації контролів, ролей, внутрішніх політик, реагування та стійкості. Їх застосування як методологічного шаблону дозволяє посилити захист соціальних виплат через уніфікацію підходів до управління ризиками й інцидентами та формування культури безпеки, що знижує як імовірність атак, так і масштаб їх соціальних наслідків [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1591-20> (дата звернення: 12.12.2025).
2. Про затвердження Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України та внесення змін до Положення про визначення об'єктів критичної інфраструктури в банківській системі України : Постанова Національного банку України від 12.08.2022 № 178. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0178500-22> (дата звернення: 12.12.2025).
3. Про затвердження Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки та кіберзахисту надавачами фінансових послуг : Постанова Правління Національного банку України від 09.12.2025 № 143. Офіційне Інтернет-представництво Національного

- банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_09122025_143 (дата звернення: 12.12.2025).
4. European Banking Authority. EBA Guidelines on ICT and security risk management (EBA/GL/2019/04), 29 November 2019. URL: https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/document_library/Publications/Guidelines/2020/GLs%20on%20ICT%20and%20security%20risk%20management/872936/Final%20draft%20Guidelines%20on%20ICT%20and%20security%20risk%20management.pdf (дата звернення: 12.12.2025).

Олександр ТКАЧЕНКО

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ І ЗАХИСТУ ВРАЗЛИВИХ ГРУП

Інформаційна безпека державного управління в системі надання соціальних послуг дедалі виразніше набуває значення не лише технічної або відомчої функції, а й самостійного інструмента соціального захисту, оскільки від якості захисту даних безпосередньо залежить здатність держави гарантувати доступність допомоги, недискримінаційність процедур, безпеку отримувачів і довіру до публічних інституцій. У кризових умовах, коли соціальна підтримка стає масовою, а кількість цифрових транзакцій між громадянином і державою різко зростає, будь-яке порушення конфіденційності, цілісності або доступності інформації перетворюється на фактор уразливості, що має соціальні наслідки, включно з відмовою людей звертатися по допомогу, загрозою переслідування, економічними втратами, повторною віктимізацією та посиленням нерівності доступу до послуг.

Особливістю соціальної сфери є висока концентрація персональних і чутливих даних: відомостей про стан здоров'я, інвалідність, склад сім'ї, місце проживання, доходи, статус внутрішнього переміщення, факти насильства, потреби в догляді, опіку та піклування. Правовий режим таких відомостей в Україні визначається, зокрема, Законом України «Про захист персональних даних», який встановлює загальні вимоги до законності обробки, мети, обсягу, прав суб'єкта персональних даних та обов'язків володільця й розпорядника, що для органів влади означає потребу вибудовувати системні процедури доступу, зберігання, передачі та контролю [1]. Для вразливих груп ризик витоку або неправомірного доступу є не абстрактним: оприлюднення адреси місця проживання переміщеної особи, даних про притулок для постраждалих від насильства, маршрути переміщення або інформації про стан здоров'я може створювати загрозу фізичній безпеці, стати підґрунтям для шантажу, стигматизації, дискримінації в громаді, на ринку праці чи в доступі до житла. Тому інформаційна безпека в соціальній сфері коректно розглядати як умову реалізації людської гідності, приватності та недоторканності особистого життя, а також як гарантію того, що людина не нестиме додаткових ризиків через сам факт звернення по допомогу.

Система соціальних послуг, відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», має забезпечувати профілактику та подолання складних життєвих обставин, визначати підходи до оцінювання потреб, надання допомоги, координації суб'єктів та якості послуг, що об'єктивно передбачає постійний обіг даних між органами влади, надавачами послуг, закладами охорони здоров'я, освіти та іншими інституціями [2]. У цифровізованій моделі державного управління цей обіг дедалі частіше відбувається через реєстри, інформаційні системи, електронні кабінети, міжвідомчі інтеграції та електронний документообіг, що підвищує ефективність і швидкість ухвалення рішень, але одночасно

збільшує «поверхню атаки», ускладнює контроль ланцюгів доступу та підвищує критичність помилок налаштувань. За таких умов інформаційна безпека перестає бути «надбудовою» над процесом і має бути вбудована в повний життєвий цикл надання соціальної послуги: від первинного звернення та ідентифікації особи до зберігання результатів оцінювання потреб, формування індивідуального плану, призначення допомоги, моніторингу ефективності та завершення супроводу. Якщо хоча б один етап лишається поза контролем, виникає структурна вразливість, яку неможливо компенсувати разовими технічними заходами.

В українській правовій системі рамка кіберзахисту та координації у цій площині визначається Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», який закріплює принципи державної політики у сфері кібербезпеки, роль суб'єктів, організаційні основи координації та загальні підходи до протидії загрозам у кіберпросторі [3]. Для системи соціальних послуг це означає, що інформаційна безпека повинна бути організована як керована функція, що має політики, ролі, відповідальних осіб, вимоги до реагування на інциденти, порядок взаємодії з компетентними органами та механізми постійного вдосконалення. Принципово важливо, що кібербезпека в соціальній сфері не зводиться до захисту серверів або робочих станцій, оскільки ключовим активом є управлінське рішення, сформоване на основі даних, і довіра особи до того, що держава здатна зберегти її приватність і не допустити завдання шкоди через інформаційні збої. У цьому сенсі інформаційна безпека стає частиною якості соціальної послуги, а порушення безпеки можна трактувати як дефект надання послуги, що впливає на права та законні інтереси отримувача.

У практичній площині ефективність інформаційної безпеки державного управління в соціальній сфері визначається тим, наскільки організація процесів відповідає ризиковій логіці. Ризикова логіка означає, що найбільш критичні операції, такі як призначення виплат, підтвердження

статусів, формування рішень про соціальний супровід, управління чергами на послуги, облік гуманітарної допомоги, мають супроводжуватися більш жорсткими контролюями, ніж операції довідкового характеру. У цій системі значущими є принцип мінімізації даних і обмеження мети, коли збирається лише той обсяг відомостей, який реально необхідний, а доступ надається лише тим, хто виконує конкретну операційну роль. Важливе значення має сегментація доступу, коли дані з різними рівнями чутливості розміщуються в різних контурах або логічних доменах, а між доменами діють контрольовані канали взаємодії, що зменшує масштаби витоку при компрометації окремої ланки.

Європейський підхід до захисту даних додатково підкреслює, що обробка персональних даних повинна здійснюватися на основі законності, справедливості, прозорості та відповідних технічних і організаційних заходів безпеки, а права суб'єктів даних мають бути реалістично забезпечені, включно з доступом, виправленням, обмеженням обробки та іншими гарантіями. Регламент (ЄС) 2016/679, відомий як GDPR, закріплює вимоги до безпеки обробки, підзвітності, оцінювання ризиків, а також підходи, що орієнтують організації на вбудований захист даних та захист за замовчуванням, що є корисною рамкою для зближення практик державного управління з європейськими стандартами в соціальній сфері [4]. Для України, з огляду на євроінтеграційний вектор, така рамка має прикладну цінність як орієнтир для модернізації внутрішніх політик, уніфікації підходів до захисту даних у реєстрах і сервісах та формування культури підзвітності, коли орган влади здатен обґрунтувати, чому він збирає ті чи інші дані, як довго їх зберігає, хто має доступ і якими засобами мінімізується ризик шкоди.

Окремої уваги потребує інформаційна безпека як гарантія доступності соціальних послуг, оскільки атаки на доступність або руйнування даних мають безпосередній соціальний ефект. Якщо інформаційна система призначення

допомоги стає недоступною або дані пошкоджені, людина може залишитися без виплат, без підтвердження статусу, без соціального супроводу, що в кризі означає загрозу базовим умовам існування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17> (дата звернення: 15.12.2025).
2. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2671-19> (дата звернення: 15.12.2025).
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-19> (дата звернення: 15.12.2025).
4. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (GDPR). EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng> (дата звернення: 15.12.2025).

Іван СЕРВЕЦЬКИЙ

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

УДОСКОНАЛЕННЯ ЄДИНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ

Соціальна сфера в Україні ґрунтується на конституційному положенні про соціальний характер держави (ст. 1 Конституції України) та охоплює систему суспільних відносин і державних гарантій, спрямованих на забезпечення соціальних прав людини, зокрема права на працю та зайнятість, соціальний захист, охорону здоров'я, освіту та достатній життєвий рівень, житлові умови, підтримку вразливих груп населення, забезпечення гідного рівня життя [1].

В умовах військової агресії російської федерації та цифровізації публічного управління, зростання соціальних ризиків, воєнного стану та демографічних викликів особливого значення набуває формування ефективних інформаційних механізмів реалізації соціальної політики.

Одним із таких механізмів є єдина інформаційна система соціальної сфери, покликана забезпечити комплексний облік отримувачів соціальної допомоги, прозорість процесів призначення соціальних виплат, адресність соціальної підтримки та належний рівень контролю за використанням бюджетних коштів [2].

Прийняття Закону України «Про Єдину інформаційну систему соціальної сфери» стало важливим кроком у напрямі інституціоналізації цифрової соціальної політики, однак практика його реалізації виявила низку проблем, що потребують наукового осмислення та вдосконалення [9].

Метою цих тез є комплексний аналіз основних сфер удосконалення єдиної інформаційної системи соціальної

сфери з урахуванням правових, організаційних, технологічних, безпекових та правозахисних аспектів.

Відповідно до Закону України «Про Єдину інформаційну систему соціальної сфери», така система визначається як державна інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, обробку, зберігання та використання інформації з метою реалізації соціальних прав громадян та надання соціальних послуг [9, ст. 1].

Функціональне призначення системи полягає у:

- забезпеченні адресності соціальної допомоги;
- запобіганні дублюванню соціальних виплат;
- підвищенні ефективності соціальної політики;
- створенні умов для міжвідомчої інформаційної взаємодії [2].

У науковому вимірі єдина інформаційна система соціальної сфери розглядається не лише як технічний інструмент, а як елемент соціальної, інформаційної та національної безпеки, оскільки вона акумулює дані про найбільш вразливі категорії населення [6].

Незважаючи на наявність спеціального закону, нормативно-правове регулювання єдиної інформаційної системи соціальної сфери залишається фрагментарним. Значна кількість процедурних питань врегульовується підзаконними актами, що не завжди узгоджені між собою [3].

Серед основних проблем правового характеру варто виокремити:

- нечіткість механізмів доступу до інформації;
 - відсутність єдиного підходу до відповідальності за порушення режиму обробки даних;
 - колізії з законодавством про захист персональних даних [3; 9].
- Удосконалення нормативно-правової сфери має передбачати:
- деталізацію положень спеціального закону;
 - уніфікацію термінології соціальної сфери;

– гармонізацію з міжнародними стандартами захисту прав людини.

Організаційні проблеми функціонування єдиної інформаційної системи соціальної сфери пов'язані насамперед із багаторівневою структурою органів соціального захисту та дублюванням управлінських функцій [4].

Відсутність єдиного координаційного центру знижує ефективність обміну інформацією між центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами соціальної політики.

Науково обґрунтованим є підхід, відповідно до якого управління єдиною інформаційною системою має здійснюватися на засадах:

- централізованої координації;
- чіткого розподілу компетенцій;
- стандартизації управлінських процедур [4].

Рівень цифровізації соціальної сфери в Україні залишається нерівномірним. Частина процесів досі базується на паперовому документообігу або ручному введенні даних, що створює ризики помилок та зловживань [5].

Удосконалення інформаційно-технологічної сфери має включати:

- інтеграцію єдиної системи з державними реєстрами;
- впровадження автоматизованої верифікації отримувачів допомоги;
- використання аналітичних і прогностичних інструментів для оцінювання соціальних ризиків [5].

Особливої уваги потребує питання цифрової доступності системи для вразливих категорій населення.

Єдина інформаційна система соціальної сфери є об'єктом підвищеної уваги з боку кіберзагроз, оскільки містить великі масиви персональних та соціально чутливих даних.

Закон України «Про Єдину інформаційну систему соціальної сфери» передбачає обов'язок забезпечення захисту

інформації відповідно до законодавства у сфері кібербезпеки [9, ст. 8].

У контексті національної безпеки захист соціальних інформаційних ресурсів набуває стратегічного значення, особливо в умовах воєнного стану та гібридних загроз [6].

Соціальна сфера традиційно належить до зон підвищеного корупційного ризику. Автоматизація соціальних процесів дозволяє мінімізувати людський фактор та забезпечити прозорість прийняття рішень [7].

Цифровий аудит, фіксація управлінських дій та аналітика ризиків є важливими інструментами протидії корупції в системі соціального захисту.

Єдина інформаційна система соціальної сфери має виконувати не лише управлінську, а й правозахисну функцію. Забезпечення доступу громадян до інформації про власні соціальні права, можливість виправлення помилкових даних та ефективні механізми оскарження рішень є ключовими елементами соціальної держави [8].

Дослідження засвідчує, що Єдина інформаційна система соціальної сфери України (ЄІССС) є стратегічно важливим інструментом реалізації соціальної функції держави, забезпечення адресності соціальної допомоги, мінімізації корупційних ризиків та підвищення ефективності публічного управління. Водночас сучасний стан правового регулювання, інституційної організації та безпекового забезпечення функціонування ЄІССС не повною мірою відповідає актуальним викликам національній безпеці, цифровим загрозам та стандартам захисту прав людини, особливо в умовах воєнного стану.

ЄІССС функціонує фрагментарно, з надмірною залежністю від підзаконного регулювання, що створює правову невизначеність у питаннях доступу до даних, відповідальності суб'єктів та захисту персональної інформації.

Відсутність чітко визначеної моделі інформаційної безпеки системи підвищує ризику:

- несанкціонованого доступу до соціально чутливих даних;
- витоку інформації про вразливі категорії населення;
- використання персональних даних у гібридних інформаційних операціях держави-агресора.

Недостатньо врегульованим залишається баланс між потребами держави у цифровізації соціальної сфери та гарантіями дотримання права на приватність, людську гідність і недискримінацію.

ЄІССС фактично не інтегрована в систему національної безпеки, хоча за своїм змістом є об'єктом критичної інформаційної інфраструктури.

Конкретні пропозиції щодо удосконалення ЄІССС У сфері правовідносин.

Прийняти доповнення до Закону України «Про Єдину інформаційну систему соціальної сфери», яким:

- визначити правовий статус ЄІССС як державної інформаційної системи з підвищеним рівнем захисту;
- закріпити принципи її функціонування: законність, цільове використання даних, пропорційність, мінімізація даних, безпека, підзвітність;
- встановити вичерпний перелік суб'єктів доступу та їх повноваження.

Законодавчо визначити ЄІССС як об'єкт критичної інформаційної інфраструктури, що автоматично поширить на неї спеціальні режими захисту та державного контролю.

Внести зміни до законодавства про захист персональних даних, передбачивши:

- підвищений стандарт захисту соціально чутливих даних;
- окрему відповідальність за незаконне використання даних ЄІССС;
- право особи на отримання інформації про всі випадки доступу до її персональних даних.

Закріпити на законодавчому рівні принцип персональної відповідальності посадових осіб за неправомірне втручання, маніпулювання або приховування даних ЄІССС.

У сфері організації та управління

Створити міжвідомчий координаційний орган з питань функціонування та захисту ЄІССС із залученням:

- Мінсоцполітики;
- Мінцифри;
- СБУ;
- Уповноваженого ВРУ з прав людини.

Запровадити обов'язковий регулярний аудит ЄІССС, який має включати:

- правовий аудит;
- аудит інформаційної безпеки;
- антикорупційний аудит.

Уніфікувати всі соціальні реєстри, виключивши дублювання та ручне втручання посадових осіб у процес прийняття рішень щодо надання соціальної допомоги.

Запровадити механізм цифрової простежуваності рішень, за якого кожна дія з даними фіксується та може бути перевірена в разі скарги чи розслідування.

У сфері безпеки.

Розробити та впровадити окрему модель безпеки ЄІССС, що включатиме:

- багаторівневу систему доступу;
- обов'язкову двофакторну автентифікацію;
- сегментацію даних за рівнем чутливості.

Інтегрувати ЄІССС у систему забезпечення національної та інформаційної безпеки, передбачивши:

- постійний моніторинг кіберзагроз;
- взаємодію з суб'єктами сектору безпеки і оборони;
- сценарії реагування на надзвичайні та воєнні загрози.

Заборонити зберігання та обробку даних ЄІССС на іноземних або неконтрольованих хмарних сервісах, особливо тих, що мають зв'язок з державами ризику.

Передбачити спеціальний режим роботи ЄІССС в умовах воєнного стану, з одночасним посиленням захисту прав людини та недопущенням свавільного обмеження соціальних прав.

У сфері захисту прав людини

Запровадити механізм “соціального цифрового омбудсмена” або окремий підрозділ у структурі Уповноваженого ВРУ з прав людини для реагування на порушення, пов'язані з ЄІССС.

Гарантувати право особи на цифрове пояснення, тобто отримання зрозумілої інформації про:

- причини відмови у соціальній допомозі;
- алгоритми прийняття автоматизованих рішень.

Забезпечити недискримінаційний характер використання ЄІССС, особливо щодо:

- внутрішньо переміщених осіб;
- осіб з інвалідністю;
- військовослужбовців та членів їх сімей.

Підсумковий висновок. Отже, удосконалення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери має здійснюватися не лише як технічний або управлінський процес, а як комплексна правова та безпекова реформа, інтегрована в систему національної безпеки та орієнтована на захист прав людини. Реалізація запропонованих заходів дозволить перетворити ЄІССС з інструменту адміністрування на дієвий механізм соціальної справедливості, правової визначеності та безпекової стійкості держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст. 73.
3. Про захист персональних даних : Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.
4. Куйбіда В.С., Петришин О.В. Публічне управління та адміністрування в Україні : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2020. 256 с.
5. Дубровін В.М. Цифровізація соціальної сфери: проблеми та перспективи. *Держава і право*. 2021. Вип. 92. С. 112–121.
6. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
7. Шевчук С.В. Протидія корупції в системі публічного управління : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 320 с.
8. Рабінович П.М. Права людини і соціальна держава : монографія. Львів : Світ, 2018. 214 с.
9. Про Єдину інформаційну систему соціальної сфери : Закон України від 14 лип. 2021 р. № 1829-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 38. Ст. 319.

В'ячеслав АНДРОСЮК

Національна академія внутрішніх справ

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ТА ВЕТЕРАНАМИ В СВІТЛІ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Триваюча війна в Україні продовжує накопичувати низку системних проблем, здатних призвести до колапсу в усіх сферах суспільного буття. Тому вкрай актуальним є їх ретельний моніторинг, оцінка реальних можливостей їх

вирішення та залучення дієвих закордонних практик амортизації чатуючих небезпек функціонування державних і громадянських інституцій, як і суспільства в цілому. Однією з найбільш вразливих сфер існування держави є соціальна сфера – демографія, стратифікація суспільства, соціальні відносини, суспільна та індивідуальна психологія, професіогенез тощо. Війна вже нині породила величезні економічні та інфраструктурні збитки, в повоєнний час очікується значна демографічна прогалина української нації. Ротація особового складу військ утворює в суспільстві новий соціальний страт – ветеранів війни, осіб, проблему повернення яких до цивільного життя слід вважати однією з найважчих та найчутливіших для життєіснування країни.

Звертаючись до матеріалів, оприлюднених в США, в державі зі значним військовим досвідом, можна помітити спорідненість проблем, з якими стикаються американські ветерани та наші захисники вітчизни, зокрема:

- спілкування з людьми, які не знають або не розуміють, що пережили військовослужбовці;
- возз'єднання з сім'єю та відновлення ролі в сім'ї;
- приєднання чи створення нової спільноти, тобто адаптація ветерана та його родини до суспільного оточення;
- готовність та повернення до цивільної трудової зайнятості.
- адаптація до забезпечення основних потреб (наприклад, їжа, одяг, житло);
- адаптація до іншого темпу життя та роботи;
- адаптація до цивільних сервісів – лікарських, бюрократичних, юридичних, побутових [1].

Крім того, ветерани війни – це особи з пораненнями та інвалідністю, із загостреним почуттям соціальної справедливості, з налаштованістю рішуче і упереджено реагувати на негативне і критичне ставлення до них особисто та в ситуаціях за їх участю. Цілком зрозуміло, що радикальні зміни умов життєдіяльності ветерана не супроводжуються

синхронною нормалізацією їх психологічного статусу і опрацюванню адекватних цивільним суспільним відносинам копінг-стратегій. Періодичні, а підчас і системні конфлікти, агресивна і жорстка поведінка стосовно оточуючих громадян або посадових осіб, прояви аутоагресії потребують також системної організації надання ветеранам всебічної державної і фахової психосоціальної допомоги. В повоєнний період актуалізується потреба в посиленій правоохоронній діяльності і моніторингу способу життя ветеранських родин в зв'язку із можливою криміналізацією (за досвідом повоєнного періоду в СРСР) деяких ветеранів. Так, в США саме ветерани становлять близько 10 відсотків арештованого, тюремного та громадсько-наглядового населення. Стосовно цих осіб запроваджено реалізацію терапії морального відновлення (MRT) – групову когнітивно-поведінкову програму для людей, які перебувають у системі кримінального правосуддя, мета якої – знизити ризик повторних правопорушень шляхом усунення схильності людини до «криміногенного мислення», яке пов'язане з нездатністю контролювати свої імпульси та звинуваченням інших у своїх проблемах [2].

Аналіз доступних джерел дозволив констатувати наявність досить цікавих методологічних підходів до організації психологічної роботи з військовослужбовцями та ветеранами в цивілізованих країнах світу. Цьому сприяють сучасні науково-практичні дослідження, державна і громадська небайдужість і суттєва матеріально-економічна підтримка. Так, за даними щорічних звітів Департаменту по справах ветеранів США (DVA), в країні нараховується близько 20 млн. ветеранів, допомога яким надається з бюджету відомства, який становить 240 млрд. доларів [3]. Досліджуючи різні аспекти надання психосоціальної допомоги ветеранам та військовим у США, Великій Британії, Канаді, Ізраїлі. Зокрема, програма Міністерства оборони США (Transition Assistance Program) спрямована на

підготовку військовослужбовців до цивільного життя. Вона обов'язкова для всіх військовослужбовців, розпочинається за 12-24 місяці до запланованого звільнення і включає семінари, індивідуальні консультації військовослужбовців з питань планування подальшої кар'єри, пошуку роботи, фінансового планування та психологічної адаптації; надає інформацію про наявні пільги та послуги для ветеранів. Програма «Soldier for Life» передбачає підтримку військових від вступу на службу до переходу до цивільного життя і пропонує ресурси для освіти, працевлаштування та добробуту, включаючи менторські програми та мережеві можливості. Програма реінтеграції «Yellow Ribbon» призначена для особового складу Національної гвардії США. Вказаною програмою передбачено надання інформації щодо ресурсів підтримки, охорони здоров'я, освіти та працевлаштування військовослужбовців [4].

Управління охорони здоров'я ветеранів (VHA) – найбільш інтегрована система охорони здоров'я в США для ветеранів, яка пропонує широкий спектр послуг з психічного здоров'я, включаючи лікування ПТСР, депресії, інших захворювань. Має спеціалізовані програми для жінок-ветеранів та ветеранів похилого віку; Vet Centers надають безкоштовні послуги з реадaptaції для ветеранів бойових дій та їх сімей, включаючи індивідуальні та групові консультації, сімейну терапію та допомогу в працевлаштуванні. До інноваційних підходів в роботі з комбатантами та ветеранами слід віднести: а) терапію впливу віртуальної реальності (VRT), яка використовується для лікування ПТСР у військовослужбовців та ветеранів та дозволяє пацієнтам зіткнутися з травматичними спогадами в контрольованому середовищі; б) Mindfulness-Based Mind Fitness Training (MMFT) – програма підвищення стійкості військовослужбовців завдяки навчанню техніці усвідомленості та терапії травм, вона сприяє кращому функціонуванню та більш повному відновленню після стресових переживань.

У Великій Британії також діють доволі широкі Програми для військовослужбовців та ветеранів, зокрема:

Career Transition Partnership (СТР) – це офіційна служба Міністерства оборони Великої Британії, яка допомагає військовослужбовцям перейти до цивільного життя, пропонує кар'єрне консультування, навчання та допомогу в працевлаштуванні. Її особливість – адаптація до індивідуальних потреб кожного військовослужбовця; NHS – спеціалізована служба з питань психічного здоров'я ветеранів, втручання та зв'язпсихічного здоров'я для ветеранів та тих, хто готується до звільнення, яка пропонує оцінку психічного здоров'я; розробку індивідуальних планів лікування; терапевтичні втручання; направлення до інших служб за потреби; Combat stress – провідна благодійна організація з питань психічного здоров'я, послуги якої включають: цілодобову лінію підтримки; громадські команди психічного здоров'я; інтенсивні програми лікування ПТСР; онлайн самодопомогу, її спеціалізація орієнтована на лікування складних психічних травм [5].

В Ізраїлі, на засадах багаторічного досвіду роботи в умовах постійної загрози, запроваджено унікальний та комплексний підхід до психологічної підтримки правоохоронців та військовослужбовців. Так, Ministry of Defense Rehabilitation Department пропонує комплексні програми реабілітації для ветеранів, включаючи психологічну підтримку та професійну перепідготовку: а) Програма «Одна душа» спрямована на військовослужбовців з діагностованим ПТСР; пропонує індивідуальну та групову терапію, арт-терапію, терапію з тваринами; включає сімейну терапію для підтримки родини військовослужбовців; б) Програма професійної реабілітації допомагає військовослужбовцям, які залишають службу, у виборі нової кар'єри; надає професійне навчання та допомогу у працевлаштуванні; пропонує психологічну підтримку процесу переходу до цивільного життя.

Ізраїльський центр травми та стійкості (Israel Trauma and Resiliency Center) – неурядова організація спеціалізується на лікуванні травм, пов'язаних з тероризмом та війною, надає психологічну допомогу жертвам терору та війни, включаючи військовослужбовців та правоохоронців, пропонує цілодобову гарячу лінію для кризового втручання, надає довгострокову психотерапію для військовослужбовців, ветеранів та їх сімей, проводить дослідження та розробляє інноваційні методи лікування травм [6].

В Канаді впроваджено комплексну систему психологічної підтримки для військовослужбовців, ветеранів та правоохоронців, яка включає як державні, так і приватні ініціативи, зокрема:

Програми для військовослужбовців та ветеранів:

Second Career Assistance Network (SCAN) призначена для військовослужбовців, які готуються до звільнення зі служби.. Вона пропонує семінари та індивідуальні консультації для військовослужбовців Канади, які готуються до переходу в цивільне життя [7];

Operational Stress Injury Social Support (OSISS) – програма підтримки за принципом «Рівний-Рівному», яка пропонує підтримку для військовослужбовців, ветеранів та їх сімей, які постраждали від оперативних стресових травм (OSI) [8].

В Україні здійснюються спроби адаптувати міжнародний досвід до сучасних реалій, зокрема, впроваджуючи елементи програм США та Ізраїлю щодо роботи з бойовим стресом та ПТСР, зокрема:

1. Програми управління бойовим стресом (за досвідом США):

- навчання технікам когнітивно-поведінкової терапії;
- впровадження протоколів роботи з гострим стресовим розладом.

2. Методики швидкої психологічної допомоги (за досвідом Ізраїлю):

- техніки «психологічного щеплення» перед бойовими діями;
 - протоколи дебрифінгу після критичних інцидентів.
3. Програми реінтеграції ветеранів (адаптовані з досвіду НАТО):
- створення центрів адаптації ветеранів;
 - впровадження програм професійної перепідготовки [9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Veterans Employment Toolkit. US Department of Veterans Affairs. August 6, 2021. https://www.va.gov/vetsinworkplace/docs/em_challengesreadjust.asp.
2. Conference to examine health legal issues involving Veterans and others who break the law 28.02.2019. <https://www.research.va.gov/currents/0219.cfm>.
3. The Challenges Facing the Department of Veterans Affairs in 2021-2023. Report. <https://www.americanprogress.org/article/challenges-facing-department-veterans-affairs-2021-2023/>.
4. Denis McDonough. The Challenges Facing the Department of Veterans Affairs in 2021. Report. <https://www.americanprogress.org/article/challenges-facing-department-veterans-affairs-2021/>.
5. Cramm, H., Norris, D., Schwartz, K. D., Tam-Seto, L., & Williams, A. (2018). Toward a model of military family resiliency: *A narrative review*. *Journal of Family Theory & Review*, 10(3), 620–640.
6. NATAL. (2022). About Us. <https://www.natal.org.il/en/about-us/>.
7. Government of Canada. (2022). Second Career Assistance Network (SCAN) seminars. <https://www.canada.ca/endepartment-national-defence/services/benefits-military/transition/scan.html>.
8. Veterans Affairs Canada. (2022). Operational Stress Injury Social Support (OSISS). <https://www.veterans.gc.ca/eng/health-support/mental-health-and-wellness/assessment-treatment/operational-stress-injury-social-support>.

9. Харченко Н.В., Чорна І.М., Гальцева Т.О. (2022). Психологічна допомога учасникам бойових дій: досвід України та світу. Український психологічний журнал, 1(13), 119–131.

Софія ВЛАСЕНКО

Національна академія внутрішніх справ

ВИГОТОВЛЕННЯ ЛЯЛЬКИ-МОТАНКИ ЯК ЗАСІБ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

Ресоціалізація – це складний, багатоетапний та цілеспрямований процес відновлення чи повторного засвоєння індивідом соціальних норм, цінностей, ролей та навичок, що були втрачені, деформовані або не відповідають вимогам та очікуванням соціальної групи, до якої він повертається чи інтегрується. Збройна агресія російської федерації та розв’язана нею повномасштабна війна призвели до значного зростання кількості військовослужбовців, які повертаються до цивільного життя. Це формує безпрецедентний виклик для ринку праці, системи освіти та соціального забезпечення. Неефективна ресоціалізація створює ризики маргіналізації та соціального виключення великої групи громадян, що може поглибити соціально-економічну нерівність. Вплив бойових дій та травматичного досвіду спричинили те, що значна частина ветеранів страждає на комплексні психоемоційні порушення, несвоєчасна або неадекватна ресоціалізаційна підтримка може стати причиною їх хронізації, підвищення рівня соціальної дезадаптації, зростання конфліктності та суїцидальних ризиків. Варто також зазначити, що процес ресоціалізації є критичним для відновлення мирної ідентичності ветеранів та зміцнення національної єдності. Успішна реінтеграція вимагає відновлення втрачених або

деформованих соціальних зв'язків, формування адаптивних стратегій та переосмислення життєвого наративу.

Саме тому актуалізується необхідність застосування інноваційних, культурно-орієнтованих методик, які здатні забезпечити як психоемоційну стабілізацію, так і відновлення соціальних навичок. Одним із таких ефективних інструментів є практика виготовлення традиційної української ляльки-мотанки, що виступає як культурно-орієнтований психотерапевтичний метод. Даний метод спрямований на стабілізацію психоемоційного стану та сприяння інтеграції травматичного досвіду через символічну опору на національні цінності.

Таким чином, проблема ресоціалізації ветеранів є міждисциплінарною та виходить за межі індивідуальної адаптації, створюючи базис для забезпечення соціальної стійкості, безпеки та гуманістичного розвитку українського суспільства у поствоєнний період.

Проблему ресоціалізації та реінтеграції ветеранів у мирне життя всебічно розкривають у своїх роботах Ю. Бойко-Бузиль, Т. Захаріна, С. Єгоричева, О. Клименко, К. Ковалівська, М. Лахижа, К. Максьом, Н. Нагорна, К. Ніжейко, А. Чернов та багато інших дослідників. При цьому аналіз наукових публікацій засвідчує, що більшість авторів зосереджена на вивченні класичних соціально-адаптивних та психотерапевтичних моделей. Практика використання культурно-орієнтованих арт-терапевтичних методик, зокрема виготовлення ляльки-мотанки, у процесі ресоціалізації ветеранів війни, залишається недостатньо вивченою, що і зумовило вибір теми доповіді.

Виготовлення ляльки-мотанки – це культурно-автентичний арт-терапевтичний метод, орієнтований на стабілізацію психоемоційного стану та відновлення внутрішнього ресурсу ветеранів. Ця практика допомагає в інтеграції травматичного досвіду шляхом створення оберегу та опори на національні культурні традиції.

Лялька-мотанка – один із фундаментальних елементів української етнокультури, що сягають своїми коренями до давніх язичницьких вірувань та обрядових практик. Її функціональне призначення виходить за межі простої іграшки. Історично ляльку-мотанку визначають як сакральний обрядовий символ [1]. Ця глибинна культурна спадщина набуває особливого значення у процесі ресоціалізації ветеранів російсько-української війни. Звернення до традицій та культурного коду через виготовлення оберега дозволяє індивіду відчутти приналежність до великої спільноти та зміцнити національну ідентичність, що критично важливо під час повернення до цивільного життя.

Функціонування ляльки-мотанки, як метафоричного містка та культурного оберега, у контексті соціальної адаптації реалізується через низку конкретних психосоціальних механізмів, які сприяють як емоційній стабілізації, так і відновленню соціальних зв'язків. Розглянемо ключові з них.

I. Механізм соматосенсорної інтеграції та стабілізації емоційного стану. Процес виготовлення ляльки-мотанки вимагає ритмічних повторюваних рухів, які являють за своєю суттю форму соматосенсорної інтервенції. Такі повторювальні дії забезпечують нейробіологічне заземлення, оскільки сприяють переключенню фокусу уваги від травматичних тригерів на тактильні відчуття та фізичну діяльність. Останнє набуває особливої ефективності у роботі із особами, які страждають на ПТСР чи інші гострі стресові розлади, оскільки допомагає стабілізувати емоційне напруження та відновити відчуття контролю над власним тілом, що критично важливо для реінтеграції [2].

II. Механізм символічного опрацювання травми та відновлення цінності. Виготовлення мотанки можемо розглядати як проєктивну арт-терапію. Лялька, що створюється без використання голки та ножиць, символізує

цілісність та неперервність життя. При виготовленні ляльки-мотанки є можливість символічно «зав'язати» чи «намотати» свої негативні емоції та перетворити їх на захисний ресурс [3].

III. Механізм ресоціалізації через групову динаміку та відновлення зв'язків. Групова робота над мотанкою стимулює кооперативну взаємодію та сприяє формуванню безпечного простору. Спільне занурення у культурний ритуал відновлює втрачені соціальні навички та посилює довіру між ветеранами. Це основа для ресоціалізації, оскільки даний механізм створює позитивний соціальний досвід після періоду ізоляції та екстремальних умов.

Проведений теоретичний аналіз підтверджує, що проблема ресоціалізації ветеранів російсько-української війни є міжгалузевим викликом, який вимагає застосування інноваційних та культурно-автентичних підходів. Актуалізована необхідність подолання наукової прогалини у вивченні етнотерапевтичних практик дозволила теоретично обґрунтувати потенціал виготовлення традиційної ляльки-мотанки як ефективного засобу психосоціальної підтримки. Лялька-мотанка функціонує як цінний ресурс, що сприяє відновленню мирної ідентичності ветеранів війни та формуванню у них адаптивних стратегій. Обґрунтування специфічних психосоціальних механізмів засвідчує високу доцільність використання даного методу у практиці психосоціальної реабілітації ветеранів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козоріз А.В. Лялька-мотанка в контексті народних традицій та сучасних культурних практик. *Література та культура Полісся. Серія «Філологічні науки»*. 2025. Том 112. №26. С. 217–226.
2. Доцевич Т.І., Руденко О.В. Специфіка використання когнітивно-поведінкової терапії та методів сенсорної інтеграції у роботі з посттравматичним стресовим

- розладом. Журнал «Наукові інновації та передові технології». 2024. №8 (36). С. 1585–1596.
3. Бриль М.М. Ресурсна лялька як засіб самопідтримки в арт-терапії в умовах війни. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2024. Том 33. №3–4. С. 7–19.

Богдан САХАРОВ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ТА СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВETERANІВ ВІЙНИ В СУЧАНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Повномасштабна війна в Україні суттєво трансформувала не лише оборонну й безпекову сферу, а й соціальні інститути, зокрема систему реабілітації та соціального супроводу ветеранів війни. Повернення військовослужбовців до мирного життя супроводжується значною кількістю соціальних, психологічних, правових та економічних викликів, що потребують комплексної міжвідомчої взаємодії. Водночас формуються нові моделі підтримки, у яких соціальна робота набуває стратегічного значення для забезпечення сталого функціонування суспільства в умовах тривалої воєнної напруги та післявоєнної реконструкції. [1, с. 11].

За даними державних та міжнародних інституцій, українське суспільство у найближчі роки матиме справу з одним із найбільших у Європі корпусів ветеранів сучасних війн. Це зумовлює необхідність розроблення ефективних механізмів соціальної інтеграції, професійної адаптації, психологічної реабілітації та підтримки ветеранів на всіх життєвих етапах. Соціальні служби, освітні інституції, психологічні центри, громадські організації та міжнародні партнери стають ключовими агентами змін, які мають

забезпечити повернення ветеранів до активного громадського, професійного та сімейного життя.

Збройна агресія РФ проти України суттєво збільшила кількість військовослужбовців, ветеранів, сімей загиблих, поранених, полонених та внутрішньо переміщених осіб, які потребують комплексної соціальної підтримки. За даними Мінветеранів, кількість ветеранів в Україні у найближчі роки перевищуватиме 1 млн осіб, що створює значне навантаження на державну систему соціального захисту та реабілітації [1].

У цих умовах соціальні працівники мають працювати не лише з окремим клієнтом, а з групами, локальними ініціативами, будуючи стратегії колективної стійкості.

Суттєвою інституційною зміною є запровадження служб супроводу військовослужбовців та їхніх сімей, що регламентовано постановою Кабінету Міністрів України № 948. Документ визначає, що служби супроводу мають забезпечувати підтримку поранених, родин загиблих, зниклих безвісти, а також здійснювати «участь у відновлювальних, адаптаційних та реінтеграційних заходах» [3, с. 2–3]. Це розширює межі соціальної роботи та інтегрує її у систему оборонних і безпекових структур держави.

Важливим завданням соціальних працівників є підтримка внутрішньо переміщених осіб і сприяння соціальній мобільності. Зокрема, ВПО потребують багаторівневої допомоги – гуманітарної, психологічної, соціально-правової та освітньої, що значно підвищує навантаження на соціальні служби та вимагає нових практик взаємодії між установами [1, с. 19]

Соціальний супровід полягає у забезпеченні доступу до соціальних послуг, правового консультування, медичної допомоги, психологічної підтримки, професійної адаптації та сімейної допомоги.

Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни» (ред. 2023 р.) соціальні послуги мають надаватися комплексно, із залученням державних, громадських і міжнародних організацій [2].

Психологічні травми, ПТСР, втрата побратимів, тривала напруга та постбойовий синдром вимагають спеціалізованої допомоги.

Провідні міжнародні рекомендації (WHO, 2022) наголошують на важливості раннього втручання, групових практик, сімейної психотерапії та довготривалої підтримки.

Науковці Львівського державного університету безпеки життєдіяльності у своїх дослідженнях підкреслюють значення стресостійкості, кризової інтервенції та психологічного супроводу рятувальників і військових, що може бути адаптоване до системи підтримки ветеранів [4].

У цьому контексті соціальна робота виступає не лише як сфера допомоги, а як інструмент розвитку та соціальних інновацій.

Отже, соціального супроводу, реабілітації та соціальної інтеграції ветеранів війни, професійної адаптації, здобуття нових професій (перекваліфікація), підтримки підприємництва ветеранів зазнає глибоких змін, що стосуються інституційних структур, професійних ролей та рівнів взаємодії. Її ефективність визначатиме здатність суспільства відновитися, забезпечити гідне життя постраждалих груп та сформувати стійкі, згуртовані громади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». 11 с.
2. World Health Organization. Mental health and psychosocial support guidelines for emergency settings (2022). 1 с
3. Деякі питання впровадження діяльності служб супроводу військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей: Постанова КМУ № 948 від 20.08.2024.
4. European Network of Veterans Policies. Models of veterans' integration and rehabilitation in EU countries (2021).

Олег МАКСЮТИНСЬКИЙ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ, СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ ТА ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАД В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Повномасштабна війна в Україні докорінно змінила звичні умови життя суспільства, висунувши на перший план питання підтримки людини в умовах постійної небезпеки та невизначеності. Соціальна сфера опинилася серед тих галузей, які першими відреагували на гуманітарні виклики війни, взявши на себе функцію допомоги тим, хто зазнав втрат, вимушеного переміщення або психологічного виснаження. У цих умовах соціальна робота набула особливого значення як інструмент захисту гідності людини та збереження соціальної рівноваги.

Війна не лише загострила вже наявні соціальні проблеми, а й сформувала нові категорії осіб, які потребують комплексної та тривалої підтримки. Внутрішньо переміщені особи, сім'ї військовослужбовців, поранені захисники та родини загиблих стали фокусом уваги соціальних служб. Це зумовило необхідність переосмислення підходів до соціальної роботи, розширення її функцій та впровадження гнучких форм взаємодії, здатних ефективно діяти в кризових умовах.

Водночас важливою стала роль громади як простору взаємодопомоги, солідарності та відновлення. Саме на локальному рівні найбільш відчутними є наслідки війни, але водночас тут з'являються ініціативи підтримки, волонтерства та спільної відповідальності. У такому контексті соціальна робота виходить за межі індивідуальної допомоги, перетворюючись на чинник зміцнення соціальної згуртованості та підготовки громад до післявоєнного відновлення.

Суттєвим наслідком війни стало глибоке переосмислення соціальної роботи, яке торкнулося як її інституційних основ, так і щоденної практики соціальних

служб. В умовах гуманітарної кризи соціальна робота виступає ключовим механізмом підтримки внутрішньо переміщених осіб, родин військовослужбовців, постраждалих від бойових дій та інших вразливих категорій населення. Як наголошує Барановська, виклики воєнного часу вимагають від соціальних служб високої мобільності, дотримання етичних стандартів, психологічної стійкості та здатності діяти ефективно навіть у невизначених і кризових умовах [1, с. 11].

Одним з фундаментальних напрямів трансформації є розширення форм і моделей роботи в громаді. У методичних рекомендаціях наголошується, що громада є базовим простором для самоорганізації та реалізації соціальної політики, де «кожна територіальна громада концентрує специфіку проблем та потреб населення» [2, с. 3].

У цих умовах соціальні працівники мають працювати не лише з окремим клієнтом, а з групами, локальними ініціативами, будуючи стратегії колективної стійкості.

Суттєвою інституційною зміною є запровадження служб супроводу військовослужбовців та їхніх сімей, що регламентовано постановою Кабінету Міністрів України № 948. Документ визначає, що служби супроводу мають забезпечувати підтримку поранених, родин загиблих, зниклих безвісти, а також здійснювати «участь у відновлювальних, адаптаційних та реінтеграційних заходах» [3, с. 2–3].

Це розширює межі соціальної роботи та інтегрує її у систему оборонних і безпекових структур держави.

Важливим завданням соціальних працівників є підтримка внутрішньо переміщених осіб і сприяння соціальній мобільності. Зокрема, ВПО потребують багаторівневої допомоги – гуманітарної, психологічної, соціально-правової та освітньої, що значно підвищує навантаження на соціальні служби та вимагає нових практик взаємодії між установами [1, с. 19].

Особливої ваги набуває професійна компетентність соціальних працівників. На думку вчених, у воєнних умовах діяльність соціального працівника повинна включати роботу у

мультидисциплінарних командах, правовий супровід, психологічну підтримку, дотримання етичних принципів, які унеможливають будь-який примус клієнта [4, с. 42].

Післявоєнне відновлення громад потребує формування нової культури взаємодії, заснованої на соціальній згуртованості, колективній відповідальності та активності місцевого населення. Як зазначає соціальна теорія громади, стійкість відновлюється завдяки розвитку соціального капіталу, локальних мереж підтримки, участі громадян у плануванні змін [2, с. 6]. У цьому контексті соціальна робота виступає не лише як сфера допомоги, а як інструмент розвитку та соціальних інновацій.

Отже, соціальна робота в умовах війни та післявоєнної реконструкції зазнає глибоких змін, що стосуються інституційних структур, професійних ролей та рівнів взаємодії. Її ефективність визначатиме здатність суспільства відновитися, забезпечити гідне життя постраждалих груп та сформувати стійкі, згуртовані громади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська А.В. *Соціальна робота в умовах воєнного стану: виклики та досвід*. Чернівці, 2025. 45 с.
2. Бичук І.О., Сокол М.В. *Соціальна робота в громаді: Методичні рекомендації*. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 36 с.
3. Деякі питання впровадження діяльності служб супроводу військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей: Постанова КМУ № 948 від 20.08.2024.
4. Костишин Е., Хамуляк Т. Новації щодо здійснення соціального супроводу військовослужбовців, ветеранів війни в Україні. *Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених (15 листопада 2024 року, м. Львів). С. 42–49.

Орест КІНАШ

Національний університет «Львівська Політехніка»

Науковий керівник: к.н.держ.упр., доцент **ОБІХОД М.М.**

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВПО У ПРИЙМАЮЧІ ГРОМАДИ: БАР'ЄРИ, ПОТРЕБИ ТА МОДЕЛІ ПІДТРИМКИ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну спричинило безпрецедентну хвилю внутрішнього переміщення населення. Станом на листопад 2025 року в Україні було зареєстровано близько 4,6 млн. внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що є одним із найвищих показників внутрішньої міграції в Європі та Центральній Азії [4]. Серед приблизно 2,1 млн. ВПО працездатного віку офіційно працевлаштовано лише близько 800 тис., тобто менше половини, що свідчить про значну економічну вразливість переселенців і нагальність їх інтеграції у локальні ринки праці. Приймаючі громади, часто обмежені у ресурсах, змушені одночасно розв'язувати проблеми забезпечення житлом, доступу до послуг і соціальної підтримки. Саме тому стратегічні документи державної політики на 2023-2025 роки визначають пріоритетами зміцнення спроможності громад, розвиток можливостей для зайнятості ВПО та підвищення рівня соціальної згуртованості [3].

Додатково актуальність даної теми підтверджує дослідження Громадянської мережі ОПОРА (2025 р.), у межах якого проведено 19 експертних інтерв'ю та 15 фокус-груп за участю представників вразливих категорій, включно з ВПО [5]. Результати засвідчують поширеність економічної нестабільності, соціальної ізоляції та психологічної напруги серед переселенців, що суттєво впливає на якість їх адаптації та рівень соціальної згуртованості в державі.

Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади постає як багатовимірний процес, що охоплює економічний, правовий, психологічний,

соціокультурний та освітній компоненти. Інтеграція означає не лише фізичне перебування у громаді, а й включення переселенців у систему місцевих соціальних зв'язків, доступ до інституцій та ресурсів, можливість участі у прийнятті рішень і формуванні спільного соціального простору.

Як засвідчують наукові дослідження та практичні приклади, успішність інтеграційних процесів визначається узгодженістю дій державних структур, органів місцевого самоврядування, недержавних організацій та самих переселенців. При цьому бар'єри інтеграції проявляються у різних вимірах, але у сукупності формують цілісну картину вразливості ВПО та їхніх потреб.

Одним із ключових є економічний вимір. За даними сучасних досліджень, рівень зайнятості ВПО становить лише 40,9% проти 49,5% серед населення без статусу переселенця. Натомість залежність ВПО від гуманітарної та соціальної допомоги сягає 23,1% і 31,3% відповідно, тоді як у інших громадян ці показники значно нижчі – 6,7% та 11,4% [5]. Це свідчить про широку матеріальну депривацію, обмеженість доступу до стабільних доходів і високу залежність від зовнішніх джерел підтримки. Загальна соціально-економічна ситуація в країні лише посилює вразливість ВПО: 19,4% українців протягом року не мали грошових доходів, понад 10% не отримали необхідної медичної допомоги, 6,5% в Україні та 14,4% за кордоном не мали постійного житла. Для переселенців становище є ще складнішим: тільки 18,2% володіють власним житлом, а 24,0% перебувають під загрозою його втрати в найближчі пів року [5]. Такі показники свідчать про структурний характер економічної нестабільності, яка ускладнює інтеграційні процеси.

Вирішення економічних проблем інтеграції потребує розвитку місцевих ринків праці, підвищення економічної спроможності громад та підтримки професійної адаптації ВПО. До ключових напрямів належать: розширення можливостей працевлаштування, надання доступу до курсів перекваліфікації

та підвищення кваліфікації, підтримка підприємництва та соціального підприємництва, реалізація грантових програм і супровід релокації бізнесу разом із працівниками. Такі заходи розглядаються як важливі інструменти економічної інтеграції, здатні забезпечити довгострокову стабільність і самозабезпечення переселенців [6, с. 68].

Економічні труднощі тісно переплітаються з правовими бар'єрами, суттєво ускладнюючи інтеграцію ВПО у приймаючі громади. Попри наявну законодавчу базу, переселенці продовжують зіштовхуватися з проблемами оформлення документів, підтвердження статусу, відновлення втрачених паперів і доступу до соціальних виплат. Перевантаженість місцевих органів влади, недостатня координація між установами та обмеженість ресурсів призводять до того, що ВПО частіше звертаються до системи безоплатної правової допомоги й недержавних організацій як більш ефективних інструментів захисту своїх прав [2, с. 76]. У цих умовах правова інтеграція потребує не лише формального закріплення гарантій, а й реального доступу до процедур їх практичної реалізації.

Психологічний вимір інтеграції також має ключове значення. Досвід вимушеного переселення супроводжується переживанням травми, втрати та тривалого стресу, що формує «тимчасову» ідентичність і знижує готовність укорінюватися в новому середовищі. За результатами фокус-груп, переселенці часто повідомляють про тривожність, депресивні стани, емоційне виснаження та почуття відчуження. Погіршення психологічного стану стає додатковим бар'єром для соціальної адаптації. Психологічна підтримка має бути спрямована на зниження тривоги, опрацювання травматичного досвіду, покращення емоційної регуляції та зміцнення внутрішніх ресурсів, що є необхідною передумовою успішної інтеграції в громаду.

Психологічний вимір інтеграції тісно пов'язаний із соціокультурними бар'єрами, що проявляються у вигляді

упереджень, стереотипів та взаємної недовіри. У суспільстві й надалі поширені уявлення про «пасивність» ВПО чи їхню «залежність від допомоги», що створює додаткову напругу у взаємодії з місцевими мешканцями. Результати дослідження ОПОРА свідчать, що 20-25% переселенців перебувають у майже повній ізоляції, 60% взаємодіють лише в межах вузьких груп і зосереджуються на базових потребах, тоді як лише 15-20% активно долучаються до життя громади [5]. Це підкреслює повільний і вибірковий характер соціальної інтеграції більшості ВПО. Стигматизація та випадки грубого ставлення, зафіксовані під час фокус-груп, поглиблюють відчуття відчуженості й невпевненості, формуючи психологічні бар'єри до інтеграції.

Важливою складовою залишається освітній вимір. Руйнування інфраструктури, дистанційне навчання, нестача технічних засобів і відсутність адаптаційних програм значно ускладнили освітню та соціальну інтеграцію дітей. Дитина, яка не почувається включеною до шкільної спільноти, часто переживає відторгнення і в ширшому середовищі громади, що впливає на всю сім'ю. Тому забезпечення доступу до якісної освіти, створення безпечних умов та впровадження програм адаптації й психологічної підтримки є ключовими передумовами успішної інтеграції ВПО.

Окреслені бар'єри зумовлюють потребу у визначенні ключових напрямів підтримки ВПО. Дослідження засвідчують, що потреби переселенців охоплюють як базові (житло, харчування, медицина, освіта), так і комплексні – правовий, психологічний та соціальний супровід, доступ до зайнятості й можливостей участі в житті громади. Значна частина ВПО перебуває у стані матеріальної депривації, тому разові гуманітарні заходи мають поєднуватися з довгостроковими програмами працевлаштування, перекваліфікації, підтримки підприємництва та розвитку місцевих ринків праці [6, с. 67].

Для задоволення таких потреб в Україні сформувалися різні моделі підтримки. На державному рівні діють програми тимчасового й довгострокового житла, консультативно-дорадчі органи з питань ВПО, мережі соціальних послуг і механізми інтеграції, визначені законодавством.

Важливу практичну роль відіграють недержавні організації. Хмельницька РГО «Право» реалізує модель комплексного супроводу, що включає гуманітарні програми, психологічну підтримку, неформальну освіту та суспільно корисні роботи. Благодійний фонд «Відновлення України» впроваджує інфраструктурно-гуманітарну модель із забезпеченням житлом, підтримкою працевлаштування та медичним супроводом. ГО «Джерело підтримки» розвиває соціально-економічну модель, орієнтовану на професійну адаптацію, соціальне підприємництво та організацію центрів довгострокового проживання [1, с. 30].

Отже, на перетині політики підтримки ВПО, держава, органи місцевого самоврядування та громадського сектору формують інтегровану систему підтримки, що враховує економічний, правовий, психологічний, соціокультурний та освітній аспекти. Досвід громад підтверджує, що ефективна інтеграція можлива лише за умов комплексного підходу й узгоджених дій усіх зацікавлених сторін.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади є водночас значним викликом і важливим ресурсом для розвитку України. Масштаб внутрішнього переміщення – близько 5 мільйонів осіб – та поширена економічна й психологічна вразливість ВПО зумовлюють потребу в комплексній, цілеспрямованій політиці. Основні бар'єри інтеграції охоплюють економічні, правові, психологічні, соціокультурні й освітні виміри та проявляються у низькому рівні зайнятості, високій залежності від допомоги, нестабільності житлових умов, адміністративних труднощах, соціальній ізоляції та поширених упередженнях. Водночас

існуючі моделі підтримки, що реалізуються державними та недержавними організаціями, демонструють потенціал для формування ефективної системи інтеграції. Її ключові умови – зміцнення спроможності громад, розвиток програм зайнятості й перекваліфікації, забезпечення правової й психологічної підтримки, створення безпечного освітнього середовища та подолання соціокультурних бар'єрів.

Таким чином, інтеграція ВПО має розглядатися як стратегічна інвестиція у зміцнення соціального капіталу та післявоєнний розвиток України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лехолетова М.М., Дуля А.А., Спіріна В.Є. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука*. 2025. №1. С. 30–36.
2. Люба О.О. Вимушена міграція та ВПО на Харківщині (2022-2025 рр.) в умовах збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2025. № 47. С. 76–94. URL: <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2025-47-10> (дата звернення: 30.11.2025).
3. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 312-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80> (дата звернення: 30.11.2025).
4. Сич М., Колесниченко Т. Кожна 67-ма людина у світі – переселенець: світова міграція у цифрах. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ty-iak-svit-pereselenec-migracia-u-tsufrah/33449011.html> (дата звернення: 30.11.2025).

5. Соціальна згуртованість в українському суспільстві: кількісне дослідження. URL: <https://oporaua.org/viyna/social-na-zgurtovanist-v-ukrayins-komu-suspil-stvi-kil-kisne-doslidzhennya-25738> (дата звернення: 30.11.2025).
6. Чвертко Л.А., Кроватко Д.О., Бондарєва К.І. Напрями сприяння економічному включенню вимушено переміщених осіб в Україні. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні*. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції 1-2 березня 2024 року : збірник наукових праць. Вінниця : ВНТУ. 2024. С. 67–69.

Сергій МОРОЗОВ

Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ, ЩО МОЖУТЬ НАДАВАТИСЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ І ЧЛЕНАМ ЇХ СІМЕЙ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ

Перелік соціальних послуг, які можуть бути надані громадянам України, визначаються класифікатором соціальних послуг, затверджених наказом Мінсоцполітики від 23.06.2020 р. № 429 «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг» [1].

Соціальні послуги членам сімей військовослужбовців надаються в порядку, визначеному чинним законодавством України, що визначає умови та зміст допомоги, належної сім'ям та особам, які потребують сторонньої допомоги для поліпшення якості їхньої життєдіяльності. Такі послуги можуть надаватись як періодично (за зверненням або за

необхідності), так і шляхом здійснення соціального супроводу (забезпечення комплексної допомоги у вирішенні проблем).

Надаються такі послуги за принципом добровільності вибору отримання чи відмови від соціальних послуг та з урахуванням терміну, необхідного для вирішення проблем (стаття 3 Закону України «Про соціальні послуги») [2].

Враховуючи специфіку роботи посадових осіб військових частин, ТЦК та СП, певний перелік з них може бути надано військовослужбовцям і членам їх сімей, родинам загиблих, зниклих безвісти та полонених.

Отримувачами соціальних послуг є військовослужбовці та члени їх сімей, які перебувають у СЖО, або мають високий ризик потрапляння у такі обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які вони не можуть подолати самостійно.

Інформування – надання інформації з питань соціального захисту населення, у тому числі переліку та адрес надавачів соціальних послуг, умов їх отримання, тарифів на платні соціальні послуги, отримання медичної, правової допомоги, адміністративних послуг та інших видів допомоги:

- надання інформації з питань соціального захисту населення, у тому числі переліку та адрес надавачів соціальних послуг, умов їх отримання;

- надання інформації щодо отримання медичної, правової допомоги, адміністративних послуг та інших видів допомоги, робіт, послуг.

Консультації – комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для виходу зі складної життєвої ситуації та адаптації особи/сім'ї до нових умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності, підтримку соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності особи/сім'ї:

- психологічне консультування;

- надання інформації про соціально безпечну поведінку;
- складання плану виходу зі складної життєвої ситуації;
- допомога в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення.

Посередництво – використовується при вирішенні конфліктних ситуацій, у наданні допомоги двом сторонам, що конфліктують у розв’язанні складних соціально зумовлених проблем. Також використовується для встановлення і розвитку соціальних взаємостосунків і взаємозв’язку між різними сторонами: клієнтом і організаціями та установами соціальної сфери; державними організаціями, які уповноважені проводити соціальну роботу і неурядовими організаціями та установами:

- допомога у врегулюванні конфліктів;
- ведення переговорів;
- опрацювання шляхів та умов розв’язання конфлікту.

Представництво інтересів – надання допомоги особам /сім’ям, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах, шляхом здійснення заходів, спрямованих на подолання/ пом’якшення складних життєвих обставин, згідно з визначеними потребами:

- допомога в забезпеченні технічними засобами реабілітації;
- допомога в оформленні або відновленні документів;
- сприяння в реєстрації місця проживання або перебування;
- допомога у розшуку рідних та близьких, відновленні родинних та соціальних зв’язків;
- ведення переговорів від імені отримувача соціальних послуг за його дорученням (за бажанням нотаріально оформленим);

– сприяння у забезпеченні доступу до ресурсів і послуг за місцем проживання, встановлення зв'язків зі службами, організаціями, установами тощо.

Соціальний супровід осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах – комплекс заходів, що передбачає оцінку потреб отримувача послуги, визначення шляхів вирішення основних проблем, навчання та розвиток навичок, спрямованих на подолання чи мінімізацію складних життєвих обставин, регулярні зустрічі чи відвідування отримувача послуги з метою моніторингу виконання поставлених завдань, сприяння в отриманні інших послуг:

- консультування, психологічна підтримка;
- допомога в усвідомленні значення дій та/або розвиток вміння керувати ними;
- консультування, регулярні відвідування отримувача соціальної послуги з метою моніторингу виконання завдань, спрямованих на розв'язання СЖО;
- навчання та розвиток соціальних навичок, навичок виховання та догляду за дітьми, управління домогосподарством.

Екстрене (кризове) втручання – термінове втручання у кризову ситуацію з метою негайного усунення або мінімізації наслідків такої ситуації, надання допомоги та підтримки, спрямованої на її подолання:

- перша психологічна допомога;
- консультування;
- інформування;
- представництво інтересів;
- допомога в організації отримання безоплатної правової, невідкладної медичної допомоги, притулку тощо.

Соціальна адаптація – процес і результат активного пристосування військовослужбовця або членів його сім'ї до умов соціального середовища, до суспільних умов життя, що змінюються або вже змінилися:

- надання психологічної підтримки;

- посередництво та консультування;
- допомога в оформленні документів;
- сприяння працевлаштуванню;
- допомога в організації денної зайнятості та дозвілля;
- сприяння організації та діяльності груп самодопомоги;
- допомога у зміцненні/відновленні родинних і суспільно корисних зв'язків;
- корекція психологічного стану та поведінки в повсякденному житті;
- навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь, соціальної компетенції, представництво інтересів;
- організація клубів за інтересами, клубів активного довголіття, університетів третього вік.

У соціальній адаптації виділяють дві форми:

активну, коли суб'єкт прагне впливати на середовище з метою його зміни (наприклад, зміни цінностей, форм взаємодії і діяльності, які він повинен освоїти);

пасивну, коли суб'єкт не прагне до такого впливу і змін.

Соціальна інтеграція та реінтеграція – поступове повернення особи до самостійного повноцінного життя шляхом надання соціальних послуг:

- допомога в оформленні документів;
- надання психологічної підтримки;
- корекція психологічного стану та поведінки в повсякденному житті;
- сприяння в отриманні житла, працевлаштуванні тощо;
- сприяння організації та діяльності груп самодопомоги;
- допомога в отриманні реєстрації місця проживання/перебування;

- сприяння в отриманні послуги перекладу, вивчення державної мови;
- допомога у зміцненні/відновленні родинних і суспільно корисних зв'язків;
- сприяння у встановленні зв'язків із національно-культурними організаціями співвітчизників.

Соціально-психологічна реабілітація – залучення особистості до повсякденної життєдіяльності включення в соціальні відносини на основі відновлення психічних функцій і комунікативних здібностей:

- сприяння в отриманні освітніх послуг;
- здійснення трудової адаптації;
- надання допомоги в отриманні медичних послуг;
- повернення дитини до біологічної родини;
- інформування та/або консультування, представництво інтересів;
- розвиток, формування та підтримка соціальних навичок;
- короткотермінове проживання, проведення психологічного консультування та психолого-педагогічної корекції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства соціальної політики України від 23 червня 2020 р. № 429 «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>.
2. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII «Про соціальні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

Анастасія БОДНАР, Роман ЯРЕМКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність соціального супроводу ветеранів війни та демобілізованих військовослужбовців в Україні зумовлена безпрецедентним масштабом повернення сотень тисяч осіб із зони бойових дій після повномасштабного вторгнення у 2022 році, значна частина яких має поранення, інвалідність, посттравматичний стресовий розлад, втрату роботи та труднощі з реінтеграцією в сім'ю й громаду. Відсутність системного, індивідуально орієнтованого супроводу призводить до високого рівня суїцидів (один із найвищих у Європі серед ветеранів), зростання залежностей, злочинності та соціальної напруги. В умовах повоєнного відновлення успішна реінтеграція ветеранів є ключовим фактором національної безпеки, економічного зростання та соціальної стабільності держави, адже саме ця категорія громадян має унікальний бойовий досвід, лідерські якості та потенціал стати рушієм відбудови країни за умови вчасної й якісної психологічної, медичної, професійної та економічної підтримки.

Соціальний супровід ветеранів війни та демобілізованих військовослужбовців – це комплексна, безперервна та індивідуально орієнтована система допомоги, яка починається ще під час служби (підготовка до демобілізації), триває під час переходу до цивільного життя і продовжується стільки, скільки потрібно конкретній людині та її сім'ї. На відміну від разових чи фрагментарних послуг, соціальний супровід передбачає призначення особистого фахівця (кейс-менеджера), який координує всі види підтримки: психологічну, медичну, реабілітаційну, юридичну, житлову, освітню, професійну та соціальну.

Система супроводу військовослужбовців (службовців) здійснюється службами супроводу, які мають окремі алгоритми реагування та взаємодії з партнерами (і у військовому, і в цивільному середовищі) у різних ситуаціях: для вирішення потреб та запитів військовослужбовців (службовців), які

- перебувають у закладах стаціонарного лікування та мають поранення, контузії, каліцтва, хвороби, потребують протезування і реабілітації;

- у випадку зникнення безвісти, полону;

- у випадку загибелі чи смерті [4].

Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб (далі ФСВ) є прямим втіленням індивідуально орієнтованого підходу, про який йдеться у визначенні соціального супроводу [4].

Якщо соціальний супровід – це комплексна система допомоги, а служби супроводу – це інституційна база, то ФСВ – це безпосередньо персональний кейс-менеджер у громаді, який:

1. Забезпечує індивідуальність: він є тією «особистою особою», яка координує всі види підтримки, що є основою супроводу на противагу "разовим чи фрагментарним послугам".

2. Реалізує функціонал: ФСВ в громаді виконує основне завдання, описане для системи супроводу – всебічна підтримка та допомога у вирішенні поточних питань ветеранів, їхніх родин та родин загиблих.

3. Синхронізує цивільне середовище: на відміну від військових служб супроводу, ФСВ працює саме в громаді, забезпечуючи безшовний перехід і реінтеграцію в цивільне життя [2].

Особливо важливим у роботі фахівця із супроводу ветеранів (ФСВ) є розуміння психологічних особливостей людей, які пройшли війну. Більшість ветеранів і демобілізованих не хочуть одразу розповідати про пережите,

уникають слів «психолог» і «терапія», соромляться своїх реакцій або вважають, що «самі мають справитися». Тому ФСВ у громаді часто стає першою і єдиною людиною, до якої ветеран готовий звернутися. На практиці це означає, що фахівець має дотримуватись кількох простих, але дуже важливих правил:

- ніколи не змушувати говорити про травматичні події раніше, ніж людина сама буде готова;
- не казати банальних фраз типу «час лікує», «ти вже вдома, забувай», «чоловіки не плачуть»;
- не обіймати й не торкатися без чіткого дозволу — для багатьох дотик викликає різкий спалах тривоги;
- не ігнорувати й не знецінювати симптоми («це пройде саме», «ти просто втомився»);
- просто бути поруч, слухати без осуду і давати відчуття, що людина тут у безпеці.

Досвід 2024–2025 років (звіт Мінветеранів та ветеранських організацій) показує: коли ФСВ дотримується саме таких правил, ветерани в 3–4 рази частіше самі просять направити їх до психолога чи психіатра, швидше погоджуються на реабілітацію і значно рідше доходять до суїцидальних думок чи залежностей. Таким чином, правильно навчений фахівець із супроводу в громаді стає не просто «посередником між ветераном і державою», а справжнім мостом до зіцлення і повернення до повноцінного життя.

Ключовим поняттям, яким, зазвичай, оперують у процесі надання соціальної підтримки, є складні життєві обставини (СЖО) – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа / сім'я не може подолати самотійно. Законодавством визначені чинники, які спричиняють потрапляння особи у СЖО, як от: похилий вік; невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; домашнє насильство; потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; шкода, завдана пожежею, стихійним лихом,

катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією тощо [4].

Міністерство соціальної політики України працює над створенням системи соціальної підтримки сім'ї військовозобов'язаного, військовослужбовця на всіх етапах несення військової служби, що є наскрізним елементом у забезпеченні подальшої якісної реабілітації та повернення до умов цивільного життя ветерана. Саме громада є тією ключовою ланкою в забезпеченні підтримки сім'ї діючого військового, процесі адаптації ветерана та його сім'ї до новостворених умов життєдіяльності. Якісно побудована соціальна робота у громаді, де враховані інтереси всіх її членів, є запорукою комфортного проживання її мешканців, створення механізмів задоволення потреб кожного, є передумовою її спроможності та життєстійкості.

У співпраці з Міністерством оборони України МСПУ запроваджує експериментальний проєкт щодо надання соціальної послуги соціального супроводу військовослужбовців та членів їхніх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил України. Метою надання соціального супроводу є адаптація військовослужбовця до умов військової служби та адаптація військовослужбовця і членів його сім'ї до нових умов функціонування сім'ї. Соціальний супровід сприятиме наданню психосоціальної підтримки військовослужбовцям і членам їхніх сімей, забезпеченню послідовності та доступності соціальних послуг, запобіганню виникненню складних життєвих обставин у військовослужбовців та членів їхніх сімей, забезпеченню раннього виявлення таких обставин, підвищенню ефективності роботи з подолання складних життєвих обставин та мінімізації їх наслідків.

Не варто змушувати травмовану людину розповідати про свій травматичний досвід. Це може призвести до небажаних наслідків та повторної травматизації. Не пропонуйте велику кількість стандартних методик та

комплекс тестів одночасно, навіть якщо ви знаєте, як їх виконувати. Не ігноруйте інформацію, яка може бути дуже важливою. Не підтримуйте ветеранів у уникненні існуючих психічних та фізичних симптомів. Вони можуть вірити та вдавати, що їх не існує. Не звинувачуйте та не засуджуйте травмовану людину за те, як вона реагує та виражає емоції. Часто жертви не можуть контролювати гнів, агресію, сльози тощо. Не кажіть людині, що час гоїть рани. Не торкайтеся тіла людини та не обіймайте її без її дозволу. Дотик до певних частин тіла може посилити симптоми. Не призначайте ліки (антидепресанти) для лікування симптомів посттравматичного стресового розладу. Вам слід проконсультуватися з психіатром. Не поширюйте міфи про посттравматичний стресовий розлад.

Натомість, пропонуйте емоційну підтримку. Демонструйте теплоту, довіру та розуміння. Поважайте досвід ветеранів. Уважно слухайте та намагайтеся почути. Важливо визнавати та розуміти опір травмованої людини, зберігати рівновагу та бути уважним. Ці якості допоможуть вам обрати для неї найефективніші форми підтримки та допомоги. Створіть атмосферу психологічної та емоційної безпеки для ветеранів. Запевніть їх, що вся отримана інформація залишатиметься конфіденційною. Якщо вони готові прийняти допомогу, заохочуйте їх пройти обстеження та отримати відповідне лікування.

Таким чином, соціальний супровід ветеранів війни та демобілізованих військовослужбовців є не просто гуманітарним обов'язком, а стратегічною інвестицією в майбутнє України. Комплексна система, реалізована через персоналізований підхід Фахівця із супроводу ветеранів (ФСВ) у громаді, забезпечує плавний перехід від військового до цивільного життя. Враховуючи високий потенціал цієї категорії громадян як рушійної сили відбудови, а також чутливість їхнього психоемоційного стану, правильно вибудована робота ФСВ, заснована на довірі, емпатії та

недирективній підтримці, стає критично важливим елементом національної безпеки та соціальної стабільності. Успішна реінтеграція ветерана – це спільна відповідальність держави та громади, яка гарантує, що бойовий досвід перетвориться на потужний ресурс, а не на джерело соціальної напруги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деякі питання забезпечення інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.08.2024 № 881. *Законодавство України : офіц. вебпортал.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/881-2024-%D0%BF#Text>.
2. Коляда О. Фахівець із супроводу ветеранів. Інструкція по експлуатації. *Укрінформ.* URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3935911-fahivec-iz-suprovodu-veteraniv-instrukcia-po-ekspluatatsii.html>.
3. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців / К. Возніцина, Л. Литвиненко. Київ, 2020. 192 с.
4. Український досвід формування ветеранської політики: актуальні питання реінтеграції, адаптації, реабілітації ветеранів / О. Коляда, Я. Павловський, Н. Кавецька [та ін.] ; за заг. ред. О. Коляди, Я. Павловського. [Міжнародний фонд «Відродження»], 2025. 99 с.
5. Яремко Р.Я., Коваль І.С., Ткачик О.Т. Особливості психологічної підготовки військовослужбовців до бойових дій. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія.* 2024. № 1 (3). С. 52–58.

Єва ЛИКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Науковий керівник: к.н. держ. упр., доцент *ГОНТАР З.Г.*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ, АДАПТАЦІЇ, РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

Основним нормативним актом, що визначає правовий статус ветеранів війни, створення належних умов для їхньої підтримки, а також сприяє формуванню поважного ставлення суспільства до цієї категорії громадян, є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Відповідно до статті 11 цього закону, державна політика у сфері соціального захисту ветеранів війни, їхніх сімей, родин загиблих (померлих) ветеранів та захисників України націлена на всебічну підтримку та забезпечення їхніх потреб. Останніми роками в Україні здійснено значні кроки у формуванні державної ветеранської політики. Важливим досягненням став результат спільної роботи уряду й експертного середовища над розробкою стратегічних документів. У 2023 році в Україні було створено кілька експертних громадських організацій, таких як ГО «Юридична Сотня», ГО «Простір можливостей», ГО «Принцип», БФ Veteran Hub та «Жіночий Ветеранський Рух». У Києві вони представили Концепцію політики щодо ветеранів і їхніх сімей. Стратегія державної ветеранської політики та операційний план її реалізації були затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів №1209р. від 29 листопада 2024 року. Ця концепція створювалася на основі досліджень, проведених експертними громадськими організаціями, даних соціологічних опитувань і результатів роботи фокус-груп, завдяки чому були визначені базові потреби ветеранів і їхніх родин. Одним із ключових запитів ветеранів є потреба в повазі. У багатьох випадках спілкування з ветеранами виявило їх сумніви щодо

готовності суспільства підтримувати і взаємодіяти з ними, а також впевненості в тому, що влада робить достатньо для задоволення їхніх потреб. Цей запит базується на принципах поваги та вдячності. Другим суттєвим запитом є потреба в інформації та супроводі. Сім'ї ветеранів часто стикаються з труднощами у доступі до інформації щодо доступних для них програм підтримки, соціальних послуг, освітніх чи консультаційних ресурсів, виплат, пільг, субсидій та реабілітаційних маршрутів. Тому критичним завданням стає створення дієвих навігаційних схем для забезпечення інформування ветеранів і членів їхніх сімей відповідно до їхніх потреб. Особлива увага має приділятися родинам зниклих безвісти, які мають нагальну потребу в комунікації з органами місцевого самоврядування для отримання інформації. Серед інших важливих запитів – вшанування пам'яті загиблих, надання можливостей для освіти та перекваліфікації. Повертаючись до цивільного життя, ветерани опиняються в межах своїх громад та трудових колективів. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки чітких алгоритмів реінтеграції та реабілітації ветеранів у громадах. Саме органи місцевого самоврядування мають ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи соціальну адаптацію ветеранів через ефективну систему соціальних послуг. Для цього Міністерство соціальної політики разом із громадськими організаціями розробляє навчальні проекти та впроваджує програми підготовки фахівців у громадах. Основою надання таких послуг стає кейс-менеджмент – структурований підхід до аналізу та задоволення індивідуальних потреб осіб або сімей. Він передбачає аналіз звернень щодо складних життєвих обставин, визначення потреб заявників, розробку плану дій і підписання договору про надання послуг. Особливо важливу роль у реінтеграції відіграють ветеранські простори – ветеранські простори (або ветеранські хаби, центри) у процесі реінтеграції ветеранів та ветеранок, а також членів їхніх родин, у цивільне життя.

Ветеранські простори – це не просто організації, а спільноти. Вони надають ветеранам право власності на процес своєї реінтеграції та дозволяють їм керувати змінами у своєму житті.

Вони сприяють переходу від моделі «пацієнта, якого лікують» до моделі «активного громадянина, що творить», перетворюючи військовий досвід на соціальний капітал. Це життєво необхідно для стійкої та успішної реінтеграції всього ветеранського контингенту України.

У листопаді 2024 року під час представлення Плану стійкості України у Верховній Раді Президент Володимир Зеленський виокремив розділ, умовно названий «Політика героїв». У межах цього розділу було визначено п'ять основоположних напрямів ветеранської політики, серед яких: розвиток реабілітаційних можливостей, розширення мережі ветеранських просторів, запуск інституту фахівців із супроводу ветеранів, забезпечення додаткових освітніх можливостей для цієї категорії осіб, а також впровадження програм економічної і соціальної підтримки та житлових ініціатив.

Для реалізації цих стратегічних цілей в Україні вже запроваджено низку інструментів ветеранської політики. Зокрема, активно працюють фахівці із супроводу ветеранів і демобілізованих осіб, функціонують ветеранські простори, впроваджується ветеранський адаптивний спорт, реалізуються проєкти з надання психологічної підтримки. Також відбувається диджиталізація управлінських процедур та спрощення доступу до базових послуг для ветеранів. Успішно апробовано комплексні програми реабілітації, адаптації та інтеграції ветеранів у соціум.

Особливої уваги заслуговує той факт, що першим ветеранським простором в Україні став Львівський центр надання послуг учасникам бойових дій, заснований ще у лютому 2016 року.

Стійка та успішна реінтеграція ветеранського контингенту вимагає комплексного підходу, що поєднує

законодавче забезпечення, стратегічне планування, надання цільової інформаційної та соціальної підтримки через механізм кейс-менеджменту на рівні громад, а також розвиток ветеранських спільнот як каталізаторів самостійної адаптації та активної участі в житті суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» : [прийнято Верхов. Радою УРСР 22 жовт. 1993 р. № 3551-ХІІ]. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 426.
2. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада. 2024 р. № 1209-р.
3. «Політика героїв» увійшла до Плану стійкості України, який презентував Президент Володимир Зеленський. *Міністерство у справах ветеранів України*. 19 листоп. 2024 р. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/politika-geroiv-uviyshla-do-planu-stiykosti-ukraini-yakiy-prezentuvav-prezident-volodimir-zelenskiy>.

Вікторія ЗІМИЧ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Науковий керівник: д. пед.н., доцент **ЦЮПРИК А.Я.**

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ, ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Соціальний супровід людей, які постраждали внаслідок війни, поступово перетворився на одну з найважливіших сфер соціальної політики в Україні. Масштаб подій, що торкнулися цивільних і військових, змінив уявлення суспільства про безпеку, стабільність та межі людської стійкості.

В умовах, коли мільйони громадян втратили домівки, роботу, соціальні зв'язки або фізичне здоров'я, допомога фахівців стала тим механізмом, який допомагає повертати людям відчуття реальності та контроль над власним життям. Без системної підтримки багато людей залишилися б наодинці зі своєю травмою, а процес адаптації до нових умов затягнувся б на невизначений час. Російська агресія проти України та розпочата у лютому 2022 року повномасштабна війна має значні наслідки для українського населення [2].

Люди, що пережили окупацію, втрату близьких, евакуації під обстрілами чи поранення, звертаються по допомогу у стані виснаження та розгубленості. Багато хто не знає, з чого почати відновлення, адже доводиться знову вибудовувати побут, відновлювати документи, шукати роботу, влаштовувати дитину до школи або садка. У таких ситуаціях соціальний супровід стає містком між людиною та інституціями, які забезпечують базові гарантії. Саме він організовує послідовність дій, дає розуміння можливостей, пояснює порядок отримання допомоги та бере частину відповідальності на себе, зменшуючи навантаження на людину, що пережила травматичні події.

Потреби постраждалих розрізняються залежно від життєвих обставин. Ветерани часто зіштовхуються з необхідністю тривалого лікування, подолання больових синдромів внаслідок отриманих травм на війні, пошуку роботи. Деякі з них відчують втрату життєвих орієнтирів, адже повернення до мирного життя вимагає перебудови моделей поведінки, що формувалися на фронті. Соціальний працівник супроводжує людину в цьому процесі, допомагаючи знайти шлях до адаптації, а також підтримує контакти з сім'єю ветерана, адже зміни стосуються й близьких військовослужбовця також.

Внутрішньо переміщені особи, натомість, відчують постійний тиск невизначеності. В більшості випадках вони назавжди залишили місця, які вважали домом, тому адаптація

до нової громади може тривати довше, ніж очікувалося. Частина таких людей стикається з недовірою, інколи з побутовими конфліктами або труднощами на ринку праці. Соціальний супровід допомагає їм знайти житло, зорієнтуватися в місцевих службах, налагодити комунікацію з новим середовищем. Поступове відновлення відбувається через участь у громадських заходах, консультаціях, навчальних програмах. Фахівці прагнуть створити умови, за яких переселенці стають повноцінною частиною нової спільноти.

Окремої уваги потребують сім'ї загиблих військових і цивільних, а також осіб, у яких рідні пропали безвісти. Такі люди нерідко замикаються в собі, відмовляються від звернення по допомогу або відкладають оформлення документів через складний емоційний стан.

Соціальний працівник у таких випадках намагається знайти спосіб підтримати родину, забезпечити юридичний супровід, допомогти з оформленням виплат, пояснити їхні права. Значна частина роботи пов'язана з уважним ставленням до переживань людини. Кожен випадок унікальний, тому універсального алгоритму немає. Основний принцип – поступове повернення до звичних соціальних ролей без тиску й поспіху [2].

Психологічний компонент соціального супроводу стає одним із ключових на сучасному етапі. Люди переживають страх, гнів, провину, апатію, втому, і ці емоції впливають на їхню поведінку. Будь-які бюрократичні процедури, які в мирні часи здавалися простими, тепер сприймаються як щось складне і майже непосильне. У багатьох людей знижується увага, зникає віра в майбутнє, виникає відчуття безсилля. Фахівці мають працювати з такими реакціями обережно, залучаючи психологів, які можуть надати додаткову підтримку. У центрі уваги має бути відновлення базового відчуття безпеки, що є фундаментом для подальших змін.

Діти, які стали свідками руйнувань або втратили батьків, реагують на події по-своєму. Це обов'язково

потрібно враховувати. Вони можуть мовчати, уникати розмов, або навпаки надто емоційно реагувати на дрібниці. Дитині необхідний стабільний дорослий поруч, який допоможе їй опанувати природні страхи та повернути відчуття передбачуваності.

У багатьох громадах виникла потреба у мультидисциплінарних командах. Саме такий формат роботи допомагає врахувати фізичні, психологічні, побутові та правові потреби людини одночасно. Соціальні працівники працюють разом із лікарями, юристами, фахівцями з працевлаштування, волонтерами та представниками громадських організацій. Координація дій дозволяє уникнути дублювання функцій і забезпечити людей підтримкою в різних напрямках. Громади, які впровадили цей підхід, демонструють вищий рівень адаптації постраждалих і швидше повертаються до стабільного життя [1, с. 87].

Соціальний супровід осіб, які постраждали внаслідок війни, не може бути короткостроковим. Війна залишає наслідки, які проявлятимуться роками. Багатьом людям необхідна тривала підтримка у сфері працевлаштування, житлових питань, освіти дітей, медичної реабілітації. Важливо будувати систему, яка допоможе попереджати кризові ситуації в майбутньому. Тривалі програми дають змогу постраждалим відновити здатність приймати рішення, формувати плани, взаємодіяти з іншими людьми й брати участь у житті громади.

Таким чином, соціальний супровід поступово стає цілісною системою підтримки, що охоплює різні сфери життя людини. Він допомагає комплексно подолати наслідки травматичних подій, відновити втрачені соціальні зв'язки та повернути можливість самостійно впливати на власну життєву ситуацію. Завдяки такій підтримці люди, які постраждали через війну, отримують шанс стабілізувати свій стан, знайти нову опору для подальшого розвитку. Для українського суспільства це має особливе значення, адже

рівень адаптації постраждалих прямо впливає на здатність громад зберігати цілісність і відновлюватися після руйнувань. Соціальний супровід у цьому процесі стає одним із тих чинників, що формують стійкість держави та сприяють її відновленню на людському, економічному й інституційному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михайлишин Г., Довга М. Соціальний супровід сімей з дітьми, які постраждали в період воєнного стану на території України. *Viae Educationis*. 2022. №. С. 85–94.
2. Ломакін Г. Система соціально-психологічного супроводу людей, що зазнали наслідків травм війни. *Psychosomatic Medicine and General Practice*. 2024. № 9.2. URL: <https://dev-ojs.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/508> (дата звернення: 11.12.2025).

Поліна ЗІНЧЕНКО

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор філософії **СНЯТКОВА Т.М.**

ВТОРИННА ТРАВМАТИЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У РОБОТІ З ВІЙСЬКОВИМИ

У сучасних умовах зростає роль соціальних працівників та інших фахівців допоміжних професій, діяльність яких спрямована на надання психосоціальної підтримки особам, що пережили травматичні події. Особливого значення ця професійна діяльність набуває в контексті збройних конфліктів, коли зростає кількість військовослужбовців і членів їхніх сімей, які потребують комплексної допомоги. Постійна взаємодія з травматичними переживаннями клієнтів, їхніми спогадами, емоційним болем і втратами створює суттєве психоемоційне

навантаження для самих фахівців. Соціальні працівники, виступаючи ключовою ланкою в системі реінтеграції та допомоги, регулярно піддаються впливу травматичних наративів і переживань своїх клієнтів. У процесі такої професійної взаємодії вони можуть не лише надавати підтримку, а й самі зазнавати негативних психологічних наслідків, зокрема вторинної (вікарної) травматизації.

Вторинна (вікарна) травматизація – це психологічний феномен, за якого людина зазнає травматичних переживань не безпосередньо, а опосередковано через контакт із травматичним досвідом інших осіб [3, с. 145].

Вона виникає внаслідок:

- тривалого слухання розповідей про травматичні події (бойові дії, поранення, полон, втрати);
- емоційного залучення та емпатії до постраждалих;
- професійної діяльності у сферах допомоги (соціальна робота, психологія, медицина, волонтерство).

Основні прояви вторинної травматизації можуть виявлятися на різних рівнях:

- на емоційному рівні: як виснаження, тривога, пригніченість; емоційне «оніміння» або дратівливість;
- на когнітивному рівні: як нав'язливі образи почутого, песимізм, втрата віри у безпеку та справедливість;
- на фізіологічному рівні: як порушення сну, головний біль, соматичні скарги;
- на духовному рівні: втрата надії, життєвих цілей і перспективи, почуття ізольованості від інших і від світу загалом;
- на професійному рівні: як цинізм (зниження емпатії), емоційне вигорання.

Вторинна травматизація часто має прихований характер і може залишатися недіагностованою, поступово переходячи у синдром емоційного вигорання або інші психоемоційні порушення. Згідно з сучасними дослідженнями, вторинна травматизація є прямим каталізатором професійного

вигорання, оскільки наслідки негативно позначаються не лише на психологічному благополуччі фахівців, а й на якості надання соціальних послуг, професійній мотивації та стійкості системи соціальної допомоги загалом. Професійне вигорання соціальних працівників призводить до зниження емпатії, цинізму, помилок у роботі та, як наслідок, до уповільнення або неефективності процесу відновлення ветеранів, військовослужбовців та членів їх сімей.

Вікарна травматизація розглядається як процес негативних змін у психологічному функціонуванні фахівця, що формується внаслідок тривалої емпатійної взаємодії з особами, які пережили травматичні події, їхніми наративами та особливостями міжособистісних стосунків, поєднаної з професійною відповідальністю за надання допомоги. Інтерпретація та емоційне переживання травматичних історій клієнтів можуть призводити до трансформації базових переконань психолога щодо справедливості та керованості світу, а також спричиняти відчуття безнадії, песимізму та професійного цинізму [2, с. 43].

Професійне вигорання є багатовимірним феноменом, для якого відсутнє єдине загальноприйняте визначення, що зумовлено різноманітням теоретичних підходів. У вузькому розумінні його розглядають як стан емоційного виснаження, спричинений тривалим впливом професійних стресогенних чинників. [8, с. 111–112].

Вторинна травматизація та професійне вигорання є неминучим професійними ризиками для соціальних працівників, які надають допомогу військовослужбовцям, що пережили бойову травму.

Профілактика емоційного вигорання соціальних працівників у роботі з військовими має носити системний характер і поєднувати індивідуальні, професійні та організаційні заходи.

Індивідуальні заходи це – розвиток навичок саморегуляції (усвідомлення власного емоційного стану, управління стресом);

дотримання балансу між роботою та особистим життям; формування навичок емоційного дистанціювання без втрати професійної емпатії; своєчасне звернення по психологічну допомогу. Індивідуальні заходи допомагають знизити емоційне виснаження, але не є достатніми самі по собі, якщо професійне середовище залишається стресогенним.

Професійні заходи включають – регулярну супервізію, де фахівець може безпечно обговорити складні випадки; інтервізійні групи та підтримку колег; підвищення кваліфікації з тем травми, ПТСР, кризової допомоги військовим; чітке визначення професійних ролей і меж відповідальності. Цей рівень дозволяє зменшити ризик вторинної травматизації, запобігти професійній ізоляції та підтримувати відчуття професійної компетентності. Клінічна супервізія, є головним інструментом підтримки соціальних працівників. Вона слугує не лише для покращення професійних навичок, але й для емоційного контейнування та профілактики вторинної травматизації. Регулярне та конференційне обговорення складних випадків у супервізійному форматі дозволяє соціальну працівнику опрацювати власні реакції контрперенесення та уникнути інтерналізації травми клієнта [4]. Обов'язкова професійна підготовка має включати тренінги з психогігієни, вони мають бути спрямованні на оволодіння різними техніками, до прикладу техніка «Усвідомленість», яка допомагає заземлитись після контакту з травмою і чітко розмежувати власні переживання від переживань клієнта та багато інших технік [5, с. 1–2].

Організаційні заходи передбачають – раціональний розподіл робочого навантаження; забезпечення доступу до супервізії та психологічної підтримки; формування підтримувальної корпоративної культури; визнання значущості роботи соціальних працівників; впровадження політик з охорони психічного здоров'я персоналу. Без організаційної підтримки навіть високий рівень особистої стійкості не здатен повністю компенсувати хронічний професійний стрес.

Організації, що працюють з військовими зобов'язані впроваджувати заходи контролю за травматичним навантаженням. Чітко визначене меж обов'язків, реалістичні графіки роботи та забезпечення можливості для «перемикання» між складними клієнтами є прямим управлінськими інструментами протидії професійному вигоранню.[1, с. 62]

Ткаченко О.П. наголошує, що в контексті роботи з військовими супервізія допомагає фахівцям встановити реалістичні межі та запобігти відчуттю професійної безпорадності [6, с. 90–91].

Профілактика емоційного вигорання соціальних працівників у роботі з військовими має носити системний характер і поєднувати індивідуальні, професійні та організаційні заходи. Це означає безперервність проведення заходів, багаторівневість – із залученням самого фахівця, професійної спільноти та організації; інтегрованість у щоденну професійну діяльність. У роботі з військовими це особливо важливо через постійний контакт із бойовими травмами, втратами та високим рівнем емоційної напруги.

Соціальні працівники в своїй роботі повинні бути навчені розпізнавати ранні ознаки вторинної травматизації, щоб своєчасно звертатися за допомогою. Особливо, після складних або кризових сесій необхідний структурований дебрифінг, який дозволяє провести швидку емоційну розрядку та запобігти фіксації травматичного матеріалу [7, с.71].

Отже, ефективна профілактика емоційного вигорання соціальних працівників у роботі з військовими можлива лише за умови комплексного підходу. Такий підхід дозволяє не лише зменшити негативні наслідки вторинної травматизації, а й забезпечити стале професійне функціонування фахівців у складних умовах воєнного часу і гарантує збереження кадрового потенціала та високу якість соціально – психологічної допомоги ветеранам та їхнім сім'ям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриськів Л. Професійне вигорання соціальних працівників в умовах війни: теоретичний аналіз та емпіричні дослідження *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. Т. 1, № 2. С. 55–68.
2. Мелоян А.Е., Лікарчук Є.В. Взаємозв'язок вікарної травми та депресії у психологів, які працюють в умовах воєнних конфліктів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Організаційна психологія. 2024. Вип. 2. С. 41–48.
3. Мелоян А.Е., Лікарчук Е.В. Особливості прояву вікарної травми та посттравматичного стресового розладу у психологів, які працюють в умовах військових конфліктів. *Габітус: наук. журнал*. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Одеса. Видавничий дім «Гельветика», Вип. 47. 2023. С.143–147.
4. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 04.06.2025 № 923 «Про затвердження програм психосоціальної підтримки». Київ : МОЗ України, 2025. 3 с.
5. Основи психологічної та соціальної реабілітації військовослужбовців та постраждалих унаслідок війни : навч. посіб. за заг. ред. ХНМУ. Харків : ХНМУ, 2024. С. 1–2.
6. Ткаченко О.П. Супервізія як інструмент профілактики професійного вигорання соціальних працівників, які надають допомогу військовослужбовцям. *Український науковий журнал «Освіта і суспільство»*. 2023. Т. 4, № 1. С. 87–95.
7. Чернова В.К. Вторинна травматизація фахівців у контексті воєнних дій. *Перспективи та інновації науки*. 2024. С. 71.
8. Якимчук О.П. Психологічні особливості професійного вигорання особистості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ. 2021. Випуск 16 (61). С. 110–119.

Емілія КОСТИШИН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

**ЕЛЕКТРОННІ СЕРВІСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ У СЕКТОРІ
БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ**

Цифровізація соціальних послуг – це процес впровадження цифрових технологій для підвищення доступності, ефективності та якості соціальних послуг. Вона передбачає автоматизацію процесів, електронний документообіг, використання онлайн-платформ та мобільних застосунків для взаємодії громадян із державними та муніципальними установами. Цифровізація має значний позитивний вплив на доступність і якість соціальних послуг, зокрема для вразливих груп населення. Онлайн-доступ до сервісів сприяє оперативному реагуванню на потреби громадян, що особливо важливо в умовах надзвичайних ситуацій, як-от війна або масові переміщення населення.

Станом на 1 вересня 2025 року в Україні статус учасника бойових дій отримали понад 1,3 млн громадян. Більшість – після 2022 року, з них 1 326 552 осіб були внесені в Єдиний державний реєстр ветеранів війни як учасники бойових дій. До 2022 року цей статус отримали 556 467 осіб. У 2022 році, після початку повномасштабного вторгнення росії до України, статус УБД було надано 12 871 особі. У 2023 році його отримали 324 018 осіб, у 2024 році – 267 263 особи, а за дев'ять місяців 2025 року – 165 933 особи [1]. Слід зазначити, що на сьогодні у Реєстр вносять інформацію про осіб зі статусом УБД на підставі даних, які були надані відповідними комісіями, утвореними в Міноборони, МВС, Мін'юсті, Нацполіції, Нацгвардії, СБУ, в розвідувальних органах, адміністраціях Держприкордонслужби, Держспецв'язку, Держспецтрансслужби, Управлінні державної охорони, Державній службі з надзвичайних ситуацій, ДБР, НАБУ.

Таким чином, в Україні спостерігається стрімке зростання чисельності ветеранів війни. У післявоєнний період прогнозується, що загальна кількість ветеранів разом із членами їхніх сімей може сягнути 5–6 мільйонів осіб. Відповідно, цифровізації соціального захисту ветеранів є логічною відповіддю на сучасні соціальні, безпекові та управлінські виклики, зумовлені війною, масштабом ветеранської спільноти та обмеженими ресурсами держави.

По-перше, цифровізація підвищує доступність соціальних послуг для ветеранів. Багато ветеранів проживають у віддалених громадах, мають інвалідність або психологічні травми, що ускладнює особисте звернення до установ соціального захисту. Електронні сервіси (онлайн-кабінети, мобільні застосунки, дистанційні консультації) забезпечують можливість отримання послуг незалежно від місця проживання, фізичного стану чи часу звернення.

По-друге, цифрові інструменти сприяють оперативності та безперервності надання допомоги. Автоматизація процесів призначення пільг, виплат, реабілітаційних та медичних послуг скорочує строки розгляду заяв, мінімізує бюрократичні процедури та зменшує ризики затримок у наданні життєво необхідної підтримки ветеранам та їхнім сім'ям.

По-третє, цифровізація знижує корупційні ризики та підвищує прозорість системи соціального захисту. Електронний документообіг, реєстри ветеранів та автоматизований контроль за рухом коштів обмежують суб'єктивний вплив посадових осіб, забезпечують чітку фіксацію рішень і сприяють підвищенню довіри ветеранів до державних інституцій.

По-четверте, цифрові сервіси дозволяють впроваджувати індивідуалізований підхід до соціального захисту ветеранів. На основі електронних профілів і міжвідомчого обміну даними можливо комплексно оцінювати потреби ветерана (медичні, соціальні, психологічні, професійні) та формувати

персоналізовані маршрути підтримки, зокрема в межах кейс-менеджменту.

По-п'яте, цифровізація є необхідною умовою ефективної реалізації державної ветеранської політики в умовах децентралізації. Вона забезпечує координацію дій між центральними органами влади, органами місцевого самоврядування, закладами охорони здоров'я та громадськими організаціями, що дозволяє уникати дублювання послуг і підвищує ефективність використання бюджетних коштів.

По-шосте, впровадження цифрових рішень відповідає європейським стандартам соціального захисту та концепції сервісної держави. Цифровізація орієнтує систему соціального захисту ветеранів на потреби отримувача послуг, сприяє соціальній інтеграції ветеранів та їх професійній адаптації до цивільного життя.

Цифровізація соціальної сфери в Україні демонструє відчутні результати. На сьогодні вже зроблено чимало успішних кроків щодо впровадження цифрових технологій у реалізації ветеранської політики. Так одним із вагомих результатів діяльності Міністерства у справах ветеранів стало формування *Єдиного державного реєстру ветеранів війни (ЄДРВВ)*, створеного за підтримки Ради міжнародних наукових досліджень (IREX). Реєстр акумулює дані про всіх осіб, які мають статус ветерана війни, а також про членів сімей загиблих Захисників і Захисниць. Функціонування цієї цифрової бази забезпечує цілісність інформації, унеможливорює зловживання та маніпуляції з даними, а також передбачає обмін відомостями з Державним реєстром актів цивільного стану громадян, що підвищує сумісність і узгодженість адміністративних процесів.

Цифровізація облікових процедур Мінветеранів дала змогу сформувати єдиний інформаційний простір, забезпечити зручний доступ до даних і послуг через портал *e-veteran.gov.ua*, суттєво знизити корупційні ризики та

оптимізувати управлінські процеси шляхом скорочення паперового документообігу, витрат часу й ручної праці.

Ключовим цифровим інструментом у цій сфері є платформа «е-Ветеран», призначена для впорядкування та спрощення доступу ветеранів до системи соціальних гарантій. Її функціональні можливості охоплюють: персональний електронний кабінет ветерана з даними про статус, документи та історію звернень; онлайн-подання заяв на отримання пільг, компенсацій, санаторно-курортного лікування й реабілітаційних програм; відстеження етапів розгляду заяв і отримання послуг у режимі реального часу; інтеграцію з державними реєстрами (Мінсоцполітики, МОЗ, Міноборони), що мінімізує потребу в паперових довідках; автоматизоване підтвердження статусу ветерана на основі захищених даних сектору безпеки й оборони.

Подальший розвиток платформи передбачає впровадження модулів «електронна реабілітація», «електронний супровід», а також сервісів чат-підтримки з боку ветеранських консультантів.

Цифровий простір *Veteran PRO*, інтегрований у розділ «Послуги» застосунку «Дія», об'єднує основні державні сервіси для ветеранів і ветеранок. Він охоплює напрями охорони здоров'я та відновлення (лікування, протезування, стоматологічна й психологічна допомога, реабілітація), соціального захисту та фінансової підтримки (виплати, соціальні послуги, пенсійне забезпечення, адаптація), житлового забезпечення й інфраструктури, транспортних і комунальних пільг, оформлення документів і статусів, освіти та працевлаштування, податкових і адміністративних пільг, ветеранського спорту, а також грантових програм і підтримки підприємництва. Кожен тематичний блок містить опис послуг, покрокові інструкції щодо їх отримання та відповідні посилання.

Платформа *Veteran PRO* також виконує функції пошуку та оцінювання фахівців супроводу ветеранів, доступу до програм «еОселя» та «еВідновлення», встановлення статусу

особи з інвалідністю внаслідок війни, подання заяв на субсидії та участі у ветеранських спортивних ініціативах.

Для військовослужбовців, які повернулися з полону, передбачено окремі цифрові сервіси підтримки через застосунок *Армія+* (подання рапортів, отримання довідок), а також спеціалізовані платформи й гарячі лінії психологічної та правової допомоги, діяльність яких координується громадськими організаціями, зокрема *Veteran Hub*. Основна мета цих рішень полягає в спрощенні взаємодії з державними інституціями та комплексній підтримці процесу відновлення.

Функціонують також інформаційні ресурси Міністерства оборони України, зокрема «*Ветеранська правда*» та «*Правовий навігатор*», які забезпечують доступ до актуальної інформації, можливість подання заяв щодо набуття статусу, проходження реабілітації та отримання пільг.

Активно розвиваються мобільні застосунки Мінветеранів, орієнтовані на оперативний доступ до довідкової й консультативної інформації. Серед пріоритетних напрямів їх удосконалення – інтерактивні мапи послуг (ЦНАПи, реабілітаційні заклади, психологічні служби, ветеранські простори), push-сповіщення про нові програми та можливості, використання електронних талонів і QR-кодів, онлайн-запис на консультації, а також доступ до навчальних і просвітницьких матеріалів. Окрема увага приділяється адаптації сервісів для осіб з інвалідністю шляхом спрощення навігації, збільшення шрифту та впровадження голосового озвучення.

Дистанційні консультаційні платформи та онлайн-майданчики забезпечують віддалену взаємодію ветеранів із соціальними працівниками, психологами, юристами, консультантами з працевлаштування та представниками ветеранських служб громад у форматі відео консультацій, чатів, телефонних гарячих ліній і груп підтримки. Це особливо важливо для осіб, які проживають у віддалених громадах, проходять лікування або мають обмежену мобільність. Перспективним напрямом є створення єдиного

консультаційного хабу, який би об'єднав державні й недержавні ресурси та забезпечував надання комплексної допомоги без потреби багаторазового перенаправлення.

Запровадження онлайн-кабінетів отримувачів соціальних послуг забезпечує персоніфіковану взаємодію між ветераном і системою соціального захисту. Вони надають можливість перегляду переліку доступних пільг і прав, подання електронних заяв, отримання рішень органів соцзахисту, завантаження електронних документів (зокрема довідок ВЛК, посвідчень УБД), формування індивідуальних реабілітаційних маршрутів та ведення щоденника відновлення після поранень або участі в реабілітаційних програмах. Такі кабінети інтегруються з сервісами МОЗ, «Дія», центрів зайнятості, а в перспективі – з реабілітаційними установами та ветеранськими центрами.

Отже, процес впровадження цифровізації соціальних послуг в Україні засвідчив наявність як значного потенціалу розвитку, так і суттєвих бар'єрів на цьому шляху. Ефективна цифровізація соціальної сфери потребує системного підходу, взаємодії між органами влади, високого рівня цифрової грамотності населення та довіри до державних онлайн-сервісів. Поки що у вітчизняному контексті ключовими проблемами залишаються цифрова нерівність, нестабільність платформ, низький рівень цифрової компетентності ветеранів, а також загрози кібербезпеці. Разом з тим, цифровізація соціального захисту ветеранів є стратегічно обґрунтованим напрямом державної політики, що забезпечує доступність, ефективність, прозорість і клієнтоорієнтованість соціальних послуг в умовах сучасних викликів та післявоєнного відновлення України.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Україні кількість учасників бойових дій зросла до понад 1,3 млн. *Юридична газета*. 09 жовтня 2025. URL: <https://surl.li/ymnsns>.

Микола ОЗЕРОВ

Херсонський державний університет

Науковий керівник: к. пед.н., доцент **ШВЕЦЬ Т.М.**

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сьогодні питання соціальної роботи з ветеранами війни набуло в Україні особливої актуальності у зв'язку з тривалою збройною агресією та зростанням кількості осіб, які потребують комплексної соціальної, психологічної та правової підтримки. Ветерани війни є однією з найбільш уразливих і водночас соціально значущих груп населення, а ефективність роботи з ними безпосередньо залежить від чіткості організаційно-правових механізмів державної політики.

Сучасні виклики, спричинені повномасштабною війною Російської Федерації проти України, зумовили значне зростання чисельності ветеранів війни, учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їхніх сімей. Ветеранська спільнота стає однією з ключових соціальних груп, інтеграція якої у суспільство потребує системної державної та муніципальної підтримки. З огляду на це організаційно-правові умови соціальної роботи з ветеранами набувають особливої ваги.

На сьогоднішній день в Україні створено низку нормативно-правових актів, що регламентують соціальну роботу з ветеранами війни (законодавча база, урядові програми, місцеві ініціативи), водночас практика їхньої реалізації засвідчує наявність суттєвих проблем: недостатня координація між органами влади, обмежені ресурси місцевого самоврядування, недосконалість механізмів міжвідомчої взаємодії, а також відсутність комплексних моделей підтримки ветеранів і членів їхніх родин у громадах. Нормативно-правову основу соціальної роботи з ветеранами

в Україні становлять Конституція України, Закони України: «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (2015) [2], «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» (1991) [5], «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни» (2004) [4], Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення» (2014) [3], підзаконні акти [6] у сфері соціальних послуг, зайнятості населення, охорони здоров'я, освіти, а також державні програми й цільові стратегії. Особливе значення має створення Міністерства у справах ветеранів України, що стало важливим кроком у формуванні цілісної ветеранської політики.

Організаційно-правові засади соціальної роботи з ветеранами війни в Україні становлять сукупність законодавчих норм, інституційних механізмів і моделей взаємодії суб'єктів соціальної політики, спрямованих на реалізацію прав, соціальний захист та реінтеграцію ветеранів у мирне життя. Теоретичний аналіз організаційно-правових засад соціальної роботи з ветеранами війни дозволяє розглядати цю діяльність як систему взаємопов'язаних норм, інституцій та практик, спрямованих на забезпечення соціальних прав ветеранів, їхню реінтеграцію в цивільне життя та відновлення якості життя.

Організаційні засади соціальної роботи з ветеранами передбачають діяльність багаторівневої системи суб'єктів: центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, центрів надання соціальних послуг, медичних та реабілітаційних закладів, служби зайнятості, закладів освіти, громадських і ветеранських організацій. У сучасних умовах особливої ваги набуває міжвідомча

взаємодія, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до задоволення потреб ветеранів.

У теоретичному вимірі соціальна робота з ветеранами війни базується на принципах гуманізму, соціальної справедливості, адресності, комплексності, добровільності, недискримінації та поваги до гідності особистості. Важливим є перехід від суто пільгової моделі до моделі активної соціальної інтеграції, яка передбачає підтримку ветеранів у працевлаштуванні, професійній перекваліфікації, розвитку підприємницької діяльності, соціальній адаптації та участі у житті громади.

Окрему увагу в теорії соціальної роботи приділяють ролі фахівця із супроводу ветеранів, який виступає координатором між різними службами та допомагає ветерану орієнтуватися в системі соціальних і адміністративних послуг. Такий підхід відповідає сучасним європейським практикам кейс-менеджменту та персоналізованої соціальної допомоги [1].

В умовах війни та післявоєнного відновлення важливим теоретичним аспектом є інтеграція психосоціальних технологій у систему соціальної роботи з ветеранами [7]. Йдеться про поєднання соціального супроводу з психологічною підтримкою, кризовим втручанням, реабілітаційними програмами та роботою з родинами ветеранів.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень щодо організаційно-правових засад соціальної роботи з ветеранами війни в Україні вбачаємо у теоретичному обґрунтуванні моделей міжвідомчої взаємодії у системі соціальної роботи з ветеранами війни, дослідження ефективності діяльності фахівця із супроводу ветеранів у контексті кейс-менеджменту, аналізі психосоціальних технологій підтримки ветеранів та їх інтеграції в систему соціальних послуг, вивченні міжнародного досвіду організаційно-правового забезпечення соціальної роботи з ветеранами та можливостей його адаптації в Україні, розробленні теоретичних засад соціальної роботи з родинами

ветеранів як складової ветеранської політики держави, обґрунтуванні критеріїв та індикаторів оцінювання ефективності державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни.

Підсумовуючи, слід зазначити, що ефективність соціальної роботи з ветеранами війни в Україні значною мірою залежить від удосконалення організаційно-правових засад, розвитку міжвідомчої координації, професійної підготовки кадрів та впровадження сучасних моделей соціального супроводу. Теоретичне осмислення цих процесів є важливою передумовою для подальшого вдосконалення практики соціальної роботи та формування сталої системи підтримки ветеранів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дуля А.В. (2023). Соціальна підтримка недержавними організаціями сімей учасників антитерористичної операції: Дис. ... доктора філософії, спец. 231 Соціальна робота. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45931/> (дата звернення: 12.12.2025).
2. Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо статусу осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» : Закон України від 07.04.2015 р. № 291-VIII. Офіційний вісник України. 2015. № 37. 45 с.
3. Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 413. Дата оновлення: 29.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF> (дата звернення: 18.03.2020).

4. Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни : Закон України від 16.03.2004 р. № 1603-IV / Відомості Верховної Ради України. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1603-15#Text> (дата звернення: 10.12.2025). (Закони України).
5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей : Закон України від 20.12.1991р. № 2011-XII / Відомості Верховної Ради України. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 10.12.2025).
6. Цирфа Г.О. (2019). Нові законодавчі категорії та нові можливості для вдосконалення системи соціального захисту осіб із статусом ветеранів війни. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*, (4 (44)), 150–155.
7. Stoliaryk O., Semigina T. Coming back from war: psychosocial support for veterans and their family members. *Social Work and Education*. 2023. 10 (1). P/ 63–77. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.6>.

Дар'я РЕШЕТЧЕНКО

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор філософії **СНЯТКОВА Т.М**

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОСОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ З ПОЛОНУ

В період збройної агресії Росії проти України в житті кожної людини додалося набагато більше нових переживань, звичок, які впливають на стан особи та на її поведінку. Повернення з полону є надзвичайно складним етапом у житті людини, що супроводжується глибокими психологічними, соціальними та фізичними наслідками. Для України, яка

перебуває в умовах тривалої збройної агресії, питання психосоціального супроводу осіб, звільнених з полону, набуває особливої актуальності. Комплексна та своєчасна підтримка таких осіб є ключовою умовою їхньої успішної реінтеграції в суспільство, відновлення психічного здоров'я та якості життя.

Особи, звільнені з полону, належать до групи підвищеного ризику розвитку тяжких психічних і психосоціальних наслідків. Нажаль, після повернення приблизно 30-88% ветеранів, що повернулися з полону мають ПТСР. 37-54% – ознаки депресії (вищі показники спостерігаються у тих осіб, які вживають алкоголь). Приблизно 29% звільнених з полону визнали необхідність психотерапії [1, с. 69]. Саме у зв'язку з цим тема психосоціального супроводу осіб є дуже важливою та актуальною в умовах сьогодення.

Психосоціальний супровід поєднує в собі тривалу, цілеспрямовану соціальну підтримку та індивідуалізовану психологічну допомогу. Це ключовий ресурс для збереження цілісності особистості та відновлення ментального здоров'я, який допомагає долати психологічні реакції, які можуть виникнути у особи після повернення з полону. Відсутність або ж некоректність такого супроводу ускладнює повернення особистості до мирного життя, гальмує професійну переорієнтацію та знижує рівень як економічного, так і суб'єктивного добробуту [3, с. 10].

Отже, окремою категорією військовослужбовців – учасників бойових дій – є ті, хто пережив полон, зазнав важких фізичних ушкоджень або отримав інвалідність. Після повернення з полону людина часто стикається з труднощами у відновленні соціальних зв'язків, ролей і статусу. Можливі проблеми у спілкуванні з родиною, відчуття відчуження, нерозуміння з боку оточення, а також складнощі з працевлаштуванням чи поверненням до навчання. Соціальна ізоляція та стигматизація можуть посилювати психологічні

проблеми та уповільнювати процес адаптації. У військовополонених, які повернулися з полону є декілька поширених психологічних реакцій, а саме:

1. Повторне переживання травми
2. Уникнення та емоційна загальмованість
3. Перезбудження, що проявляється в проблемах зі сном, дратівливістю чи спалахами гніву
4. Поява симптомів депресії
5. Порушення самооцінки та обмежена перспектива
6. Дисоціація (порушення зв'язності психічних процесів), деперсоналізація (зміна самосвідомості, з характерним відчуттям втрати свого Я і болісним переживанням від сутності емоційного залучення у ставленні до близьких, до роботи тощо) та нетипова поведінка [4, с. 88-94]
7. Соматичні симптоми
8. Сексуальні розлади
9. Психоз, що має прояви в нав'язливих ідеях, сенсорних галюцинаціях, ілюзії або спотворене сприйняття
10. Зловживання алкоголем та наркотиками
11. Нейропсихологічних розладах [2, с. 71–73].

Зі сторони специфічної інформації про факти катувань у полоні та про ті психологічні та фізичні травми, від яких страждають та страждали люди, що їх переживають або ж вже пережили, зі спустошеним відчуттям безпорадності, психолог – консультант, який працює саме з такою категорією клієнтів, повинен добре орієнтуватися за Стамбульським протоколом. Крім того, спеціаліст має володіти відповідною професійною підготовкою та пройти навчання, яке розкрис специфіку роботи з особами, які мають травми завдані перебуванням у полоні. Для кращого розуміння психолог має бути обізнаний з умовами утримання у в'язницях/ізоляторах та методами катувань, у тих місцях, де військовополонений перебував. Головним аспектом в індивідуальній психотерапевтичній роботі з людиною, яка пережила полон, а також із членами

родини здійснюється виключно за їх власного бажання. Тривалість роботи може різнитися: у практиці вона коливається від одного місяця до двох років [2, с. 68–69].

В Україні існує нормативно визначений порядок реінтеграції осіб після полону, що включає комплекс заходів із соціальної, медичної та психологічної підтримки.

До соціального супроводу належать:

- оформлення статусу «особа, яка перебувала в полоні»;
- допомога у відновленні документів, побутових питань, пошуку житла;
- надання соціальних та психологічних послуг;
- консультації щодо професійної адаптації.

Ефективний психосоціальний супровід має базуватися на кількох ключових принципах:

- індивідуальний підхід: кожна людина має унікальний досвід перебування у полоні та різну реакцію на травму;
- травмо-інформованість: фахівці повинні розуміти вплив травми на психіку й поведінку;
- комплексність підтримки: поєднання психологічної, соціальної, медичної та правової допомоги;
- включення сім'ї та громади: оскільки реабілітація виходить за межі індивіда і включає відновлення соціальних зв'язків [5].

Психосоціальна підтримка включає в себе 5 основних кроків:

Крок 1 полягає в психологічних викликах та наслідках для військових, що пройшли полон. Найголовнішим в цьому є розпізнання/зауваження, тобто показ людині того, що вона важлива і має свою роль в цьому житті.

Крок 2 полягає в розмові про психічне здоров'я із ветеранами, які пройшли через полон. Найголовнішим в цьому кроці є валідація/нормалізація, тобто можливість дати

зрозуміти, що говорити про своє психічне здоров'я – це нормально.

Крок 3 полягає в психосоціальній підтримці ветеранів, що повернулися з полону. В цьому кроці головним є підтримка/усунення стигми, тобто пояснення того, що мати складнощі з психічним здоров'ям це нормально і мати його може кожна людина, незалежно від віку, способу життя і т.д.

Крок 4-5 полягає в направленні до кваліфікованої роботи, а саме крок 4 полягає в скеровуванні/вселенні надії, тобто переконанні ветерана в тому, що допомога підвищує якість життя.

Крок 5 полягає в переконанні/вболіванні тобто в тому, що не потрібно лишати людину один на один зі своїми складнощами, потрібно бути поруч та підтримувати [1, с. 69–77].

Отже, повернення з полону несе за собою численні психологічні та фізичні виклики, підвищує ризик розвитку ПТСР, депресії та інших психосоціальних викликів. Ефективний психосоціальний супровід повинен поєднувати в собі як індивідуальну психологічну допомогу, так і соціальну підтримку, саме це є ключовим аспектом для швидкого відновлення та адаптації до життя за межами бойових дій. Робота спеціалістів повинна відбуватися лише за бажанням ветерана та його родини. Основні кроки супроводу базуються на розпізнаванні потреб, обговоренні та нормалізації психічного стану, підтримку та скеровування до спеціаліста що допоможе подолати психологічні наслідки полону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбунов В., Савиченко О., Тичина І., Портницька Н. Методичний посібник для соціальних працівників: Посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я. Видання 2-ге, оновлене та доповнене. 2024. 112 с.

2. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О., Хоружий С.М., Ларіонов С.О., Сириця М.В. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами: методичний посібник. Київ: 7БЦ, 2023. 175 с.
3. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. За наукової редакції Титаренко Т.М., Дворник М.С. Як допомогти особистості в період переходу від війни до миру: соціально психологічний супровід : практичний посібник. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 154 с.
4. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с.
5. Research findings: summary report – integrating mental health and psychosocial support into peacebuilding. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-05/UNDP-Integrating-Mental-Health-and-Psychosocial-Support-into-Peacebuilding-Summary-Report-V2.pdf?utm_source=chatgpt.com (Дата звернення: 13.12.2025).

Павло ТИМЧИШИН

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: капітан поліції **САТИРОВ А.М.**

**СУЧАСНІ МЕТОДИ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ ВИКОНАННЯ
ПОВНОВАЖЕНЬ У ПРИФРОНТОВИХ ТА
ДЕОКУПОВАНИХ ГРОМАДАХ ІЗ УРАХУВАННЯМ
МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ
ТА РОБОТИ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ОСОБАМИ
ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ**

Сучасні методи тактико-спеціальної підготовки поліцейських для прифронтових та деокупованих громад

формуються з урахуванням того, що службова діяльність у цих умовах відбувається в середовищі постійної небезпеки, обмеженого часу та високої психологічної напруги. Один і той самий виклик може поєднувати загрозу повторного обстрілу, необхідність швидкої евакуації людей, перевірку інформації про вибухонебезпечні предмети, фіксацію наслідків події та комунікацію з особами, які пережили окупацію, тривалу ізоляцію або втрату житла. У деокупованих громадах до цього додаються завдання з відновлення публічного порядку, перевірки повідомлень про колабораційну діяльність, документування фактів насильства, незаконного позбавлення волі, руйнування майна та інших наслідків збройної агресії рф. У такій обстановці тактико-спеціальна підготовка перестав сприйматися як окрема навчальна дисципліна і функціонує як прикладний інструмент, що забезпечує поліцейського чіткими, повторюваними алгоритмами дій. Ці алгоритми одночасно спрямовані на збереження особистої безпеки, керованість службових дій і належну процесуальну якість реагування у кримінальному провадженні в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Нормативно-організаційно тактико-спеціальну підготовку доцільно розглядати як складову системи службової підготовки поліцейських, у межах якої пріоритет надається практичним заняттям і моделюванню реальних службових ситуацій. Такий підхід орієнтує навчальний процес не на відтворення абстрактних теоретичних положень, а на формування сталої поведінкової моделі поліцейського на місці події. Для прифронтових і деокупованих громад це означає, що курсант або діючий поліцейський відпрацьовує єдину логіку реагування: швидкий аналіз обстановки, вибір безпечної позиції, організація периметра і контролю доступу, налагодження комунікації з людьми, здійснення первинних процесуальних дій та передача зібраної інформації за підпорядкованістю [1, с. 187–188].

Ключовим сучасним методом тактико-спеціальної підготовки для цих територій є сценарне навчання, у межах якого кожен елемент тактики перевіряється безпосередньою дією. Сценарій типового виклику у прифронтовій громаді, як правило, складається з двох взаємопов'язаних частин. Перша частина – це загроза, яка може включати повітряну тривогу, ризик повторного обстрілу, мінну небезпеку, паніку серед населення або агресивну поведінку окремих осіб. Друга частина – процесуальне ядро, тобто дії, спрямовані на фіксацію події та збір первинних відомостей для кримінального провадження. У межах таких сценаріїв відпрацьовується робота в парі або двійці, короткі й зрозумілі команди, контроль секторів, переміщення до укриттів, а паралельно – коректне встановлення осіб, відокремлення свідків, мінімальне опитування без тиску, фото- та відеофіксація [2, с. 88–90]. Практика показує, що ефективним є метод “дрібного повторення”, коли окремі дії відпрацьовуються у вигляді коротких вправ з негайним аналізом помилок і повтором до досягнення стабільного результату. У прифронтових умовах це формує автоматизм дій без втрати контролю над правовими межами застосування заходів примусу.

Наступним сучасним методом є модульність підготовки з урахуванням конкретних ризиків території. Тактико-спеціальна підготовка у цьому випадку не є однаковою для всіх підрозділів, а складається зі змінних блоків. Для прифронтових громад базовими є модулі з мінної безпеки та правил дій при виявленні вибухонебезпечних предметів, реагування на обстріли, організації евакуації, надання домедичної допомоги, несення служби на блокпостах і під час комендантської години, пошуку та огляду приміщень із ризиком обвалів, тактичної комунікації з великими групами людей. Для деокупованих громад доцільним є окремий модуль стабілізаційного поліцейського реагування, який охоплює відновлення порядку, роботу з великою кількістю заяв і повідомлень, первинну перевірку інформації,

взаємодію зі слідчими, криміналістами, органами місцевого самоврядування та соціальними службами. Така побудова підготовки дозволяє поліцейському швидко адаптуватися до специфіки громади, у якій він несе службу.

Важливим напрямом сучасної тактико-спеціальної підготовки є інтеграція безпекових навичок із роботою з постраждалими особами. У деокупованих громадах поліцейський часто першим контактує з потерпілими, свідками, неповнолітніми, а також з особами, які пережили окупацію, катування, незаконне позбавлення волі або втрату близьких. У межах тактико-спеціальної підготовки у цьому сегменті формуються прості, але чіткі правила службової поведінки: передбачувані дії, короткі пояснення своїх кроків, відсутність крику, повага до гідності людини, дозоване з'ясування обставин без надмірної деталізації у гострій фазі стресу, окреме ставлення до неповнолітніх і осіб похилого віку. Такий підхід безпосередньо впливає на якість кримінального провадження, оскільки спокійна і зрозуміла комунікація сприяє послідовності показань і збереженню контакту особи з органом досудового розслідування.

Окреме місце у сучасних методах тактико-спеціальної підготовки посідає правова «вбудованість» кожної тактичної дії. Поліцейський під час навчання має чітко розуміти процесуальний сенс своїх рішень: навіщо організовується периметр, хто допускається на місце події, як відокремлюються учасники, у який спосіб фіксуються первинні сліди і які відомості збираються на початковому етапі кримінального провадження. У прифронтових громадах часто виникає ситуація обмеженого часу, коли до повторного обстрілу або настання темряви залишається кілька хвилин. У таких умовах сучасна тактико-спеціальна підготовка спирається на короткі алгоритми і чек-листи, що дозволяють зберегти доказову інформацію і водночас не наражати людей на небезпеку.

Суттєве значення мають міжвідомчі тренування як постійний елемент підготовки. У прифронтових громадах

вони охоплюють спільні дії з підрозділами ДСНС, медичними службами, органами місцевого самоврядування та військовими адміністраціями під час евакуації після обстрілу, ліквідації пожеж, розбору завалів або пошуку зниклих осіб. У деокупованих громадах міжвідомча взаємодія доповнюється соціальним компонентом, що передбачає перенаправлення постраждалих до медичних і психологічних служб, центрів підтримки ветеранів, служб у справах неповнолітніх. Такий формат не підміняє поліцейську функцію, а логічно завершує її, забезпечуючи сталість реагування [3, с. 610–612].

Окремо варто відзначити доцільність посилення міжнародної взаємодії у сфері тактико-спеціальної підготовки поліцейських прифронтових та деокупованих громад. Залучення представників правоохоронних органів держав – членів ЄС у форматі обміну досвідом, зокрема за участі Консультативної місії Європейського Союзу в Україні (КМЄС), дає можливість інтегрувати у навчальний процес перевірені практики кризового реагування, управління публічною безпекою та роботи з постраждалими особами. Така співпраця дозволяє адаптувати європейські підходи до українських умов без механічного копіювання та з урахуванням специфіки воєнного стану.

У підсумку сучасні методи тактико-спеціальної підготовки поліцейських для прифронтових та деокупованих громад ґрунтуються на сценарному навчанні, модульності з урахуванням ризиків території, інтеграції безпеки з роботою з постраждалими, правовій вбудованості кожної дії, міжвідомчій взаємодії, контролі домірності сили та практичному використанні технічних засобів. Такий підхід формує у поліцейського набір розрізнених прийомів, а цілісну модель дій, що забезпечує безпеку людей, підтримує довіру громади та гарантує належну процесуальну якість реагування у кримінальному провадженні в умовах збройної агресії РФ і дії правового режиму воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головков О.М., Олексієнко С.В., Скрипка О.М. Актуальні питання удосконалення різновидів службової підготовки поліцейських. 2024. С. 187–188. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/341e9e45-33fb-4306-94a2-8286b18e6e81/content>
2. Бубнова А., Параниця С. Роль тактико-спеціальної підготовки в діяльності працівника правоохоронного органу. Матеріали конференцій МЦНД. Ужгород, Україна, 04.10.2024. С. 88–95. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conferenceproceeding/article/download/200/197>
3. Кондратюк Н.С., Параниця С.П., Бубнова А.С. Сутність тактико-спеціальної підготовки в правоохоронній діяльності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 610–614.

Дарія ТУЖАНСЬКА

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор філософії *СНЯТКОВА Т.М*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОЛІЦЕЙСЬКИХ-УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ ДО СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах тривалої військової агресії проти України дедалі більше поліцейських долучаються до виконання бойових завдань у зоні активних дій. Повернення таких співробітників до повсякденної службової діяльності супроводжується значними психологічними викликами, а саме: впливом травматичного досвіду, змінами у сприйнятті небезпеки, підвищеним рівнем стресу, труднощами адаптації до мирного середовища та колективу. Саме тому соціально-психологічний супровід поліцейських-учасників бойових дій стає ключовим елементом забезпечення їхнього

професійного благополуччя, збереження психічного здоров'я та ефективності виконання службових обов'язків.

Під впливом бойового досвіду – залежно від того, був він безпосереднім чи опосередкованим, формується особливий психоемоційний стан, який істотно впливає на професійний розвиток поліцейського, його систему цінностей, мотиваційно-сміслові орієнтири та індивідуальні стратегії подолання труднощів [2, с. 751–756].

У наукових дослідженнях виявлено, що інтенсивність бойового стресу та характер участі в бойових діях (безпосередній чи опосередкований досвід) корелюють із підвищеною ймовірністю проявів посттравматичних реакцій, таких як тривога, емоційне згасання або надчутливість, порушення сну, нав'язливі спогади та надмірна збудливість [5, с. 162–170]. Такі психоемоційні зміни мають безпосередній вплив на здатність до адекватного реагування, прийняття рішень у стресових умовах та підтримки психологічної рівноваги під час службових завдань, що в свою чергу критично для поліцейської діяльності.

Окрім психоемоційних змін, бойовий досвід спричиняє зміни поведінкових стратегій та соціальної взаємодії людини. У дослідженнях відзначено, що ветерани часто демонструють підвищену готовність до ризику, імпульсивність, агресивність або, навпаки, соціальну замкнутість, недовіру, зниження контакту з колегами або рідними, що може ускладнювати колективну роботу, комунікацію, адекватне реагування у буденних ситуаціях. [8, с. 183–189]. Такі поведінкові зміни можуть призвести до порушення професійної дисципліни, збільшення конфліктів у підрозділі, зниження рівня злагодженості та оперативності. Також можна сказати, що вплив бойового досвіду – це не лише негативні наслідки, але й механізм посттравматичного зростання та психологічної стійкості, які можуть проявлятися у деяких осіб. Згідно з дослідженнями, частина колишніх військовослужбовців демонструють високий рівень

стресостійкості, зміну ціннісних орієнтирів, усвідомлення власної професійної місії, зростання мотивації до служби та відповідальності [4, с. 129–140]. Тобто, бойовий досвід може сформувати нові смислові структури та цінності, що потенційно підвищують якість професійної діяльності, якщо людина отримує якісний соціально-психологічний супровід.

Поліцейські, які мали бойовий досвід, демонструють специфічні психологічні зміни, що впливають на їхню професійну мотивацію: підвищену реактивність, емоційну лабільність і тривожність. Це може змінювати пріоритети та мотиваційні структури під час мирної діяльності. [6, с. 98–108].

Бойовий досвід формує окремі мотиваційні механізми, які впливають на те, як поліцейські ставляться до ризику, виконання завдань та пошуку внутрішнього значення служби [1, с. 229–239].

Бойовий досвід часто виступає потужним модифікатором ціннісно-смислової сфери працівника поліції, у деяких осіб він підсилює відданість професії, формує посилену внутрішню мотивацію служити та відчуття професійної місії, а в інших приводить до переоцінки пріоритетів, зниження мотивації або прагнення змінити вид діяльності. Це явище пов'язане з переосмисленням життєвих смислів під впливом екстремального досвіду, що описано як механізм посттравматичного зростання у частини ветеранів[2, с. 57–62].

Після участі в бойових діях багато осіб повертаються зі значним психоемоційним навантаженням, хронічний стрес, тривожність, посттравматичні реакції, порушення сну, зміни у мотивації, труднощі з реабілітацією у повсякденне життя та службу. Велика частина ветеранів мають середні або високі рівні тривожності, депресивних симптомів або проявів ПТСР після повернення з фронту, що свідчить про нагальну потребу у психологічному супроводу.

Повернення поліцейських-учасників бойових дій, на службу часто супроводжується проблемами у взаєминах із

керівництвом. Дослідження українських вчених свідчать, що пережитий бойовий досвід формує підвищену чутливість до несправедливості, неефективності управління та невідповідності між реальними ризиками і вимогами керівництва. Це зумовлено тим, що після фронту працівники гостро оцінюють щирість, компетентність, моральність та професійну відповідальність керівників [5, с. 488–493].

Без достатнього супроводу зміни в емоційно-вольовій та поведінковій сферах можуть призводити до зниження мотивації, емоційного вигорання чи зміни життєвих цілей у поліцейських-учасників бойових дій.

Враховуючи значний рівень психоемоційного навантаження, хронічний стрес, підвищену тривожність, ризик розвитку посттравматичних стресових реакцій та труднощі з поверненням до повсякденного службового середовища, українські науковці наголошують на необхідності створення системної та безперервної моделі психологічного супроводу поліцейських-учасників бойових дій.

Психореабілітаційні програми, відповідно до сучасних науково обґрунтованих підходів, повинні включати первинну психодіагностику стану, кризове консультування, індивідуальні та групові психотерапевтичні втручання, тренінги розвитку стресостійкості, програми професійної реадаптації, сімейний психологічний супровід і довготривале моніторингове спостереження.

Дослідниця Гончарова Я.І. підкреслює, що ефективна реабілітаційна система має бути багаторівневою, інтегрувати медичні, соціальні, психотерапевтичні та організаційні компоненти, а також забезпечувати координацію між психологами, соціальними працівниками, керівниками підрозділів і сім'єю ветерана [1, с. 751–756]. Застосування таких комплексних заходів дозволяє суттєво підвищити адаптивні ресурси поліцейського, зменшити ризик професійної та соціальної дезадаптації та забезпечити його

успішне повернення до стабільної, ефективної та безпечної професійної діяльності.

Отже, бойовий досвід є потужним фактором впливу на психічний стан, поведінкові реакції, професійні цінності та службову мотивацію поліцейських. Він може як сприяти розвитку стресових розладів, так і стимулювати посттравматичне зростання залежно від індивідуальних ресурсів і доступної підтримки. Зміни у соціальній взаємодії, професійному світогляді, а також підвищена чутливість до управлінських рішень роблять повернення до служби складним етапом. Саме тому організація системного, науково обґрунтованого соціально-психологічного супроводу та реабілітації є критично важливою для збереження психічного здоров'я, підвищення службової ефективності та успішної інтеграції ветеранів у професійне середовище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hartley T., Violanti J. Mnatsakanova A., Andrew Michael & Burchfiel C. Military Experience and Levels of Stress and Coping in Police Officers International Journal of Emergency Mental Health and Human Resilience. 2013. 15(4) : 229–239.
2. Гончарова Я.І. Життєстійкість у структурі копінг-поведінки поліцейських. Актуальні питання підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в умовах війни (з нагоди Дня Університету) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 19 квіт. 2024 р.). МВС України, Донец. держ. ун-т внутр. справ. Кропивницький: ДонДУВС, 2024. С. 751–756.
3. Найдьонова Г.О. Погорільська Н.І. Карпюк А.В. Ресурси посттравматичного зростання українців в умовах війни. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Психологія». 2024. С. 57–62.
4. Рева М.М. Особливості посттравматичного зростання учасників бойових дій із рівнем ставленням до майбутнього. *Психологія і особистість*. 2024. № 1. С. 129–140.

5. Синишина В.М. Вплив бойового досвіду на посттравматичний стресовий розлад у учасників антитерористичної операції. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Психологічні науки»*. 2021. № 4. С. 162–170.
6. Сняtkова Т. Особливості надання психологічної допомоги та підтримки поліцейським – учасникам бойових дій. *Юридична психологія*. 2025. № 1 (36). С. 98–108.
7. Стаднік А.В. Мельник Ю.Б. Прокопенко Ю.О. Васищев В.С. Медико-психологічна допомога та реабілітація військовослужбовців-учасників ООС. *Науковий вісник Льотної академії. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. Вип. 5. С. 488–493.
8. Усик Д.Б. Психологічні особливості дезадаптації військовослужбовців-учасників бойових дій. *Слобожанський науковий вісник. Серія «Психологія»*. 2024. № 1. С. 183–189.

Наталія ХАРИТОНОВА, Оксана ЧЕРНИШ
Державний університет «Житомирська політехніка»

ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ СЕРЕД ВETERANІВ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ, ЕМПІРИЧНІ ДАНІ ТА ПРИКЛАДНІ НАСЛІДКИ

Бойові дії на території України та зазнані наслідки психотравмуючих подій українським народом змусили українських фахівців узагальнювати сучасні уявлення про посттравматичне зростання (ПТЗ) серед українських ветеранів, зіставляючи їх із міжнародними теоретичні моделями з національними емпіричними результатами. Досвід психологів та громадськості дає змогу також окреслити програми та політики, які підсилюють ПТЗ у реабілітаційній і ресоціалізаційній практиці. В своїх програмах, які підсилюють

ПТЗ у реабілітаційній і ресоціалізаційній практиці, психологи Житомирського регіону використовуючи підходи Тедеші й Калхуна (Posttraumatic Growth Inventory, PTGI) та українські емпіричні матеріали щодо взаємозв'язків ПТЗ, резилієнтності, адаптації та сенсо-життєвих ресурсів військовослужбовців і ветеранів.

Із 2023 року в громадському секторі, в політичних і програмних рамках набула популярності «крилата фраза» «Україна в майбутньому – це країна ветеранів». І це не безпідставно! На сьогодні український народ став «країною захисників, а потім ми перетворимось на країну ветеранів». В Україні на вересень 2025 року понад 1,3 млн громадян мають статус учасників бойових дій. Про таку кількість УБД станом на 1 вересня в Україні повідомило Міністерство у справах ветеранів України для LIGA.net. При цьому більшість отримали статус після 2022 року. Валідність фрази «Україна в майбутньому – це країна ветеранів» підкріплюють демографічні прогнози (5–6 млн. дотичних осіб) та дані про потреби психічного здоров'я. Це не про «тотальну мілітаризацію», а демографічно зумовлена домінанта ветеранської тематики у сервісах держави й суспільства. Концептуально фраза «країна ветеранів», маємо підкреслити, що не просто ветеранів, а молодих ветеранів, виражається в тому, що демос із високою щільністю ветеранського досвіду це багатомільйонна спільнота ветеранів і їхніх сімей формує окремі потреби у житлі, освіті, праці, медичній і психосоціальній допомозі. До соціальної норми «ветеранської видимості» ми повинні віднести думку про те, що ветерани – це ядро модернізаційних змін (безпека, місцеве самоврядування, бізнес, громадські ініціативи). (president.gov.ua), а із цього і випливає, що парадигма ПТЗ у публічній політиці та практиці допомоги поруч із лікуванням травми системно вимірюються і домені зростання (PTGI: нові можливості, взаємини, особиста сила, цінування життя, духовний вимір) – як цілі реабілітації.

Для ветеранів війни феномен ПТЗ має особливе значення, адже вони є носіями подвійного досвіду – високої травматизації та потенціалу трансформації. Український контекст додає до цього поняття унікальний соціокультурний вимір: війна торкнулася не лише індивіда, а й суспільства, формуючи демос із високою щільністю ветеранського досвіду. Наразі ще не достатньо даних психометричних досліджень в українських реаліях, які б окреслювали б структуру ПТЗ. Варто зазначити, що українськими фахівцями вже розпочаті дослідження щодо ознак та особистісних характеристик особистості, передумов, які б сприяли не лише відновленню після травми, а й посттравматичному зростанню.

Загальний концепт ПТЗ описує позитивні особистісні зміни, що виникають у результаті подолання наслідків екстремально складних подій. Інструментально ПТЗ найчастіше вимірюють за допомогою PTGI (21 пункт; домени у вимірах: нові можливості, взаємини, особиста сила, духовні зміни, цінування життя) (Tedeschi & Calhoun). У протиставу суто дефіцитарним моделям, ПТЗ не заперечує наявність ПТСР/депресії, а фокусується на можливих траєкторіях розвитку після травми та умовах, які їх підтримують. (UNC Charlotte Sites).

В оглядовій статті (2023, pt.khmn.edu.u) нами було зроблено спробу систематизувати моделі ПТЗ. Таким чином було оглянуто кілька моделей, а саме: функціонально-deskриптивна, особистісно-центрована, біопсихосоціальна, психолого-філософська. В тому ж числі, в статті обґрунтовується їх релевантність до психологічного супроводу ветеранів російсько-української війни.

Позитивні трансформації, що спостерігалися після травмування та негараздів, по-різному позначалися як змагальне особистісне зростання (Linley & Joseph, 2004a), пошук вигоди (Affleck and Tennen, 1996, Tennen and Affleck, 2002), процвітання (Ryff & Singer, 2023, 1998), підвищене екзистенційне усвідомлення (Ялом і Ліберман, 1991),

сприймаються переваги (Макміллен і Фішер, 1998), позитивні побічні продукти (Макміллен і Кук, 2003), позитивні зміни (Джозеф, Вільямс і Юл, 1985), посттравматичний зростання (PTG: Tedeschi and Calhoun, 1995, Tedeschi and Calhoun, 1996), квантові зміни (Miller & C'deBaca, 1994), самооновлення (Jaffe, 1985), пов'язані зі стресом зростання (Park et al., 1996), процвітання (Abraido-Lanza, Guier, & Colon, 1998) та трансформаційне подолання (Aldwin, 1994). Дані терміни використовуються взаємозамінно, для такої галузі дослідження не існує єдиного узгодженого терміна. Але ми зазначаємо, що метою психотерапевтичної інтервенції для осіб які зазнали наслідків психотравмуючих ситуацій має бути саме зростання, а не зменшення рівня страждань, і саме це визначає суттєву відмінність у звичній парадигми.

Посттравматичне зростання як копінг-стратегія – це ще один напрямок сучасних науковців-дослідників. Саме розгляд ПТЗ як своєрідної стратегії виживання розглядає процес зростання як адаптивну відповідь, керуючись термінологією теорії копіngu (основні автори С. Davis, J. Larson; С. Park, S. Folkman; S. Fillips; С.А. Jackson). В дослідженнях посттравматичного зростання різні науковці виділяють такі копінг-фактори, як позитивний рефреймінг; когнітивне відволікання і перемикання уваги (на відміну від повного уникнення); активну діяльність у подоланні проблем (пошук підтримки, як емоційної, так і практичної, пошук «вигоди» від скрутної ситуації, її переоцінка); відновлення індивідуальної та професійної компетентності, а також позитивне когнітивне оцінювання загрози тощо. Копінг-стратегія ПТЗ, як пристосування людини до середовища, також може розглядатись як описова структура багатовимірної моделі подолання кризи BASIC Ph. Дана модель була розроблена Мулі Лахадом та є психосоціальним підходом до роботи з особами, які переживають кризу або мають наслідки психотравмуючих подів, т.б. психотравму.

За результатами аналізу було встановлено, що на додаток до патогенних ефектів, бойовий досвід здійснює позитивний, розвиваючий вплив на деяких комбатантів, і як наслідок може бути охарактеризований ними з позитивної сторони.

У 1996 році була опублікована робота Р. Тедескі, Л. Калхуна, у якій вони представляли інструмент для вимірювання, що містив термін «посттравматичне зростання» (posttraumatic growth), і який відтоді став загальноновживаним». Термін, який наразі використовується в наукових дослідженнях як «посттравматичний ріст», був введений психологами з університету Північної Кароліни в Шарлотті Річардом Тедескі та Лоуренсом Калхуном (R.G. Tedeschi та L.G. Calhoun) по завершенню опрацювання результатів обстеження постраждалих осіб в наслідок катастрофи Herald of Free Enterprise (6 березня 1987р.).

Дослідження Н. Харитонova та С. Крижба (із 2017 року по 2024 рік) на вибірці групи ветеранів та ветеранок війни, що проходили психологічну реабілітацію як в Україні так і у Польщі (Реабілітаційний центр м. Житомир, Комунальне не комерційне підприємство «Госпіталь ветеранів війни, м. Бердичів та в Центрі благодійного фонду «Карітас» Варшавсько-Празької єпархії, м. Урле, Республіка Польща) показується зв'язок між ПТЗ, ознаками ПТСР, депресивним станом, тривожністю та копінг-стратегіями. В ході діагностики реабілітаційного процесу було встановлено зріст у показниках ПТЗ, що пов'язаний із загальною соціалізацією учасників реабілітації, що надало ресурсних потенціалів та відновлення сенсів життя.

Практичні інтервенції, що підсилюють ПТЗ були впроваджені як через індивідуальну роботу та і у груповому. Потреба в таких послугах підтверджена секторальними оглядами України щодо соціальних сервісів ветеранам. (Cedos). Дані напрацьовані українськими фахівцями показують, що навіть на тлі високої поширеності систематичного дистресу серед ветеранів значущими залишаються траєкторії позитивної

трансформації – за умови наявності сенсо-життєвої роботи, соціальної підтримки та доступу до безперервних послуг. Теоретична та інтегративна рамка РТГ, підтверджена міжнародними і українськими емпіриками, пропонує зміщення фокусу від «патології» до «ресурсності і зростання», що узгоджується з метою сучасної ветеранської політики – активна, інтегрована, спроможна до лідерства спільнота ветеранів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбунова В.В. Робота з посттравматичним стресовим розладом (птрс) у межах когнітивно-поведінкової терапії. *Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій: зб. статей*. Ін-т соціальної та політичної психології; Представництво Польської академії наук у м. Києві; Соціально-психологічний методичний реабілітаційний центр. К.: Міленіум, 2015. 150 с.
2. Зубовський Д.С. Адаптація та апробація україномовної версії методики “опитувальник посттравматичного зростання. PSYCHOLOGICAL JOURNAL, № 7 (17) 2018. С. 121–135.
3. Климчук В.О. Психологія посттравматичного зростання: монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. 2-ге вид., переробл. і допов. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 158 с.
4. Харитоновна Н.В. Посттравматичне зростання, як основа психологічного супроводу ветеранів російсько-української війни: огляд досліджень. *Науковий журнал «Психологічні травелогі»*, 2023, № 1. С 167–189.
5. Харитоновна Н.В., Якіма С., Черниш О.А., Крижба С.В. Баговимірність моделей посттравматичного зростання в психологічній реабілітації ветеранів російсько-української війни. *Журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2024; 15 (2): 227–240; 10.31548/hspedagog15(2).2024.227–240.

Анна ШАРГОРОДСЬКА

Вінницький ліцей безпекового спрямування та
національно-патріотичного виховання
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
Науковий керівник: д.псих.н., професор **ЧУХРІЙ І. В.**

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ З ПОВНИМ ПАНСІОНОМ ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Соціальна підтримка дітей військовослужбовців в умовах повномасштабної війни є одним із ключових напрямів сучасної соціальної роботи та державної освітньої політики України. Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила масштабні соціальні втрати, наслідки яких безпосередньо позначилися на становищі дітей із родин військовослужбовців. До цієї категорії належать діти, у яких один з батьків, піклувальник, прийомний батько або батько-вихователь, а також рідні брати та/або сестри (у тому числі рідні діти піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів) є військовослужбовцями, які загинули (померли), зникли безвісти за особливих обставин, стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії чи захворювання або брали чи беруть безпосередню участь у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони України.

У таких умовах особливого значення набуває діяльність закладів освіти з повним пансіоном, які виконують не лише освітню, а й соціально-захисну функцію. Як зазначає І. Зверєва, соціальний захист дітей у кризових умовах має реалізовуватися через інституції, здатні забезпечити стабільність, безпеку та прогнозованість життєвого середовища [5, с. 34]. Саме заклади освіти з повним пансіоном створюють умови для поєднання освітнього процесу з постійною педагогічною та виховною взаємодією, що є

принципово важливим для дітей, які зазнали впливу травматичних подій.

У науковій літературі соціальна підтримка розглядається як система цілеспрямованих заходів, спрямованих на зниження негативного впливу соціальних ризиків і забезпечення соціальної безпеки особистості. А. Капська підкреслює, що в освітньому середовищі соціальна підтримка реалізується не лише через індивідуальну допомогу, а насамперед через організацію освітнього процесу, виховної роботи та формування сприятливого соціально-психологічного клімату [6, с. 41]. Такий підхід є особливо актуальним для закладів освіти з повним пансіоном, де освітній простір охоплює всі сфери повсякденного життя вихованців.

Вагомим аргументом на користь системної соціальної підтримки є дослідження проблеми безпечного освітнього середовища. Л. Карамушка доводить, що психологічний клімат освітньої організації безпосередньо впливає на рівень тривожності, навчальну мотивацію та соціальну поведінку дітей, особливо тих, які перебувають у складних життєвих обставинах [7, с. 45]. Для дітей військовослужбовців стабільний психологічний клімат виступає компенсаторним чинником, що сприяє збереженню психоемоційної рівноваги та підвищенню ефективності навчальної діяльності.

Нормативно-правова база України підтверджує необхідність забезпечення соціальної підтримки в освітньому середовищі. Закон України «Про освіту» визначає безпечні та нешкідливі умови навчання як обов'язкову складову якості освіти [3]. Закон України «Про повну загальну середню освіту» акцентує увагу на створенні умов для всебічного розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх індивідуальних і соціальних потреб [4]. Ці положення формують правову основу функціонування закладів освіти з повним пансіоном як інституцій соціального захисту дітей військовослужбовців.

Важливу роль у реалізації соціальної підтримки відіграє психологічна служба закладу освіти, діяльність якої регламентується відповідним Положенням Міністерства освіти і науки України [10]. У закладах освіти з повним пансіоном психологічна служба забезпечує профілактичну та підтримувальну роботу, спрямовану на формування безпечного освітнього середовища, не переходячи при цьому в площину індивідуального соціального супроводу.

Соціальна підтримка в таких закладах реалізується насамперед через організаційні механізми. Н. Лавриченко зазначає, що чітко структуроване освітнє середовище сприяє соціалізації дітей, формуванню відчуття стабільності та передбачуваності, що є особливо важливим у кризових умовах [8, с. 56]. Для дітей військовослужбовців це дозволяє зменшити вплив зовнішніх стресових чинників на освітній процес.

З позицій соціальної політики Т. Семигіна підкреслює, що соціальна підтримка в освітніх інституціях є найбільш ефективною тоді, коли вона інтегрована в систему управління та забезпечення якості освіти [11, с. 73]. Саме такий підхід реалізується в закладах освіти з повним пансіоном, де соціальна підтримка виступає організаційною умовою стабільного функціонування освітнього процесу.

Відповідно до Національної стратегії у сфері прав дитини на 2021–2026 роки, держава визначає пріоритетом захист дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, та створення умов для їхнього повноцінного розвитку і доступу до якісної освіти [9]. Реалізація положень цієї Стратегії на практиці значною мірою здійснюється через діяльність закладів освіти з повним пансіоном.

За матеріалами Державної служби якості освіти України, безпечне освітнє середовище є ключовим показником якості освітнього процесу та ефективності управлінських рішень у закладі освіти [2]. Це підтверджує, що соціальна підтримка в пансіонних закладах не є

допоміжною діяльністю, а становить основу забезпечення якості освіти та соціальної стабільності вихованців.

Таким чином, соціальна підтримка в освітніх закладах з повним пансіоном є науково обґрунтованим і нормативно закріпленим елементом системи соціального захисту дітей військовослужбовців. Вона реалізується через створення безпечного освітнього середовища, стабільну організацію освітнього процесу та системну виховну роботу. В умовах воєнного часу такі заклади освіти виконують важливу соціальну місію, поєднуючи завдання освіти й соціального захисту та забезпечуючи реалізацію прав дітей на безпеку, освіту і підтримку.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень у сфері соціальної підтримки в освітніх закладах з повним пансіоном є обґрунтування моделей інтеграції соціальної підтримки в систему управління якістю освіти; розроблення критеріїв та індикаторів оцінювання ефективності соціальної підтримки як чинника безпечного освітнього середовища; вивчення впливу організаційних умов пансіонного закладу на освітні результати та соціальну адаптацію дітей військовослужбовців; аналіз ролі педагогічного колективу та психологічної служби у формуванні стабільного соціально-психологічного клімату; дослідження механізмів міжвідомчої взаємодії закладів освіти з органами соціального захисту в контексті реалізації державної політики щодо захисту прав дітей, постраждалих внаслідок війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2019. 248 с.
2. Державна служба якості освіти України. Безпечне освітнє середовище: нові виміри. Київ, 2021.
3. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII.

4. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 р. № 463-IX.
5. Зверева І.Д. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 256 с.
6. Капська А.Й. Соціальна педагогіка. Київ : Освіта, 2017. 312 с.
7. Карамушка Л.М. Психологічний клімат і безпека в освітній організації. Київ : НАПН України, 2020. 120 с.
8. Лавриченко Н.М. Соціалізація особистості в освітньому середовищі. Київ : Педагогічна думка, 2016. 198 с.
9. Національна стратегія у сфері прав дитини на 2021–2026 роки. Київ, 2021.
10. Положення про психологічну службу в системі освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2018 р. № 509.
11. Семигіна Т.В. Соціальна політика та соціальна робота в Україні. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2018. 296 с.
12. Пеша І.В. Соціальний захист дітей в умовах суспільних трансформацій. Київ : Інститут проблем виховання НАПН України, 2020. 184 с.

Роман ШПАНЧУК

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор філософії **СНЯТКОВА Т.М.**

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні зумовило суттєве зростання навантаження на систему соціального захисту населення. Соціальні працівники виконують професійні обов'язки в умовах підвищеного ризику,

хронічного стресу та емоційної напруги, що негативно позначається на їхньому психічному здоров'ї та професійній ефективності. Робота з внутрішньо переміщеними особами, сім'ями військовослужбовців, людьми, які пережили втрату, насильство чи травматичні події, відбувається в умовах постійної небезпеки, емоційного напруження та невизначеності. У таких реаліях стресостійкість стає не лише особистісною якістю, а й ключовою професійною компетентністю соціального працівника. У зв'язку з цим актуалізується проблема формування стресостійкості як необхідної складової професійної компетентності фахівців соціальної сфери.

Проблеми стресу, професійного вигорання та психологічної стійкості фахівців соціальної сфери висвітлено у працях вітчизняних і зарубіжних науковців (Л. Карамушка, Т. Зайчикова, В. Бодров, С. Maslach та ін.). У дослідженнях міжнародних організацій, зокрема Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міжнародної федерації соціальних працівників, наголошується на необхідності розвитку психічної стійкості фахівців, які працюють в умовах криз, збройних конфліктів та гуманітарних катастроф. [6]

У психологічній літературі феномен стресостійкості описується як індивідуальну здатність організму зберігати оптимальну працездатність, як необхідний рівень адаптації до впливу екстримальних факторів середовища і професійної діяльності, як здатність до соціальної адаптації, забезпечення успішної самореалізації, досягнення життєвих цілей, збереження працездатності і професійної поведінки [1].

Специфіка професійної діяльності соціального працівника зумовлена постійною взаємодією з кризовими життєвими ситуаціями, у яких домінують переживання горя, відчаю та дезорієнтації, а також прояви агресії, неприйняття, ворожості й, у окремих випадках, реальна загроза життю та здоров'ю. Із початком повномасштабної війни в Україні кількість складних ситуацій, що потребують втручання

соціального працівника, істотно зростає. Зокрема, це надання соціальної підтримки військовослужбовцям, які перебувають у зоні бойових дій, допомога пораненим та особам, що зазнали інвалідності внаслідок війни, а також робота з біженцями та внутрішньо переміщеними особами з тимчасово окупованих територій. За таких умов професійна діяльність соціального працівника вимагає наявності комплексу особистісних і професійних якостей, серед яких провідне місце посідає стресостійкість.

Стресостійкість соціального працівника, то вона визначається нами як здатність демонструвати адекватну поведінку у стресових ситуаціях, що стосуються професійної діяльності; вміти регулювати власний емоційний стан таким чином, щоб зберігати психічну рівновагу заради ефективної професійної діяльності, а також загальної життєдіяльності та здоров'я; здатність до прийняття правильних рішень у кризових та критичних ситуаціях; здатність тривалий час зберігати терпимість, толерантність та наполегливість у досягненні успіху у розв'язанні професійних задач.

Компонентами стресостійкості соціального працівника є:

- *поведінковий*: толерантність до стресу, тобто здатність протистояти несприятливим подіям та конструктивно справлятися з ними;

- *емотивний*: контролі власної імпульсивності, тобто у здатності стримувати або відкладати імпульс, спокусу, порив до діяльності, емоційну реакцію задля встановлення конструктивної взаємодії із клієнтом, збереження власного спокою та створення сприятливої атмосфери для ефективної діяльності у кризових та критичних ситуаціях;

- *когнітивний*: знання про природу стресу, про методи, техніки і технології оволодіння ним та спрямування на конструктив;

– *мотиваційний*: вміння знаходити ресурси для продуктивної професійної діяльності [4, с. 11].

Професійна діяльність соціальних працівників в умовах воєнного стану супроводжується впливом низки стресогенних факторів, серед яких:

- вторинна травматизація внаслідок роботи з постраждалими від війни;
- надмірне емоційне навантаження;
- обмеженість ресурсів;
- морально-етичні дилеми;
- особистий досвід переживання війни.

Тривалий вплив зазначених чинників за відсутності належної підтримки сприяє розвитку синдрому професійного вигорання та зниженню якості соціальних послуг.

Емоційне вигорання, різноманітні травматичні події та постійна невизначеність є основними викликами та ризиками професійної діяльності соціальних працівників в умовах війни.

В умовах воєнного стану соціальні працівники систематично зазнають впливу травматичних подій не лише у межах професійної діяльності, а й у повсякденному житті. До таких чинників належать тривалі періоди перебування в укриттях під час повітряних тривог, порушення сну, переживання втрати близьких осіб, а також постійне психологічне напруження, пов'язане з очікуванням інформації або зв'язку з рідними.

Постійна невизначеність проявляється в нерозумінні того, що буде завтра і які виклики зустрінуть працівника в його діяльності [3].

Розглядаючи професійну стресостійкість фахівця соціальної сфери як протистояння негативному впливу змісту професійної діяльності, вважаємо доцільним визначити ті стресові чинники, які зумовлюють необхідність прояву

стресостійкості. В умовах сьогодення основним чинником, що впливає на працездатність фахівців соціальної

сфери є хронічна травматизація українського населення внаслідок військової агресії з боку РФ [2].

Формування стресостійкості соціальних працівників доцільно розглядати як багаторівневий процес:

- *на індивідуальному рівні*: розвиток навичок саморегуляції, емоційної компетентності та усвідомлення власних психологічних ресурсів;

- *на організаційному рівні*: ефективними є впровадження системи професійної супервізії, програм психологічної підтримки та створення безпечного робочого середовища;

- *на державному рівні*: нормативне забезпечення психосоціальної підтримки фахівців соціальної сфери та впровадження міжвідомчих програм підтримки відповідно до міжнародних стандартів [8, 5].

Отже, стресостійкість постає як ключовий компонент професійної діяльності соціальних працівників в умовах воєнного стану, адже забезпечує здатність протистояти хронічній травматизації, емоційному вигоранню та постійній невизначеності, зберігаючи при цьому працездатність, ефективність діяльності та психологічне благополуччя; розвиток цієї якості є необхідною умовою успішної адаптації фахівців соціальної сфери до екстремальних викликів сучасності та гарантією їхньої здатності надавати якісну підтримку населенню в кризових ситуаціях Системний підхід до розвитку стресостійкості, який поєднує індивідуальні, організаційні та державні механізми підтримки, є необхідною умовою стабільного функціонування соціальної сфери України в умовах тривалої воєнної кризи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бардин Н., Жидецький Ю., Когут Я., Пряхіна Н., Ясінський В. Стрес та стресостійкість в діяльності працівників правоохоронних органів: навч.-методичний посібник. Вид-во ЛьвДУВС. Львів. 2020. 119 с.

2. Герасименко Л.О. Психосоціальна дезадаптація (сучасні концептуальні моделі). *Український вісник психоневрології*. 2018. № 1. С. 62–65.
3. Карамушка Л.М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : метод. рекомендації. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. 2022. 52 с.
4. Львовочкіна А. Здатність діяти у стресових ситуаціях як професійна компетентність соціального працівника. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. Вип. 2(2). 2017. С. 10–13.
5. Міністерство соціальної політики України. Психосоціальна підтримка в умовах війни URL: <https://www.msp.gov.ua> (Дата звернення: 14.12.2025)
6. Рідкодубська Г.А. Професійне вигорання соціальних працівників. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*/ № 1 (34). 2020. С.266–272
7. Слободяник В.І., Марціняк-Дорош О.М., Васильєва О.А., Березяк К.М., Пасько К.М. Психічна травматизація особистості внаслідок військових дій та її вплив на життєдіяльність. *Наукові перспективи*. № 5(35). 2023. С. 835–845.
8. International Federation of Social Workers. *Social work in crisis and conflict situations*. URL: <https://www.ifsw.org/social-work-action/conflict-and-crisis/> (Дата звернення: 14.12.2025).

Павло ЯЩУР

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: капітан поліції **САТИРОВ А.М.**

ДЕЕСКАЛАЦІЯ ТА КРИЗОВА КОМУНІКАЦІЯ У ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ВЗАЄМОДІЇ З ВЕТЕРАНАМИ, ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ ТА ЦИВІЛЬНИМИ, ЩО ПЕРЕЖИЛИ ОКУПАЦІЮ

Деескалація та кризова комунікація у тактико-спеціальній підготовці поліцейських для прифронтових і деокупованих громад є складовою безпечного та законного реагування під час виконання службових повноважень. Поліцейський у цих умовах працює з людьми, які тривалий час перебували під загрозою життю, зазнали обстрілів, окупації, вимушеного переміщення або повертаються до мирного життя після участі в бойових діях. Такі обставини формують високий рівень напруги, недовіри та емоційної нестабільності, що безпосередньо впливає на характер конфліктів і поведінку осіб під час контактів із поліцією. У межах одного виклику поєднуються завдання забезпечення публічної безпеки, припинення небезпечних дій, первинної фіксації обставин події та отримання відомостей для кримінального провадження. За відсутності навичок деескалації будь-яка службова дія може швидко перерости в конфлікт із застосуванням сили, що ускладнює подальше процесуальне реагування і підриває довіру до поліції.

У тактико-спеціальній підготовці деескалація розглядається як поетапне зниження напруження до рівня, який дозволяє поліцейському контролювати обстановку законними способами, не створюючи додаткових ризиків для людей і для себе. Кризова комунікація у цьому ж контексті означає чітку, спокійну та передбачувану взаємодію з особою, яка перебуває у стані сильного стресу. Вона

ґрунтується на коротких фразах, нейтральному тоні, поясненні дій поліції та встановленні зрозумілих меж дозволеної поведінки. Такі підходи не замінюють інших тактичних дій, а доповнюють їх і вбудовуються в стандартний алгоритм реагування на подію [1, с. 64–66].

Навчання деескалації у межах тактико-спеціальної підготовки будується на простій і повторюваній логіці дій поліцейського. Першим етапом є оцінка безпеки: наявність зброї або предметів, що можуть бути використані для нападу, рівень загрози життю, розташування сторонніх осіб, дітей і людей похилого віку, можливість укриття або відходу. Другим етапом є вибір позиції та дистанції, а також розподіл ролей у парі або групі, коли один поліцейський веде комунікацію, а інший контролює простір і стежить за потенційними ризиками. Третім етапом стає встановлення контакту через представлення, коротке пояснення мети прибуття та правил взаємодії. Четвертий етап передбачає зниження напруги шляхом керування темпом спілкування, уникнення крику, різких жестів і фраз, що можуть бути сприйняті як приниження або виклик. П'ятий етап полягає у чіткому визначенні меж: які дії припиняються негайно як небезпечні, а які питання переносяться на подальший процесуальний етап. Завершальним елементом є фіксація мінімальних відомостей, необхідних для початку кримінального провадження, роз'єднання сторін конфлікту та організація подальших дій із залученням інших служб.

Під час взаємодії з ветеранами війни тактико-спеціальна підготовка зосереджується на поведінкових особливостях, сформованих досвідом бойових дій. Для таких осіб характерні підвищена пильність, різкі реакції на шум, прагнення контролювати простір, швидкий перехід до захисної або агресивної поведінки. У навчанні це трансформується у конкретні правила службової поведінки: збільшення дистанції, передбачувані рухи, нейтральні команди, відмова від різких зауважень і пояснення кожної дії

поліції простими словами. У конфліктах побутового характеру або в громадських місцях поліцейський розмежовує емоційний стан людини та її небезпечну поведінку, зупиняючи її чітко і законно. Така модель зменшує ймовірність опору, тілесних ушкоджень і скарг, а також сприяє отриманню більш послідовної інформації для кримінального провадження [2, с. 390–393].

У взаємодії з внутрішньо переміщеними особами та цивільними, які пережили окупацію, деескалація орієнтується на подолання недовіри та виснаження. Втрата житла, документів, тривале перебування в небезпечних умовах і залежність від зовнішньої допомоги часто стають причиною конфліктів у місцях компактного проживання, чергах або під час розподілу гуманітарної допомоги. У тактико-спеціальній підготовці це враховується через навчання простим комунікаційним прийомам: пояснення кожного кроку поліції, поступове з'ясування обставин, можливість для людини обрати безпечний формат спілкування, окреме ставлення до дітей і людей похилого віку. Якщо особа перебуває у стані гострого стресу, поліцейський спершу стабілізує обстановку, а вже потім переходить до мінімального збору відомостей, необхідних для прийняття процесуальних рішень. Це знижує ризик помилок у первинних поясненнях і зменшує загальний рівень конфліктності.

Кризова комунікація в межах тактико-спеціальної підготовки відпрацьовується через конкретні мовні формули та поведінкові дії. Поліцейський навчається говорити коротко і зрозуміло, окреслювати реальну ситуацію без перебільшень, не сперечатися з емоціями людини і не знецінювати її стан. Межі поведінки встановлюються спокійно і без тиску, з поясненням причин кожного рішення. Під час роботи з групами або натовпом застосовуються прийоми структурування: розділення сторін, контроль дистанції, організація руху людей. Усі ці дії поєднуються зі

стандартними тактичними елементами – контролем секторів, викликом підкріплення, фіксацією події технічними засобами, наданням домедичної допомоги.

У правовому аспекті деескалація та кризова комунікація безпосередньо пов'язані з принципами законності, необхідності, ефективності заходів і поваги до прав людини. Під час дії правового режиму воєнного стану поліція виконує розширене коло завдань, однак межі застосування примусу та заборона приниження гідності залишаються незмінними. Для кримінального провадження деескалація створює умови для безпечного огляду місця події, відокремлення учасників, збереження слідів і отримання первинної інформації без зайвого тиску, що позитивно впливає на подальшу роботу слідчих підрозділів і знижує кількість ускладнень на наступних етапах [3, с. 79–81].

Окремо в тактико-спеціальній підготовці опрацьовується ситуація можливого застосування сили. Поліцейський навчається оцінювати ризик, попереджати про свої дії, залучати підкріплення та застосовувати примус лише в обсязі, необхідному для припинення небезпеки. Після стабілізації обстановки акцент знову переноситься на комунікацію і процесуальні дії. Для ветеранів і цивільних після окупації це зменшує ризик повторної психологічної травми та формування негативного ставлення до поліції.

У підсумку деескалація та кризова комунікація у тактико-спеціальній підготовці формують у поліцейського чіткий і передбачуваний порядок дій під час взаємодії з ветеранами війни, внутрішньо переміщеними особами та цивільними, що пережили окупацію. Цей порядок поєднує безпеку, законні межі застосування повноважень, зрозумілу комунікацію та коректний темп збору відомостей для кримінального провадження. Такий підхід зменшує кількість ескалацій і травм, підтримує довіру до поліції в уразливих громадах і забезпечує стабільність реагування під час дії правового режиму воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусов А.В. Формування професійно-комунікативної компетентності поліцейських для попередження конфліктного спілкування. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 24 берез. 2023 р.). Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 64–66. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/104c9145-b287-4f5f-8d6b-51672217a91e/content>.
2. Бамбуляк М.П. Техніка тактичної комунікації під час воєнного стану з озброєними особами, які перебувають у стані психічного розладу. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*: зб. наук. пр. : за матеріалами X Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця, 3 лип. 2025 р.). Вінниця: ХНУВС, 2025. С. 390–396. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/75f51ec4-32c2-4796-a052-a02bb685595a/content>.
3. Козубенко І. Психологічні особливості формування комунікативної компетентності поліцейських для попередження конфліктної комунікації. 2025. С. 79–81. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/222d5c78-d063-4d0e-91fe-acb420f1e6cb/content>

Марія ДАНИЛЮК

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Науковий керівник: д.пед.н., професор **БАХОВ І.С.**

РОЛЬ ІНОЗЕМНОЇ (АНГЛІЙСЬКОЇ) МОВИ В ПРОЦЕСАХ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Сучасний етап розвитку українського суспільства, зумовлений тривалими воєнними викликами, актуалізує

потребу комплексного осмислення процесів соціальної інтеграції ветеранів війни. Ці процеси охоплюють не лише соціально-економічні та психологічні чинники, але й гуманітарний вимір, зокрема мовний. У цьому контексті іноземна, насамперед англійська, мова розглядається як інструмент розширення соціального капіталу, міжкультурної комунікації та професійної самореалізації ветеранів [1, с. 47].

Англійська мова як глобальний комунікативний код забезпечує доступ до міжнародних освітніх програм, академічних ресурсів та професійних мереж, що є важливим чинником соціальної мобільності. Для ветеранів війни володіння англійською мовою сприяє залученню до програм перекваліфікації, дистанційного навчання та працевлаштування у міжнародному середовищі, а також участі в реабілітаційних і волонтерських ініціативах з іноземною участю [2, с. 15].

З психолінгвістичної точки зору процес оволодіння іноземною мовою позитивно впливає на когнітивні функції, сприяє розвитку метакогнітивних стратегій та комунікативної компетентності. Для осіб із травматичним досвідом мовна діяльність може виконувати компенсаторну та стабілізаційну функції, сприяючи відновленню соціальної взаємодії та саморефлексії [3, с. 91].

Особливої уваги заслуговує роль англійської мови у професійній реінтеграції ветеранів. Знання іноземної мови підвищує конкурентоспроможність на ринку праці, сприяє формуванню нової професійної ідентичності та інтеграції у міжнародний професійний простір. У цьому аспекті англійська мова постає не лише як інструмент комунікації, але й як соціальний ресурс [4, с. 103].

Важливим є також використання англійської мови у діяльності фахівців соціальної сфери, які здійснюють супровід ветеранів. Доступ до англійськомовних наукових джерел та методик дозволяє імплементувати міжнародний досвід психосоціальної підтримки та підвищувати якість соціальних послуг.

Таким чином, іноземна (англійська) мова є багатовимірним чинником соціальної інтеграції ветеранів війни, що поєднує освітній, професійний, психологічний та соціокультурний компоненти. Подальші міждисциплінарні дослідження у галузі філології, соціальної роботи та педагогіки є перспективними для розробки цілісних моделей мовної підготовки ветеранів війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Львів: ПАІС, 2004.
2. Crystal D. English as a Global Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
3. Kramsch C. Language and Culture. Oxford: Oxford University Press, 1998.
4. Fairclough N. Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press, 1992.

Валерія ТОЛКАНЕЦЬ

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор філософії **СНЯТКОВА Т.М.**

СИСТЕМНА ПІДТРИМКА РОДИН ЗАГИБЛИХ ТА ПОРАНЕНИХ ВІЙСЬКОВИХ ЯК УМОВА ЗАПОБІГАННЯ ЇХ СОЦІАЛЬНОМУ ВІДЧУЖЕННЮ

В умовах тривалої збройної агресії РФ проти України питання підтримки родин загиблих та поранених військовослужбовців набуває особливої соціальної та наукової значущості. Особливо вразливою категорією населення стали родини загиблих та поранених військовослужбовців, які зазнають не лише особистої трагедії, а й суттєвих змін у соціальному статусі, матеріальному становищі та системі соціальних зв'язків. У

цих умовах зростає ризик соціального відчуження таких родин, що може мати довгострокові негативні наслідки як для них самих, так і для суспільства загалом.

Соціальне відчуження розглядається в наукових дослідженнях як процес або стан, за якого індивід чи соціальна група втрачає відчуття належності до суспільства та можливість повноцінної участі в соціальному житті. Для родин загиблих і поранених військових соціальне відчуження може проявлятися у формі ізоляції, втрати довіри до державних інститутів, стигматизації, а також у зниженні рівня соціальної активності. Психологічна травма, спричинена втратою або тяжким пораненням близької людини, значно підсилює ці процеси.

Соціальне відчуження означає ізоляцію індивіда або групи від соціальних інститутів та мереж підтримки, що знижує здатність повноцінно функціонувати в суспільстві. В умовах війни, коли родини втрачають рідних або стикаються з тривалими травмами, ризик виникнення цього явища значно зростає. Системна підтримка допомагає зменшити психологічну напругу, відновити соціальні зв'язки та забезпечити участь у соціальному житті.

Системна підтримка таких родин спрямована на подолання цих ризиків шляхом забезпечення соціальних послуг, психологічної допомоги, матеріальної підтримки і створення соціальних зв'язків, які зміцнюють індивідуальну та суспільну стійкість.

Підхід до системної допомоги має ґрунтуватися на розумінні того, що родини військових є соціальною групою з підвищеною вразливістю, яка внаслідок травматичних подій може переживати як індивідуальні, так і колективні форми переживання стресу. Описуючи соціально-психологічний супровід постраждалих верств населення, український психолог Г. Ломакін підкреслює, що процес реадптації після бойового стресу має містити комплексний підхід, який поєднує індивідуальну психотерапевтичну роботу, групову

підтримку та соціально-психологічну реабілітацію, що сприяє подоланню психологічних наслідків і відновленню соціальних зв'язків у ширшому соціумі. Він зазначає, що «соціально-психологічний супровід також сприяє психологічній декомпресії, забезпечуючи умови для реадaptaції людини завдяки ефективній взаємодії як із спеціалістами, так і з громадами, сім'єю, родичами, колегами, друзями» [1, с. 13]. Такий підхід дозволяє враховувати як психологічні потреби самих ветеранів, так і потреби членів їхніх родин, які опинились у ситуації стресу через травматичний досвід війни.

Важлива складова цього системного супроводу – соціально-психологічна робота, яка спрямована на посилення соціальної адаптації та зменшення ризику соціального відчуження. Як показує дослідження А. Назмієва, соціально-психологічна робота з військовослужбовцями, ветеранами та членами їхніх родин містить комплекс заходів, спрямованих на соціально-психологічну реабілітацію, підтримку соціальної активності та подолання посттравматичних наслідків [2, с. 150]. У цій діяльності підкреслюється, що без інтегрованого підходу, який передбачає взаємодію фахівців різних галузей (психологів, соціальних працівників, медичних працівників), родини, які пережили втрату або травму, ризикують залишитися на узбіччі соціальних процесів.

У контексті системної підтримки важливе місце займає і соціальна підтримка як ширше суспільне явище. Розглядаючи соціальну підтримку ветеранів російсько-української війни та їх сімей, вітчизняні науковці (Г. Слозанська, Н. Горішна, Д. Бирик та І. Криницька) звертають увагу на те, що повноцінна система соціальних послуг, що реалізується на державному рівні та через громадські ініціативи, сприяє соціальній інтеграції постраждалих родин у суспільне життя [3, с. 52]. Соціальні служби, що надають допомогу у вигляді консультацій, послуг

соціальних працівників, доступу до інформації та ресурсів, підтримки у вирішенні повсякденних проблем, сприяють зміцненню соціальних зв'язків і відчуття приналежності до суспільства. Саме така комплексна система підтримки допомагає зменшити ризики стигматизації та маргіналізації, які можуть виникати внаслідок травматичних переживань та соціальних змін.

Психосоціальна підтримка, яка орієнтована не лише на самого ветерана, але і на членів його сім'ї, є ще одним важливим елементом системної підтримки. Дослідження О. Столярик і Т. Семигіної підкреслює, що психологічні послуги мають бути орієнтовані на сильні сторони родини, враховувати її внутрішні ресурси та потенціал для адаптації після травматичного досвіду участі у війні [4, с. 65]. Такий підхід передбачає не просто лікування наслідків травми, а створення умов, за яких сама сім'я стає активним учасником процесу адаптації та реінтеграції у суспільне життя: «Корисним буде розвивати такі навички у членів сім'ї, які допоможуть їм долати життєві виклики» [4, с. 67].

Отже, системна підтримка родин загиблих та поранених військових є комплексним процесом, який поєднує психологічну, соціальну та правову допомогу, спрямовану на збереження соціальних зв'язків, зміцнення внутрішніх ресурсів родини та її адаптацію до нових життєвих обставин. Наукові дослідження українських авторів підтверджують, що лише інтегрований підхід, який охоплює роботу психологів, соціальних працівників, державних і громадських інституцій, здатен запобігти соціальному відчуженню, зменшити ризики стигматизації та сприяти активній соціальній інтеграції постраждалих сімей у суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ломакін Г. Система соціально-психологічного супроводу людей, що зазнали наслідків травм війни. *Психосоматична медицина та загальна практика*. Київ: Національний

- медичний університет імені О.О. Богомольця, 2024. Т. 9. № 2. 15 с. URL: <https://uk.emedjournal.com/index.php/psp/article/view/508/1067> (дата звернення: 10.12.2025).
2. Назмієв А. Сутність і зміст соціально-психологічної роботи з військовослужбовцями, ветеранами війни та членами їх родин. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2025. № 1(56). С. 150–153.
 3. Слозанська Г., Горішна Н., Бибик Д., Криницька І. Соціальна підтримка ветеранів російсько-української війни та їхніх сімей у воєнний та повоєнний період. *Social Work and Education*. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2023. Т. 10, № 1. С. 47–62.
 4. Столярик О., Семигіна Т. Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нок та членів їхніх сімей. *Social Work and Education*. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2023. Т. 10, № 1. С. 63–77.

Вікторія ЛОГВИНЕНКО

Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ ІІО СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА КОНСУЛЬТУВАННЯ

Формування дослідницької компетентності майбутніх соціальних працівників є одним із важливих завдань сучасної вищої школи у сфері соціальної роботи. Дослідницьку компетентність здобувачів вищої освіти визначають як «здатність до проведення наукових досліджень, розуміння

методології досліджень, знання процесу наукової роботи та здатність використовувати наукові методи та підходи для вирішення проблем відповідно до свого професійного напрямку» [2, с. 111–112]. Вчені, які досліджують цю проблему, наголошують на важливості розвитку практичних навичок дослідницької діяльності [4] позаяк показником сформованості компетентності виступає здатність здобувача планувати й реалізовувати пошуково-перетворювальну чи науково-дослідницьку діяльність у професійній сфері. Для соціального працівника це означає не лише вміння проводити емпіричні дослідження, але й здатність аналізувати соціальні явища, оцінювати ефективність програм допомоги та прогнозувати наслідки соціальних інтервенцій.

Разом із тим, дослідницька компетентність передбачає розуміння природи та походження наукових знань, процесу дослідження, методології та базових понять науки [3]. Ці знання є важливими для майбутніх соціальних працівників, адже саме вони забезпечують здатність критично оцінювати соціальні проблеми та пропонувати науково обґрунтовані рішення. Втім, як показують дослідження Н. Salmento, М. Murtonen та М. Kiley, засвоєння таких знань є складним для студентів: значна частина з їх числа демонструє ненаукові уявлення, і лише невеликий відсоток досягає розуміння того, що наукове знання має межі, є змінним, може пояснюватися різними теоріями та ін. [5]. Для соціальної роботи це критично важливо, адже фахівець має працювати з багатофакторними проблемами, які не мають однозначних рішень.

Слабка теоретична підготовка здобувачів вищої освіти у питаннях методології досліджень ставить під сумнів їхню готовність до складніших завдань у сфері соціальної роботи. У світі, де знання постійно оновлюються, а соціальні парадигми змінюються, майбутні фахівці повинні не лише володіти технічними навичками дослідження, але й розуміти природу знання, його межі та методи пізнання. Тому особливого значення набуває інтеграція теоретико-філософських засад у

підготовку соціальних працівників, зокрема філософії науки, яка поєднує епістемологічні та методологічні основи й формує здатність до рефлексії та критичного аналізу соціальних процесів [3].

Одним зі способів формування дослідницької компетентності є залучення студентів до власних досліджень або виконання окремих елементів дослідницького процесу, що дозволяє поєднувати теорію з практикою соціальної роботи. Так, на думку Л. Височан, О. Юденкової та Я. Капранова, розвиток цієї компетентності здобувачів освіти можливий завдяки застосуванню різних методів та підходів. Зокрема вони акцентують на проектній діяльності, яка сприяє формуванню навичок збору й аналізу даних, комунікації та презентації результатів; наукових семінарах та конференціях, участь у яких допомагає студентам ознайомитися з актуальними світовими дослідженнями та представляти власні напрацювання; наукових лабораторіях - створення спеціалізованих лабораторій дає можливість здобувачам проводити дослідження під керівництвом науково-педагогічних працівників, набуваючи практичних навичок; програмах стажування, що дозволяє майбутнім фахівцям отримати реальний досвід і ознайомитися з сучасними технологіями та методами досліджень у наукових центрах та установах [2, с. 112].

Також використання інтерактивних методів навчання як от дискусій, case-study, проектів, ігрових технологій та ін. сприяє становленню майбутнього фахівця, який володітиме критичним мисленням, створює умови для моделювання реальних професійних ситуацій, що дозволяє не лише засвоювати теоретичні знання, а й застосовувати їх у практичному контексті [1]. Такий підхід формує здатність до самостійного пошуку інформації, її систематизації та наукової аргументації, що є ключовими складовими дослідницької компетентності соціального працівника.

Отже, формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи потребує інтеграції теоретичних знань, методологічної підготовки та практичного досвіду. Такий комплексний підхід сприяє становленню соціального працівника як дослідника, здатного до самостійного пошуку, систематизації та наукової аргументації, що відповідає вимогам сучасного суспільства та професійної практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васянович Г., Логвиненко В. Використання інтерактивних методів навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. Т. 68. С. 85–93. DOI: 10.31652/2412-1142-2023-68-85-93.
2. Височан Л.М., Юденкова О.П., Капранов Я.В. Формування дослідницької компетентності здобувачів закладів вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. № 87. С. 110-113. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.87.19>.
3. Логвиненко, В.М. Епістемологічні та методологічні засади дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 12(20). С. 489–497. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-12\(20\)-489-497](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-12(20)-489-497).
4. Мельник А.Б. Характеристика розвитку дослідницької компетентності магістрантів у галузі освітніх наук: зарубіжний досвід. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2024. Вип. 1. С. 108-121. DOI 10.35433/pedagogy.1(116).2024.9.
5. Salmento H, Murtonen M., Kiley M. Understanding Teacher Education Students' Research Competence Through Their Conceptions of Theory. *Frontiers in Education*. 2021. 6:763803. doi: 10.3389/educ.2021.763803.

Соломія САДОВСЬКА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Науковий керівник: к.н. держ. упр., доцент **ГОНТАР З.Г.**

ЦИФРОВА ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК СИМВОЛ ВТЕЧІ: ДОСВІД МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ У ВІРТУАЛЬНИХ СВІТАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В часі повномасштабного вторгнення, де реальність супроводжується щоденними загрозами територіальній цілісності нашої країни, толерантність до невизначеності, що проявляється чи не в кожного з нас зумовлює пошуки відчуття стабільності за межами реальної дійсності. Майбутні рятувальники, які обрали благородний шлях задля порятунку людей можуть зазнавати фізичного та психо-емоційного перенавантаження внаслідок специфічних умов навчання задля ефективності дій в надзвичайних ситуаціях. Віртуальні світи за таких умов вже не виступають лише технологічним інструментом, а й слугують безпечним місцем, де можна залишатися без фізичних засобів захисту та підтвердження компетенцій здобутих вмій та навичок.

Визначаючи, яке місце у житті курсантів посідає віртуальна реальність соціологиня Наталія Комих дослідила, що із опитаних респондентів, на переконання 61,4% курсантів без віртуальної реальності життя людини буде просто неможливим уже найближчим часом [1, с.306]. Даний результат можна трактувати таким чином, що віртуальний світ щоразу все більше поглинає та визначає нашу з вами реальність, зокрема і реальність курсантів ризико-небезпечних професій. В епоху технологічного прогресу, цифровізації та можливостей штучного інтелекту було б дивним не застосовувати дані суспільні блага у повсякденному житті, навчанні чи тренуванні та підготовці до дій у кризових ситуаціях, однак саме і процес використання цих надбань може стати передумовою виникнення цифрової залежності.

Тим не менш, кожен курсант має свободу самостійно вирішувати, як проводити власне дозвілля, звідки черпати інформацію, чи як саме удосконалюватися як майбутній рятувальник? То ж, які переваги надають віртуальні світи у період Великої війни? Як вважають учасники вибірки, це «84,2 % використовують насамперед для спілкування із друзями, 72,3 % вказали на можливість швидко дізнатися про поточні новини в країні та світі, 57,4 % – про життя знаменитостей, спортсменів, старих знайомих» [1, с.306].

Як свідчать представлені результати, віртуальна реальність здебільшого для курсантів виконує функцію соціальної підтримки – це пояснюється тим, що через специфічні умови навчання та встановлений розпорядок, курсанти мають обмежені можливості для підтримання особистісних контактів, здобутих ще до початку навчання, тому віртуальний простір є для них найдоступнішим каналом для підтримання важливих соціальних відносин. Саме у віртуальному середовищі вони компенсують брак емоційної взаємодії, отримуючи відчуття приналежності до найдорожчих їхньому серцю людей.

Другим за значимістю фактором використання віртуальної реальності є бажання швидко отримувати актуальну інформацію, до прикладу, доступ до новин, що особливо є актуальним, коли твоя країна щодня потерпає від нападу російської федерації. Безліч курсантів зараз знаходяться далеко від рідного дому і кожне оповіщення про повітряну тривогу чи звістка з фронту підвищує рівень тривоги. Віртуальне середовище пропонує швидкий, зручний і різноманітний доступ до інформації, що відповідає їхньому ритму життя.

Ще курсанти використовують віртуальний простір, щоб стежити за життям знаменитостей, спортсменів або старих знайомих, як спосіб відволіктись від буденності, зменшити рівень емоційної напруги, отримавши позитивні емоції від побаченого чи дізнатись щось нове для себе.

Цифрова залежність як психологічне явище обумовлена не лише з інноваційним розвитком технологій сучасного суспільства, а й з їх психологічними потребами. Поява нових, й розвиток наявних соціальних мереж найбільше сприяють цьому феномену. Курсанти, поринаючи у світи віртуальних взаємодій, де під впливом зовнішніх стрес-факторів «можуть ставати мішенню для фейкових новин, пропаганди або маніпуляцій, що особливо небезпечно в умовах інформаційної війни та політичної нестабільності» [2, с.291]. Такий вплив може нести за собою загрозу для майбутніх рятувальників тому, що особистість перебуваючи у нестабільному психо-емоційному стані легко втрачає здатність критично мислити й об'єктивно оцінювати стан справ. Якщо ці навички не будуть інтегровані в структуру особистості – це матиме руйнівний вплив не лише в процесі навчання, а й під час реагування на надзвичайні ситуації.

Символ «втечі» як пошук середовища, що дає оманливе відчуття контролю власних дій, умовної визначеності, що водночас демонструє потребу у відновленні внутрішньої рівноваги. Віртуальні світи в цей час створюють своєрідне «безпечне місце», де можна змінювати власні соціальні, чи професійні ролі, зберігати відчуття автономії, що є надзвичайно важливим під час підготовки до рятувальних операцій. Така цифрова втеча є не лише компенсаторним захисним механізмом психіки людини, а й засобом для розробки адаптивних стратегій поведінки в умовах невизначеності та постійної загрози з боку ворога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комих Н., Віртуальна реальність в житті курсанта: Рефлексія за результатами дослідження. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. Т. 2. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-2-305-310> (дата звернення: 27.11.2025).

2. Гой А. Вплив соціальних мереж та медіа на інтереси курсантів. Зб.: *Інновації та безпека: Науковий дискурс*. 2024. С. 289.

Ілона-Олена СТРОНСЬКА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

В умовах нестабільності, в якому перебуває сучасне суспільство, та стрімких змін соціальної сфери, люди постійно стикаються з новими викликами, що часто мають нестандартний характер і потребують нагального вирішення. Особливо гостро ці виклики проявляються в умовах війни, коли соціальні проблеми набувають масштабного та комплексного характеру [2]. Це зумовлює необхідність нового освітнього підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема соціальних працівників.

Сучасний соціальний працівник повинен уміти критично оцінювати ситуацію, порівнювати альтернативи, оперативно приймати рішення та знаходити ефективні способи розв'язання складних соціальних проблем. Війна створює додаткові виклики: робота з внутрішньо переміщеними особами, допомога ветеранам та людям, які пережили травматичний досвід. Професійна підготовка фахівців має передбачати розвиток критичного мислення, адже саме воно стає ключовим інструментом професійної діяльності та запорукою успіху в будь-якій сфері життєдіяльності. Також, слід зауважити, що навчання у середніх загальноосвітніх закладах є фундаментальним для прищеплення учням необхідних навичок, від яких залежить загальна якість освіти. Ці компетентності після переходу до вищої освіти розвиваються у професійні якості та

спеціалізовані характеристики, критично важливі для професійної діяльності [6].

Особливо актуальним критичне мислення є для практиків соціальної роботи, які працюють із вразливими групами населення - людьми похилого віку, особами з інвалідністю, дітьми, сім'ями у кризових ситуаціях, а також постраждалими від війни. Їм доводиться діяти в умовах часткової чи повної невизначеності, враховувати різноманітні соціальні, психологічні та економічні чинники, що постійно змінюються. Помилка у прийнятті рішення може призвести до поглиблення соціальної проблеми, втрати довіри клієнтів чи навіть загострення кризової ситуації. Відтак критичне мислення допомагає фахівцю адекватно реагувати на виклики, швидко приймати правильні рішення, зменшувати ризик хибних дій, ефективно координувати взаємодію з клієнтами, колегами та представниками інших служб. Воно дозволяє аналізувати причини виникнення проблем, прогнозувати їх розвиток, визначати головні аспекти ситуації та обирати найдоцільніші шляхи допомоги.

Оскільки критичне мислення не виникає спонтанно, його необхідно формувати цілеспрямовано. Як зазначає О. Тягло, важливо враховувати дві складові - когнітивну та афективну [5].

Когнітивна складова охоплює аналіз, оцінку, інтерпретацію, пояснення, саморегуляцію тощо. Для соціального працівника це означає здатність логічно структурувати інформацію про клієнта, оцінювати достовірність даних, робити обґрунтовані висновки. В умовах війни це також включає роботу з наслідками травматичних подій для постраждалих, перевірку інформації про потреби вимушених переселенців чи ветеранів, прийняття рішень у ситуаціях обмежених ресурсів.

Афективна складова включає допитливість, прагнення до надійної інформації, відкритість до нових ідей. Вона формує готовність мислити нестандартно, що особливо

важливо у роботі з людьми, які перебувають у кризових чи непередбачуваних життєвих обставинах, зокрема під час війни.

З огляду на те, що «когнітивні вміння в основному ґрунтуються на природній логіці чи на науці логіки, а також на здатності розуміння чи на герменевтиці» [5, с. 244], то розвиток когнітивної складової можливий через інтеграцію критичного мислення у викладання професійно орієнтованих дисциплін – «Методи та технології соціальної роботи», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Соціальна робота з постраждалими від збройного конфлікту» та ін. Важливим є також вивчення курсів з логіки, основ наукових досліджень тощо з акцентом на практичні алгоритми міркувань, які допомагають аналізувати реальні соціальні ситуації, уникати логічних помилок та приймати обґрунтовані рішення. Варто вказати на взаємозв'язок критичного мислення і методологічної культури, адже перше забезпечує здатність аналізувати й оцінювати інформацію, а друга - формує систему правил, принципів і способів наукового пізнання, які роблять цей аналіз обґрунтованим і структурованим [3]. Разом вони створюють основу для якісної наукової та професійної діяльності.

Афективну складову, яка є підґрунтям когнітивних диспозицій і вмінь [5, с. 245] доцільно розвивати через евристичні завдання, дискусії, аналіз кейсів, рольові ігри, тренінги [1], що моделюють реальні соціальні проблеми, включно з тими, що виникають унаслідок війни. Окрім зазначеного в освітньому процесі доречно використовувати рефлексивні практики, менторство і коучинг, інтердисциплінарний підхід та ін. [4]. Це сприяє формуванню гнучкості мислення; здатності передбачати результати власної діяльності та прогнозувати можливі ситуації у життєдіяльності клієнтів; бачити кілька можливих шляхів вирішення та обирати найефективніший.

Отже, у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників розвиток критичного мислення є необхідною умовою. Воно забезпечує здатність діяти нешаблонно, швидко приймати рішення в умовах змін, проводити аргументований аналіз соціальних явищ, прогнозувати наслідки та обирати оптимальні стратегії допомоги. В умовах війни ця здатність стає життєво важливою, адже підвищує якість соціальної роботи, зменшує ризики та сприяє ефективному вирішенню проблем клієнтів і суспільства загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васянович Г., Логвиненко В. Використання інтерактивних методів навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. Т. 68. С. 85–93.
2. Логвиненко В., Костишин Е., Лозинський А. Формування готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах надзвичайних ситуацій. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наук. праць молодих вчених Дрогобицького держ. педагогічного ун-ту імені Івана Франка*. 2022. Вип. 53. Т. 1. С. 348–353.
3. Логвиненко В.М. Методологічна культура як необхідна складова дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»): журнал*. 2025. № 11 (57). С. 813–822.
4. Тимошенко Н.Є., Школяр Л.В. Педагогічні стратегії розвитку критичного мислення у майбутніх соціальних працівників. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2025. № 6. С. 857–867.

5. Тягло О. В. Досвід засвоєння критичного мислення в українській вищій школі. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2017. № 2 (21). С. 240-257.
6. Shvets T., Shestakova S., Kryvoshlykov S., Lohvynenko V., Butrynovska U. Enhancing students' social abilities via cooperative learning and project-based teaching methods: Pedagogical approaches and beneficial outcomes. *Multidisciplinary Reviews*, 2024. 7. <https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe022>.

Євгеній ЧОРНОШТАН

Яготинський інститут Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

Сучасні проблеми, з якими зіткнулося українське суспільство внаслідок військової агресії, розпочатої росією, потребують соціальних, економічних і культурних трансформацій. Особливої уваги вимагають саме соціальні зміни. Сьогодні соціальна робота та соціальні працівники відіграють одну з ключових ролей у суспільстві, адже від рівня їхнього професіоналізму й компетентності багато в чому залежить соціальна стабільність і добробут держави.

У Законі України «Про соціальні послуги» (2019 р.) визначено, що соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець з відповідною кваліфікацією, уповноважений надавати соціальні послуги у державних та недержавних інституціях [3].

У більшості країн світу професії соціального працівника приділяється значна увага. Це підтверджується

активним відкриттям інститутів і кафедр, які готують фахівців з соціальної роботи. Зростання інтересу до соціальної сфери зумовлене численними викликами та глобальними соціальними проблемами.

Особливої уваги потребує український контекст. Професійна підготовка соціальних працівників в Україні нині перебуває у стані трансформації. Освітній процес і навчальні плани у багатьох закладах вищої освіти не повною мірою відповідають практичним потребам галузі. Це пов'язано з кількома чинниками:

по-перше, на рівні МОН України спеціальність «соціальна робота» закріплена у галузі знань «соціальне забезпечення»; по-друге, на рівні бакалавра і магістра виникають труднощі з акредитацією освітніх програм через нестачу викладачів, які мають необхідну спеціалізацію. В Україні фактично відсутні спеціалісти чи науковці саме за напрямом «соціальне забезпечення» або кандидати наук із соціальної роботи. Це створює одні з найбільш суттєвих викликів для розвитку сучасної соціальної роботи.

Спеціальність «соціальна робота» має ґрунтуватися на фундаментальному характері підготовки, а фахівець соціальної сфери – володіти універсальними, міждисциплінарними знаннями. Наприклад, у США соціальна робота має виразний міждисциплінарний вимір. Школа соціальної роботи ім. Вурцвайлера, яка є частиною Єшива Університету, готує магістрів соціальної роботи з додатковою спеціалізацією у галузі права [5].

Такий підхід до навчання є ефективним, оскільки забезпечує всебічний розвиток здобувача освіти та дає змогу охопити ширший спектр професійних проблем. Важливим є й те, що освітні програми зарубіжних університетів, зокрема американських, включають значний обсяг практики – до 900 годин.

Американський досвід соціальної роботи є одним із найбільш авторитетних у світі, оскільки саме США є одним із

центрів формування цієї професії як науки та практичної діяльності. Наприклад, у 2006 році Освітня рада з соціальної роботи у США акредитувала 458 програм підготовки бакалаврів і 181 програму підготовки магістрів соціальної роботи [1].

Одним із важливих напрямів розвитку соціальної роботи в Україні є волонтерська діяльність. Саме вона має стати практичною ланкою професійної підготовки, що дозволяє студентам не лише отримати досвід і сформувати лідерські якості, а й виховувати патріотизм. Волонтерська діяльність сприяє формуванню відповідальності, уміння працювати в команді та долати виклики в екстремальних умовах [2].

В українській системі освіти соціальний працівник повинен отримати фундаментальну професійну підготовку як інтегративну складову професійної освіти. Вона має забезпечувати цілеспрямоване засвоєння здобувачами освіти базових, загальнонаукових, методологічних і світоглядних знань, розвиток когнітивних і рефлексивних умінь, здатність до самонавчання, міждисциплінарної мобільності та інноваційної діяльності.

Такий підхід формує теоретичне підґрунтя професіоналізації, створює умови для глибокого опанування спеціалізованих дисциплін, адаптації до динамічного ринку праці та професійного розвитку впродовж життя. Поступова фундаменталізація професійної освіти відповідає загальносвітовим тенденціям, зокрема розвитку науково-інформаційного суспільства, у якому ефективна професійна діяльність базується на інтеграції базових наукових знань з інноваційною практикою. У цьому контексті зміст професійної підготовки зазнає суттєвого оновлення, спрямованого на підвищення адаптивності та мобільності фахівця в умовах швидких соціально-економічних змін [4].

Отже, поняття «соціальний працівник» у контексті професійної підготовки окреслює образ випускника освітньої програми – компетентного, відповідального фахівця,

здатного діяти в інтересах особистості та громади й вирішувати складні соціальні проблеми на професійному рівні. Для досягнення такого результату важливим є осмислення методологічних засад підготовки, оскільки саме вони визначають принципи організації освітнього процесу та забезпечують його наукову обґрунтованість.

Водночас соціальний працівник повинен володіти критичним мисленням, бути готовим до постійного навчання й самовдосконалення, уміти комунікувати з різними організаціями та групами населення, застосовувати творчі й креативні підходи до розв'язання проблем як окремого клієнта, так і суспільства загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довідник з професій та працевлаштування 2008–2009 Департаменту праці США URL: <http://www.bls.gov/oco/ocos060.htm>.
2. Олексюк Н. (2022). Формування соціальної відповідальності у майбутніх фахівців соціальної сфери як актуальна проблема. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 1(6), 46–51. URL: <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA/issue/view/HЖХНА1%286%292022/HЖХНА1%286%292022>.
3. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2671-19>.
4. Ткач Ю.М. Інтегративний підхід у навчанні в умовах фундаменталізації професійної підготовки майбутніх економістів. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2015. Вип. 46. С. 90–93. DOI: 10.31812/educdim.v46i0.2504.
5. Школа соціальної роботи ім. Вурцвайлера. URL: <http://www.yu.edu/Wurzweiler/page.aspx?id=2969>.

Ольга ЧЕДРИК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Науковий керівник: к.н. держ. упр., доцент **ГОНТАР З.Г.**

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблематика психологічної стійкості соціальних працівників у контексті війни набуває особливого значення у сучасних соціальних, гуманітарних та психологічних дослідженнях, оскільки саме ця професійна група перебуває в епіцентрі найбільш травматичних соціальних процесів. Повномасштабна війна спричиняє радикальні трансформації у структурі суспільних взаємодій, породжує багаторівневу невизначеність та кумуляцію психотравмуючих факторів, що впливають не лише на цивільне населення, але й на тих, хто здійснює професійну підтримку, кризове консультування та соціальний супровід постраждалих. Саме тому соціальні працівники стають однією з найбільш уразливих груп фахівців з погляду емоційної, когнітивної та психофізіологічної стабільності, адже їхня діяльність пов'язана з постійною взаємодією із людським болем, горем, втратами, стресом, травмою та хронічною невизначеністю.

Психологічна стійкість у сучасному науковому дискурсі розглядається не як стійке утворення чи стабільна риса особистості, а як «динамічна багатофакторна система», що включає внутрішні, міжособистісні та інституційні компоненти. Умови війни роблять цю систему складнішою, підвищуючи вимоги до адаптивних можливостей людини та одночасно зменшуючи доступні ресурси для самовідновлення. Соціальні працівники змушені функціонувати у середовищі, де присутні тривалі загрози, емоційно виснажливі взаємодії з клієнтами, висока інтенсивність звернень, нестача кадрових та організаційних ресурсів, а також постійний ризик вторинної

травматизації через професійний контакт з переживаннями інших [1].

У сучасних теоретичних моделях резильєнтності наголошується на її багатовимірності: до структури стійкості включають когнітивні, емоційні, мотиваційні, поведінкові та соціальні компоненти. Згідно з концепціями Г. Бонанно, М. Раттера та Л. Саутвік, стійкість формується як результат тривалої взаємодії особистісних ресурсів та середовища, а її прояви варіюються від швидкої адаптації до стресу до здатності перетворювати травматичний досвід у джерело розвитку. У випадку соціальних працівників ці компоненти набувають специфічного змісту, оскільки їхня резилієнтність пов'язана не лише з власним виживанням у кризових умовах, але й з ефективністю професійної допомоги іншим [1].

Соціально-психологічна реальність війни формує надмірне навантаження на когнітивні й емоційні механізми регуляції. Соціальні працівники щоденно взаємодіють із клієнтами, які пережили бомбардування, втрату близьких, руйнування житла, вимушене переміщення, тортури або інші форми екстремального стресу. У таких умовах небезпека емоційного виснаження різко зростає. Дослідження у країнах, де фахівці працюють у ситуаціях збройного конфлікту, засвідчують тенденцію до підвищеної частоти емоційного вигорання, депресивних розладів, тривожних станів та проявів посттравматичного стресу серед працівників соціальної сфери. Психологічне навантаження посилюється високим рівнем відповідальності за клієнтів, складністю прийняття рішень в умовах обмежених ресурсів, необхідністю одночасно підтримувати професійну емпатію й особистісну стабільність.

Психологічна стійкість соціальних працівників також тісно пов'язана з їхнім розумінням професійного сенсу, особистісної місії та етичної відповідальності. Просоціальна мотивація, альтруїстичні цінності, відчуття користі для суспільства й переконання у важливості своєї діяльності формують когнітивний і мотиваційний каркас, який дозволяє

витримувати тривалі кризові умови. Для багатьох фахівців саме «сенса роботи» стає базовим чинником стійкості, що узгоджується із сучасними екзистенційними та гуманістичними підходами в психології.

Поряд із внутрішніми характеристиками важливе значення мають соціальні зв'язки. Міжособистісна підтримка розглядається як один з найпотужніших буферів стресу. У випадку соціальних працівників ідеться не лише про сімейні й дружні взаємини, але й про професійні мережі підтримки, колегіальну взаємодію, психологічно безпечний колектив, наявність супервізійних механізмів та можливість відкрито обговорювати складні професійні ситуації. У науковій літературі наголошується, що супервізія є ефективною формою профілактики емоційного вигорання та професійних деформацій, оскільки дозволяє перерозподілити емоційне навантаження, отримати зворотний зв'язок та підтримку від кваліфікованих фахівців [2].

Важливим елементом формування стійкості є середовище організації. Структура робочого простору, доступ до ресурсів, управлінські практики, чіткість професійних ролей та наявність інституційних механізмів підтримки визначають, наскільки соціальний працівник може адаптуватися до екстремальних умов.

Психологічна стійкість не зводиться до стресостійкості у вузькому сенсі. Вона включає здатність до рефлексії, тобто усвідомлення власних емоційних реакцій, механізмів захисту та стратегій поведінки. Рефлексивна компетентність дозволяє соціальному працівнику розпізнавати ознаки виснаження, вигорання або надмірної емоційної залученості й своєчасно застосовувати адаптивні механізми регуляції. У науковій літературі підкреслюється, що рефлексія сприяє розвитку професійної ідентичності, інтеграції досвіду та профілактиці психологічних деструкцій.

У контексті війни особливої уваги потребує проблема «вторинної травматизації», яка виникає внаслідок

систематичного контакту з чужими травмами. Соціальний працівник одночасно виконує роль свідка, посередника та підтримуючої особи, що підсилює ризик перенесення травматичного досвіду клієнта на власну психіку. Симптоматика вторинної травматизації може бути подібною до клінічних проявів посттравматичного стресового розладу: нав'язливі переживання, емоційне оніміння, уникання тем, пов'язаних із травмою, надмірне збудження. Висока емоційна чутливість, яка є необхідною професійною якістю соціального працівника, одночасно збільшує ризик такої травматизації [3].

Підтримка психологічної стійкості соціальних працівників має здійснюватися на кількох рівнях. На індивідуальному – ідеться про розвиток навичок саморегуляції, майндфулнес-практик, емоційної гнучкості, формування адаптивних копінг-стратегій, вміння розрізняти професійні межі та зберігати баланс між емпатією та самозахистом. На соціальному рівні – про створення підтримуючого професійного середовища, формування мереж взаємодопомоги, розвиток культури відкритого обговорення складних емоційних переживань. На інституційному – про забезпечення супервізій, психологічного консультування, адекватного розподілу навантаження, гнучких режимів роботи та впровадження політик, спрямованих на збереження психічного здоров'я персоналу.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що психологічна стійкість соціальних працівників у воєнний період є не тільки індивідуальною характеристикою професіонала, але й важливою умовою функціональної стабільності соціальної інфраструктури держави. Вона визначає здатність системи соціальних послуг витримувати тривалі та екстремальні навантаження, забезпечувати допомогу найбільш уразливим групам населення та сприяти відновленню суспільства після травматичних подій. Формування й підтримка стійкості потребують узгоджених дій наукової спільноти, закладів вищої освіти, соціальних служб, державних інституцій та громадських організацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борецька Т.Д. Особливості розвитку резилієнтності педагогічних працівників в умовах війни : кваліфікаційна робота. Житомир : Поліський нац. ун-т, 2024. 24 с.
2. Солодевська В., Пшенична Н. Психологічна дезадаптація та резилієнтність: досвід української молоді під час війни. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2025. Т. 10, № 1. URL: <https://uk.emedjournal.com/index.php/psp/article/view/476>.
3. Stoliaryk O., Semigina T. Reflections of Ukrainian Social Workers in Times of War. *Social Work and Education*. 2024. Vol. 11, № 1. P. 7–19.

Андрій ДОРОХІН, Михайло КОПЕЛЬЧАК

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ У СИСТЕМІ СТУПЕНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ БУДІВЕЛЬНОГО НАПРЯМУ В УМОВАХ КЛАСТЕРА

Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження становлять праці вітчизняних науковців, які розкривають ключові аспекти заявленої проблеми, зокрема, дидактичні засади варіативності змісту навчання обґрунтовано в роботах В. Кизенка [1], а аксіологічні виміри відповідального громадянства та наукової освіти – у доробку Т. Матусевич [2]. Питання інноваційного розвитку педагога та методичної роботи висвітлено І. Співаковою [3]. Фундаментальне значення для нашого дослідження мають праці з педагогічної ергономіки та проєктування безпечного здоров'язбережувального середовища (Л. Рибалко, Т. Йопа [4], Т. Борисова [5], Ю. Ковбаса [6]), а також розвідки щодо психологічних особливостей інклюзивного навчання та

цифровізації в умовах воєнного стану (Л. Гренюк, В. Олексенко [7], Т. Гodeцька [8]).

Повоєнна відбудова перетворює будівництво на стратегічну платформу для реінтеграції ветеранів. Оскільки традиційна освіта не адаптована до специфіки бойових травм (ПТСР, інвалідність), ми пропонуємо інноваційний кластер – соціальну екосистему, що забезпечує професійну адаптацію через створення ергономічних умов навчання та праці.

1. Кластерна модель: від профільної школи до освіти протягом життя. Організаційною основою адаптації є забезпечення наступності освіти. Кластер об'єднує заклади загальної середньої освіти (профільна освіта старшої школи в контексті реформи НУШ), заклади професійної (професійні коледжі) та фахової передвищої освіти, університети та підприємства. Для ветеранів ця система реалізує концепцію освіти протягом життя (Lifelong Learning). Завдяки варіативності змісту навчання (В. Кизенко [1]), ветеран може обрати індивідуальну траєкторію:

- *Рескілінг (Reskilling)*: швидке здобуття нової робітничої професії (модульні курси 3–6 місяців).

- *Апскілінг (Upskilling)*: підвищення кваліфікації або перехід на вищий рівень освіти (наприклад, від майстра до інженера-педагога). Така ступенева освіта дозволяє дозувати навантаження, що є критично важливим для осіб, які проходять реабілітацію («прагматична реабілітація»).

Окремим аспектом функціонування кластера є впровадження моделі дуальної освіти як форми організаційної ергономіки [9]. Для дорослої людини, яка інтегрується в цивільне життя, критично важливим є фактор економічної незалежності. Традиційне навчання «відриває» від заробітку, що створює додатковий психологічний тиск. В межах кластера реалізується ергономічний розподіл часу: 30% – теорія в закладі освіти, 70% – оплачуване навчання на робочому місці. При цьому графік роботи адаптується під фізичні можливості ветерана. Така організація процесу мінімізує втому, дозволяє

уникнути «професійного вигорання» на етапі входження в професію та забезпечує плавну соціалізацію в трудовий колектив.

2. Педагогічна ергономіка як методологія інклюзії є ключовим елементом нашої моделі і впровадження принципів педагогічної ергономіки. Ми стверджуємо, що інклюзивне освітнє середовище для ветеранів неможливо створити без урахування ергономічних вимог до організації простору, засобів навчання та режимів роботи. Спираючись на дослідження Л. Рибалко, Т. Йопи [4] та Ю. Ковбаси [6], ми виділяємо три рівні ергономічної адаптації в кластері:

- Реалізація принципів антропометричної та фізичної ергономіки для ветеранів із пораненнями кінцівок або порушеннями моторики передбачає обладнання робочих місць спеціалізованими меблями (столи зі змінною висотою стільниці, крісла з ортопедичною підтримкою) та підбір інструментарію з урахуванням його ваги та зручності хвату, при цьому забезпечення безбар'єрного доступу (пандуси, широкі дверні отвори) розглядається нами як базова умова збереження соціальної гідності здобувача освіти.

- Вимоги сенсорної ергономіки в контексті профілактики наслідків акубаротравм реалізуються через забезпечення посиленої звукоізоляції та безтригерного світлового режиму, а також використання принципів колористики для чіткого зонування простору на «активні» та «рекреаційні» сектори, що комплексно сприяє стабілізації психоемоційного стану здобувачів.

- Когнітивна ергономіка, як інструмент дидактичної адаптації, реалізується через оптимізацію темпу та способу подачі інформації, зокрема шляхом застосування технології мікронавчання (microlearning) – структурування матеріалу на короткі змістові блоки з обов'язковими перервами на ергономічні вправи, що є найбільш ефективним підходом для дорослих слухачів із ознаками бойового стресу.

Проектування освітнього середовища кластера базується на принципах Універсального дизайну, що передбачає зручність використання простору всіма здобувачами без необхідності спеціальної адаптації. З погляду дизайн-ергономіки (Т. Борисова [5]), навчальна майстерня будівельного профілю має бути чітко зонована:

1. «Зона безпеки» (червоне маркування): місця роботи з підвищеним рівнем небезпеки, де застосовуються посилені засоби захисту.

2. «Зона концентрації» (холодна гама кольорів): простір для теоретичного навчання та ВІМ-проектування.

3. «Зона розвантаження» (тепла гама, фітодизайн): простір для психологічної релаксації, що є обов'язковим елементом профілактики ПТСР. Важливим ергономічним рішенням є використання модульних меблів-трансформерів, які дозволяють швидко переформатувати простір під групову або індивідуальну роботу, залежно від психоемоційного стану групи.

3. Цифрова ергономіка та роль педагога. В умовах кластера цифровізація виступає ергономічним засобом, використання VR/AR-симуляторів дозволяє ветеранам відпрацьовувати професійні навички (наприклад, управління будівельною технікою) у безпечному віртуальному середовищі, повністю усуваючи фізичні ризики та страх помилки на етапі навчання. Це відкриває шлях до високотехнологічних професій (ВІМ-менеджер, оператор 3D-друку), які доступні особам з обмеженою мобільністю (Т. Годецька [8]).

Успіх цієї моделі залежить від кадрів, педагог профільного і професійного навчання в такій системі повинен володіти сформованою дизайн-ергономічною компетентністю (Т. Борисова [5]). Він виступає не лише викладачем, а й проєктувальником (ергодизайнером) освітнього процесу, здатним адаптувати середовище під індивідуальні потреби ветерана.

Екзистенційний вимір відбудови» в цій моделі реалізує подвійну мету: фізичне відновлення країни стає інструментом символічної «відбудови себе», повертаючи ветерану професійну затребуваність та відчуття авторства власного життя. Узагальнюючи результати дослідження, окреслимо ключові вектори трансформації системи підготовки:

1. Ефективна адаптація ветеранів потребує переходу від лінійної освіти до екосистемної. Інноваційний кластер діє як простір «прагматичної реабілітації», де економічна доцільність відбудови гармонійно поєднується з гуманістичною місією відновлення соціального статусу захисника.

2. Ергономічний імператив повоєнної освіти» перетворює педагогічну ергономіку на методологічний фундамент інклюзії, де створення адаптованого простору стає матеріальним вираженням поваги до гідності ветерана. Ми стверджуємо: *освітнє середовище, яке не враховує психофізіологію травми, є дидактично неспроможним.*

3. Еволюція ролі педагога від транслятора до ергодизайнера формує запит на нову дизайн-ергономічну компетентність. Такий «архітектор освітнього процесу» адаптує технології та темп навчання під індивідуальні ресурсні можливості ветерана.

4. Екзистенційний вимір відбудови» в цій моделі реалізує подвійну мету: фізичне відновлення країни стає інструментом символічної «відбудови себе», повертаючи ветерану професійну затребуваність та відчуття авторства власного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кизенко В.І. Теоретико-методологічні засади проєктування змісту варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.09. Київ, 2021.

2. Матусевич Т.В. Філософська парадигма наукової освіти: стратегії і практики розвитку відповідального громадянства: дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.10. Київ, 2024.
3. Співакова І.Б. Інноваційний розвиток вчителя в системі методичної роботи закладу загальної середньої освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2020.
4. Рибалко Л.М., Йопа Т.В. Проектування освітнього здоров'язбережувального середовища на засадах педагогічної ергономіки. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2020. Вип. 3 К (123). С. 361–365.
5. Борисова Т.М. Значення дизайн-ергономічного навчального середовища при формуванні інноваційної культури викладача. *Наукові записки. Серія: Проблеми природничо-математичної, технологічної та професійної освіти*. 2024. Вип. 2(4).
6. Ковбаса Ю.М. Безпечне та здорове освітнє середовище: підручник. Чернігів: НУ «Чернігівський колегіум», 2025. 165 с.
7. Гренюк Л., Олексенко В., Фединак Н. Інклюзивне навчання в умовах війни: адаптація та нові виклики для педагогів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2025. №1.
8. Годецька Т.І. Психологія цифрового простору: реалії воєнного періоду. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки*. 2024. Вип. 20. С. 6–25.
9. Порядок надання робочих місць для проходження учнями, слухачами закладів професійної (професійно-технічної) освіти виробничого навчання та виробничої практики: Постанова КМУ від 07.06.1999 р. № 992.

Наталія КОМАРНИЦЬКА

Вище професійне училище № 29 м. Львова

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ АДАПТИВНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

В умовах повоєнної відбудови економіки України та євроінтеграційних процесів, система професійної освіти постає перед новими викликами. Згідно з аналітичними даними В. Сидоренка та О. Топузова [1; 2], сучасний ринок праці висуває жорсткі вимоги до практико-орієнтованої підготовки кадрів. Роботодавець сьогодні шукає не просто виконавця технологічних операцій (кухаря чи перукаря), а носія корпоративної культури, здатного забезпечити високий рівень сервісу.

У цьому контексті українська мова виконує для здобувача освіти подвійну функцію:

1. Економічну: грамотне, переконливе мовлення є інструментом підвищення вартості послуг. Згідно з дослідженнями у сфері економіки [3], якість обслуговування стає ключовим ендогенним фактором, що визначає рентабельність бізнесу.

2. Національно-виховну: очищення професійного лексикону від російських кальок (деколонізація мови) є маркером національної свідомості та патріотизму кваліфікованого фахівця.

Специфіка ВПУ №29 м. Львова, що готує еліту для сфери обслуговування, вимагає від педагога словесності застосування міждисциплінарних підходів, обґрунтованих у працях Н. Боско [4]. Ми інтегруємо мовну підготовку у виробничий контекст, вирішуючи чотири стратегічні завдання.

Стратегія 1. «Мовна деокупація»: від побутового суржику до елітарної професійної мови.

Аналіз усного мовлення здобувачів освіти під час виробничої практики свідчить про глибоко вкорінену проблему інтерференції. Російськомовні калька та суржик не лише спотворюють мову, а й здешевлюють імідж закладу. Клієнт підсвідомо сприймає майстра, який говорить «щот» замість «рахунок» або «налічка» замість «готівка», як менш кваліфікованого фахівця.

Для системного викорінення мовних девіацій ми імплементуємо метод «Термінологічного рефреймінгу», який передбачає не просто механічне виправлення помилок, а цілеспрямовану когнітивну заміну усталених суржикових кодів на нормативні верифіковані відповідники. У ході дослідження нами було суттєво масштабовано та каталогізовано базу проблемної лексики, що дозволило систематизувати типові інтерференційні помилки у форматі спеціалізованих порівняльних реєстрів, адаптованих до технологічних процесів конкретних професій сфери обслуговування.

Таблиця 1. Корекція фахової термінології (Подолання росіянізмів)

Сфера діяльності	«Москальський суржик» (Помилка)	Нормативний український термін	Коментар / Приклад вживання
Кулінарія	Поднос	Таця	«Винесіть каву на таці».
	Протвень	Деко	«Застелити деко пергаментом».
	Сковородка	Пательня	«Розігріта чавунна пательня».
	Мука	Борошно	«Просіяти пшеничне борошно».
	Творог	Домашній сир	«Начинка з домашнього сиру».

	Слойка (тісто)	Листкове тісто	«Вироби з листового тіста».
	Салфетка	Серветка	«Ляна серветка».
	Жарка	Смаження	«Ступінь смаження Medium».
	Клюква	Журавлина	«Соус із карпатської журавлини».
	Вкусний	Смачний / Вишуканий	«Найсмачніший десерт».
	Обстановка	Атмосфера	«Затишна атмосфера зали».
	Прибори	Пательне (столове) приборр'я	«Покладіть приборр'я».
Індустрія краси	Чолка	Гривка / Чубчик	«Корекція форми гривки».
	Віски	Скроні	«Зняти об'єм на скронях».
	Покраска	Фарбування	«Складне фарбування AirTouch».
	Прядь	Пасмо	«Виділити контрольне пасмо».
	Укладка	Укладання	«Вечірнє укладання волосся».
	Плойка	Щипці для завивання	«Накрутити на щипці».
	Утюжок	Прасочка	«Вирівняти прасочкою».
	Затилок	Потилиця	«Нижня зона потилиці».
	Лак / Пенка	Лак / Пінка	«Фіксація пінкою».
	Кончики	Кінчики	«Підрівняти посічені кінчики».

Стратегія 2. Впорядкування молодіжного сленгу (Generation Z Language).

Сучасні здобувачі освіти, інтегровані у глобальний інформаційний простір, активно використовують англіцизми.

Як зазначає А. Джурило, це є наслідком євроінтеграційних процесів [5], проте надмірне вживання сленгу у спілкуванні з клієнтом є неприпустимим для кваліфікованого фахівця.

Педагог навчає здобувачів розрізняти регістри мовлення:

- *Внутрішній (Back-office)*: допустимий професійний жаргон.

- *Зовнішній (Front-office)*: виключно літературна мова.

Таблиця 2. Адаптація англомовних запозичень

Англiцизм (сленг)	Значення	Український вiдповiдник (для клiєнта)	Приклад недоречного вживання
Тiпси (Tips)	Чайовi	Чайовi / Винагорода	«Де мої тiпси?» (Гостю так казати не можна).
Фiдбек (Feedback)	Зворотний зв'язок	Вiдгук / Враження	«Дайте фiдбек по супу» → «Як Вам смакувала страва?»
Букiнг (Booking)	Бронювання	Резерв / Запис	«У нас фул букiнг» → «Всi столики зарезервовано».
Чекнути (Check)	Перевiрити	Уточнити / Перевiрити	«Щас чекну» → «Хвилинку, я уточню iнформацiю».
Солд-аут (Sold out)	Розпродано	Стоп-лист / Закiнчилося	«Цей салат у солд-аутi» → «На жаль, ця позицiя закiнчилася».
Аппойнтмент	Зустрiч	Вiзит / Запис	«У Вас аппойнтмент на 10:00» → «Ви записанi на 10:00».
Скiли (Skills)	Навички	Вмiння / Майстернiсть	«Покажи свої скiли» → «Продемонструйте майстернiсть».
Дей-оф (Day off)	Вихiдний	Вихiдний день	«У мене завтра дей-оф».
Айтем (Item)	Одиниця/ Позицiя	Страва / Позицiя в меню	«Видалити цей айтем з чеку».

Апрув (Approve)	Підтвердження	Погодження / Згода	«Шеф дав апрув» → «Шеф-кухар погодив це».
Раннер (Runner)	Помічник	Помічник офіціанта	Використовується лише внутрішньо.

Стратегія 3. Гастрономічний сторітелінг як інструмент продажів.

В умовах ринкової економіки мовна компетентність прямо впливає на прибуток найманого працівника. О. Шестель [6] підкреслює, що метою комунікації є створення «позитивного досвіду» у гостя. Педагоги навчають здобувачів техніці «Лінгвомаркетингу» – використання емоційно забарвленої лексики для підвищення цінності послуги.

Приклад 1 (Індустрія краси):

- технічно: *«Фарбування коренів, 6-й рівень, аміачна фарба».*

- сторітелінг (Продаж): *«Ми оновимо Ваш колір, надавши йому глибини та насиченості. Я використаю преміальну фарбу з оліями, яка додасть волоссю дзеркального блиску».*

Приклад 2 (HoReCa):

- технічно: *«Кава американо з молоком. Зерно арабіка».*

- сторітелінг (продаж): *«Дозвольте запропонувати Вам нашу фірмову каву зі 100% високогірної арабіки. Вона має оксамитовий смак із легкими нотками шоколаду, що ідеально розкривається з теплим молоком».*

Стратегія 4. Мова як маркер національної ідентичності (Виховний аспект).

Спираючись на європейський досвід, описаний А. Джурило [5], ми акцентуємо увагу на тому, що мова є частиною національного бренду. Особливо це стосується закладів української кухні та етно-стилю.

Ми впроваджуємо спецкурс «Етнографія професійного мовлення», де здобувачі вивчають автентичні українські

назви страв та процесів (вареники, шпундра, узвар, крайка, коси), відмовляючись від радянського спадку «общепита». Це формує національно свідомого кваліфікованого фахівця, який пишається своєю культурою і транслює її іноземним гостям.

Стратегія 5. Цифровізація навчання (ІКТ).

Використовуючи методичні рекомендації Н. Боско [4], педагоги активно залучають цифрові інструменти. Здобувачі ведуть професійні блоги в Instagram українською мовою, створюють відео-презентації своїх робіт у TikTok, використовуючи правильну термінологію. Це підвищує їхню цифрову компетентність та шанси на працевлаштування.

Узагальнюючи викладений матеріал, приходимо до наступного:

1. В умовах ринкової економіки бездоганне володіння українською мовою є конкурентною перевагою найманого працівника, що підвищує шанси на працевлаштування та кар'єрне зростання (від помічника до керуючого).

2. Системна робота з викорінення суржику («мовна деокупація») у професійному коледжі є важливим елементом національно-патріотичного виховання молоді.

3. Інтеграція технік сторітелінгу та адаптація англomовних запозичень дозволяє сформувати сучасного, гнучкого кваліфікованого фахівця, готового до роботи як з внутрішнім, так і з іноземним клієнтом, що відповідає сучасним економічним викликам [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Сидоренко В. Аналітичний звіт про результати онлайн-опитування «Підготовка конкурентоспроможних на ринку праці здобувачів ЗП(ПТ)». Біла Церква, 2025.
2. Топузов О., Сидоренко В., Алексеева С. Світові тенденції та вітчизняні перспективи в освіті. *Освітня політика*. 2025.
3. Актуальні питання розвитку економіки: світові та національні аспекти : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Умань, 21 травня 2025 р.).

- Умань: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2025.
4. Боско Н.М. Методика реалізації міждисциплінарних зв'язків у професійній підготовці студентів фахових коледжів із застосуванням ІКТ: дис. ... д-ра філософії : 015. Кривий Ріг, 2024.
 5. Джурило А.П. Синергія шкільної освіти з професійною на рівні старшої школи в країнах ЄС. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 13(41). С. 452–462.
 6. Шестель О.Г., Старинець О.А., Данилюк А.М. Роль кроскультурної комунікації в професійній діяльності фахівців сфери послуг і харчування. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*. 2025. № 2(16). DOI: 10.32782/2708-4949.2(16). 2025. 21.

Роман ЛАВРЕЦЬКИЙ

Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності

АСЕРТИВНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ, ЕМПІРИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Асертивність як наукове поняття упродовж останніх десятиліть набула значної актуальності в психології, педагогіці та соціальній роботі. Для соціального працівника, професійна діяльність якого передбачає постійну взаємодію з вразливими верствами населення, установами та міждисциплінарними командами, особливої ваги набуває здатність чітко й аргументовано висловлювати власну позицію, відстоювати професійні межі та водночас демонструвати повагу до особистості клієнта. У зв'язку з цим

асертивність виступає необхідною умовою ефективного виконання професійних функцій.

Професійна діяльність соціальних працівників характеризується підвищеними вимогами до розвитку комунікативних, емоційних і соціальних компетентностей. Працюючи з клієнтами, які перебувають у складних життєвих обставинах, фахівці соціальної сфери мають поєднувати здатність до співпереживання й підтримки з умінням ухвалювати відповідальні рішення, зберігати професійну дистанцію, протидіяти маніпулятивним впливам і проявам агресії. У цьому контексті формування асертивності постає як важливий складник професійної підготовки соціальних працівників.

У психологічній науці феномен асертивності розглядається як інтегральна характеристика особистісної активності, що охоплює такі риси, як упевненість у собі, самостійність, ініціативність, емоційна врівноваженість, наполегливість, здатність до саморегуляції та рефлексії, уміння доводити діяльність до завершення. Сукупність зазначених якостей формує структурну основу асертивності як стійкої особистісної властивості.

У працях Роберта Альберті та Майкла Еммонса асертивність розглядається, як “форма соціально адаптивної поведінки, що передбачає відкриту та пряму комунікацію власних думок, почуттів і потреб із одночасною повагою до прав інших людей” [7]. Ці ж дослідники обґрунтували концепцію асертивності, як необхідну навичку для ефективної комунікації. Без сумніву, без ефективної комунікації соціальний працівник не може якісно виконувати службові обов’язки. Завдяки розвитку асертивності, як особистісної якості, фахівці соціальної роботи у взаємодії з клієнтами уникають пасивності та агресії, створюють атмосферу довіри, чітко визначають очікування та межі, а також підтримують конструктивний діалог. Результати досліджень Ейліна Гамбрілла та Чарльза Річі засвідчують, що

розвиток асертивності тісно пов'язаний із формуванням соціальної компетентності та навичок емоційної регуляції [8].

У працях зарубіжних психологів асертивність здебільшого пов'язана з такими соціально-психологічними категоріями, як успішність, самостійність, упевненість. У наукових працях вітчизняних психологів цей феномен частіше можна зустріти в контексті таких понять, як відповідальність, особистісна позиція, моральна переконаність, уміння протистояти груповому тиску [5, с. 171].

Українські дослідники, зокрема Сергій Максименко та Лідія Орбан-Лембрик, розглядають асертивність, як “важливий елемент міжособистісної взаємодії та професійної стійкості” [2; 1]. У межах соціальної роботи асертивність дедалі частіше аналізується як складова професійного розвитку та психологічної готовності до виконання складних службових завдань.

Асертивна поведінка пояснюється, як самостверджувальна, заснована на суб'єктності особистості, здатності відстоювати свої права та думки за умови самоповаги й поваги до інших, усвідомлюючи міру власних і нав'язаних впливів на поведінку. Вона також проявляється у впевненості, почутті власної гідності, чіткому та ввічливому формулюванні своїх думок, потреб і почуттів, вмінні говорити “ні”, адекватному оцінюванні себе й оточуючих; усвідомленні особистих потреб та інтересів; розумінні власних цілей, намірів і шляхів подальших дій, за умови відкрито та без дискомфорту про це заявляти; повазі до прав та інтересів інших людей; здатності досягати поставлених цілей, не маніпулюючи іншими; умінні переконувати, завойовувати прихильність, звертатися за порадою чи допомогою до інших учасників міжособистісної взаємодії; здатності укладати компромісні рішення; встановлювати ділові контакти та партнерські відносини та ін. [4, с. 180]

Для соціального працівника асертивність є особливо значущою в умовах високого професійного навантаження,

обмежених ресурсів та необхідності роботи з клієнтами з девіантною або асоціальною поведінкою. Як зазначає Антон Стойков, асертивність належить до ключових особистісних навичок, що забезпечують ефективну взаємодію між соціальними працівниками та їхніми клієнтами [13]. Формування асертивності дозволяє виходити за межі власного “я”, знаходити позитив у несприятливих умовах, легко адаптуватися соціально й особистісно, позитивно змінювати поведінку в діяльності та спілкуванні, знаходити внутрішню силу, відчувати відповідальність за власні дії та їх наслідки, ухвалювати рішення в умовах невизначеності.

На думку української дослідниці Олени Щіпановської, асертивний стиль поведінки є конструктивним як у професійній діяльності, так і в міжособистісному спілкуванні, оскільки дозволяє зберігати продуктивні взаємини навіть у конфліктних умовах. Він допомагає знаходити взаємоприйнятні рішення і зберігати конструктивні стосунки навіть у дуже складних конфліктних ситуаціях [6, с. 171].

Асертивність є ефективним елементом попередження професійного вигорання соціальних працівників, що критично важливо для їх довготривалої ефективної діяльності. Вона дозволяє соціальному працівнику зберігати психологічні межі, не боятися говорити “ні”, встановлювати адекватне навантаження та протидіяти маніпуляціям. Під час кризових втручань асертивність допомагає працівнику залишатися врівноваженим, не втягуватись у деструктивні моделі поведінки клієнтів та формувати реалістичні плани допомоги. На думку Патриції Макбрайд, “асертивні соціальні працівники досягають прийнятних компромісів, але не поступаються собою” [9].

Світова практика оцінювання асертивності включає низку валідних методик, серед яких особливе місце посідає шкала асертивності Спенсера Ратуса, спрямована на вимірювання здатності особистості відкрито та

результативно висловлювати власну позицію [12]. Натомість, опитувальник/тест на асертивність Ейліна Гамбрілла та Чарльза Річі оцінює як реальну асертивність, так і ступінь тривожності в ситуаціях, що вимагають упевненості [8]. Це робить його цінним для оцінки потреб соціальних працівників у розвитку комунікаційних навичок. Поведінкова методика Ратуса–Невіда аналізує реальні або змодельовані комунікативні ситуації та дає змогу робити обґрунтовані висновки щодо стилю професійної поведінки фахівця [11].

В українській практиці соціальної роботи використовуються адаптовані опитувальники соціально-психологічної компетентності, зокрема Комплексна оцінка стану особистості або клієнта, а також авторські методики вітчизняних психологів. Світова практика включає рольові ігри, когнітивну реструктуризацію, “я-повідомлення” та моделювання комунікативних ситуацій. Супервізія надає можливість аналізувати професійні труднощі, формувати навички захисту меж, рефлексувати власні реакції. Саморефлексія допомагає формувати асертивну позицію, підвищує якість комунікації та сприяє ефективному розвитку фахівця.

З метою розвитку асертивності соціальних працівників, варто прислухатись до наступних практичних рекомендацій, які пропонують закордонні та вітчизняні дослідники у даній сфері: 1) використовувати емпіричні методики для самооцінки; 2) застосовувати техніки асертивної комунікації; 3) дотримуватися професійних меж; 4) проходити супервізію; 5) розвивати навички емоційної регуляції.

Отже, Отже, асертивність виступає однією з ключових професійних компетентностей соціального працівника, оскільки забезпечує ефективну комунікацію, сприяє збереженню професійних меж, знижує ризик емоційного вигорання та підвищує якість взаємодії з клієнтами. Розвинена асертивність дозволяє фахівцеві чітко визначати професійні цілі, відповідально ухвалювати рішення та реалізовувати власний потенціал у професійній діяльності.

Застосування емпіричних інструментів оцінювання асертивності створює підґрунтя для цілеспрямованого розвитку цієї якості, що, своєю чергою, істотно підвищує ефективність соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціально-психологічна компетентність особистості. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015.
2. Максименко С.Д. Основи психологічної теорії діяльності. Київ : КММ, 2019.
3. Скрипкіна О.В. Комунікативна компетентність у професійній діяльності соціальних працівників. *Соціальна робота і психологія*. 2020. Т. 15, № 2. С. 44–52.
4. Марчук Л.В. Соціально-психологічні особливості формування асертивної поведінки у професійному становленні майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2016. 225 с.
5. Мойсенко В.В. Аналіз наукових підходів до дослідження поняття “асертивність”. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. Т. 1, вип. 5. С. 170–174.
6. Щіпановська О.Р. Теоретичний аналіз основних підходів до визначення асертивності й асертивної поведінки в зарубіжній та вітчизняній психології. *Актуальні проблеми психології*. 2012. Т. 1, вип. 35. С. 167–171.
7. Alberti R.E., Emmons M.L. Your perfect right: Assertiveness and equality in your life and relationships. Oakland : New Harbinger Publications, 2017.
8. Gambrill E., Richey C. An assertion inventory for use in assessment and research. *Behaviour Therapy*. 1975. Vol. 6, no. 4. P. 550–561.
9. McBride P. The Assertive Social Worker. London ; New York : Routledge, 2016. 240 p.

10. Maslach C., Leiter M.P. Burnout: The cost of caring. Hoboken : Wiley, 2021.
11. Nevid J.S., Rathus S.A. Psychology and the challenges of life. Hoboken : Wiley, 2016.
12. Rathus S.A. A 30-item schedule for assessing assertive behavior // *Behavior Therapy*. 1973. Vol. 4, no. 3. P. 398–406.
13. Stoykov A. Dynamics of assertive behavior in the social work students. *Amazonia Investiga*. 2020. Vol. 9, no. 28. P. 14–21.

Олексій ХІЗАНОВ

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: капітан поліції **САТИРОВ А.М.**

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ТА ПЕРША ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ МОДУЛЬ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Психосоціальна підтримка та перша психологічна допомога в умовах повномасштабної збройної агресії рф формують для Національної поліції новий стандарт професійної діяльності, який стосується щоденної служби у прифронтових, деокупованих і тилкових громадах. Поліцейські працюють із людьми, які пережили обстріли, окупацію, тривалу ізоляцію, втрату житла або родичів, а також із військовослужбовцями після демобілізації, що повертаються у громади зі складним бойовим досвідом. Під час реагування на подію поліцейський стає першою державною посадовою особою, до якої звертається постраждала людина, тому якість цього контакту впливає на подальше розслідування, безпеку громади та довіру до держави. Якщо на цьому етапі поліцейський не володіє базовими навичками психосоціальної підтримки, виникає ризик повторної травматизації, емоційної дестабілізації, ескалації конфлікту або відмови людини співпрацювати. Саме тому

модуль психосоціальної підтримки повинен бути інтегрований у тактико-спеціальну підготовку як обов'язковий елемент, що опрацьовується разом із діями під час обстрілів, адмінзатриманням чи алгоритмами реагування на виклики.

Зміст цього модуля орієнтується на конкретні групи, з якими працює поліція під час воєнного стану. Військовослужбовці після демобілізації часто демонструють гіперпильність, різкі емоційні реакції, труднощі у поверненні до мирного життя, напружені сімейні стосунки, нестійкий сон або агресію у відповідь на шум, тісний простір чи зауваження з боку інших осіб. Під час виклику поліцейський має розуміти, що перед ним людина, чия поведінка багато в чому зумовлена досвідом бойових дій і тривалим перебуванням у ситуації загрози. Це визначає тон спілкування, дистанцію, вибір команд, темп реакції, а також поведінку у просторі: відсутність різких рухів, чітке пояснення своїх дій, однозначні вербальні формулювання. Натомість цивільні, що пережили окупацію, ізоляцію або масовані обстріли, можуть мати труднощі з концентрацією, сильні емоційні коливання, страх перед будь-якими представниками влади, підвищену чутливість до шуму чи спецтехніки. У таких випадках необхідні терплячість, повільний темп діалогу та відсутність тиску під час отримання інформації [1, с. 30–33].

Перша психологічна допомога в діяльності поліції – це послідовність простих дій, що дозволяють людині стабілізуватися після травматичної події. Поліцейський починає з оцінки безпеки, організовує переміщення у безпечне місце, встановлює короткий контакт, з'ясовує базові потреби і не наполягає на негайному детальному описі подій. Мета на цьому етапі – не збір максимальної кількості даних, а підтримка стану, в якому людина може спілкуватися без додаткового стресу. Лише після стабілізації можливе збирання фактів, пов'язаних із документуванням правопорушення. Такий алгоритм варто відпрацьовувати на практичних сценаріях: прибуття на місце влучання снаряда, робота на

руїнах будівлі після обстрілу, взаємодія з родиною, яка пережила окупацію, або виїзд на конфлікт за участю військовослужбовця. Психологічний блок займає у цих сценаріях таке саме місце, як і тактичні дії, оскільки неправильно організована комунікація може зруйнувати подальший процес взаємодії [2, с. 45–48].

Роль поліцейського у цьому контексті має чітко визначені межі. Він не проводить терапію, не встановлює клінічні діагнози, але повинен стабілізувати ситуацію до рівня, який дозволяє продовжити реагування. Зібрана інформація має бути мінімально достатньою для подальших процесуальних дій, а не перетворюватися на повторне проживання травми. Після першої допомоги поліцейський повинен знати подальші маршрути підтримки: куди спрямувати ветерана, хто працює з родинами, що пережили окупацію, які мобільні бригади психосоціальної допомоги доступні, де надається юридична чи медична підтримка. На заняттях доцільно окремо відпрацьовувати алгоритми взаємодії поліції з медичними закладами, соціальними службами, військовими частинами та центрами для ветеранів. Це дозволяє поліцейському діяти впевнено і передавати людину під опіку відповідної служби, а не залишати її сам-на-сам із наслідками події.

Окреме значення має деескалація конфліктних ситуацій. Побутові інциденти, суперечки на вулиці, емоційні зриви людей, що тривалий час жили в умовах загрози, створюють складні обставини, у яких поліцейський повинен одночасно забезпечувати безпеку та повагу до гідності кожної особи. Для цього на заняттях модулюють ситуації, у яких курсант навчається визначати рівень загрози, швидко послаблювати напруження і переводити конфлікт у контрольоване русло через прості вербальні техніки. Важливо, щоб ветеран або цивільна особа не сприйняли втручання поліції як покарання, а бачили у поліцейському партнера, який допомагає зупинити небезпечний розвиток подій.

Психосоціальна підтримка пов'язана і з правовими підставами діяльності поліції. Закон України «Про Національну поліцію» встановлює обов'язок надавати невідкладну допомогу, діяти пропорційно та поважати гідність людини. В умовах воєнного стану ці норми наповнюються конкретним змістом: реагування на наслідки обстрілів, евакуація людей з-під завалів, робота з тими, хто пережив катування або тривалу ізоляцію. На навчанні доцільно розбирати приклади, коли перша психологічна допомога має бути поєднана з процесуальними діями: огляд місця події, допит у статусі потерпілого або свідка, фіксація слідів злочину. Правильна послідовність дій допомагає уникати ситуацій, коли процесуальні вимоги вступають у суперечність із психологічним станом потерпілої особи.

Особливу увагу варто приділяти психологічному стану самих поліцейських, які виконують службу у громадах, що зазнають постійних обстрілів або перебували в окупації. Систематичний контакт із травматичними подіями створює ризики професійного вигорання, емоційного виснаження, втрати здатності до врівноваженої комунікації. Тому модуль тактико-спеціальної підготовки має включати елементи самодопомоги та взаємопідтримки: короткі техніки стабілізації після складного виїзду, орієнтацію на ресурси психологів підрозділу, навички колегіального обговорення важких випадків [3, с. 175–176].

Узагальнюючи, психосоціальна підтримка та перша психологічна допомога як обов'язковий модуль тактико-спеціальної підготовки створюють нову модель комунікації між поліцією та населенням у воєнний і післявоєнний період. Поліцейський, який володіє цими навичками, здатен зменшити рівень напруги в громаді, забезпечити безпечне реагування на подію, зберегти потенціал людини до співпраці у кримінальному провадженні та підтримати повернення військовослужбовців і цивільних до мирного життя. У цих умовах модуль психосоціальної підтримки стає не окремим напрямом, а

частиною професійної культури Національної поліції, що поєднує безпеку, законність і повагу до гідності кожної особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стельмах О.В. Особливості психологічного супроводу населення в умовах воєнного стану. Наукові записки ЛДУБЖД. Педагогіка і психологія. 2023. №2. С. 30–34. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2023-2-4>.
2. Довгань Н.О. Перша психологічна допомога: основні дії. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи*: мат. VI Міжнар. конф. «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» (24-25 вересня 2021 р.). С. 45–48.
3. Завістовський, О.Д. (2022, April). Проблемні питання щодо психологічного забезпечення безпеки професійної діяльності правоохоронців. In The 7 th International scientific and practical conference “Modern science: innovations and prospects”(April 3-5, 2022) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. P. 175. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/5999/1/MODERN-SCIENCE-INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-3-5.04.22.pdf#page=175>.

Іван ЛУЧКА

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНА ПІДТРИМКА СІМ'Ї В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У сучасних умовах воєнного стану та суспільних трансформацій особливої актуальності набуває проблема соціально-емоційної підтримки сімей молодших школярів. Психологічний стан батьків безпосередньо впливає на емоційне

благополуччя дітей, їхню здатність до навчання та соціальної адаптації. Тому підготовка майбутніх учителів початкової школи до надання соціально-емоційної підтримки родинам учнів є важливим завданням сучасної педагогічної освіти.

Аналіз наукових джерел засвідчує зростання уваги дослідників до питань партнерства школи і сім'ї. Зокрема, О. Савченко підкреслює важливість створення освітнього середовища, яке враховує потреби як дітей, так і їхніх батьків [1, с. 15]. Н. Бібік наголошує на необхідності розвитку соціально-емоційних компетентностей у здобувачів початкової освіти через залучення сім'ї до освітнього процесу [2, с. 42]. Дослідження О. Копонко свідчать про те, що емоційний стан батьків є визначальним чинником психологічного благополуччя молодших школярів [3, с. 78].

Міжнародний досвід, зокрема програми соціально-емоційного навчання (Social-Emotional Learning), демонструє ефективність комплексного підходу до підтримки сімей. Дослідження CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning) показують, що залучення батьків до програм соціально-емоційного розвитку підвищує академічну успішність дітей на 11% та покращує їхню поведінку [4, с. 415]. В Україні започатковано пілотний проєкт з імплементації програми «Зерна» за підтримки Гарвардської вищої школи освіти та LEGO Foundation, що відкриває нові можливості для розвитку соціально-емоційної компетентності як дітей, так і батьків [5].

У контексті воєнного стану особливої уваги потребують сім'ї військових, внутрішньо переміщених осіб, родини загиблих та поранених захисників. За даними дослідження Українського інституту майбутнього, 67% батьків відчують підвищений рівень тривожності, що негативно позначається на емоційному стані їхніх дітей [6, с. 89]. Тому вчитель початкової школи має володіти не лише педагогічними, а й базовими соціально-педагогічними компетентностями для надання емоційної підтримки сім'ям.

Аналіз освітньо-професійних програм підготовки вчителів початкової школи в українських університетах показує недостатню увагу до формування компетентностей з соціально-емоційної підтримки сімей. Більшість навчальних планів містять дисципліни щодо взаємодії з батьками, проте вони зосереджені переважно на організаційних аспектах, а не на емоційній підтримці [7, с. 156].

На нашу думку, підготовка майбутніх учителів до соціально-емоційної підтримки сімей має включати такі компоненти: розуміння психологічних особливостей сімей у кризових ситуаціях; володіння технологіями емпатійної комунікації та активного слухання; знання ресурсів професійної психологічної допомоги для сімей; уміння створювати безпечний простір для обговорення емоційних переживань; навички фасилітації батьківських груп підтримки; розуміння принципів травмоінформованого підходу в освіті.

Ефективними формами роботи з батьками у напрямку соціально-емоційної підтримки є: тематичні батьківські зустрічі з елементами практичних вправ; групи взаємопідтримки батьків; індивідуальні консультації з питань емоційного розвитку дитини; спільні активності «батьки-діти-вчитель» з розвитку емоційного інтелекту; онлайн-ресурси та чат-боти для батьків з порадами щодо емоційної підтримки дітей; залучення шкільних психологів та соціальних педагогів до роботи з сім'ями.

Важливим аспектом є також підтримка самих учителів, оскільки вони самі перебувають під впливом стресогенних чинників воєнного часу. Синдром емоційного вигорання педагогів може перешкоджати їхній здатності надавати ефективну підтримку батькам [8, с. 156]. Тому система підготовки має включати також компоненти самопомоги та профілактики вигорання.

Перспективним напрямом є розробка спеціальних курсів для студентів педагогічних спеціальностей, які б

інтегрували знання з педагогіки, психології та соціальної роботи. Такий міждисциплінарний підхід дозволить сформувати у майбутніх учителів цілісне розуміння ролі соціально-емоційної підтримки сім'ї в освітньому процесі початкової школи.

Таким чином, соціально-емоційна підтримка сім'ї є важливою складовою професійної діяльності вчителя початкової школи в сучасних умовах. Підготовка майбутніх педагогів до цього виду діяльності потребує оновлення змісту освітніх програм, розробки спеціальних курсів та практик, які б формували необхідні компетентності для ефективної взаємодії з сім'ями в емоційно складних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручник. Київ: Грамота, 2012. 504 с.
2. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.
3. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості в дошкільному дитинстві. Київ: Світлич, 1998. 255 с.
4. Durlak J.A., Weissberg R.P., Dymnicki A.B., Taylor R.D., Schellinger K.B. The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*. 2011. Vol. 82(1). P. 405–432..
5. МОН і the LEGO Foundation розпочинають програму соціально-емоційного навчання «Зерна». URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-i-the-lego-foundation-rozpochinayut-programu-sotsialno-emotsiynogo-navchannya-zerna> (дата звернення: 10.12.2025).
6. Психологічний стан українського суспільства в умовах війни: звіт дослідження. Український інститут майбутнього. Київ, 2024. 156 с.

7. Прима Р.М., Філіпчук Н.О. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками: сучасні виклики. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 3 (127). С. 150–162.
8. Карамушка Л.М., Гнезділова К.М. Психологія професійного здоров'я педагогів: монографія. Київ: Логос, 2022. 284 с.

Наталія ЛІПНИЦЬКА

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор філософії **ВОРОБИЙОВА О.В.**

ЕМПАТІЯ ЯК КЛЮЧОВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

У сучасному світі, де людина постійно змушена адаптуватися до швидких соціальних, політичних та технологічних змін, здатність витримувати емоційні навантаження та залишатися психологічно стабільною стає однією з ключових компетентностей. Люди дедалі частіше зіштовхуються з напруженими ситуаціями, соціальними конфліктами та кризами, що робить питання розвитку емпатії надзвичайно важливим. Саме емпатія допомагає розуміти почуття інших, підтримувати конструктивну взаємодію та формувати соціальну згуртованість.

Емпатію зазвичай визначають як уміння людини відчувати та зрозуміти емоційний стан іншого, тобто здатність співпереживати. Це складний психоемоційний процес, що дозволяє глибше усвідомлювати переживання оточення та встановлювати з ним емоційний контакт. У психології емпатія вважається однією з ключових умов для побудови здорових соціальних стосунків, адже без неї складно досягти довіри, ефективної взаємодії та емоційної близькості.

Формування емпатійних умінь починається ще в дитинстві та надалі стає основою здатності розуміти інших. Вона розвиває чутливість до емоційних сигналів та станів людей. Ті, хто має високий рівень емпатії, можуть не лише розпізнавати емоції, а й переживати їх майже як власні. Така якість сприяє більш усвідомленій та уважній поведінці, допомагає запобігати конфліктам і підсилює взаєморозуміння в суспільстві [1].

Питання емпатії у контексті правоохоронної діяльності набуває особливої актуальності у зв'язку з посиленням вимог до особистості поліцейського та професійної етики. Підвищення рівня довіри до поліції, зменшення кількості скарг громадян, зниження агресії в комунікації між правоохоронцями та населенням – усе це значною мірою залежить від рівня емоційної зрілості та гуманістичних установок працівників поліції [5].

Основними функціями діяльності поліції є підтримка громадського порядку, що включає виявлення, припинення та запобігання правопорушень, протидію злочинності, надання якісних сервісних послуг безпеки, надання необхідних консультацій, рекомендацій та пояснень населенню. Відповідно до поліцейських висуваються підвищені вимоги, невідповідність яким впливає на ефективність їхньої роботи та рівня довіри з боку населення [2].

Відповідні вимоги зафіксовані у нормативно-правових документах, які регулюють дальність Національної поліції України. Зокрема, у Статті 49 Закону України «Про національну поліцію» визначено вимоги до кандидатів на службу у поліцію, які стосуються вікових, освітніх, статусних параметрів [4]. У наказі МВС №1179 від 9 листопада 2016 року зафіксовано правила етичної поведінки поліцейських, уточнюючи основні принципи діяльності поліції [3].

Згідно окреслених в нормативно-правових актах вимог, під час виконання службових обов'язків поліцейські мають демонструвати розсудливість, відкритість, справедливість,

володіти навичками ефективного спілкування, бути ввічливими та уникати застосування насильства чи інших недопустимих дій щодо громадян. Окрім того, вони зобов'язані залишатися неупередженими і об'єктивними навіть за умов провокацій.

У цьому контексті ключовою характеристикою стає емпатія, що означає здатність до емоційного зв'язку з іншими людьми в межах певних обмежень. Її роль визначається як важливий елемент людської взаємодії, особливо у процесі спілкування. Відсутність емпатії часто спричиняє непорозуміння або конфлікти позицій, що нерідко призводить до серйозних негативних наслідків.

Вміння розуміти точку зору інших осіб стає особливо важливим у ситуаціях, коли поліцейські працюють з жертвами злочинів. Окрім цього, така навичка відіграє значну роль під час допиту підозрюваних, адже дає змогу краще зрозуміти їхні мотиви та поведінку. Це створює основи для успішного спілкування та прогнозування реакцій людей в обставинах, що впливають на них. Однак, уміння співпереживати, розуміти інших людей не є статичною рисою – вона може змінюватися залежно від соціального контексту.

Емпатія залежить від соціальних умов і контексту, що робить її ще ціннішою у багатокультурному суспільстві, де часто виникає напруженість між групами населення. Поліцейський, який володіє емпатією, здатний не лише сприяти позитивним змінам у житті інших людей, але й захистити себе від емоційного вигорання [5].

Таким чином, емпатія постає як базова психологічна компетентність, що визначає якість професійної діяльності поліцейських. Вона забезпечує ефективну комунікацію, зниження конфліктності, формування довіри населення та підвищення професійної стійкості правоохоронців. Розвинені емпатійні навички не лише оптимізують взаємодію з громадянами, а й сприяють профілактиці емоційного вигорання, роблячи діяльність поліцейського більш гуманістичною, збалансованою та результативною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зозуляк-Случик Р., Кірашук М. Вплив емпатійності на професійну діяльність фахівців соціальної сфери. *Сучасні тенденції розвиток соціальної роботи в Україні та зарубіжжі. Збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Міжнародному дню сім'ї 15-16 травня 2024 року*. Івано-Франківськ: НАІР, 2024. С. 210–212.
2. Пономаренко Я.С. Психологічні аспекти особистісно-професійної здійсненності поліцейських : монографія. Харків : Факт, 2023. 372 с.
3. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : Наказ М-ва внутр. справ України від 09.11.2016 № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>.
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
5. Пряхіна Н.О., Когут Я.М., Жидецький Ю.Ц. Професійно важливі якості сучасного поліцейського. *Габітус*. Випуск 39. 2022. С. 239-243. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208>.

Оксана ТЕРЛЕЦЬКА

Львівський національний університет імені І. Франка
Науковий керівник: к.і.н., доцент **КОМАРИНСЬКА З.М.**

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ЧИННИКИ, ПРОЯВИ ТА ШЛЯХИ ПРОФІЛАКТИКИ

Повномасштабна війна в Україні суттєво змінила умови функціонування всієї соціальної сфери. Уже з перших місяців бойових дій навантаження на системи соціального захисту

різко зросло: мільйони внутрішньо переміщених осіб, поранених військових, сімей загиблих, людей, які втратили житло чи засоби до існування, потребували негайної та довготривалої підтримки. У цих умовах соціальні працівники стали одними з перших фахівців, які щоденно взаємодіють з травмованими людьми та стикаються з великою кількістю емоційно складних ситуацій.

Соціальна робота у воєнний період відзначається високою інтенсивністю, непередбачуваністю та значним емоційним тиском. Працівники змушені працювати в умовах стресу, часом – небезпеки, а також під впливом власних переживань, пов'язаних з війною. Усе це формує передумови для розвитку професійного вигорання – складного психологічного стану, що включає емоційне виснаження, відчуття професійної неефективності та зниження емпатії.

Проблема професійного вигорання в соціальній сфері давно є актуальною, однак в умовах війни вона набуває нових масштабів і загрозливого характеру. Вигорання не лише знижує якість професійної діяльності фахівців, але й ставить під ризик доступність та ефективність соціальних послуг для найбільш вразливих груп населення. Саме тому дослідження факторів, проявів і шляхів подолання професійного вигорання в соціальній сфері у воєнний час є надзвичайно важливим як для науки, так і для практики та державної соціальної політики.

Негативний вплив на психологію соціального працівника, великою мірою, спричиняють воєнні дії на території України та внутрішні реформування самої соціальної сфери, яка почала працювати із ВПО, людьми, котрі постраждали внаслідок воєнних дій; родинami в тривалому стресовому стані, спричиненому виникненням постійної небезпеки; дітьми, котрі втратили рідних батьків та позбавились нормальних умов для розвитку і виховання у зв'язку із бомбардуванням та обстрілами рідних домівок. Саме на фаховість та блискавичність дій соціального працівника очікують ті родини, які хочуть прихистити дітей, котрі у наслідок воєнних дій

залишилися без належної опіки батьків. Адже саме соціальні працівники займаються влаштуванням дітей, які залишилися без належного батьківського піклування. Ці проблеми та труднощі котрі спричинила війна, не були знайомі соціальному працівнику у мирний час, бо таких категорій людей апріорі не було у квітучій та мирній Україні. Саме спілкування із людьми, які постраждали від війни та надання можливої допомоги у вирішенні їх проблем найбільше впливає на емоційний стан соціального працівника, на виконання ним обов'язків у соціальній сфері та є основним критерієм для вигорання, оскільки, за таких умов, розвиток професійних якостей сповільнюється під впливом стресу та страху перед наслідками жахливого військового вторгнення [2].

Якщо керівництво не створює безпечного середовища, не визнає моральних дилем, не дає часу на відновлення – жоден курс із стійкості не матиме зміста. Українські дослідження показують: ключовими факторами ризику є бюрократичний тиск, нестача управлінської підтримки, булінг у колективах, відчуття безправ'я та відсутності визнання. Тому порада будь більш витривалим та потужним без змін у робочих умовах – це, по суті, форма психологічного насильства [1].

У мирний час ми звикли говорити про баланс робота–життя. Під час війни межі стираються: для лікаря, який чергує під час тривоги, чи психолога, який слухає історії з фронту, робота – це виживання, ідентичність, спосіб зберегти людяність. Саме тому, коли цей сенс руйнується, виникає не просто втома – а криза ідентичності. Втрата відчуття значущості, розчарування у професії, цинізм, байдужість – усе це прояви деперсоналізації. І вони небезпечні не лише для фахівців, а й для пацієнтів, яким ці люди допомагають [1].

Якщо в умовах цивільного життя ми можемо використовувати загальні стратегії подолання вигорання, то в умовах війни, на жаль, військовим лікарям і лікаркам складно застосовувати механізми, які допоможуть знизити навантаження. Ситуація з вигоранням потребує врегулювання

на державному рівні, адже тривале вигорання може призвести до невротичних розладів, психосоматичних захворювань або загострення хронічних соматичних захворювань. Важливо сприяти збереженню та зміцненню психічного та фізичного здоров'я медиків і медикінь, які надають допомогу військовим і пораненим цивільним [3].

Профілактика вигорання потребує комплексного підходу на трьох рівнях: індивідуальному, організаційному та міжсекторному. На індивідуальному рівні важливо формувати навички саморегуляції: навчання технік управління стресом, практики ментального і фізичного відновлення (релаксація, регулярна фізична активність, здоровий сон), освоєння навичок побудови меж (boundary-setting) у роботі з високою емоційною інтенсивністю. Програми базової психологічної підготовки, включно з психологічною першою допомогою та базовими навичками відновлення, рекомендують організації гуманітарного сектору та міжнародні агенції й були адаптовані в українському контексті як частина заходів з підтримки персоналу [5].

Організаційний рівень є ключовим для запобігання системному вигоранню. Важливими компонентами є забезпечення супервізії та регулярної професійної підтримки, впровадження політик ротації та відпусток, створення можливостей для професійного розвитку та обговорення складних випадків у безпечному форматі. Ефективна супервізія – не лише контроль якості роботи, а перш за все ресурс для рефлексії, розвантаження емоцій і професійного зростання. Також рекомендовано впроваджувати інституційні механізми раннього виявлення вигорання (опитувальники, регулярні скринінги), а також системи внутрішньої підтримки (peer-support, групи супроводу). Дослідження, проведені на прикладі територіальних центрів та гуманітарних організацій в Україні, підкреслюють, що організаційні інтервенції суттєво знижують ризик хронічного вигорання та пов'язаних із ним кадрових втрат [4].

Міжсекторна співпраця й державна політика також мають вирішальне значення. Держава та донорські програми повинні враховувати у фінансуванні заходи підтримки персоналу, інтегрувати стандарти безпеки праці для соціальних працівників у кризових умовах, забезпечувати доступ до професійної психологічної допомоги та програм перепідготовки. Міжнародні організації (наприклад, МОМ, ООН, міжнародні NGO) пропонують моделі МНПСС (mental health and psychosocial support), які включають тренінги з попередження вигорання та побудову локальних мереж підтримки – ці підходи вже частково впроваджуються в українських програмах допомоги й показують позитивні результати при адаптації до місцевих реалій [5].

Професійне вигорання соціальних працівників у період війни є однією з найсерйозніших загроз для функціонування системи соціального захисту та надання гуманітарної допомоги. Воєнний контекст створює унікальне поєднання психологічних, організаційних і соціальних чинників, які посилюють ризики виснаження: це робота з травмованими групами населення, постійна емоційна напруга, нестача ресурсів, надмірне навантаження й власний досвід втрат. Запобігання вигоранню вимагає цілісного й багаторівневого підходу. Важливо поєднувати особистісні навички саморегуляції та відновлення з якісною організаційною політикою – супервізією, ротацією, підтримкою колективу, гнучким управлінням навантаженням. Водночас держава, громади та міжнародні партнери мають створювати умови для стабільної роботи соціальних служб, гарантувати доступ до психологічної і професійної підтримки, фінансувати програми розвитку персоналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коли вигоряють ті, хто рятує інших: як війна змінює психологів, волонтерів та лікарів. *Новини України*. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/special/koli-vigoryayut->

- [ti-hto-ryatuye-inshih-yak-viyna-zminyuye-psiologiv-volonteriv-ta-likariv-amp-13177449.html](https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.5).
2. Миколюк С. Професійне вигорання соціальних працівників в умовах війни. *Ввічливість. Humanitas*. 2022 №6 С. 38–43. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.5>.
 3. Професійне вигорання лікарів: як запобігти, розпізнати та позбутись GMKA-GMKA-Global Medical Knowledge Alliance. Global Medical Knowledge Alliance: Home-GMKA-Global Medical Knowledge Alliance. URL: <https://gmka.org/uk/articles/shho-take-vygorannya-i-yak-iz-nym-uporatysya/>.
 4. Профілактика професійного вигорання соціальних працівників в територіальних центрах соціального обслуговування. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування. Наукова періодика України. URL: https://journals.urau.ua/vsgf_pstu/article/view/320590.
 5. Access Denied. URL: [https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/MHPSS%20Snapshot%20for%20WMHD%202022_eng_2023-01-17%20\(3\)%20\(1\).pdf](https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/MHPSS%20Snapshot%20for%20WMHD%202022_eng_2023-01-17%20(3)%20(1).pdf).

Людмила ТИМЧУК

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ПАРТИЦИПАТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Сучасна соціальна робота дедалі виразніше орієнтується на моделі, що передбачають активну участь клієнтів і громад у плануванні, реалізації та оцінюванні соціальних змін. Традиційна, патерналістська модель допомоги, в якій фахівець виступає основним і майже єдиним суб'єктом впливу,

поступово втрачає ефективність, оскільки не враховує суб'єктності людини, її права голосу та участі в ухваленні рішень, що безпосередньо впливають на власне життя.

У цьому контексті ключового значення набуває партисипативний підхід. Поняття *партисипації* (від англ. *participate* – «брати участь») означає залучення людей до процесів прийняття рішень, реалізації дій та оцінювання результатів на різних рівнях соціальної взаємодії. У широкому розумінні це не лише форма громадянської активності, а й соціально-філософська та професійна концепція, що утверджує право людини бути активним суб'єктом суспільних процесів, а не об'єктом управління чи допомоги [2, с. 8].

Для соціальної роботи партисипація має особливе значення, оскільки ґрунтується на її базових етичних цінностях: повазі до гідності та автономії людини, праві на самовизначення, соціальній справедливості та відповідальності. У межах партисипативної логіки клієнт розглядається як рівноправний партнер фахівця, а сам процес соціальної роботи – як спільна діяльність, побудована на довірі, взаємоповазі та розподіленій відповідальності.

Теоретичні підвалини партисипації були закладені в класичних працях західних дослідників, які розглядали участь як механізм демократизації та розвитку соціальної суб'єктності. Одним із найбільш впливових концептів є модель «драбини громадянської участі» Ш. Арнштейн [5], у якій участь постає як континуум – від формальних, символічних форм залучення до реального розподілу влади та громадського контролю. Ця модель й сьогодні широко використовується в соціальній роботі для оцінювання рівня включеності клієнтів і громад у процеси прийняття рішень.

Вагомий внесок у теоретичне осмислення партисипації здійснив Б. Барбер [1], автор концепції «сильної демократії», де участь трактується як тривалий процес активної, відповідальної та усвідомленої громадянської взаємодії. Для соціальної роботи ці ідеї є принциповими, оскільки зміщують

акцент із надання послуг на побудову партнерських відносин між фахівцем, клієнтом і громадою.

Особливе місце посідає теорія розширення можливостей (*empowerment*), розроблена М. Циммерманом [11], у межах якої участь розглядається як багаторівневий процес – індивідуальний, груповий і громадський – що забезпечує зростання контролю людини над власним життям і формування активної соціальної позиції. Цю традицію розвивають сучасні дослідники соціальної роботи, зокрема Ш. Рамон [10], П. Спір [10] і Б. Хрістенс [6], які наголошують на нерозривному зв'язку між партисипацією, *empowerment* та розвитком суб'єктності клієнтів.

У практико-орієнтованій літературі з соціальної роботи (Р. Адамс [4], М. Пейн [8], Б. Дюбуа, К. Майлі [7]) партисипація розглядається не лише як метод, а як етичний і професійний імператив, що передбачає перехід від патерналістських до партнерських моделей допомоги відповідно до глобальних тенденцій людиноцентричної та суб'єктно орієнтованої соціальної роботи.

В українському науковому контексті інтерес до партисипації суттєво активізувався у зв'язку з процесами децентралізації, розвитком територіальних громад і демократичними трансформаціями суспільства. Українські дослідники аналізують партисипативні практики в управлінні, освіті, розвитку громад і формуванні соціального капіталу, а також підкреслюють важливість підготовки майбутніх соціальних працівників до партнерської взаємодії, фасилітації участі та рефлексивної професійної позиції.

Отже, партисипація в сучасній соціальній роботі постає як багатовимірний феномен, що поєднує демократичні принципи, етичні орієнтири та професійну компетентність фахівця. У такому розумінні вона є не лише теоретичним концептом або етичним ідеалом, а ключовим підходом до осмислення змісту професійної діяльності соціального працівника і водночас важливим методологічним орієнтиром

для оновлення освітніх програм підготовки бакалаврів і магістрів соціальної роботи.

Розгляд партисипації як реального орієнтира професійної практики закономірно актуалізує питання її нормативного закріплення. В українському контексті відповідь на це питання дає аналіз чинного Професійного стандарту «Фахівець із соціальної роботи» (Наказ Міністерства України № 1179) [3], який визначає не лише перелік трудових функцій і компетентностей, а й модель професійної ролі соціального працівника. У цій моделі фахівець не постає як єдиний носій знань і рішень; натомість стандарт орієнтує на діяльність, побудовану на взаємодії, партнерстві та залученні клієнтів і громад до ключових етапів соціальної роботи.

Аналіз змісту стандарту переконливо свідчить, що партисипативний підхід у ньому не є прихованою чи факультативною ідеєю. Навпаки, участь клієнтів, громад і партнерів інституціоналізована на рівні трудових функцій і компетентностей, хоча сам термін «партисипація» безпосередньо не використовується.

Передусім стандарт прямо вимагає участі клієнта у плануванні соціальної роботи. У розділі 5, який визначає трудові функції, ключовим є блок Г – «Планування соціальної роботи...». Так, трудова функція Г1 передбачає *обґрунтування рішень щодо надання соціальних послуг*, що здійснюється не одноосібно фахівцем, а в логіці погодження з клієнтом. У функції Г2 прямо йдеться про *участь у розробленні індивідуального плану соціального супроводу*, що означає включення клієнта в процес визначення цілей, заходів і очікуваних результатів. Функція Г3 додатково акцентує *узгодження плану соціальної роботи з клієнтом та залученими суб'єктами*. Таким чином, рішення у соціальній роботі нормативно осмислюються як продукт спільного процесу, а не результат експертного припису.

Партисипативна логіка чітко простежується і у функціях, пов'язаних із наданням соціальних послуг та взаємодією з соціальним оточенням клієнта. У блоці Д1-Д6 «Надання соціальних послуг...» стандарт фіксує необхідність *організації взаємодії клієнтів, членів їхніх сімей, родичів, представників громадських організацій та інших суб'єктів, а також координації міжвідомчої співпраці й урахування позицій різних зацікавлених сторін*. У такій логіці соціальна робота нормативно визначається як міжсекторний і багатосуб'єктний процес, неможливий без участі громади та партнерських інституцій.

Ядром партисипативного підходу в стандарті є також представництво інтересів клієнтів. У трудових функціях Е1-Е2 йдеться про *захист прав та інтересів отримувачів соціальних послуг, взаємодію з іншими установами та організаціями та участь у вирішенні питань у партнерстві з відповідними інституціями*. Адвокація в такому розумінні передбачає не заміщення голосу клієнта голосом фахівця, а створення умов для його суб'єктної участі у відстоюванні власних прав і законних інтересів.

Виразним проявом партисипативної спрямованості стандарту є й положення, пов'язані з оцінюванням потреб. У трудовій функції В «Проведення оцінювання потреб особи / сім'ї...» наголошується на *зборі інформації про потреби клієнта разом із ним та членами його сім'ї і спільному визначенні проблемної ситуації*. Це нормативно закріплює підхід со-assessment і змінює логіку професійної діагностики – від експертного оцінювання до партнерського аналізу.

Партисипація виходить за межі індивідуальної роботи й охоплює рівень програмного та проєктного планування. Це зафіксовано в трудових функціях Ж3-Ж4, які передбачають *участь у розробленні та реалізації соціальних програм і проєктів* із залученням клієнтів, громад і партнерів.

Окремі уваги заслуговує розділ Л – «Організація спільної діяльності фахівців різних служб». Трудові функції Л1-Л5

передбачають *спільне планування, координацію дій, узгодження рішень та взаємодію з громадами, службами й установами*. Фактично стандарт нормативно закріплює вимогу горизонтальної взаємодії, без якої неможливі партисипативні моделі управління й міждисциплінарної співпраці.

Значний партисипативний потенціал містять і положення, що стосуються роботи в громаді та соціальної мобілізації. У блоці M1-M4 акцентовано на *участі у розвитку територіальної громади, залучення мешканців до планування соціальних послуг, урахування локальних пріоритетів та координацію місцевих ініціатив*. Це безпосередньо відповідає ідеям демократії участі та community-led development.

Ціннісна основа партисипативного підходу закладена і в розділі «Загальні компетентності», де серед ключових орієнтирів визначено *повага до прав людини, етичність, соціальна відповідальність, комунікативність, уміння працювати з різними соціальними групами та готовність до взаємодії з громадою*. Саме ці цінності формують філософське ядро партисипації як професійного принципу.

Отже, професійний стандарт фіксує чіткий набір компетентностей, що визначають здатність фахівця соціальної роботи організовувати участь клієнтів і громад, фасилітувати спільні рішення, здійснювати партнерську міжорганізаційну взаємодію та діяти як посередник між особою, громадою й інституціями. Це означає, що для закладів вищої освіти відповідність освітніх програм положенням стандарту має полягати не у формальному відтворенні компетентностей, а у створенні реальних освітніх умов для формування партисипативної професійної позиції майбутніх соціальних працівників – через зміст дисциплін, організацію практичної підготовки, навчальні формати та критерії оцінювання результатів навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барбер Б. (2005). Сильна демократія: політика учасницького типу. Демократія : Антологія / упоряд. : О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип. С. 254–262.
2. Партисипація у стратегуванні розвитку громади. Досвід територіальних громад Донеччини та Луганщини. 2021. 92 с. URL : <https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/UA-UNDP-participation-in-strategic-planning-web.pdf>.
3. Професійний стандарт «Фахівець із соціальної роботи». Затверджено Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 1179 від 20.06.2020. URL : <https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/88-1179.pdf>.
4. Adams R. (2003). Social work and empowerment (3rd ed.). Palgrave Macmillan. <https://swkempowerlab.com/wp-content/uploads/2024/02/Adams2003.pdf>.
5. Arnstein, Sherry R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. JAIP, Vol. 35, №4, July 1969, pp. 216–224. URL : <https://lithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ladder-of-citizen-participation.html>.
6. Community participation and psychological empowerment: testing reciprocal causality using acrosslagged panel design and latent constructs / B.D. Christens et al. URL : <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1090198110372880>.
7. DuBois B., Miley K. (2005). Social Work: An Empowering Profession. URL : <https://www.pearsonhighered.com/assets/samplechapter/0/2/0/5/0205401805.pdf>.
8. Payne M. (2005). Modern Social Work Theory. URL : <https://www.scribd.com/document/725200502/Modern-Social-Work-Theory-Malcolm-Payne-Z-Library>.
9. Ramon S. (2017). *Service user involvement in social work education: An international perspective*. Journal of Social Work Education, 53(4), 562–573.

10. Speer P.W. (2000). *Participatory action research: Empowerment and community development*. American Journal of Community Psychology, 28(6), 739–752.
11. Zimmerman M.A. (2000). *Empowerment Theory: Psychological, Organizational and Community Levels of Analysis*. In J. Rappaport & E. Seidman (Eds.), *Handbook of Community Psychology* (pp. 43–63). URL : https://www.researchgate.net/profile/Marc-Zimmerman-2/publication/232549776_Empowerment_Theory/links/56781ac908aebcdda0ebc2bb/Empowerment-Theory.pdf.

Тетяна ТЮЛЬПА

Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасне суспільство висуває високі вимоги до особистості, якій необхідно бути готовою до постійних змін та розвитку, до здорової конкуренції у всіх сферах життя. Наслідки таких напруг веде до зниження адаптації до навколишнього світу, що загалом відбивається на фізичному, психічному, соціальному здоров'ї людини. Багато в чому це зумовлено взаємодією особистості та соціального середовища в умовах, що швидко змінюються, під впливом постійно наростаючих стресів. Особливо гостро стоїть проблема соціально-психологічної адаптації студентів. Зростаючий обсяг стресорів вимагає адекватного реагування системи освіти: виникає необхідність розробки умов, концепцій та моделей соціальної адаптації майбутніх фахівців у період «переходу», пристосування нових умов існування, ціннісного ставлення до здоров'я, що дозволяють підвищити стресостійкість особистості та дає їй можливість

здійснювати діяльність з мінімізованими психологічними та соціальними деструкціями. Відповідно до цього проблема стресостійкості особистості та її адаптаційних здібностей набуває очевидної актуальності.

На даний момент у науці склалося велике різноманіття визначень поняття «стресостійкість». Поняття «стрес» і «стресостійкість» нерозривно пов'язані з особистістю та її змінами, що відбуваються у процесі адаптації. Більшість дослідників пов'язують визначення стресостійкості з цілісними процесами адаптації в контексті емоційної стабільності та емоційної стійкості. Так, Р. Шевченко визначає стресостійкість як комплексну властивість особистості, що вирізняється необхідною мірою адаптації до дій в екстремальних ситуаціях, сприяє перенесенню інтелектуальних, вольових й емоційних навантажень, зумовлених особливостями професійної діяльності, без відчуття несприятливих наслідків для роботи, свого здоров'я та здоров'я оточення [2, с. 283]. Також важливою є думка М. Шпак, яка розглядає стресостійкість як здатність особистості протистояти стресу, чинити опір. Стійкість організму до стресу є корисною захисною функцією, яка дозволяє людині успішно адаптуватися до умов навколишнього середовища, протидіяти негативному впливу зовнішніх і внутрішніх стресогенних чинників [3, с. 201]. Важливою для розуміння стресостійкості як фактору соціальної адаптації особистості є позиція І. Аршави, В. Іванцанича, В. Корнієнко, Ю. Ніканорової, Г. Сельє, К. Фоменко, які розглядають поведінку особистості в стресових ситуаціях через призму адаптаційного потенціалу і використовують поняття «соціально-адаптивний потенціал», який є інтегральним поєднанням механізмів нервово-психічної стійкості, відчуття власної значущості, самооцінки, досвіду спілкування, ціннісних орієнтацій, як синонім терміну «стресостійкість».

Отже, у сучасній науці стресостійкість сприймається як необхідна характеристика цілісного процесу адаптації. Орієнтуючись на сучасне трактування процесу адаптації, в аналізі змісту поняття стресостійкості, дослідники спираються визначення психічної стійкості, підкреслюючи її активний характер. Стійкість особистості до стресів дозволяє запобігти деструкції особистості, її дезадаптації та загалом прискорити процес соціальної адаптації. Труднощі в адаптації до стрімких змін реалій сучасного суспільства, змін інфраструктури, економічних зв'язків загалом, вимагають професійної гнучкості, високого рівня стресостійкості та додаткових навичок управління ризиками.

Стресостійкість студентів в освітньому процесі є комплексним, інтегральним показником індивіда. До нього входять такі особистісні компоненти, як адекватний рівень нервово-психічної напруги, низька особистісна та ситуативна тривожність, висока працездатність та психо-емоційна стійкість, адекватна самооцінка та толерантність до соціально-культурного оточення. Таким чином, достатній рівень стресостійкості забезпечує успішне досягнення мети і реалізується в емоційній, мотиваційній та поведінковій сферах професійної діяльності особистості. Значну увагу привертають особливості впливу професійної діяльності на стан здоров'я тих фахівців, робота яких тісно пов'язана з інтенсивною та емоційно напруженою взаємодією з людьми. У цих фахівців найчастіше спостерігаються психічні та фізіологічні реакції на широке коло ситуацій у трудовій діяльності. Ці реакції є проявом такого феномену як професійний стрес. З повною підставою до категорії осіб, найбільш схильних до професійного стресу, можна віднести представників соціономічних професій.

Формування стресостійкості як професійно-важливої якості майбутніх фахівців соціономічних професій є невід'ємним аспектом професійної культури в цілому. Професійну культуру можна характеризувати як вираз

зрілості та розвиненості всієї системи соціально значущих особистісних якостей, що продуктивно реалізується у професійній діяльності. У професійній культурі фахівця соціономічних спеціальностей знаходить своє вираження не тільки зв'язок та взаємодія суспільства, особистості та професії, а й його індивідуальна спроможність адаптуватися до мінливих умов навколишнього суспільства.

На основі узагальнення літературних джерел встановлено, що найпоширенішими причинами виникнення стресового стану у фахівця соціономічних спеціальностей є такі: жорстка регламентація професійної діяльності; конфліктний характер роботи з різними категоріями людей, часта зміна соціально-економічної, соціально-педагогічної ситуації у процесі активізації внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на стабільність соціальної системи; різноманіття програм, що паралельно реалізуються, і дефіцит часу на їх реалізацію. Стан інформаційного навантаження призводить до того, що вони не справляються з поставленими професійними завданнями, не встигають приймати правильні рішення в необхідному темпі, водночас відповідаючи за їх наслідки.

Ми поділяємо думку О. Павленко, яка стверджує, що «необхідна більш глибока підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи в складних життєвих ситуаціях і навчання їх саморегуляції з метою запобігання професійної деформації, що, в кінцевому рахунку, в майбутньому, допоможе запобігання професійного вигорання фахівців, що працюють в сфері соціальної роботи, і буде сприяти підвищенню ефективності їх професійної діяльності» [1, с. 154]. З огляду на це, пропонуємо наступний алгоритм формування стресостійкості як професійно-важливої якості майбутніх фахівців соціономічних професій: розширення уявлень студентів про стрес, його структуру, фактори та механізми розвитку, про рівні стресостійкості, про особливості професійного стресу та його наслідки; про

основні методи діагностики стресових станів, про сучасні методи та технології формування високого рівня стресостійкості, способи боротьби зі стресом; усвідомлення наслідків впливу стресових чинників, про можливість контролю власної поведінки у нестандартних ситуаціях; розвиток навичок самоконтролю студентів, підвищення психологічної компетентності та впевненості в собі.

Формування стресостійкості на етапі професіоналізації дозволить оптимізувати процес здобуття професійної освіти, сприяючи професійному становленню майбутнього фахівця соціономічних спеціальностей, а також забезпечити суспільство від негативних наслідків його психологічної невідповідності майбутній професії. В основі факторів, що детермінують рівень стресостійкості студентів-соціономістів, на етапі здобуття професійної освіти лежать: високий рівень сформованості професійних навичок та умінь та його адекватна самооцінка, інтровертованість, інтернальний локус контролю, мотивація досягнення успіху, високий інтелектуальний розвиток, адекватна моральна нормативність, високий рівень комунікативних навичок, соціальна компетентність. Основу стресостійкості становить ціннісна система особистості, «ядро» якої носить стійкий характер і відбивається у життєвої стратегії особистості. Найбільш значущими особистісними детермінантами, що визначають стресостійкість, є інтегральний показник адаптивності особистості як характеристика особистості, що самоактуалізується, і креативність, як здатність перебувати в ситуаціях з високим ступенем когнітивної невизначеності, що притаманне соціономічним професіям.

Стресостійкість майбутніх фахівців соціономічних професій проявляється через адаптацію до стресових ситуацій, які трапляються під час професійних дій, зберігаючи високу ефективність і життєдіяльність у формі протидії стресорові або пристосування та уникнення стресового впливу. Це адаптаційно-діяльнісна стратегія. В

даному випадку стресостійкість буде можлива, якщо є альтернативні шляхи руху, якщо людина може спрямовувати емоційну енергію на цілепокладання та планування нової діяльності. Умовою стресостійкості є підвищення рівня усвідомленості особистістю свого життєвого шляху, значимості окремих подій та тимчасової перспективи загалом; гармонізація ціннісно-смиислової сфери та розвиток творчого потенціалу.

Зважаючи на те, що студентський вік є сензитивним періодом для особистісного розвитку, врахування виявлених особливостей може стати підставою для цілеспрямованої роботи зі студентами з осмислення та перетворення особистісних, суб'єктно-діяльнісних характеристик стійкості протягом періоду навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павленко О.О. Формування стресостійкості як професійно важливої якості у майбутніх соціальних працівників в системі університетського освіти. *Соціальна робота і сучасність: теорія та практика професійного й особистісного розвитку соціальних працівників* : Матеріали X Міжнар. наук.-практич. конф. Київ : Націонал. тех-нічн. ун-т України «Київський політех. інститут ім. Ігоря Сікорського» : Ліра-К. 2020. С. 150–154.
2. Шевченко Р. М. Стресостійкість як чинник професійної діяльності жінок-управлінців: структурнокомпонентний аналіз. *Актуальні проблеми психології. Т. IX, вип.10. Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України*, 2020. С. 280–287.
3. Шпак М.М Стресостійкість особистості в дискурсі сучасних психологічних досліджень *Теорія та історія соціології. Психологія особистості*. «Габітус» Вип. 39. 2022. С. 199–203.

Марія БАБЕНКО

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ДИЗАЙН-АНАЛІТИКИ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасні суспільні трансформації, спричинені війною, масштабними внутрішніми переміщеннями та змінами у структурі соціальної взаємодії, формують новий контекст для осмислення ролі соціальної роботи в Україні. В умовах постійних викликів особливої ваги набуває розвиток моделей соціальної підтримки, орієнтованих на потреби різних груп населення, включно з ветеранами війни, сім'ями загиблих, поранених і полонених, а також внутрішньо переміщеними особами. У таких умовах важливою стає інтеграція міждисциплінарних підходів, які дозволяють підвищити ефективність соціальної підтримки та забезпечити її адаптивність до мінливих обставин.

Одним із перспективних напрямів сучасної соціальної роботи є використання принципів дизайн-мислення як практичної методології вирішення складних соціальних завдань. Цей підхід зосереджений на глибокому аналізі потреб користувача, пошуку альтернативних рішень та розробці інструментів, що забезпечують доступність соціальних послуг. У контексті роботи з ветеранами та іншими вразливими групами особливе значення має створення зрозумілих, візуально адаптованих комунікаційних матеріалів, сервісних маршрутів та інструментів навігації соціальними послугами. Такий підхід сприяє зниженню інформаційних бар'єрів і полегшує процес звернення по допомогу [5].

Не менш важливими є психологічні аспекти соціальної підтримки, які потребують делікатного та науково обґрунтованого підходу. Актуальними залишаються питання

роботи з травмою, підтримки емоційної стабільності, профілактики професійного вигорання серед фахівців соціальної сфери. У цьому контексті можливе застосування креативних методів – зокрема арт-терапевтичних практик, дизайн-моделювання безпечних просторів та формування сприятливих умов для особистісної взаємодії. Такі інструменти виконують функцію не лише психологічної підтримки, а й соціальної інтеграції, що є критично важливим для відновлення стійкості суспільства [3, 4].

Також уваги потребує оновлення освітньо-професійних програм підготовки фахівців соціальної роботи. Програма «Соціальний захист у секторі безпеки та оборони. Соціальний супровід» демонструє рух у напрямі модернізації змісту освіти, включення модулів, орієнтованих на роботу в умовах надзвичайних ситуацій, кризових станів та посиленої соціальної вразливості населення. У межах таких програм актуальним є розширення міждисциплінарної складової, включно з опануванням інструментів візуальної комунікації, аналітичного дизайну та сервісного моделювання, що дозволяють створювати ефективні рішення у сфері соціального супроводу [1].

У процесі післявоєнного відновлення України соціальна робота відіграє ключову роль у формуванні стійких громад, забезпеченні соціальної мобільності та підтримці інституційних змін. Використання інноваційних, науково обґрунтованих та орієнтованих на потреби людей підходів сприяє створенню нових парадигм соціальної підтримки, що відповідають сучасним викликам. Інтеграція міждисциплінарних практик відкриває можливості для підвищення якості соціальних послуг та розвитку професійної компетентності фахівців [2].

Таким чином, удосконалення сучасної соціальної роботи потребує поєднання теоретичних засад, інноваційних методів, міжгалузевої співпраці та практичної орієнтації на потреби постраждалих груп населення. Застосування дизайн-

орієнтованих та комунікаційних підходів може стати ефективним інструментом у підвищенні якості соціального супроводу, посиленні психологічної підтримки та формуванні гнучких моделей роботи, що забезпечують адаптацію соціальної сфери до нових реалій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українські визначення соціальної роботи / Сучасна соціальна робота / Т. Семигіна. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
2. Будзин В.Р. Формування та реалізація державної політики громадського здоров'я та суспільного благополуччя: дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Будзин Віра Романівна. Черкаси, 2025. 467 с.
3. Вознесенська О.Л. Арт-терапія як засіб психосоціального відновлення особистості. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки* : [Зб. наук. праць]. № 3 (29). К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2015. С. 40–47.
4. Сергієнко І. З досвіду проведення групи підтримки із застосуванням арттерапевтичних методів. *Простір арт-терапії. Збірник наукових праць*. Київ : Арт-терапевтична асоціація, ДВНЗ «УМО» НАПН України, 2022. С. 16–25.
5. Універсальний дизайн в освіті: посібник / Під заг. ред. Софій Н.З. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 76 с.

Олена СКАРЛАТ

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У ПСИХОСОЦІАЛЬНІЙ ПІДТРИМЦІ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

В умовах сучасної війни в Україні проблема психосоціальної підтримки ветеранів набуває особливої

актуальності. Ветерани війни стикаються з численними викликами, які включають психологічні травми, труднощі соціальної інтеграції та адаптації до цивільного життя. Вони становлять одну з найбільш уразливих груп населення, що потребує не лише психологічної, а й соціальної підтримки. У цих умовах соціальний працівник виступає ключовою ланкою у системі допомоги, координуючи доступ до ресурсів, організовуючи психосоціальну підтримку та сприяючи інтеграції осіб, що постраждали у наслідок війни, у суспільство. Його діяльність спрямована на підвищення стійкості до стресу, розвиток внутрішніх ресурсів особистості та забезпечення соціальної стабільності як для ветерана, так і для його родини.

Психосоціальна підтримка передбачає комплекс заходів, спрямованих на допомогу в отриманні психологічних і соціальних потреб особи та відновлення її психосоціального благополуччя. Для ветеранів війни така підтримка включає подолання стресових і травматичних подій, розвиток навичок саморегуляції, підтримка соціальних контактів та адаптація до цивільного життя. Вчасно надана психосоціальна підтримка дозволяє зменшити ризик виникнення довгострокових психологічних проблем та сприяє соціальній інтеграції ветеранів [1]. Особливої уваги потребує роль соціального працівника, який здійснює первинну оцінку потреб, організовує доступ до психологічної та соціальної допомоги, координує взаємодію з різними фахівцями та громадськими організаціями, а також працює із сім'єю постраждалого, сприяючи стабілізації соціальних і емоційних зв'язків [2, с. 28–31]. Такий комплексний підхід забезпечує ефективну психосоціальну підтримку та дозволяє відновити контроль над власним життям, повернутися до активної соціальної діяльності та підвищити власну стійкість.

Аналіз зарубіжного досвіду соціальної роботи з ветеранами демонструє ефективність інтегрованих моделей підтримки, де соціальний працівник координує психологічну,

соціальну та медичну допомогу, сприяє ресоціалізації та їх адаптації. У міжнародній практиці застосовуються індивідуальні та групові програми підтримки, створюються центри для взаємодії різних служб, що дозволяє комплексно вирішувати проблеми і підвищує ефективність адаптації людей [3]. Особливо важливими є психологічні аспекти реінтеграції, які включають роботу над емоційною стабільністю, розвитком навичок саморегуляції та відновленням соціальних зв'язків. Соціальний працівник у цьому процесі допомагає ідентифікувати фактори ризику, координує взаємодію з психологами та медичними закладами, забезпечує підтримку родини ветерана та сприяє формуванню стабільного соціального середовища [4]. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє досягати високої ефективності адаптації, зменшувати ризики психоемоційних ускладнень та підвищувати якість життя.

Підсумовуючи можна впевнено сказати, що роль соціального працівника у психосоціальній підтримці ветеранів війни є стратегічно важливою. Фахівець забезпечує комплексний підхід, поєднуючи соціальні, психологічні та консультативні функції, що сприяє відновленню внутрішніх ресурсів постраждалого, стабілізації його психоемоційного стану та успішній соціальній інтеграції. Використання національного та міжнародного досвіду, запровадження індивідуалізованих та групових програм підтримки, активна робота із сім'єю та міждисциплінарна взаємодія дозволяють підвищити ефективність допомоги, мінімізувати негативні наслідки психологічних травм і сприяти відновленню соціальної функціональності ветеранів і їх родин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Психосоціальна підтримка в умовах війни. URL: <https://go-solray.org/психосоціальна-підтримка-в-умовах-війни/>.
2. Горбунова В., Савиченко О., Тичина І., Портницька Н. Методичний посібник для соціальних працівників:

- Посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я. Вид. 2-ге, оновл. та доповн. 2024. 112 с.
3. Попик Ю.В. Зарубіжний досвід соціальної роботи з ветеранами війни. URL: journals.kpdi.in.ua
 4. Ігнатович О. Психологічна підтримка ветеранів під час реінтеграції в цивільне життя. URL: psychpersonality.pnpu.edu.ua

Тетяна КОТЬКОВА

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ВІЗУАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасне суспільство функціонує в умовах постійних трансформацій, зумовлених соціальними, політичними, економічними та культурними викликами. Швидкі зміни соціального середовища, зростання інформаційних потоків та кризові ситуації актуалізують проблему соціальної адаптації особистості та спільнот. У таких умовах особливого значення набувають інструменти комунікації, здатні забезпечити швидке, зрозуміле та доступне донесення інформації.

Візуальна комунікація, що реалізується засобами графічного дизайну, інфографіки, айдентики та соціальної реклами, відіграє ключову роль у формуванні соціальної орієнтації та підтримки населення. Вона дозволяє скоротити дистанцію між інформацією та людиною, зменшити когнітивне навантаження та сприяти адаптації до нових соціальних умов.

Метою даної статті є аналіз ролі візуальної комунікації як інструменту соціальної адаптації в умовах сучасних викликів. Завдання дослідження полягають у:

- розкритті сутності візуальної комунікації як соціального явища;
- аналізі ролі дизайну у процесах соціальної адаптації;
- розгляді соціально орієнтованого дизайну на основі реальних прикладів;
- визначенні перспектив використання дизайну у соціальній сфері.

1. Теоретичні засади візуальної комунікації. У сучасній соціальній реальності України візуальна комунікація відіграє важливу роль у процесах інформування, орієнтації та соціальної адаптації населення. Графічний дизайн у цьому контексті виступає не лише засобом естетичного оформлення, а й інструментом структурування соціально значущої інформації, що сприяє її доступності та зрозумілості [1; 2].

Так, інформаційна функція візуальної комунікації яскраво проявляється у діяльності державних інституцій. Зокрема, Міністерство охорони здоров'я України активно використовує інфографіку та візуальні матеріали для пояснення алгоритмів дій у кризових ситуаціях, правил надання домедичної допомоги та рекомендацій щодо збереження психічного здоров'я населення [8; 10]. Чітка візуальна структура, піктограми та кольорові акценти забезпечують швидке сприйняття інформації незалежно від віку та рівня підготовки реципієнтів.

Орієнтаційна функція графічного дизайну реалізується через навігаційні системи у громадських просторах. Прикладом є використання візуальних знаків та піктограм Державної служби України з надзвичайних ситуацій для позначення укриттів, евакуаційних маршрутів і правил безпеки, що сприяє зниженню рівня дезорієнтації та тривожності в умовах надзвичайних ситуацій [4].

Важливою є також підтримувальна функція візуальної комунікації, яка простежується у соціальній рекламі та інформаційних кампаніях, спрямованих на психологічну підтримку населення. Українські соціальні плакати та цифрові кампанії періоду 2022–2024 рр., створені за участю дизайнерів і громадських ініціатив, активно використовують символічні образи та стримані колірні рішення, що формують відчуття безпеки, солідарності та соціальної згуртованості [9].

Інтеграційна функція дизайну виявляється у візуальній айденитиці цифрових державних сервісів. Зокрема, платформа «Дія» застосовує уніфіковану систему іконок, кольорів та інтерфейсних рішень, що спрощує взаємодію громадян із соціальними інституціями та сприяє формуванню єдиного інформаційного простору [6].

Такі приклади з українського контексту підтверджують, що графічний дизайн виконує інформаційну, орієнтаційну, підтримувальну та інтеграційну функції, виступаючи важливою складовою сучасної соціальної інфраструктури [1; 2].

2. Вплив візуальної комунікації на сприйняття інформації та соціальну поведінку.

Окрім суто функціональних завдань, візуальна комунікація впливає на спосіб сприйняття соціально значущої інформації та формування поведінкових реакцій людей. Візуальні образи, символи та композиційні акценти дозволяють швидко зчитувати основний зміст повідомлення, виділяти головне та формувати первинне ставлення до подій і соціальних явищ [1; 3; 11].

Аналіз сучасних візуальних практик в Україні свідчить, що дизайн соціальних повідомлень здебільшого орієнтований на простоту та емоційну зрозумілість. Використання лаконічних композицій, контрастних кольорів і впізнаваних символів сприяє зменшенню інформаційного перевантаження та підвищує швидкість сприйняття повідомлень у повсякденному інформаційному потоці [2; 4; 5].

Важливим аспектом впливу візуальної комунікації є формування довіри до джерела інформації. Узгодженість графічних елементів, охайність оформлення та чітка структура повідомлення позитивно впливають на його сприйняття та підвищують рівень прийняття інформації аудиторією. Це має особливе значення у сфері державних і соціальних сервісів, де довіра є необхідною умовою ефективної взаємодії між громадянами та інституціями [1; 2].

Практичним підтвердженням цього є використання інфографіки та візуальних матеріалів на офіційних ресурсах Міністерства охорони здоров'я України, де графічні рішення спрямовані на чітке пояснення алгоритмів дій населення у кризових ситуаціях [8]. Аналогічно, візуальні матеріали Державної служби України з надзвичайних ситуацій забезпечують зрозуміле інформування щодо правил безпеки, евакуації та цивільного захисту [9].

Також, візуальні повідомлення можуть виконувати мотиваційну функцію, спонукаючи до соціально відповідальної поведінки. Соціальна реклама в Україні демонструє, що вдало побудований візуальний образ здатний ненав'язливо формувати бажану модель дій – дотримання правил безпеки, участь у соціальних ініціативах або підтримку суспільно важливих цінностей [7; 12]. У цифровому середовищі цей вплив підсилюється завдяки інтерфейсним рішенням, що спрощують взаємодію користувача з інформацією та державними сервісами, зокрема на платформі «Дія» [10].

ВИСНОВОК Отже, візуальна комунікація в сучасній соціальній реальності України впливає не лише на передачу інформації, а й на особливості її сприйняття, рівень довіри до джерела та готовність людей діяти відповідно до отриманих повідомлень. Графічний дизайн у цьому контексті виступає не просто засобом візуального оформлення, а важливим чинником соціальних процесів, який забезпечує зрозумілість, доступність і структурованість соціально значущої інформації [1; 2; 3].

Проведений аналіз дозволив встановити, що ефективно організовані візуальні повідомлення сприяють зниженню інформаційного навантаження, полегшують орієнтацію людини в соціальному просторі та формують позитивне ставлення до соціальних і державних інституцій. Це особливо актуально в умовах інтенсивного інформаційного потоку та суспільних трансформацій, характерних для сучасного українського контексту [2; 4; 5].

Застосування графічного дизайну в діяльності державних сервісів, соціальної реклами та інформаційних кампаній підтверджує його значний потенціал як інструменту соціальної взаємодії. Візуальна мова дозволяє не лише інформувати населення, а й виконувати підтримувальну та мотиваційну функції, сприяючи формуванню соціально відповідальної поведінки та підвищенню рівня довіри до офіційних джерел інформації [7; 8; 9; 12].

Графічний дизайн можна розглядати як невід'ємну складову сучасної соціальної інфраструктури, що забезпечує ефективну комунікацію між суспільством та інформаційним середовищем. Отримані результати дослідження можуть бути використані у подальших наукових розвідках, освітніх програмах з дизайну та в практиці соціально орієнтованої візуальної комунікації [1; 2; 11].

ЛІТЕРАТУРА

1. Удріс С.Я. Візуальна комунікація як складова сучасної культури. *Культура і сучасність*. 2012. № 2. С. 45–52.
2. Даниленко В.Я. Графічний дизайн у системі візуальних комунікацій. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2010. № 6. С. 12–18.
3. Даниленко О.М. Візуальна соціологія: методологічні підходи до аналізу соціальних процесів. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2013. № 3. С. 98–107.

4. Малес Л.В. Фотографія як елемент соціокультурної комунікації. *Соціологія повсякденності*. Київ, 2011. С. 145–154.
5. Ярська-Смірнова О.Н. Візуальні методи у соціологічних дослідженнях. *Соціологічні студії*. 2009. № 6. С. 23–34.
6. Романов П.В., Ярська-Смірнова О.Н. Візуальна соціологія як напрям сучасних соціальних досліджень. *Журнал соціології та соціальної антропології*. 2007. Т. 10, № 2. С. 85–97.
7. Круткін В.І., Усманова А.Р. Візуальна культура і трансформації соціального простору. *Вісник соціальних наук*. 2010. № 4. С. 67–75.
8. Міністерство охорони здоров'я України. Інформаційні матеріали для населення в умовах надзвичайних ситуацій URL: <https://moz.gov.ua> (дата звернення: 2025).
9. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Візуальні матеріали з цивільного захисту населення. URL: <https://dsns.gov.ua>.
10. Міністерство цифрової трансформації України. Платформа «Дія» як приклад інформаційного дизайну державних сервісів. URL: <https://diia.gov.ua> (дата звернення: 2025).
11. Чепелик О.В. Візуальна культура сучасного суспільства // Мистецтвознавчі записки. 2009. № 15. С. 101–108.
12. Павлюк Н.В. Соціальна реклама як інструмент суспільної комунікації. *Культура і сучасність*. 2016. № 2. С. 112–118.

Марія БАХУР

Львівський національний університет імені Івана Франка

Науковий керівник: к.пед.н., доцент **ЛОБОДА В.В.**

СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ТЕОРИТИЧНІ ПІДХОДИ

Соціальні проєкти є одним із найбільш ефективних механізмів трансформації соціальної сфери, що дозволяє

цілеспрямовано розв'язувати нагальні проблеми, мобілізувати ресурси та забезпечувати сталий розвиток. В умовах динамічних соціальних змін і обмеженості державних ресурсів, здатність фахівців із соціальної роботи розробляти та впроваджувати соціальні проєкти набуває стратегічного значення.

Соціальні проєкти є комплексом взаємопов'язаних за термінами, ресурсами та виконавцями заходів, спрямованих на розв'язання соціальної проблеми. Це сконструйоване ініціатором проєкту соціальне нововведення, метою якого є створення, модернізація або підтримання у середовищі, що змінюється, матеріальної або духовної цінності, яка має просторово-часові та ресурсні обмеження і вплив якої на людей визнається позитивним за своїм соціальним значенням [1]. Дані ініціативи спрямовані на посилення спроможності вразливих груп населення, а також на мінімізацію негативних наслідків несприятливих соціально-економічних чинників. Це забезпечує формування передумов для тривалого і сталого позитивного впливу на функціонування суспільства.

Проектна діяльність у соціальній сфері включає сукупність взаємопов'язаних етапів, які забезпечують системний підхід до розроблення та реалізації соціального проєкту. До таких етапів належать: ініціація соціального проєкту, планування його реалізації, проведення SWOT-аналізу, обґрунтування доцільності та необхідності впровадження проєкту, визначення принципів його реалізації, вибір і застосування відповідної соціальної технології, аналіз життєвого циклу соціального проєкту, а також формування критеріїв оцінювання його ефективності та результативності [3].

Проектна діяльність, як ключовий інструмент досягнення цілей та інновацій, повинна бути чітко структурованою, керованою та оцінюваною. Щоб забезпечити ефективність, результативність та стійкість

проєкту, вона має відповідати таким розширеним та деталізованим критеріям:

- ефективність та релевантність соціальних проєктів визначається на основі дотримання низки ключових критеріїв, що охоплюють процесуальні, цільові та комунікаційні аспекти їхньої реалізації;

- темпоральна адекватність – критерій передбачає забезпечення оперативного практичного вирішення існуючої соціальної проблеми безпосередньо на локальному рівні в період її актуалізації або загострення;

- адресність проєкт мусить здійснювати прямий вплив на ідентифіковану цільову групу (бенефіціарів) та забезпечувати опосередкований позитивний ефект для ширшої соціальної групи;

- доступність методів та форм – методологічного інструментарію та організаційних форм діяльності повинен бути відповідним та доступним, враховуючи соціально-психологічні характеристики цільової аудиторії для максимізації інклюзивності;

- транспарентність та конгруентність – необхідним є проведення інформаційної кампанії для забезпечення повної прозорості перебігу та фінальних результатів проєкту;

- вимірювальна результативність – проєкт повинен демонструвати конкретні та верифіковані результати [2].

Отже, соціальні проєкти є стратегічним інструментом для цілеспрямованої трансформації соціальної сфери, що дозволяє фахівцям із соціальної роботи створювати інноваційні рішення та мобілізувати ресурси для розв'язання нагальних проблем. Її ефективність залежить від системного підходу (від ініціації до оцінювання) та відповідності чітким критеріям, таким як темпоральна адекватність, адресність та вимірювальна результативність, що забезпечує сталий позитивний вплив на вразливі групи та суспільство в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О.В. Соціальне проектування : навч. посіб. Київ, 2010. 127 с.
2. Коломієць О., Демиденко Т. Соціальні проекти як інструмент впровадження інновацій у соціальній роботі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2023. № 2(53). С. 61–64.
3. Romanovska L. Features of social design in social work. *Pedagogy of the formation of a creative person in higher and secondary schools*. 2020. Vol. 1, no. 68. P. 104–108. URL: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-1.21>.

Олена АЗАРКІНА

Національний університет «Одеська політехніка»

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ, ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

У сучасному суспільстві люди все частіше стикаються з кризовими ситуаціями: війною, втратою близьких, насильством, тяжкими хворобами чи іншими стресовими подіями.

Практичний психолог у таких умовах відіграє ключову роль, адже саме він надає людині підтримку, допомагає стабілізувати її стан і знайти ресурси для подолання кризи.

Саме тому вивчення правових засад роботи практичного психолога при наданні кризової допомоги є важливим завданням, що має значення як для забезпечення якісної професійної практики, так і для захисту прав та інтересів людини у складних життєвих обставинах.

Однією з ключових особливостей кризової допомоги є її короткотривалість. Зазвичай вона триває обмежений період – від однієї до декількох сесій, протягом яких психолог зосереджується на найнагальніших потребах клієнта та

запобіганні можливим негативним наслідкам, таким як суїцидальні наміри, агресивні імпульси чи глибока дезадаптація. Важливим елементом роботи є оцінка рівня безпеки людини як у фізичному, так і в емоційному сенсі.

Нормативно-правове регулювання діяльності практичного психолога в Україні охоплює сукупність законодавчих, підзаконних, професійних та етичних документів, які визначають зміст, межі та стандарти надання психологічних послуг. Ця система забезпечує правовий захист як фахівця, так і клієнта, регламентує взаємодію психолога з державними інституціями та встановлює критерії професійної компетентності. Оскільки психологічні послуги стосуються особистісної сфери людини, питання їх правового регулювання набуває особливої ваги, адже відсутність чітких норм може призвести до порушення прав клієнтів, неетичних втручань або неякісного надання допомоги.

До нормативного забезпечення належать міжнародні документи та рекомендації, які Україна інтегрує у свою правову систему. Це, зокрема, Конвенція ООН про права дитини, Конвенція про права людей з інвалідністю, рекомендації ВООЗ щодо збереження психічного здоров'я та стандарти надання психологічної допомоги в умовах воєнних конфліктів.

Основу нормативного поля становить Конституція України, Етичний кодекс психолога України, закони України, що регулюють діяльність психологів у різних сферах: «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про соціальні послуги» тощо.

Таким чином, нормативно-правове регулювання діяльності практичного психолога в Україні має багаторівневий характер і поєднує законодавчі, етичні та організаційні вимоги.

Професійна діяльність психолога у кризових ситуаціях відзначається підвищеною складністю та відповідальністю, оскільки фахівець працює з людьми, які перебувають у стані вразливості, дезорганізації та високого емоційного

напруження. У таких умовах права, обов'язки та етичні принципи психолога набувають особливої ваги і слугують не лише нормативним орієнтиром, а й практичним інструментом забезпечення безпеки клієнта та якості надання допомоги. Кризове втручання передбачає швидку реакцію, високу емоційну стійкість і здатність приймати рішення, що мають безпосередній вплив на життя й добробут людини. Тому діяльність психолога регламентується комплексом правових норм та етичних стандартів, спрямованих на створення умов для компетентної, відповідальної та гуманної практики. Психолог має право відмовитися від роботи у випадках, коли проблема виходить за межі його професійної компетентності, або якщо втручання може зашкодити клієнтові через об'єктивні перешкоди чи конфлікт інтересів. Психолог також має право на підтримання власної безпеки: у випадках, коли клієнт виявляє агресію або має потенціал завдати шкоди іншим, фахівець може обмежити формат взаємодії або залучити додаткові служби.

У професійній діяльності під час кризових ситуацій важливою є й відповідальність психолога за власний психічний стан.

Діяльність практичного психолога у кризових ситуаціях передбачає застосування чітких, структурованих сценаріїв дій, спрямованих на стабілізацію емоційного стану людини, зниження рівня дистресу та відновлення її здатності до адаптивного функціонування. Кризове втручання завжди є ситуаційним: воно формується відповідно до типу кризи, її інтенсивності, індивідуальних ресурсів та контексту, у якому перебуває клієнт. Незважаючи на різноманітність криз, у професійній практиці можна окреслити загальні етапи та принципи реагування, що поступово набувають конкретизації залежно від характеру події – гострого стресу, втрати, травматичного досвіду, суїцидального ризику, сімейної кризи чи соціально зумовлених дестабілізуючих факторів. У ситуаціях гострого емоційного стресу

першочерговим завданням психолога є стабілізація психофізіологічного стану людини. На початковому етапі фахівець оцінює рівень шоку, паніки, дезорієнтації та визначає, чи існує загроза життю або здоров'ю. Психолог встановлює контакт за допомогою коротких, чітких фраз, регулює темп бесіди, допомагає клієнту повернути контроль над диханням та тілесними реакціями. Після первинної стабілізації фахівець переходить до підтримання усвідомленості, допомагаючи людині окреслити, що з нею відбувається, назвати емоції та повернути відчуття опори. У таких сценаріях важливим є фокус на «тут і тепер», мінімізація інформаційного навантаження та уникнення інтерпретацій, які можуть збільшити дистрес. У випадках втрати чи горя робота психолога будується за моделями, що враховують фази переживання втрати та особистісні ресурси людини. На першому етапі фахівець підтримує процес вираження почуттів, визнає значущість переживання та допомагає людині зменшити внутрішній хаос, пов'язаний із гострим горем. У сценарії подальшої роботи важливим є сприяння адаптації до змін, підтримка в усвідомленні незворотності події та поступове повернення клієнта до щоденних функцій. Психолог не прискорює процес переживання, не дає поспішних порад, а формує безпечний простір, де клієнт може поступово інтегрувати досвід втрати. Особливо делікатними є сценарії реагування у разі наявності суїцидального ризику. Першим кроком є оцінка намірів, планів, доступу до засобів самопошкодження та інтенсивності бажання завдати собі шкоди. Психолог забезпечує атмосферу безумовної підтримки, утримується від осуду чи раціональних переконань, водночас активно втручається для зниження ризику. У таких випадках фахівець може ініціювати залучення членів сім'ї, медичних працівників або екстрених служб, дотримуючись професійних та етичних норм. Подальша робота включає стабілізацію емоційного стану, формування плану безпеки та

обговорення альтернативних стратегій подолання кризи. У сімейних та міжособистісних кризах сценарій дій психолога орієнтований на врегулювання емоційної напруги, налагодження комунікації та допомогу у визначенні конструктивних шляхів взаємодії між членами сім'ї. Психолог допомагає учасникам побачити власні потреби та потреби інших, сприяє відновленню здатності до діалогу та пошуку рішень, які не руйнують стосунки або особистісну цілісність. У таких ситуаціях важливо зберігати нейтральність, уникати оцінювальних позицій і підтримувати баланс між емпатією та професійною дистанцією. Соціально зумовлені кризи, такі як війна, вимушене переміщення, втрата роботи чи життєвої стабільності, вимагають від психолога поєднання кризового втручання з елементами соціально-психологічної підтримки. Сценарій роботи включає оцінку базових потреб, визначення ресурсів, планування короткострокових кроків, що допомагають людині відновити відчуття контролю над своїм життям. Психолог працює над зниженням тривоги, нормалізацією реакцій на стрес і посиленням відчуття безпеки, що є критично важливим для внутрішньої стабілізації.

Отже, сценарій дій практичного психолога у кризових ситуаціях формуються на основі принципів терміновості втручання, емоційної стабілізації, захисту клієнта, емпатійного супроводу та професійного дотримання етичних стандартів. Хоча кожен випадок потребує індивідуального підходу, існують загальні алгоритми, які забезпечують структурованість та ефективність кризової допомоги. У результаті психолог виступає не лише як фахівець, що надає підтримку, а й як координатор процесу відновлення внутрішніх ресурсів клієнта та повернення його до адаптивного функціонування.

Основні методи та техніки кризового втручання: метод «6 кроків кризового втручання» (G. Caplan); модель «АВС» (Kanel); кризове консультування за принципами

травмоорієнтованого підходу; техніки стабілізації; техніки емоційної підтримки; техніки когнітивної роботи; техніки поведінкової підтримки; техніки оцінки ризику (суїцид, самопошкодження); психоедукація.

Таким чином, професійні права, обов'язки та етичні принципи психолога у кризових ситуаціях утворюють інтегровану систему, яка визначає зміст і межі його діяльності. Вони спрямовані на забезпечення балансу між оперативністю втручання та дотриманням гуманістичних засад допомоги, між правом клієнта на підтримку та обов'язком спеціаліста забезпечити його безпеку, між конфіденційністю та необхідністю її обмеження у випадках загрози життю. Дотримання цих норм є ключовою умовою ефективної кризової допомоги та запорукою професійної відповідальності психолога. Ефективність дій фахівця залежить від його здатності адаптувати професійні стратегії до індивідуальних особливостей клієнта, характеру кризи та ступеня ризику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каліщук С.М. Психотехніки кризового консультування: моделі, алгоритми, вправи, приклади : навчальний посібник. Київ: МастерКниг, 2023. 368 с.
1. Попелюшко Р., Борисова О. Методи та стратегії психологічного консультування в кризових ситуаціях. *Особистість в екстремальних умовах*: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2025. Львів. С. 108–112.
2. Психологічна підтримка в умовах війни: теорія та практика подолання криз : колект. монограф. ; за заг. ред. Л.М. Пріснякової. Дніпро: ЛІРА, 2025. 185 с.

Анна ІВАНІВ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УКРАЇНІ

Проблема внутрішнього переміщення в Україні набула особливої гостроти після початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 року. Втрата житла, роботи, звичних соціальних зв'язків, а подекуди й близьких людей, разом із вимушеним переїздом та необхідністю швидко пристосовуватися до нового середовища створюють значні труднощі для внутрішньо переміщених осіб. Провідне місце серед цих викликів займають саме психологічні та психоемоційні проблеми, що потребують належної психосоціальної підтримки [2]. Психосоціальна підтримка відіграє ключову роль у подоланні негативних наслідків вимушеного переміщення, оскільки допомагає внутрішньо переміщеним особам відновити емоційну рівновагу, знизити рівень стресу та повернути відчуття контролю над власним життям. Вона охоплює як психологічні інтервенції, так і комплекс соціальних послуг, що сприяють формуванню нових соціальних зв'язків, адаптації до незнайомого середовища та поступовому поверненню до активної життєдіяльності. Завдяки цій підтримці ВПО отримують можливість не лише впоратися з гострим емоційним напруженням, а й вибудувати стратегії довготривалої адаптації, зміцнити внутрішні ресурси та інтегруватися в приймаючу громаду. Психосоціальна допомога, таким чином, стає важливою умовою відновлення особистісної стійкості та забезпечення гідної якості життя в умовах тривалих соціальних змін.

Соціальна робота є ключовим інструментом у процесі адаптації ВПО. Соціальні працівники забезпечують не лише базову підтримку, а й сприяють відновленню соціальних зв'язків, формуванню відчуття безпеки та належності,

розвитку внутрішніх ресурсів особистості. Її завдання полягає не лише в забезпеченні базових соціальних потреб, а й у сприянні відновленню соціальних зв'язків, зміцненню внутрішніх ресурсів, формуванню почуття безпеки та належності. Комплексний підхід, який включає індивідуальний супровід, групові форми роботи, міжвідомчу взаємодію та підтримку інтеграції в приймаючі громади, допомагає зменшити соціальну ізоляцію та сприяє успішній адаптації внутрішньо переміщених осіб [1, с. 190]. Цей підхід дозволяє не лише реагувати на нагальні потреби переселенців, а й створює умови для їхнього довготривалого відновлення та стабілізації. Важливим аспектом є формування у ВПО відчуття контролю над власним життям, підвищення рівня самооцінки та мотивації до активної участі в житті громади. Розширення доступу до соціальних послуг, налагодження комунікації між державними структурами, громадськими організаціями та місцевими громадами сприяє створенню підтримувального середовища, яке полегшує процес адаптації та знижує ризики соціальної ізоляції. Завдяки цьому психосоціальна підтримка стає не лише інструментом подолання кризи, а й основою для інтеграції, стійкості та подальшого розвитку внутрішньо переміщених осіб.

Згідно з дослідженням В.В. Пундева та К.В. Вольської, процес адаптації ВПО значною мірою залежить від своєчасної та системної психологічної підтримки. Автори підкреслюють важливість раннього втручання, спрямованого на зниження гострих стресових реакцій і профілактику розвитку посттравматичних порушень. У роботі наголошується, що ефективна психологічна допомога має включати як індивідуальні консультації, так і групові форми роботи, орієнтовані на розвиток емоційної стійкості, відновлення почуття безпеки та здатності до саморегуляції. Пундев і Вольська зазначають, що важливою умовою адаптації є формування підтримувального соціального середовища, яке допомагає ВПО не лише впоратися з психологічними

наслідками пережитої травми, а й інтегруватися в нову громаду, відновити соціальні ролі та планування майбутнього [3, с. 69].

Важливим компонентом психосоціальної допомоги є також професійна та соціально-економічна інтеграція ВПО: доступ не лише до соціальних або медичних ресурсів громади, а й до освітніх, профорієнтаційних і трудових ресурсів. Як зазначають Пріб Г.А. і Бегеза Л.Є., психосоціальний супровід, що передбачає перенавчання, працевлаштування і підтримку при відновленні працездатності, суттєво впливає на успішну соціальну адаптацію та підвищує шанси ВПО на стабільне життя [4, с. 58].

Групові програми – тренінги, групові консультації, підтримуючі групи – сприяють не лише опануванню нових професійних навичок, а й відновленню психологічної стійкості, мотивації, відчуття власної цінності та здатності до саморегуляції. Такий комплексний підхід допомагає ВПО подолати соціальну ізоляцію, побудувати соціальні зв'язки та повернути віру у власну спроможність бути корисним членом нової громади [4, с. 60].

Ефективним є використання індивідуального плану супроводу, коли соціальні послуги, психологічна підтримка, професійне перенавчання та працевлаштування інтегровані у єдиний маршрут допомоги. Такий підхід враховує унікальні потреби кожної особи, її досвід, психологічний стан і мотивацію, що підвищує ймовірність успішної адаптації та стабілізації життя ВПО у громаді [4, с. 62].

Важливо підкреслити, що індивідуальний супровід є не одноразовою дією, а динамічним процесом, який потребує регулярного перегляду й корекції відповідно до змін у життєвій ситуації переселенця. Поступове відновлення працездатності передбачає як роботу зі зміцнення внутрішніх ресурсів особистості, так і створення умов для поступового повернення до активної професійної діяльності. У цьому контексті значущим є партнерство між соціальними службами, центрами зайнятості, роботодавцями та психологами, що

забезпечує безперервність підтримки та її адаптацію до реальних викликів, які постають перед ВПО.

Окремої уваги заслуговує питання мотивації, адже багато внутрішньо переміщених осіб стикаються зі зниженням віри у власні можливості, невпевненістю щодо майбутнього та емоційним виснаженням. Комплексний психосоціальний супровід допомагає не лише подолати ці бар'єри, а й поступово формувати позитивне бачення власної професійної перспективи. Підтримка у виборі або зміні професії, формування відчуття компетентності та здатності приймати рішення сприяють відновленню активності та внутрішньої мотивації до праці.

Також важливим є створення сприятливого соціального середовища, у якому ВПО отримують не лише доступ до необхідних послуг, а й відчуття прийняття, безпеки та взаємоповаги. Наявність такого середовища значно прискорює адаптаційні процеси, сприяє зниженню рівня стресу та формує передумови для повноцінного включення переселенців у життя громади. У результаті психосоціальний супровід стає не просто інструментом підтримки, а стратегічним механізмом, що забезпечує поступове відновлення особистісної стійкості та можливість для внутрішньо переміщених осіб відновити своє місце в суспільстві.

Отже, психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним особам є багатовимірним процесом, що поєднує психологічну підтримку, соціальну роботу, професійну орієнтацію, освітні можливості та сприяння працевлаштуванню. Ефективність цього процесу ґрунтується на комплексності, міжвідомчій взаємодії та індивідуальному підході до кожної особи. Формування підтримувального соціального середовища, залучення ВПО до життя громади, розвиток емоційної стійкості, відновлення самооцінки й мотивації, а також створення умов для професійного зростання значно прискорюють адаптацію та сприяють відновленню працездатності. Таким чином, психосоціальний

супровід виступає не лише інструментом подолання наслідків вимушеного переміщення, а й основою для повноцінної соціальної інтеграції, стабілізації та відновлення життєвих перспектив внутрішньо переміщених осіб у сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванів А.А.. Роль соціальної роботи в адаптації внутрішньо переміщених осіб. *III Міжнародна науково-практична конференція «Молодіжна наука заради миру та розвитку»*, присвячена Всесвітньому дню науки 12–14 грудня, Чернівці, Україна. 2025. С. 189–191.
2. Киришек Н.О., Ковальова О.В. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам. *Науковий журнал з соціології та психології «Габітус»*. 2024. В. 61. С. 187–190.
3. Пундев В.В.. Вольська К.В.. Психологічна допомога ВПО в адаптації до нових умов життя. *Ментальне здоров'я*. 2024. С. 68–73.
4. Пріб Г.А., Бегеза Л.Є. Психосоціальний супровід відновлення працездатності внутрішньо переміщених осіб. 2024. Т. 35 (74). № 2. С. 57–64.

Кіра БУЦ

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор філософії **БУДАНОВА М.О.**

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ КРИЗОВІ ІНТЕРВЕНЦІЇ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У період воєнного стану значно зростає потреба у фахівцях, які здійснюють кризові інтервенції та надають невідкладну психологічну постраждалому населенню. Їхня діяльність спрямована на стабілізацію емоційного стану людей, що пережили травматичні події, втрати або

перебувають у стані гострого стресу. Інтенсивний характер роботи, обмежені ресурси, високий рівень відповідальності та постійний контакт із людським горем створюють умови підвищеного психоемоційного напруження. Це у свою чергу формує сприятливий ґрунт для розвитку професійного вигорання, яке негативно впливає як на самопочуття фахівця, так і на ефективність його професійного вигорання, яке негативно впливає як на самопочуття фахівця, так і на ефективність його професійної діяльності.

В умовах дії воєнного стану фахівці «допомагаючих професій» (психологи, працівники ДСНС, парамедики, волонтери) стикаються не просто з класичним вигоранням, а з феноменом втоми від співчуття та вторинної травматизації.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах війни фахівці кризового реагування опиняються в ситуації безпрецедентних викликів. Вони працюють у режимі підвищеної небезпеки, часто в ризикових умовах, інформаційного перевантаження та емоційної перенасиченості. Постійна взаємодія з травмованими особами, необхідність швидко ухвалювати рішення та стабілізувати психічний стан клієнтів призводять до суттєвого виснаження внутрішніх ресурсів. Вчасне виявлення та аналіз професійного вигорання є критично важливим, оскільки від цього залежить якість психологічної допомоги, стійкість системи кризових інтервенцій та психічне здоров'я самих фахівців. Дослідження сприяє розробці ефективних профілактичних і відновлюваних заходів, що є надзвичайно важливим у сучасних воєнних реаліях.

Різні кризові події – стихійні лиха, техногенні катастрофи, тяжкі випадки, чи збройні конфлікти – призводять до істотних соціальних і психологічних наслідків, які порушують звичайний перебіг життя людини. Зіткнувшись із реальною загрозою або різкою зміною умов, людина природно реагує станом стресу – фізіологічного чи психологічного напруження. [1, с. 268]

Ключовою особливістю роботи кризового консультанта під час дії воєнного стану співвідносять з поняттям «спільної реальності травми». На відміну від мирного часу, коли психолог перебуває у безпечній позиції «зовні», сьогодні ж фахівець і клієнт знаходяться в єдиному травматичному просторі загрози життю. Це суттєво знижує поріг психологічної стійкості фахівця, оскільки він позбавлений можливості повноцінного відновлення. Як зазначають дослідники психології екстремальних ситуацій, тривалий вплив стрес – факторів без фази релаксації призводять до швидкого виснаження адаптаційних резервів організму. [2, с. 112]

Класичне розуміння синдрому емоційного вигорання, яке традиційно визначається як «синдром емоційного виснаження та цинізму, що виникає внаслідок хронічного міжособистісного стресу на роботі» в умовах воєнного стану трансформується та ускладнюється феноменами вторинної травматизації та втоми від співчуття.[3, с.397]

Професійне вигорання розглядають як поступовий, динамічний процес, що формується за закономірностями розвитку стресу і включає всі три його послідовні стадії. Перша стадія нервового (тривожного) напруження виникає під впливом тривалих психоемоційних перевантажень, нестабільних чи напружених умов, надмірної відповідальності та труднощів у взаємодії оточенням. Друга стадія опору, ця стадія проявляється у спробах людини захистити себе від надмірних впливів та негативних емоцій, частково обмежуючи контакт із стресогенними факторами. Остання стадія виснаження супроводжується зниженням внутрішніх ресурсів та психоемоційного тону, що є наслідком неефективності попередніх захисних механізмів. [6, с. 123]

Професійне може виражатися у когнітивному викривленні, тобто в умовах стресу фахівець починає ігнорувати деталі та діє автоматично, що підвищує ризик помилки. Також може проявлятися у дисонації, як захист – психологи фіксують у себе ефект «оніміння» або

«замороження почуттів» коли трагічні історії клієнтів перестають викликати емпатію. Це не черствість, а захисна реакція психіки на перевантаження (травма свідка).

Окремої уваги заслуговує емпірична картина проблеми, а саме дослідження працівників ДСНС, яке демонструє, що майже половина фахівців (40,9%) вже мають ознаки редукції професійних досягнень. Специфічним маркером вигорання воєнного часу стає не просто втома, а когнітивні порушення: погіршення пам'яті, розсіяність уваги та ефект деперсоналізації, коли постраждалі сприймаються фахівцем не як особистості, а як об'єкти роботи. [7, с. 147]

У волонтерському середовищі ситуація ускладнюється відсутністю інституційної підтримки, що робить цю групу найбільш вразливою до вторинної травматизації. [5, с. 50]

Окремим фактором ризику є специфіка кризових інтервенцій: робота с гострим горем, панічними станами та наслідками фізичних каліцтв. У цьому контексті доречно говорити про поняття «втоми від співчуття», яке вивчав Ч. Фіглі. Він визначав цей стан як наслідок емоційного резонансу з травматичним досвідом іншого, що призводить до глибокого фізичного та емоційного виснаження. [1, с. 7] На відміну він класичного вигорання, яке накопичується роками, втома від співчуття може виникнути раптово після однієї важкої інтервенції.

В умовах війни фахівці також стикаються з моральною травмою, коли через брак ресурсів або обмеження безпеки неможливо надати допомогу всім, хто її потребує. Це породжує почуття провини та професійної неспроможності.

Для профілактики вигорання в таких умовах критично важливим є дотримання протоколів першої психологічної допомоги, які структурують діяльність та знижують тривогу фахівця. Зокрема принцип «дивись, слухай, направляй» рекомендований ВООЗ, дозволяє фахівцю зберігати емоційну дистанцію та діяти алгоритмічно. [4, с. 14]

Отже професійне вигорання фахівців, які здійснюють кризові інтервенції в умовах воєнного стану, виходить за межі класичної тріади «виснаження – деперсоналізація – редукція досягнень». Ми маємо справу зі складним феноменом вторинної травматизації та втоми від співчуття, що обумовлено унікальним фактором спільної реальності травми, коли фахівець і клієнт перебувають в єдиному просторі екзистенційної загрози. Емпіричні дані, що фіксують високі показники резистенції та виснаження у працівників ДСНС та волонтерів, вказують на необхідність зміни підходів до організації праці. Психологічна допомога під час війни вимагає від фахівця не лише професійних компетенцій, а й високого рівня особистісної резильєнтності, ресурс якої є вичерпним без належної підтримки.

Збереження психологічного ресурсу фахівців сьогодні є питанням не лише професійної етики, а й національної безпеки, оскільки саме від їхньої дієздатності залежить якість відновлення суспільства у поствоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА

1. Figley C.R. Compassion Fatigue: Coping with Secondary Traumatic Stress Disorder in Those Who Treat the Traumatized. New York: Routledge, 1995. 268 p.
2. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012. 200 с.
3. Маслах Х., Лейтер М.П. Розуміння досвіду вигорання: останні дослідження та його наслідки для психіатрії. *Світова психіатрія*, т. 15, № 2, 2016, С. 103–111. DOI: 10.1002/wps.20311.
4. Перша психологічна допомога: посібник для працівників на місцях. ВООЗ, War Trauma Foundation, World Vision International. Київ, 2017. 64 с.

5. Павлеєв В.О. Ефективність майндфулнес-практик у профілактиці вигорання волонтерів в умовах війни. *Наукові перспективи*, № 6 (52), 2025, с. 1463–1474.
6. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти: навч. посіб./ за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової. Київ: Міленіум, 2004. 264 с.
7. Соціально-педагогічна робота з попередження професійного вигорання фахівців ДСНС в умовах війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка*, вип. 1 (19), 2024.

Оксана ВИСОЧИН

Полтавський фаховий коледж нафти і газу

ВОЛОНТЕРСЬКА ПІДТРИМКА ЯК РЕСУРС СПІЛЬНОТИ В УМОВАХ КРИЗИ: ПСИХОСОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР

Кризові ситуації різноманітного походження, наприклад, соціальні, воєнні, епідеміологічні чи економічні, суттєво змінюють життєдіяльність громад та посилюють потребу в механізмах взаємодопомоги. Актуальність вивчення психосоціального виміру волонтерства зумовлена потребою глибшого розуміння психологічних механізмів стійкості, взаємодопомоги і колективної адаптації у стані невизначеності. В умовах нестабільності та підвищеної психологічної напруги, особливо під час військового стану, волонтерська діяльність стає одним із ключових ресурсів мобілізації соціальних структур, інтеграції громадян та забезпечення їх емоційної підтримки.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність», волонтерська діяльність визначається як добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами

шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості [1].

У кризових ситуаціях волонтерська діяльність виконує такі функції:

- соціально-комунікативну – забезпечення горизонтальної взаємодії між членами спільноти;
- ресурсну – ефективна та вчасна мобілізація матеріальних, інформаційних та людських ресурсів;
- психологічну – передбачає емоційну підтримку, надання першої психологічної допомоги, зниження рівня тривожності;
- адаптаційну – волонтерські організації сприяють формуванню нових моделей поведінки та організації допомоги.

В умовах повномасштабного вторгнення волонтерська діяльність набуває особливо важливого значення, адже виступає не лише формою громадянської участі, а ще є складним психологічним процесом, що ґрунтується на мотиваційних, емпатійних та ціннісних орієнтирах особистості. Її ефективність зумовлюється рядом внутрішніх і зовнішніх факторів, які забезпечують здатність волонтера діяти стабільно, відповідально та в умовах підвищеної психоемоційної напруги. До основних психологічних засад волонтерської діяльності можна віднести наступні:

- мотиваційні основи волонтерства – під час війни мотивація набуває вираженого альтруїстичного та патріотичного характеру, домінують цінності взаємодопомоги та відповідальності за збереження життя і добробуту громади. Водночас у структурі мотивації важливе місце посідають внутрішні психологічні потреби, зокрема прагнення до самореалізації, значущості, подолання безсилля перед загрозливими подіями, посилення контролю над ситуацією;
- емпатія та соціально відповідальна поведінка – ключовим психологічним механізмом волонтерської діяльності є емпатія, тобто здатність співпереживати та

розуміти емоційний стан інших. Під час війни вона активізується через підвищену чутливість до чужого болю, втрат і небезпеки, це стимулює соціально відповідальну поведінку, наприклад, підтримку постраждалих, участь у гуманітарних ініціативах, допомогу військовим і цивільним;

– психологічна стійкість волонтера – волонтерська робота в умовах кризових ситуацій, зокрема воєнного характеру, пов'язана з ризиками емоційного вигорання, травматизації та тривалого стресового стану. Для волонтерів важливими є базові навички психологічної стійкості, такі як – стресостійкість, здатність до саморегуляції, емоційна стабільність, основи медіаграмотності та гнучкість мислення, а розвинені навички відновлення ресурсів (самодопомога, соціальна підтримка, рефлексія) забезпечать тривалу та продуктивну діяльність;

– соціально-психологічні умови ефективної волонтерської діяльності, а саме – підтримуюче оточення, командна взаємодія та чітка організаційна структура значно зменшать рівень напруги та підсилять відчуття безпеки. Важливими є якісна комунікація, можливість обміну інформацією, відчуття причетності до спільної мети, а також визнання діяльності з боку суспільства;

– етичні принципи як психологічна основа волонтерської діяльності – саме у воєнний час особливо вагомими стають принципи гуманізму, конфіденційності, відповідальності та недискримінації, а дотримання етичних норм сприятиме формуванню довіри між волонтерами та тими, кому вони допомагають і знизить ризики психологічних конфліктів;

– психологічні ризики та профілактика вигорання – психологічні ризики включають емоційне виснаження, вторинну травматизацію, відчуття провини та хронічний стрес. Ефективними профілактичними заходами є нормування навантаження, регулярний відпочинок, психологічні консультації, групи підтримки, а також навчання навичкам стрес-менеджменту;

— компенсаторна функція волонтерства — попри високі психоемоційні та подекуди фізичні навантаження волонтерство виконує компенсаторну функцію, оскільки сприяє зміцненню внутрішньої сили людини, розвитку почуття корисності, підтримує відчуття контролю та структурованості життя під час воєнної кризи, а для багатьох волонтерів ця діяльність стає способом подолання власної тривоги та формування позитивної ідентичності.

Таким чином формування комплексної системи психосоціальної підтримки волонтерів має стати одним із пріоритетів державних та громадських стратегій у період затяжних соціальних криз, адже волонтери є групою ризику щодо емоційного виснаження та вторинної травматизації.

Отже, волонтерська підтримка є суттєвим психосоціальним ресурсом спільноти, що сприяє соціальній згуртованості та підвищує колективну резильєнтність, а ефективна побудова волонтерських мереж має базуватися на поєднанні комунікативної, ресурсної та психологічної складових, досконала система підтримки волонтерів підвищить здатність громади долати наслідки кризової ситуації та сприятиме сталому розвитку суспільства.

Психологічні засади волонтерської діяльності в умовах воєнного стану визначають її ефективність, стійкість та соціальну значущість. Волонтерство в цей період ґрунтується на поєднанні внутрішніх мотиваційних імпульсів, високого рівня емпатії, просоціальної спрямованості та сформованих навичок психологічної саморегуляції. Реалії сучасності актуалізують потребу у стійкості, гнучкості та здатності долати інтенсивні психоемоційні навантаження, що робить психологічну підготовленість волонтерів ключовою умовою їхнього довготривалого залучення. Волонтерська діяльність під час воєнного стану є не лише важливим соціальним ресурсом, але й простором розвитку психологічної стійкості, емпатії та громадянської відповідальності, що суттєво посилює адаптивний потенціал суспільства в умовах кризи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>.
2. Гнатівський М.М., Короткий Т.Р., Хендель В.І. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів. 2-ге вид. Одеса. Фенікс, 2015. 240 с.
3. Зленко І.С. Психологічна готовність особистості до волонтерської діяльності . К. Перші кроки у науку, 2016. 43 с.
4. Безпалько О., Заверинко Н., Звера І., Лях Т. Волонтерство: порадник для організатора волонтерського руху. Київ. ВГЦ «Волонтер», 2016. 176 с.
5. Вашкович В.В., Манзюк В.В., Рошканюк В.М. Волонтерська діяльність у змісті соціальної функції держави: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 200 с.
6. Посібник волонтера / В.В. Вашкович, О.Ю. Василенко, Т.О. Карабін, Я.В. Лазур, В.В. Манзюк, В.М. Ропканюк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 88 с.

Вікторія ГАЛЬЧЕНКО

Національна академія внутрішніх справ

Ольга ВОЛЬСЬКА

Заклад вищої освіти «Міжнародний науково-технічний
університет імені академіка Юрія Бугая»

ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вивчення впливу професійного вигорання на психічне здоров'я показує його комплексний характер. Хронічний стрес, емоційне виснаження та відчуття відчуження призводять до поступового руйнування адаптивних механізмів, які забезпечують психічне благополуччя людини. Це негативно позначається на різних аспектах психічного та фізичного

функціонування. Психологічно людина відчуває постійне емоційне виснаження, що проявляється підвищеною втомою, зниженням рівня енергії та постійним стресом. Цей стан часто супроводжується розвитком депресивних та тривожних розладів, що значно погіршує загальне самопочуття.

Особливо гостро проявляються симптоми професійного вигорання під час довготривалого стресу, спричиненого війною. Проблеми професійного вигорання фахівців під час війни присвятили свої праці такі українські вчені, як Г. Гнускіна, В. Гребеньова, О. Гуренко, Н. Демченко, Т. Карамушка, Л. Карамушка, І. Кашараба, О. Лящ, В. Марініна, А. Ніколенко, Т. Плеханова, Н. Цибуляк, Т. Шустерман, М. Яцюк та ін. Їхні наукові розвідки підтверджують суттєве зростання рівня професійного вигорання в умовах стресу серед представників різних професійних груп. Найбільш уразливими виявилися працівники медичної, освітньої, рятувальної, наукової та IT-сфер, діяльність яких характеризується високим рівнем відповідальності та емоційного напруження.

Метою дослідження є визначення засобів профілактики професійного вигорання працівників в умовах війни.

Основними чинниками розвитку професійного вигорання вчені вважають тривале психоемоційне навантаження, постійну загрозу життю, нестабільність умов праці, інформаційне перенасичення та зниження рівня психологічних ресурсів. Особливо це стосується фахівців, які працюють в реабілітаційних центрах та стикаються з такими психічними навантаженнями, як, наприклад, смерть пацієнтів, важкий емоційний супровід, підтримка поранених та їхніх родин тощо. Це може стати причиною виникнення депресивних станів, тривожності, професійної дезадаптації та зниження якості виконання професійних обов'язків, що, у свою чергу, зумовлює необхідність впровадження профілактичних засобів та системних програм психологічної підтримки фахівців в умовах воєнного часу [2].

Профілактика професійного вигорання є багатокомпонентним процесом, який передбачає врахування як індивідуальних, так і організаційних чинників. У психологічному контексті основна мета профілактики полягає у збереженні психоемоційного балансу, формуванні стресостійкості та створенні здорових умов праці. Аналіз наукових напрацювань показує, що до ефективних індивідуальних стратегій профілактики належить, зокрема, тайм-менеджмент [1]. Дослідження доводять, що правильне планування та управління часом значно знижує рівень стресу, який є одним із ключових чинників виникнення вигорання. Організація робочого часу дозволяє уникнути перевантаження завдань і забезпечує можливість своєчасного відпочинку, що є важливою умовою самозбереження та підтримки психоемоційного ресурсу працівника [3].

Ще однією ефективною стратегією профілактики професійного вигорання є розвиток саморегуляції та формування стресостійкості. Саморегуляція, як здатність контролювати власні емоційні реакції на стресові ситуації, виступає ключовим механізмом запобігання розвитку вигорання. Практика когнітивно-біхевіоральних методик, таких як медитація, техніки релаксації та прогресивна м'язова релаксація, сприяє підвищенню стійкості до стресу та зменшенню ризику розвитку деперсоналізації [1]. Систематична робота над емоційною стійкістю дозволяє формувати витривалість до високого робочого навантаження та міжособистісних конфліктів, що є важливим чинником підтримки психоемоційного балансу працівника.

Вважаємо, що особливої уваги слід надати корпоративним заходам профілактики, оскільки одним із основних джерел професійного вигорання є недбала організація праці та відсутність підтримки з боку керівництва. Рациональна організація робочого процесу, що включає гнучкий графік роботи, можливість перерозподілу завдань та психологічну підтримку з боку менеджера та організаційного

психолога, сприяє зниженню рівня стресу та підвищенню відчуття контролю працівника над власною діяльністю.

Важливу роль у профілактиці вигорання відіграють тренінги з розвитку емоційного інтелекту. Рівень емоційного інтелекту безпосередньо впливає на стійкість до стресових ситуацій та якість міжособистісних стосунків у колективі. Працівники з високим емоційним інтелектом здатні ефективніше адаптуватися до професійних вимог, зберігати мотивацію та запобігати виникненню негативних емоційних станів, що є передумовою вигорання [1]. Корпоративні програми, спрямовані на розвиток емоційного інтелекту, дозволяють підвищити загальну психологічну стійкість колективу та зменшити ризики емоційного виснаження.

Значну роль у профілактиці професійного вигорання відіграє регулярна психологічна підтримка. Індивідуальні та групові консультації дозволяють своєчасно виявляти перші ознаки вигорання, ідентифікувати стресові тригери та розробляти персоналізовані стратегії їх подолання. Професійний супровід включає також підтримку у формуванні здорових робочих стосунків, розвиток комунікативних навичок та здатності до конструктивного вирішення конфліктів.

Таким чином, профілактика професійного вигорання в умовах стресу війни передбачає комплексний підхід, що охоплює як розвиток індивідуальних навичок саморегуляції та емоційної стійкості, так і вдосконалення організаційного середовища працівника. Такий підхід забезпечує підтримку психічного здоров'я, підвищення продуктивності та ефективності професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванашко О.Є. Професійна адаптація і професійне вигорання особистості. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*. 2007. № 19 (43). С. 82–85.

2. Карамушка Т., Карамушка Л., & Вісіч О. Особливості професійного вигорання персоналу реабілітаційних центрів для поранених військових. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2024. 32 (2). С. 59–69.
3. Хоріна О.І., Ходієнко Л.В. Ситуаційні і середовищні чинники професійного вигорання працівників комунальної сфери. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2013. Вип. 32. С. 184–196.

Роксолана СІРКО, Володимир СЛОБОДЯНИК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ОСОБИСТОСТІ, ЯКА ВТРАТИЛА ЗДОРОВ'Я НА ВІЙНІ

Сучасні виклики, пов'язані з широкомасштабною війною проти України, спричинили різке зростання кількості військовослужбовців та цивільних осіб, які зазнали тяжких фізичних травм, поранень та втратили частину здоров'я. Психосоціальна підтримка цієї категорії громадян є не лише важливою складовою системи реабілітації, а й критичною умовою їхнього повернення до повноцінного життя. Значення комплексної допомоги зростає в умовах тривалого стресового впливу воєнного середовища, що формує специфічні потреби постраждалих осіб [2].

Поняття психосоціальної підтримки охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на відновлення психологічного благополуччя, соціальної інтеграції, адаптації до нових умов життя та формування навичок подолання травматичного досвіду. У центрі цієї підтримки перебуває особистість із її унікальними переживаннями, ресурсами та потребами, які виникають після втрати здоров'я внаслідок бойових дій [3].

Фізичні травми супроводжуються серйозними психологічними наслідками, серед яких: посттравматичний

стресовий розлад, тривожність, депресія, зниження самооцінки, почуття провини, внутрішній конфлікт щодо зміненої тілесності та ролі у суспільстві. Особливо гостро постає питання адаптації, коли людина стикається з втратою звичного способу життя, соціального статусу або професійної діяльності. У цьому контексті психосоціальна підтримка виконує функцію допомоги в переосмисленні власного досвіду та формуванні нових життєвих орієнтирів [1; 4].

Одним із ключових елементів підтримки є психологічна реабілітація, яка включає індивідуальне та групове консультування, роботу з травмою, методи когнітивно-поведінкової терапії, арттерапію, наративні практики та інші підходи. Їхня мета – допомогти людині інтегрувати травматичний досвід у структуру власної особистості без руйнівних наслідків. Важливо враховувати, що темп і форма роботи визначаються станом конкретної особи та її психологічною готовністю до змін [5].

Не менш значущим напрямом є соціальна підтримка, яка охоплює відновлення соціальних зв'язків, адаптацію до нових умов побуту, сприяння у здобутті нової професії, можливість участі у громадських ініціативах та волонтерській діяльності. Важливу роль відіграє формування нової соціальної ідентичності, що дозволяє особі відчувати власну цінність і включеність у спільноту. Соціальна інтеграція значно знижує ризики ізоляції, емоційного виснаження та вторинної травматизації [5].

Особливе місце посідає сімейна підтримка, адже саме родина найчастіше стає головним ресурсом для людини, яка пережила втрату здоров'я. Проте сім'я також стикається з власними психологічними труднощами, що виникають у відповідь на травму близької людини. Тому важливою частиною психосоціальної роботи є навчання членів родини навичкам емоційної підтримки, розуміння особливостей переживання стресу й адаптації, а також запобігання вигоранню у доглядальників [7].

Окрему увагу слід приділити ролі держави та громадських організацій у створенні комплексної системи підтримки. Програми реабілітації мають бути спрямовані не лише на лікування фізичних наслідків, а й на створення умов для відновлення особистісного та соціального потенціалу ветеранів та інших постраждалих осіб. Важливо забезпечити доступ до якісних психологічних послуг у всіх регіонах України, покращувати систему підготовки фахівців та зміцнювати міжвідомчу співпрацю [6].

Таким чином, психосоціальна підтримка є комплексним, багатогранним процесом, що охоплює психологічні, соціальні, сімейні та державні механізми допомоги. Вона спрямована на відновлення цілісності особистості, формування здатності жити у нових умовах, долати наслідки травми та реалізовувати власний потенціал. Ефективність цієї підтримки залежить від скоординованої діяльності фахівців, суспільства та держави, а також від індивідуальних особливостей самої людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агаєв Н.А. Характерні ознаки основних негативних психічних станів військовослужбовців під час ведення бойових дій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Психологія. 2016. Вип. 4. С. 46–53.
2. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: Метод. посібник. Київ: НДЦ ГП ЗСУ. 2015. 170 с.
3. Сірко Р.І., Слободяник В.І. Модель професійної підготовки майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби. Моделювання педагогічного процесу та психологічного супроводу підготовки фахівців ризику небезпечних та інших професій: монографія / за ред М.С. Коваля, А.В. Литвина. Львів: ЛДУБЖД 2023. С. 280–305.

4. Сірко Р., Слободяник В. Дослідження стрес-факторів екстремальної діяльності психологів оперативно-рятувальної служби. Проблеми психології діяльності в особливих умовах: Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Черкаси, 23 квітня 2024 р. К. : 7БЦ, 2024. С. 104–106.
5. Сірко Р., Слободяник В. Психологічні особливості людей, які перебували у полоні. Особистість в екстремальних умовах: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 травня 2024 р.). Львів, 2024. С. 95–98.
6. Сірко Р., Слободяник В., Шевелева Ю. Аспекти формування самозбережувальної поведінки майбутніх фахівців ризиконебезпечних професій. Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 04 листоп. 2022 р.) / гол. ред. О.М. Тогочинський; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів : Академія ДПтС, 2022. С.480–483.
7. Сірко Р., Слободяник В. Дослідження формування самозбережувальної поведінки фахівців сектору безпеки і оборони. Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України : тези доп. V Всеукр. наук.-практ. конф., 31 травня 2024 р. Харків: НА НГУ. 2024. С. 33–38.

Олена КРИВКО

Донецький державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: к.пед.н., доцент **ГАЛИМСЬКА І.І.**

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: НОВІ ПАРАДИГМИ, ПІДХОДИ ТА КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У ХХІ столітті соціальна робота набула нового змісту й перестала асоціюватися лише з допомогою нужденним або благодійною діяльністю. Вона трансформувалася у професійну,

багатофункціональну сферу, що поєднує соціальні, політичні, управлінські та психологічні компоненти. Сучасні умови вимагають від цієї галузі ґрунтовної теоретичної основи, здатної забезпечити відповідність швидким суспільним змінам. У науковій літературі, зокрема українських дослідженнях, наголошується, що теорія соціальної роботи перебуває у процесі глибокого оновлення: відбувається переосмислення методологічних та ціннісних орієнтирів відповідно до нових соціально-економічних та політичних реалій.

Однією з ключових рис цього оновлення стало відходження від застарілих моделей, що спиралися переважно на медико-соціальний або благодійний підходи. Натомість у фокусі наукової та практичної уваги опинилися системні методи, які розглядають соціальну роботу як частину складної суспільної структури. У таких моделях взаємодіють держава, громади, громадські організації, інституції соціального захисту та окремі соціальні групи, що вимагає більш комплексних рішень. Це зміцнює уявлення про соціального працівника як про агента соціальних змін, відповідального не лише за надання послуг, а й за розвиток локальних спільнот, удосконалення соціальної політики та підвищення стійкості соціальної сфери [2, с. 47].

У межах сучасних теоретичних засад особливо актуальною стала парадигма, що відмовляється від погляду на клієнта як на пасивного отримувача допомоги. Замість дефіцитарної моделі розвивається підхід, орієнтований на ресурси та потенціали. Він передбачає, що кожна людина, сім'я чи громада володіє внутрішніми можливостями, які можуть бути активізовані для подолання складних життєвих обставин. Завдання соціального працівника полягає у виявленні цих сильних сторін, створенні умов для самопідтримки, забезпеченні доступу до можливостей і формуванні здатності до саморозвитку й сталого функціонування спільноти [4, с. 34].

Важливою тенденцією є також інтеграція у соціальну роботу підходів, що враховують багатомірність людського життя. Сучасна теоретична база поєднує знання з психології, соціології, педагогіки, права та політичних наук. Такий міждисциплінарний синтез дозволяє ширше розглядати проблеми клієнтів, беручи до уваги не лише соціально-економічні умови, а й культурні, емоційні та комунікативні аспекти. Внаслідок цього соціальна робота отримує можливість впливати одночасно на індивідуальні, групові та суспільні процеси.

Особливого значення у нових концепціях соціальної роботи набуває ідея розвитку соціальної сфери на основі місцевих спільнот. Такий підхід орієнтований на децентралізацію, партнерство та залучення громадян до формування системи соціальних послуг. У центрі уваги опиняється якість послуг, їхня доступність, ефективність, прозорість та відповідність потребам конкретних територій. Сучасні дослідження доводять, що розвиток соціальної інфраструктури на рівні громади сприяє посиленню соціальної згуртованості й забезпеченню соціальної справедливості як ключової цінності демократичного суспільства [5, с. 237].

Суттєвої актуальності набули й кризові та травмоцентричні підходи у соціальній роботі. У країнах, що переживають воєнні конфлікти, внутрішні переміщення населення або глибокі соціально-економічні кризи, соціальні працівники змушені діяти в умовах підвищеної нестабільності та невизначеності. Український досвід особливо демонструє потребу в адаптивних моделях, здатних забезпечувати психологічну підтримку, кризове втручання, реабілітацію та відновлення соціальних зв'язків. Тому сучасна теорія соціальної роботи охоплює концепції, що підсилюють здатність системи реагувати на екстремальні ситуації та мінімізувати негативні наслідки для населення [1, с. 203].

Невід'ємною складовою розвитку галузі є підготовка висококваліфікованих соціальних працівників, здатних діяти у багатьох контекстах і на різних рівнях. Фахівець нового

покоління повинен володіти комплексом компетентностей правових, комунікативних, психологічних, управлінських, аналітичних. Освітні програми мають бути зорієнтовані на формування готовності до роботи у міждисциплінарних командах, здатності працювати з людьми різного віку, соціальних груп і культур. Професійна підготовка стає стрижневим чинником, що забезпечує ефективність усієї системи соціального захисту.

З огляду на зазначені тенденції, теоретичні засади соціальної роботи постають не як статичний набір ідей, а як динамічна, гнучка система, що постійно розвивається. Її змінюють суспільні трансформації, нові соціальні ризики, глобалізаційні впливи та зміна ролі людини в соціумі. Основою цієї системи є орієнтація на права людини, її гідність, індивідуальність та повага до автономії особистості [3, с.179].

Отже, можна зазначити, що сучасна теорія соціальної роботи є інтегративною, системно організованою і ціннісно вмотивованою. Вона дає змогу не тільки реагувати на актуальні проблеми, а й формувати довгострокові стратегії розвитку соціальної сфери. Соціальна робота у такому розумінні постає як важливий елемент державної соціальної політики та запорука стійкого розвитку суспільства. Її теоретичні засади визначають напрямки професійної діяльності, сприяють розвитку громад та забезпечують умови, за яких кожна людина може реалізувати свій потенціал і жити в умовах безпеки, гідності та соціальної справедливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беньковський С.Ю., Зелений В.І. Соціально-правові засади стратегії розвитку держави в умовах повномасштабної агресії РФ проти України. *Південноукраїнський правничий часопис*, № 1, 2024. С. 201–205.
2. Іванісов О.В. Соціальний захист як інструмент забезпечення соціальної безпеки населення України.

- Український журнал прикладної економіки та техніки*, № 9 (1), 2024. С. 46–50.
3. Лехолетова М.М., Лях Т.Л., Спіріна Т.П. Методи оцінки територіальною громадою власних потреб. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / ред. О. Бартош. Ужгород, 2022. С. 178–181.
 4. Морально-етичні засади соціальної роботи у територіальній громаді / В. Жуков та ін. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2. С. 32–37. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023>.
 5. Спіріна Т.П. Прийняття ефективних рішень як складова професійної культури соціального працівника.. *Information and innovative technologies in the turbulence era : монографія*. Katowice, 2022. Р. 232–249.

Anna TOPCHYLO

National University of Civil Protection of Ukraine

THE IMPACT OF INJURIES ON THE MENTAL HEALTH OF RESCUERS UNDER MARTIAL LAW

In recent years, Ukraine has been under the constant threat of intensive missile and drone attacks that cause large-scale destruction, technological disasters, and civilian casualties. Employees of the State Emergency Service of Ukraine (SES of Ukraine) are the first to be deployed to eliminate the consequences of these strikes, performing search-and-rescue and emergency response operations.

The work of rescuers in the affected areas is complicated by the high probability of repeated attacks deliberately aimed at units already operating at the scene. Such enemy tactics lead to a steady increase in the number of injured personnel – as of November 2025, a total of 555 injury cases have been documented. Despite this, the issue of the psychological consequences of injuries among rescuers, as well as the development of comprehensive rehabilitation measures, remains

insufficiently explored in Ukrainian scientific literature, underscoring the need for a more in-depth study of this topic.

A comprehensive approach to working with injured personnel is presented in the study by Kokun O.M., Pishko I.O., Lozinska N.S., and others (2023), in which the provision of psychological assistance to military service members, veterans, and their family members is examined in detail. This scientific domain is further expanded by the works of Karamushka T.V., Polivko L.Yu., and Visich O.Yu. (2023), who describe the specific characteristics of psychological support for military personnel who have undergone amputations as a result of combat injuries. Although these studies focus mainly on service members, their findings have important applied significance for developing a system of psychological rehabilitation for injured rescuers of the State Emergency Service of Ukraine, as the latter face similar traumatic experiences and challenges in the line of duty.

With this goal in mind, researchers from the Educational and Research Laboratory of Extreme and Crisis Psychology of the Educational and Research Institute of Operational and Rescue Forces at the National University of Civil Protection of Ukraine conducted a pilot study from April to July 2025. A total of 44 rescuers from units in the Dnipropetrovsk, Zaporizhzhia, Mykolaiv, and Odesa regions – who sustained injuries while performing their official duties over the past two years – were surveyed to identify the psychological consequences of their injuries.

The results of the study indicate that sustaining an injury while performing official duties by rescuers of the State Emergency Service of Ukraine has a significant impact on their psycho-emotional state, regardless of the degree of physical damage. At the same time, among rescuers who underwent amputations, a considerably higher level of post-traumatic symptoms, psychosomatic disorders, anxiety-depressive emotional states, and sleep disturbances was identified compared to injured personnel without amputations.

For example, the analysis conducted using the “Questionnaire for Identifying Psychosomatic Disorders” (developed by O.S. Chaban

and O.O. Khaustova) revealed substantial differences between the groups: 83.23% of rescuers who had undergone amputations reported pronounced psychosomatic complaints, which reflects a high level of emotional tension and significant difficulties with adaptation. In the group without amputations, only 8.33% of participants reported similar difficulties, while the majority did not exhibit symptoms of clinical significance.

To assess sleep quality, the Pittsburgh Sleep Quality Index (PSQI) was applied. The obtained results indicate the presence of significant sleep disturbances in both groups of respondents, which are conditioned by a high level of psycho-emotional tension, chronic fatigue, and a reduced capacity of the nervous system for recovery. In the group of rescuers who had undergone amputations, 66.67% of participants demonstrated clinically significant sleep disorders (total PSQI score > 5). These respondents typically experience difficulties falling asleep, frequent nighttime awakenings, fragmented sleep, reduced quality of nighttime rest, and a persistent feeling of exhaustion upon waking.

Among rescuers without amputations, similar symptoms were observed in 41.67% of participants, which also indicates a substantial level of sleep disturbances, although it is statistically lower compared with the previous group. The obtained data make it possible to consider these identified sleep disorders as potential secondary manifestations of post-traumatic stress disorder, anxiety states, increased physiological arousal, and chronic psychological tension, which are characteristic of individuals who have experienced severe physical trauma and prolonged exposure to stress and therefore require additional in-depth study.

To assess the level of post-traumatic manifestations, the PTSD Symptoms Questionnaire (developed by O.A. Blinova) was applied. The analysis of the data in the group of rescuers who had undergone amputations revealed the following distribution: in 50.01% of the examined individuals, a full spectrum of PTSD symptoms was identified; 33.29% demonstrated partial symptomatology, which indicates a high probability of developing

a post-traumatic disorder; 16.67% did not exhibit clinically significant signs according to this assessment method. In the group of rescuers without amputations, the results differed somewhat: 33.87% showed pronounced PTSD symptomatology; 16.87% exhibited certain possible manifestations; 50.49% did not demonstrate signs of post-traumatic disorder. The obtained data confirm that severe bodily injuries, including amputations, significantly increase the risk of developing PTSD, and the degree of physical traumatization is an important factor influencing the intensity of the psychological reaction.

The analysis of the data obtained using the “Differential Emotions Scale” by Carroll Izard showed that among rescuers with amputations, 83.47% exhibited high levels of acute negative experiences, as well as pronounced anxiety-depressive emotions. The dominant emotions include fear, sadness, anger, disgust, guilt, and shame. Such a range of emotional experiences indicates substantial internal tension, emotional exhaustion, and a sense of loss of bodily integrity, which is a characteristic consequence of severe physical trauma. In the group of rescuers without amputations, the intensity of anxiety-depressive emotions was recorded in 41.67% of participants, and indicators of acute negative emotions were observed in 33.33%. Although these values are lower, they still indicate the presence of emotional distress and the need for psychological support.

The obtained research results convincingly demonstrate that injuries sustained during the performance of official duties under conditions of martial law have a significant and multidimensional impact on the mental health of rescuers of the State Emergency Service of Ukraine. Regardless of the nature of the injury, all surveyed participants show signs of psycho-emotional tension and require support; however, severe bodily injuries – particularly amputations – substantially intensify the severity of psychological consequences.

Rescuers with amputations exhibit significantly higher indicators of psychosomatic disorders, emotional exhaustion, anxiety-depressive states, and post-traumatic symptomatology.

They are characterized by persistent manifestations of internal tension, experiences of loss of bodily integrity, and elevated levels of fear, anger, sadness, and guilt. Data obtained through several psychodiagnostic assessment methods consistently demonstrate that severe physical injury is a predictor of a deeper and more enduring psychological response to a traumatic event.

At the same time, rescuers without amputations also demonstrate a considerable level of emotional distress: sleep disturbances, signs of post-traumatic stress, and increased anxiety. Although their indicators are generally lower, they remain clinically significant and require attention and intervention.

LITERATURE

1. Kokun O.M., Pishko I.O., Lozinska N.S., Oliynyk V.O., Khoruzhyi S.M., Larionov S.O., Syrytsia M.V. (2023) Osoblyvosti nadання psykholohichnoi dopomohy viiskovosluzhbovtsiam, veteranam ta chlenam yikhnikh simei tsyvilnymy psykholohamy : metod. posib. [Peculiarities of providing psychological assistance to military personnel, veterans and members of their families by civilian psychologists: method. manual]. Kyiv : 7BTs, 175 [in Ukrainian].
2. Karamushka T.V., Polivko L.Yu., Visich O.Yu. (2023) Psykholohichni suprovid nezlamnykh: metodychni rekomendatsii po roboti z viiskovosluzhbovtsiamy, yaki zaznaly amputatsii vnaslidok boiovykh dii. [Support of the indomitable: methodical recommendations for working with military personnel who suffered amputations as a result of hostilities]. Kyiv – Lviv : Vydavets Viktoriia Kundelska. 60 [in Ukrainian].
3. Topchylo A.V. (2025). Comprehensive analysis of the psychological consequences of injuries in rescuers of the State Emergency Service of Ukraine: A comparative characteristic of groups with different degrees of traumatization. *Habitus*, 75(2), 81–85. <https://doi.org/10.32782/hbts.75.2.13> [in Ukrainian].

Назар БАРТИШ

Львівський національний університет імені Івана Франка

Науковий керівник: к.ю.н., доцент **КАДИКАЛО О.І.**

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ТІНІЗАЦІЇ ЗАЙНЯТОСТІ ДЛЯ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В умовах сучасного розвитку українського суспільства питання забезпечення соціальної стабільності та економічної безпеки набуває особливої актуальності. Одним із найважливіших елементів системи соціального захисту громадян є державне пенсійне забезпечення, обов'язком якого виступає гарантування гідного рівня життя осіб, що втратили змогу працювати. Проте ефективність функціонування пенсійної системи значною мірою залежить від рівня легалізації трудових відносин та розміру надходжень страхових внесків до Пенсійного фонду.

Вітчизняні дослідники визначають тіньову зайнятість як трудову діяльність, що дозволена чинним українським законодавством, проте процедура її реєстрації не передбачена або обмежена, а результати (доходи) не враховуються офіційною статистикою (не декларуються) і не підлягають оподаткуванню [1]. Серед ключових причин поширення тіньової зайнятості можна виділити:

- високий рівень податкового навантаження на фонд оплати праці;
- недовіру до державних інституцій;
- низький рівень заробітних плат у легальному секторі;
- недостатній контроль з боку держави за дотриманням трудового законодавства;
- прагнення роботодавців скоротити витрати на соціальні внески.

Впродовж тривалого часу тінізація зайнятості, в тому числі ухилення від сплати єдиного державного соціального

внеску, приховування реальних доходів працівників та роботодавців, неофіційне працевлаштування залишаються значною проблемою для України. За даними дослідження компанії EY (Ernst&Young) частка тіньової економіки України становить 19,3% ВВП. У 2024 році міністр економіки Юлія Свириденко заявляла, що частка тіньової економіки в Україні наближається до 40%. Голова Комітету ВР з питань фінансів, податкової та митної політики, народний депутат Данило Гетманцев зі свого боку оцінив номінальний розмір тіньового сектору в 1,5 трлн. грн, а у відносному вираженні – від 30 до 50% залежно від сфери бізнесу та галузі [2].

Слід зазначити, що наслідки тінізації зайнятості для системи пенсійного забезпечення мають комплексний і довготривалий характер. По-перше, зменшуються надходження до Пенсійного фонду, що призводить до його дефіциту. У зв'язку з цим, держава змушена компенсувати нестачу коштів за рахунок бюджетних дотацій, що збільшує навантаження на державні фінанси.

По-друге, порушується принцип солідарності поколінь, коли працюючі громадяни сплачують внески для виплати пенсій нинішнім пенсіонерам. Чим більше осіб працює неофіційно, тим менше ресурсів надходить у систему, і тим нижчим є рівень пенсійних виплат.

По-третє, знижується соціальна справедливість, оскільки громадяни, які чесно сплачують внески, отримують пенсію на рівні або нижче прожиткового мінімуму, тоді як частина працездатного населення уникає внесків узагалі.

Саме тому доцільно виокремити основні наслідки тінізації у сфері пенсійного забезпечення з позицій трьох ключових суб'єктів – держави, громадян та бізнесу:

- Для держави: втрата податкових надходжень, посилення дефіциту Пенсійного фонду, зростання залежності бюджету від зовнішнього фінансування.

- Для громадян: поглиблення соціальної нерівності, зниження рівня довіри до державних інституцій, послаблення

соціальної згуртованості, відсутність страхового стажу, обмежений доступ до соціальних гарантій, ризик отримання мінімальної або відсутності пенсії у старості.

– Для бізнесу: зростання ризиків фінансових санкцій і юридичної відповідальності за порушення трудового законодавства, втрати репутації підприємства та зниження довіри з боку працівників, партнерів і держави, зниження продуктивності праці через відсутність мотивації працівників, які не мають соціальних гарантій.

Отже, така ситуація створює ризики для забезпечення соціальних гарантій громадян у майбутньому та поглиблює дисбаланси між працюючим і непрацюючим населенням. У довгостроковій перспективі це може призвести до зменшення розмірів пенсійних виплат та ослаблення соціальної захищеності літніх громадян. Крім того, поширення неформальної праці формує у суспільстві толерантне ставлення до ухилення від сплати внесків, що підриває принцип солідарності, на якому ґрунтується пенсійна система.

Саме тому, для зменшення негативних наслідків тінізації зайнятості варто застосовувати комплекс заходів, таких як:

- зменшити податкове навантаження на фонд оплати праці;
- посилити контроль за неофіційною зайнятістю через цифровізацію даних та співпрацю з податковими органами;
- розвивати накопичувальні пенсійні механізми, що підвищують зацікавленість громадян у легальному працевлаштуванні;
- Покращити систему стимулів для роботодавців, які офіційно оформлюють працівників.

Висновки.

Тінізація зайнятості становить значну загрозу для фінансової стійкості державного пенсійного забезпечення. Вона послаблює принципи соціальної справедливості, обмежує можливості для підвищення пенсій та знижує рівень довіри громадян до держави.

Ефективність протидії цьому явищу можливе лише тоді, коли підвищиться фінансова свідомість населення, економічні стимули для бізнесу та активна участь державної політики щодо легалізації праці.

Вирішення проблеми тіньової зайнятості є ключовою умовою створення стабільної, справедливої та передбачуваної пенсійної системи, що забезпечить гідний рівень життя людям похилого віку та зміцнить соціальну безпеку держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шаульська Л., Якімова Н. Проблема тіньової зайнятості в контексті структурних трансформацій ринку праці. *Схід*. 2017. № 2 (148). С. 28–35.
2. Трильйони гривень у «тіні»: скільки грошей втрачає Україна через нелегальну економіку? URL: <https://mind.ua/publications/20290460-triljoni-griven-u-tini-skilki-groshej-vtrachae-ukrayina-cherez-nelegalnu-ekonomiku>.
3. Закон України про «Про пенсійне забезпечення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1788-12>.
4. Закон України про «Про зайнятість населення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

Ольга ВЕРЕЙЦІ

Національна академія внутрішніх справ

ПОГЛЯД НА РОЛЬ ЛАТИНСЬКОГО НОТАРІАТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

У сучасних умовах розвиток України як соціальної держави набуває особливого значення. Це вимагає як трансформації системи соціального захисту, так й нового погляду на роль правових інститутів превентивного характеру, одним з яких є нотаріат. Нотаріат України належить до

системи латинського нотаріату, який у країнах континентальної правової системи виконує не лише юридичну, а й соціальну функцію, забезпечуючи правову визначеність та запобігає правовим конфліктам, що особливим чином позначається на захисті соціально вразливих груп населення. Отже, нотаріат України покликаний зіграти значну роль у сфері соціального захисту, особливо в умовах воєнного стану. Така позиція щодо дещо розширеного погляду на роль нотаріату, теза про те, що діяльність нотаріуса виходить за межі виконання суто технічних функцій й має безпосередній вплив на реалізацію соціальних прав, зокрема права на соціальний захист, власність, сімейне життя та доступ до правової допомоги, знаходить підтримку в академічній літературі. Нотаріус все частіше розглядається як суб'єкт публічних правових послуг, діяльність якого має соціально орієнтований характер. Так вказується, що нотаріуси виконують функцію надання соціально значущих правових послуг, зокрема шляхом правового консультування, забезпечення балансу інтересів сторін та захисту осіб, які перебувають у нерівному соціальному або правовому становищі [3]. Подібний підхід простежується також в роботах, присвячених публічно-сервісній природі нотаріальної діяльності. Зокрема вказується, що нотаріус є важливою ланкою системи публічних послуг, діяльність якої ґрунтується на принципах соціальної справедливості, професійної етики та правової безпеки [4]. Крім того, дослідження, присвячені захисту майнових прав, підкреслюють значення нотаріуса у забезпеченні соціальної безпеки власників, зокрема у випадках незаконного відчуження майна або порушення прав власності [5]. Отже, роль нотаріуса латинського нотаріату, насамперед – превентивна, здатна завдати значного впливу на соціальну стабільність та забезпечення прав вразливих верств населення.

В цілому в українському науковому дискурсі роль нотаріату у забезпеченні соціальних прав розглядається крізь призму захисту прав і свобод людини та громадянина,

виконання ним превентивної функції в сфері захисту прав осіб, що звернулися за вчиненням нотаріальних дій [2]. Водночас нотаріальна діяльність набула, з позиції соціального захисту, нового вектору в умовах кризових явищ й воєнного стану. У цьому контексті нотаріус фактично забезпечує первинний рівень правового та соціального захисту громадян, сприяючи збереженню правової стабільності та доступу до реалізації соціальних прав. Як зазначає А.В. Мединська, «нотаріуси в Україні під час військової агресії також виконували важливу соціальну роль. Нотаріуси співпрацювали з волонтерськими організаціями, надаючи безкоштовні правові консультації та допомогу людям, які постраждали від війни. Це включало надання юридичної підтримки для людей, які втратили документи, або тих, хто потребував допомоги у відновленні прав на своє майно. Нотаріуси виконували функцію інформаторів, пояснюючи громадянам їхні права та обов'язки в умовах війни. Вони проводили освітні заходи, на яких розповідали про те, як діяти в разі втрати документів, як здійснити спадкування або захистити свої права на нерухомість. У часи невизначеності нотаріуси допомагали підтримувати правову визначеність у суспільстві, надаючи послуги, які сприяли стабільності і порядку в умовах кризи. Їхня діяльність стала важливим фактором у збереженні правової системи та довіри громадян до держави» [2, с. 42].

Отже, діяльність нотаріуса має виразний соціальний вимір і може розглядатися як складова системи соціальної роботи у широкому розумінні. Використання зарубіжного досвіду та подальший розвиток соціально орієнтованої нотаріальної діяльності є перспективним напрямом удосконалення механізмів соціального захисту в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мединська А.В. Адміністративно-правовий статус нотаріуса в Україні та у зарубіжних країнах. Дисертація на

- здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. 12.00.07. 2025. 215 с.
2. Никифорак В.М., Галкевич С.В. Нотаріальні послуги як спосіб захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. N 66. С. 78–81.
 3. Adjie H. (2023). Legal Study Regarding the Responsibilities of Notaries in Providing Social Services in Accordance with the Implementation of their Position. *Journal of Law and Sustainable Development*. <https://ojs.journalsdg.org/jlss/article/view/1435>.
 4. Chandra, I.G.A.W., et al. (2024). The Role and Responsibilities of a Notary in Public Services Based on Professional Ethics, Morals and Law. *Journal of Law, Politic and Humanities*. <https://dinastires.org/JLPH/article/view/601>.
 5. Susanti, Y. (2025). Notary Responsibilities and Legal Protection of Legal Owners of Land Certificates Transferred Illegally. *Global International Journal of Law and Social Sciences*. <https://research.e-greenation.org/GIJLSS/article/view/573>.

Софія ГЛИНКА

Львівський національний університет імені І. Франка

Науковий керівник: к.і.н., доцент **КОМАРИНСЬКА З.М.**

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ ВОЄННИХ ВТРАТ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Психосоціальна підтримка дітей, які пережили воєнні втрати в Україні, стала одним із найважливіших напрямів гуманітарної відповіді на наслідки повномасштабної війни. Діти, що пережили бойові дії, вимушене переміщення або втрати найближчих, часто мають підвищений рівень тривоги, стресу та порушень психоемоційного стану, які суттєво впливають на їхню здатність до навчання, соціальної взаємодії та психологічної адаптації до нових умов життя. Це

підтверджено в загальній мультисекторальній стратегії психосоціальної підтримки для дітей і сімей, яка використовується в Україні як частина ширшого підходу з надання допомоги постраждалим [8].

Українські громадські організації відіграють ключову роль у наданні комплексної психосоціальної підтримки дітям та їхнім сім'ям. Фонд «Голоси дітей» є однією з найбільших організацій, що надають психологічні та психосоціальні послуги дітям. За даними організації, вони відкрили центри психосоціальної підтримки в різних регіонах України, де психологи проводять індивідуальні та групові сесії, арт-терапію, ігрові заняття, а також організовують табори та мобільні виїзди в громади, що постраждали найбільше від війни [1; 4].

Ці центри надають можливість дітям долати наслідки тривалих стресових подій, активно взаємодіяти з однолітками, розвивати соціальні навички та відчувати підтримку в безпечному середовищі. Наприклад, у центрах, де працюють професійні психологи, діти, які раніше не могли спілкуватися або адаптуватися до нових умов життя, після участі у групових сесіях та творчих заходах демонструють покращення самопочуття та здатності взаємодіяти з іншими [4].

Інша важлива ініціатива – проєкт ProAction – Psychosocial support for children and families in Eastern Ukraine, який діє в партнерстві з місцевими організаціями для створення 48 дружніх дитячих просторів (child-friendly spaces) у трьох областях. У цих просторах діти можуть безпечно гратися, отримувати психосоціальну підтримку, брати участь у консультаціях зі спеціалістами та бути залученими до процесу прийняття рішень щодо функціонування цих просторів. Це допомагає знижувати ризики негативних форм поведінки та покращує здатність дітей долати стресові ситуації [5].

Досвід українських благодійних організацій, таких як Caritas-Spes Ukraine, також демонструє практичні підходи до підтримки дітей у кризових умовах. Проєкт «Child Friendly

Space» у різних містах та сільських громадах надає дітям можливість відвідувати ігрові та навчальні простори, де вони беруть участь в арт-терапевтичних заняттях, іграх на розвиток емоційної регуляції та командах з соціальної взаємодії під керівництвом педагогів, психологів та аніматорів [2; 6].

Такі простори також здійснюють мобільне обслуговування, виїжджаючи в ті населені пункти, де доступ до послуг обмежений, що сприяє охопленню дітей поза великими містами, й активній роботі з тими, хто може бути ізольованим. Цей підхід дозволяє не лише надавати базову підтримку, але й зміцнювати соціальні зв'язки та навички, що сприяють більш стійкій адаптації дітей у своїх громадах.

Інклюзивні підходи також застосовуються у сфері освіти. За підтримки ЮНЕСКО в Україні створено інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), які надають психолого-педагогічну, освітню та реабілітаційну підтримку понад 140 000 дітей, їх батьків і педагогів. У цих центрах працюють спеціалісти з психосоціальної підтримки, включно з психологами та фахівцями з соціальної роботи, що сприяє інтеграції дітей із особливими освітніми потребами та їх адаптації після травматичних переживань, пов'язаних з війною [3].

Крім того, міжнародні організації, що співпрацюють з українськими структурами, проводять навчання та професійне підвищення кваліфікації педагогів, психологів та соціальних працівників, що дозволяє розвивати систему психосоціальної підтримки на національному рівні та підсилювати спроможність місцевих фахівців реагувати на виклики війни [7].

Психосоціальна підтримка дітей у війні має також важливі довгострокові аспекти: вона не лише сприяє зменшенню симптомів стресу, страху та тривоги, але й формує у дітей навички соціальної взаємодії, емоційної саморегуляції та підтримки один одного. Це сприяє не лише збереженню психічного здоров'я в умовах невизначеності, але й підвищенню життєстійкості суспільства в цілому [8].

Український досвід демонструє, що комплексна психосоціальна підтримка, що охоплює індивідуальні консультації, групові заняття, безпечні дитячі простори, мобільні служби та співпрацю громадських і міжнародних організацій, є ефективним механізмом адаптації дітей до наслідків війни, сприяє їх соціальному розвитку та зміцненню емоційної стабільності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голоси дітей. URL: <https://voices.org.ua/>.
2. Діти і війна: педагогічна та психосоціальна підтримка дітей. Caritas Poltava. URL: <https://caritas.poltava.ua/projects/діти-і-війна-педагогічна-та-психосоці/>.
3. Україна: за підтримки ЮНЕСКО понад 140 000 дітей, їхніх батьків і педагогів отримують психосоціальну підтримку від інклюзивно-ресурсних центрів. URL: <https://www.unesco.org/uk/articles/ukrayina-za-pidtrymky-yunesko-ponad-140-000-ditey-yikhnikh-batkiv-i-pedahohiv-otrymuyut>.
4. Центри, кемпи, онлайн-лінія: як працює психологічна допомога у фонді «Голоси дітей». URL: <https://voices.org.ua/en/news/tsentry-kempy-onlayn-liniia-iak-pratsiue-psykholohichna-dopomoha-u-fondi-holosy-ditey>.
5. ProAction - Психосоціальна підтримка для дітей та сімей на Сході України. Terre des hommes. URL: <https://tdh-ukraine.org/ua/proaction-psykhosotsialna-pidtrymka-dlya-ditey-ta-simey-na-skhodi-ukrayiny>.
6. Послуги із захисту та психосоціальної підтримки вразливих категорій українських дітей, молоді та дорослих. URL: <https://caritas-spes.org/page/dijuchi-proekti/protection>.
7. Social and Psychological Support of Children and Parents. URL: <https://www.intouchukraine.com/en/protection-of-children/>.
8. Mental Health and Psychosocial Support. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/53941/file/2025_MHPSS%20brief.pdf.

Ольга ЖОГЛО, Володимир ЖОГЛО

Національний університет цивільного захисту України

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РЯТУВАЛЬНИКІВ ДСНС У КРИЗОВИХ УМОВАХ: ПСИХОСОЦІАЛЬНИЙ ПІДХІД

Психологічне забезпечення професійної діяльності працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій є одним із ключових напрямів підтримки служб, що функціонують у середовищі підвищеної небезпеки та постійної загрози для життя. У їхній професійній діяльності поєднуються значне психоемоційне навантаження, відповідальність за життя людей та необхідність оперативного прийняття рішень в умовах невизначеності, що суттєво підвищує ймовірність виникнення гострих стресових реакцій, професійного вигорання, після стресових розладів і порушень адаптації [1, с. 212].

У контексті сучасної соціальної роботи психологічне забезпечення рятувальників ДСНС розглядається як важливий напрям психосоціальної підтримки професійних груп, які перебувають у кризових та екстремальних ситуаціях. У цьому вимірі соціальна робота виконує інтегративну функцію, поєднуючи психологічну допомогу, соціальний супровід, профілактику дезадаптації та підтримку ресурсів особистості в умовах війни. Повномасштабна війна в Україні суттєво ускладнила умови професійної діяльності рятувальників: щоденна ліквідація наслідків ракетних ударів, проведення пошуково-рятувальних робіт у зонах обстрілів, гуманітарне розмінування, евакуація цивільного населення та реагування на техногенні інциденти потребують значно вищого рівня психологічної готовності й професійної стійкості.

Особливістю діяльності рятувальників є постійний контакт із травматичними подіями: масовими руйнуваннями, людськими жертвами, зокрема дітьми, складними

евакуаційними операціями, необхідністю працювати у зонах підвищеної небезпеки. Високий рівень стресу, швидкість розвитку подій і постійна загроза повторних атак формують середовище, яке провокує емоційне виснаження, хронічний стрес, вторинну травматизацію та моральні травми – переживання провини, безсилля або внутрішніх суперечностей, що виникають у ситуаціях неможливості допомогти всім постраждалим [2, с. 116].

У сучасних умовах війни психологічне забезпечення рятувальників передбачає формування цілісної системи заходів, що охоплює етапи професійного добору, підготовки, кризової підтримки та психологічного відновлення і реабілітації. Перший етап – психологічний відбір кандидатів на службу в ДСНС. Він має оцінювати когнітивні властивості, рівень саморегуляції, емоційної стабільності, стресостійкості, уміння працювати в команді в умовах дефіциту часу та ресурсів. Дослідження свідчать, що підвищена емоційна збудливість, низька толерантність до невизначеності та слабка здатність до контролю фізіологічних реакцій стресу є факторами ризику підвищених психологічних наслідків під час рятувальних операцій [2; 3].

Другий етап – психологічна підготовка рятувальників. Вона повинна включати моделювання надзвичайних ситуацій, тренування у віртуальному та фізичному середовищі, опанування алгоритмів дій у зоні руйнувань, методи швидкого прийняття рішень у ситуаціях загрози життю. Окрему увагу мають становити навички саморегуляції: дихальні техніки, заземлення, мікропаузи, мобільні методики стабілізації стану, тілесно орієнтовані практики, які можуть бути застосовані без додаткового обладнання [1; 2]. Ефективним напрямом є також навчання рятувальників навичкам психологічної першої допомоги (PFA), що дозволяє їм підтримувати постраждалих до прибуття фахівців-психологів.

Третій етап – психопрофілактика. До неї належать регулярні тренінги стресостійкості, групи підтримки,

психоедукаційні програми, робота з попередження професійного вигорання. У міжнародній практиці застосовуються групові дебрифінги після складних операцій, що дозволяють рятувальникам проговорити переживання, зменшити рівень напруги та попередити накопичення неінтегрованих травматичних спогадів. Такі практики ефективні за умови добровільності та правильного фасилітаційного супроводу [8].

Четвертий етап – психологічний супровід у процесі виконання рятувальних робіт. Психологи ДСНС здійснюють кризові інтервенції, стабілізаційну підтримку, моніторинг емоційного стану персоналу, консультування керівників підрозділів щодо забезпечення психологічної безпеки команди. Підтримка командирів є особливо важливою, адже саме від стилю керівництва, уміння делегувати, регулювати процеси, читати емоційний стан підлеглих залежить злагодженість роботи підрозділу та ефективність реагування на НС [2, с. 132].

П'ятий етап – психологічне відновлення та реабілітація. Він включає індивідуальні консультації, роботу з травмою, довгострокові програми підтримки, фізичне та психологічне відновлення, групові зустрічі, реабілітаційні заходи. Важливо забезпечити доступ рятувальників до фахових послуг психотерапевтів, які мають досвід роботи з ПТСР. Практика свідчить, що своєчасна психологічна реабілітація зменшує ризик хронізації симптомів та сприяє поверненню фахівця до професійної діяльності [1, с. 155].

У сучасній системі соціальної роботи з фахівцями екстремального профілю психологічне забезпечення рятувальників ДСНС реалізується як комплексна психосоціальна допомога в кризових ситуаціях. Вона охоплює роботу з травматичним досвідом, профілактику професійного вигорання та втрат, індивідуальний і сімейний соціально-психологічний супровід, а також формування стійких мереж соціальної взаємопідтримки. Важливу роль у цьому процесі

відіграє міжвідомча взаємодія психологічних служб, соціальних працівників, громадських організацій і територіальних громад, які створюють умови для безпеки, відновлення та реінтеграції рятувальників після виконання складних і травматичних завдань. У цьому контексті психосоціальна допомога постає як ключовий інструмент соціальної роботи, спрямований на збереження психологічного здоров'я, професійної стійкості та соціального функціонування особистості в умовах війни [5].

Досвід країн НАТО та інших держав із розвиненими системами реагування на надзвичайні ситуації засвідчує, що психологічна підтримка рятувальників реалізується на основі комплексного поєднання кризово-орієнтованих, психосоціальних та організаційних підходів. У США застосовується модель Critical Incident Stress Management (CISM) як один із інструментів структурованої кризової підтримки персоналу служб першого реагування після критичних інцидентів [8]. У Канаді та низці європейських країн поширеними є програми peer support, які передбачають спеціальну підготовку працівників для надання емоційної та соціальної підтримки колегам у професійному середовищі [7]. У Великій Британії служби Fire & Rescue Service впроваджують системи підтримки психологічного здоров'я персоналу, що включають консультативні служби, програми профілактики вигорання та ресурси психосоціального відновлення [6]. Україна поступово адаптує окремі елементи цих підходів, інтегруючи їх у діяльність ДСНС та систему професійної підготовки рятувальників з урахуванням умов воєнного часу.

Таким чином, психологічне забезпечення рятувальників у сучасних умовах війни має стратегічне значення для збереження їхнього психологічного здоров'я, працездатності та емоційної стійкості, а також для підвищення ефективності рятувальних операцій. Комплексний психосоціальний підхід у межах соціальної роботи дозволяє мінімізувати негативні

наслідки екстремальних ситуацій, підтримувати безперервність професійної діяльності та сприяти адаптації й відновленню фахівців екстремального профілю. Подальший розвиток системи психологічної підтримки передбачає міжвідомчу координацію, стандартизацію протоколів психосоціальної допомоги та інтеграцію передових міжнародних практик у діяльність ДСНС України, що підвищить ефективність реагування та зміцнить систему національної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блінов О.А. Психологія бойового стресу : кваліфікац. наук. праця на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук. Київ : Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2020. 660 с.
2. Коваль І.С. Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах : монографія. Львів : ЛДУБЖД ДСНС України, 2017. 294 с. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/handle/123456789/10982>.
3. Лящ О., Яцюк М., Гребенова В. Соціально-психологічні фактори професійного вигорання серед працівників ДСНС України в контексті сучасних викликів. *Особистість та екологічні проблеми*, Т. 4, № 1. 2025. С. 57–64. DOI: 10.31652/2786-6033-2025-4(1)-57-64.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209-р «Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року» Київ, 2024.
5. Яремко Р.Я., Ревера А.А. Сучасна система психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю в Україні. Львів: *Наукові записки ЛДУБЖД. Педагогіка і психологія*, №2. 2023. С. 35–40.
6. The Fire Fighters Charity. Mental Health and Well-Being Support for Fire and Rescue Personnel. United Kingdom, 2020. URL: https://www.firefighterscharity.org.uk/how-we-can-help/mental-health?utm_source=chatgpt.com.

7. Carleton R.N., Afifi T.O., Turner S. et al. Mental Disorder Symptoms among Public Safety Personnel in Canada. The Canadian Journal of Psychiatry, 2018, Vol. 63(1). P. 54–64.
8. Mitchell J.T., Everly G.S. Critical Incident Stress Management CISM: Principles and Practice. Ellicott City: Chevron Publishing, 2017. P. 94

Тетяна ЖУК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Науковий керівник: к.н. держ. упр., доцент **ГОНТАР З.Г.**

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ВІД ПРОЛОНГОВАНОЇ ТРАВМИ ВТРАТИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

В умовах масштабної військової агресії, що триває, проблема надання психосоціальної підтримки сім'ям, які пережили втрату військовослужбовця, виступає одним із ключових викликів для соціальної політики та практики соціальної роботи в Україні. Подібна втрата є не лише глибокою особистою трагедією, але й серйозним фактором дестабілізації соціальної системи та громадського функціонування. Сучасна соціальна робота повинна оперативно реагувати на ці виклики, впроваджуючи нові методи та адаптуючи свою діяльність до умов війни і післявоєнного відновлення. Одним із центральних аспектів роботи є подолання пролонгованої травми втрати, яка виходить за межі звичайного процесу горювання і потребує прицільного втручання з інтеграцією психологічних підходів у соціальну роботу. Потреба у створенні багаторівневих і дієвих моделей підтримки, здатних полегшити не лише гостре переживання горя, але й сприяти успішній соціальній інтеграції родин, підвищенню їхньої стійкості та адаптивності, робить це питання

надзвичайно актуальним. Втрата військовослужбовця супроводжується специфічними обставинами, які ускладнюють процес горювання і посилюють пролонговану травму. Насильницький і раптовий характер такої втрати через бойові дії руйнує базове відчуття безпеки та життєвого контролю, що провокує відмінний від звичного процес горя травматичний відгук. Така ситуація вимагає використання травма-фокусованих підходів у супроводі постраждалих сімей. Затримка в отриманні точної інформації щодо обставин загибелі – наприклад, у випадках зникнення безвісти чи полону, коли смерть підтверджується пізніше – блокує нормальний процес прощання. Це залишає горе в «замороженому» стані, підсилюючи необхідність системної роботи з постраждалими родинami. Окрім емоційного удару, такі сім'ї стикаються зі значними соціально-економічними труднощами, зокрема через втрату годувальника та зміну соціальних ролей. Кожен член родини має індивідуальні потреби. Наприклад, дружини потребують підтримки у відновленні своєї ідентичності та економічному пристосуванні, тоді як діти можуть проявляти ознаки регресії й тривожності, що вимагає додаткової психологічної допомоги. Фахівці соціальної роботи повинні спиратися на сучасні підходи, спрямовані на підвищення стійкості сімей і громад. Вони також повинні володіти знаннями щодо психологічних аспектів соціальної роботи, особливо в секторі безпеки та оборони. Ефективна психосоціальна підтримка має функціонувати як інтегрований і безперервний процес, що зважає на динаміку травми й потреби родин. Цей процес умовно розділяється на три основні фази. Перша – кризова фаза первинної стабілізації (0–3 місяці), орієнтована на забезпечення фізичної й психологічної безпеки постраждалих. У цей час надається кризове консультування, перша психологічна допомога та інформація про процедури поховання і соціальні виплати. Друга – терапевтична фаза (4–18 місяців), передбачає опрацювання травматичного досвіду через

індивідуальну терапію, роботу з горем та організацію груп підтримки для подолання соціальної ізоляції.

Третій етап – фаза соціальної інтеграції та реконструкції – є довготривалим процесом, що розпочинається після 18 місяців. Його завдання полягає у реінтеграції особистості та її родини в суспільне життя, формуванні нової ідентичності, а також поверненні до професійної діяльності для забезпечення економічної незалежності. Крім того, важлива роль відводиться створенню сенсу життя через активну участь у громадських ініціативах, які сприяють соціальній мобільності та стійкості. Це головним чином стосується реабілітації ветеранів війни та підтримки родин загиблих у сучасних умовах. Особлива увага при роботі з такими родинами наголошує на необхідності якісної підготовки фахівців соціальної сфери. Це має забезпечуватися через професійні освітні програми, такі як «Соціальний захист у секторі безпеки та оборони. Соціальний супровід». Соціальний працівник виконує роль навігатора, допомагаючи родинам орієнтуватися в складній системі соціального захисту, державних та військових структур. Він також є координатором, завдання якого – налагоджувати взаємодію між медичними, юридичними, фінансовими і психологічними службами. Це важливо, оскільки ефективна підтримка потребує міждисциплінарного підходу до розв'язання соціальних проблем. Окрім цього, соціальний працівник виступає в ролі адвоката, захищаючи права й інтереси сімей, а також фасилітатора, стимулюючи використання власних ресурсів родини та громади для досягнення стійкості. Підготовка таких фахівців повинна відповідати актуальним викликам і приділяти увагу роботі з психологічними травмами, кризовими ситуаціями та комплексною соціальною підтримкою. Психосоціальна підтримка родин загиблих військовослужбовців є тривалим та інтегрованим процесом, який вимагає стратегічного підходу. Успішність їх інтеграції після переживання тривалої травми

втрата залежить від комплексності, індивідуалізації та послідовності у наданні допомоги.

Удосконалення методик роботи, стандартизація протоколів допомоги та посилення міждисциплінарної взаємодії є ключовими перспективами розвитку соціальної роботи в Україні.

Створення стійких систем соціального супроводу цих родин є поза межами формування соціальної мобільності та резидентності українського суспільства в цілому.

З огляду на це, вимагаємо стандартизацію протоколів допомоги, посилення освітніх програм для фахівців соціальної сфери відповідно до викликів війни та забезпечення тісної співпраці між державними інституціями та громадськими організаціями для створення єдиного механізму соціального супроводу.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Буковська О.О. Психологічна допомога сім'ям військовослужбовців, які повернулись із зони бойових дій та їх родинам. *Серія: Психологічні науки*. 2023. С. 31–37.
2. Зливков В.Л., Лукомська С.О. Терапія горя. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. 182 с.
3. Колесніченко М.П. Особливості психологічного супроводу сімей військовослужбовців, які загинули внаслідок бойових дій. *Вісник психології і соціальної педагогіки*. 2024. Вип. 1. С. 45–56.
4. Левин П.А. Пробудження тигра – зцілення травми: природна здатність трансформувати страх. Харків: Фабула, 2021. 304 с.
5. Neimeyer R.A. Meaning reconstruction in the context of bereavement. *American Behavioral Scientist*. 2016. Vol. 60, No. 1. Pp. 84–97.
6. Циганенко Г., П'яста Р., Дідик Н. Любити, жити і чекати. Путівник для родин військових, які перебувають у зоні бойових дій. Львів: Колесо, 2018. 144 с.

Юлія ШМОРГУН

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор філософії **ВОРОБИЙОВА О.В.**

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Діяльність працівників Національної поліції супроводжується постійним впливом стресових чинників під час виконання ними службових обов'язків. Поліцейські майже щодня перебувають в стані емоційного напруження, що при зневажливому ставленні до свого психологічного здоров'я, нерідко призводить до синдрому емоційного вигорання, а також інших феноменів, таких як: посттравматичні стресові розлади, які спостерігаються у 60% працівників. Кожен третій працівник поліції відчуває понад межеве психо-емоційне навантаження (36%), а також актуальними є й інші функціональні порушення, які є у 49,7% поліцейських [1, с. 57]. Враховуючи статистичні дані тема емоційного вигорання потребує більш детального вивчення для запобігання та розвитку комплексів заходів для профілактики цього феномену серед працівників Національної поліції.

Емоційне вигорання представляє собою стан тривалого хронічного стресу, який здатен спричинити фізичні, емоційні та поведінкові порушення. Ця проблема здебільшого характерна для професій, що передбачають постійний контакт із людьми, роботу в умовах стресових ситуацій та високий рівень відповідальності. Емоційне вигорання в науковій літературі розглядається як багатогранне явище, що поступово розвивається у психічно здорових людей під впливом середовищних, соціальних і професійних чинників. Воно проявляється через виснаження, зниження життєстійкості, професійну дезадаптацію, формування копінг-стратегій, зміну індивідуальних рис характеру, що зрештою призводить до деструкції та порушення загальної гармонії [2].

Емоційне вигорання має внутрішні та зовнішні чинники прояву, які характерні для поліцейських. Серед них варто підкреслити потребу за діяння значних особистісних ресурсів, високу енергетичну витратність під час несення службових обов'язків, чітку регламентацію робочого процесу, роботу з конфліктними особами та постійне навантаження, яке переважає над багатьма іншими професіями, особливо у сфері «людина-людина». Це включає фізичну, соціальну та емоційну напругу. До того ж, у професії виникають специфічні конфлікти з керівництвом і додатковий тиск із їхнього боку, брак умов для повного самовираження, а також необхідність брати на себе особисту відповідальність за результати своїх дій. Все це сприяє великій ймовірності розвитку пасивної позиції, відчуття безсилля, низької самооцінки та незначущості. Професійна діяльність працівників поліції нерідко супроводжується екстремальними ситуаціями, які несуть ризики для їхнього фізичного і психологічного благополуччя. Особливо це проявляється у воєнний час, коли кількість негативних чинників значно зростає, що сприяє розвитку синдрому емоційного вигорання серед поліцейських. Найбільш стресогенними ситуаціями для представників цієї професії є випадки захоплення заручників, загибелі чи отримання поранень колегами, невизначеність подій, конфлікти з колегами через їх неналежну поведінку, напади з боку місцевого населення тощо. Таким чином, можна дійти висновку, що в умовах війни найбільшої підтримки потребують працівники поліції, які безпосередньо залучені до бойових дій, а також ті, хто зіткнувся з втратою близьких. Синдром професійного вигорання серед поліцейських становить серйозну загрозу через його негативний вплив на всі аспекти їхнього життя та швидкий розвиток у разі відсутності профілактичних заходів. Необхідність запобігання емоційному вигоранню визначається низкою важливих факторів. З-поміж них слід виокремити позитивний вплив профілактики на фізичне та психічне здоров'я працівників поліції, що підвищує

їхню здатність ефективно виконувати свої функціональні обов'язки. Додатково профілактика має значення для забезпечення продуктивності під час служби. Важливим також є її внесок у зменшення ризику виникнення професійних травм, таких як пост травматичний стресовий розлад (ПТСР), а також запобігання професійній деформації особистості. Для протидії емоційному вигоранню серед працівників поліції необхідно вживати комплексні профілактичні заходи, що включають наступне: створення системи соціальної підтримки, яка передбачає доступ до допомоги колег, керівництва та психологів; пропагування здорового способу життя, включаючи регулярну фізичну активність, повноцінне харчування, уникнення шкідливих звичок, забезпечення достатньої кількості сну та періодичного відпочинку; відповідальне ставлення до професійної діяльності через адекватний розподіл сил і контроль обсягу роботи з метою уникнення перевантаження та накопичення стресу [3].

Отже, можна зробити такий висновок: представники багатьох професій, чия діяльність передбачає роботу з людьми, стикаються з психо-емоційною втомою та виснаженням. Особливо це помітно у діяльності правоохоронців, що вирізняється низкою специфічних особливостей. Серед них – постійна загроза для життя й здоров'я та необхідність взаємодії з складним і часом агресивно налаштованим контингентом. Взаємодія в системі "людина-людина" у данному випадку ускладнюється напруженим або відверто негативним ставленням до працівників поліції. У професійній діяльності поліцейських наявна значна кількість факторів стресу, що в будь-який момент можуть перерости в умови екстремальної праці, що суттєво збільшують ризики для погіршення фізичного і психічного здоров'я. Усе це вимагає від правоохоронців постійної підтримки високого рівня професійної підготовки, здатності швидко адаптуватись до складних обставин і оперативно реагувати на загрозові ситуації. Негативний

вплив таких факторів на особистість часто спричиняє розвиток емоційного вигорання. Цей стан супроводжується додатковими негативними наслідками, такими як: зниженням емоційної чутливості, притупленням переживань, посиленням дратівливості, частішими конфліктами у міжособистісному спілкуванні, негативним ставленням до службових обов'язків, погіршенням фізичного здоров'я, а також підвищеним ризиком залежності від психоактивних речовин – тому висвітлення цієї проблематики має на меті профілактику та запобігання цього синдрому для подальшого ефективного виконання службових обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кісіль З.Р., Кісіль Р.-В.В., Перепелиця А.В. Особливості синдрому емоційного вигорання у працівників національної поліції України. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. Львів, 2018. № 2. С. 57–71.
2. Сахно О.В. Особливості емоційного вигорання педагогічних працівників. *Поради спеціаліста*. 2025. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-3\(222\)-75-79](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-3(222)-75-79).
3. Сняткова Т.М. Профілактика емоційного вигорання у поліцейських в умовах воєнного стану. *Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності національної поліції та закладів вищої освіти МВС України: Збірник тез VII міжвідомчого науково-практичного круглого столу* (м. Київ, 17 квітня 2025 року). Київ, 2025. С. 180–181.

Поліна КОВРЕГІНАНаціональний університет цивільного захисту України
Науковий керівник: к.псих.н., доцент **БОСНЮК В.Ф.****СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ
АГРЕСИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

Сучасні реалії життєдіяльності пересічного українця спричиняють багатокомпонентні зміни в психіці індивіда, серед яких особливу увагу науковці приділяють агресії як універсальному соціально психологічному явищу [1, с. 171] загалом та агресивності як явищу психіки, що детермінує ступінь прояву агресивної поведінки [4, с. 381] та як властивості особистості [5, с. 86], зокрема.

Варто відмітити, що українські дослідники, а саме А.Т. Ткаченко, К.П. Гавриловська, О. Онікійчук, Л.М. Фальковська, В.В. Трофімчук, сходяться на думці, що агресивність є вродженою властивістю кожної живої істоти, здатністю до активності, спрямованої на задоволення своїх потреб. При цьому позитивна сторона прояву агресивності полягає в ініціативі до подолання труднощів, боротьбі за виживання, самовдосконаленні особистості, а негативна – виражається в конфліктах з оточуючими її людьми, порушенні моральних норм та неадекватній реакції й шкоді іншим [6; 7].

В своєму дослідженні ми притримуємося такого погляду на агресивність, за якого вона розглядається не лише як окрема риса характеру, але й як система поведінкових проявів, що визначається взаємодією особистісних, соціальних і ситуаційних чинників.

При цьому дослідження А. Андерсона та Б. Бушмана підтверджують, що агресивні реакції можуть виникати під впливом зовнішніх провокаційних стимулів і є частиною адаптивної реакції організму на фрустрацію чи конфліктні ситуації, що підсилюється у стресових умовах, зокрема під час

тривалого впливу воєнних загроз [9, с. 29].

Крім того, соціально-психологічний контекст включає демографічні детермінанти, які опосередковують індивідуальні реакції на агресивні стимули. В ході теоретичного аналізу також було встановлено, що виділяється ряд психосоціальних детермінант, пов'язаних з індивідуальними рисами та пережитим соціальним досвідом. Відповідно до досліджень Т.М. Архипової, посилення дії хронічних стресогенних факторів воєнного стану істотно підсилює вплив психосоціальних чинників на агресивність особистості, зокрема через порушення механізмів саморегуляції, зниження психоемоційної стабільності та трансформацію процесів інтеріоризації соціальних норм у поведінці індивіда [2-3, с. 83–114]. У таких умовах агресивність перестає бути лише стійкою особистісною рисою й набуває характеру ситуативно зумовленої реакції на тривалу загрозу, невизначеність і фрустрацію базових потреб безпеки.

У межах проведеного емпіричного дослідження було застосовано стандартний «Опитувальник рівня агресивності» Баса-Дарки, що дозволяє диференціювати специфічні форми агресивної поведінки, як-от фізична та непрямая агресія, роздратування тощо. Зазначена методика застосовувалася з метою порівняння між трьома групами досліджуваних, які проживають у регіонах із різним рівнем безпекової ситуації (відносно безпечному, із підвищеною небезпекою та прифронтовому).

Вибірка дослідження складалася з 60 осіб віком від 17 до 56 років, середній вік яких становив 36 років, що забезпечило репрезентативність за віковими категоріями. Соціально-демографічний аналіз показав, що 53,3% опитаних перебували в шлюбі, 43,3% – неодружені, а 3,3% – удівці чи вдови. Освітній рівень досліджуваних наступний: 48,3% мали вищу освіту, 43,3% – професійно-технічну, а 8,3% – були здобувачами освіти. Щодо професійної зайнятості, відмітимо, що 48,3% досліджуваних працювали в недержавному секторі,

31,7% – у бюджетній сфері, 10% – державні службовці, 8,3% – здобувачі освіти, і 1,7% – безробітні. Важливо, що 30% осіб зазначили недостатній рівень доходу, а лише 15% могли покривати основні потреби та мати заощадження, що є додатковим соціально-економічним фактором, потенційно пов'язаним із рівнем агресивності, на нашу думку. Рівень релігійності досліджуваних також варіювався, що може впливати на ціннісні орієнтації та способи вираження емоцій.

Результати порівняльного аналізу дають змогу стверджувати, що за деякими формами агресивної поведінки відмічаються тенденції до варіацій залежно від регіону проживання. Зокрема, показники непрямой агресії статистично значуще відрізнялися між групами, причому найвищі середні значення спостерігались у групі з підвищеним рівнем небезпеки ($M = 4,50$), тоді як у представників з прифронтових регіонів вони були нижчими ($M = 3,55$). Загалом, отримані результати цілком узгоджуються з теоретичними положеннями про те, що в умовах хронічної невизначеності та стресу індивіди схильні до більш прихованих, соціально адаптованих форм агресії, які можуть виконувати захисну або символічну функцію, не виходячи за межі соціальних норм [2-3].

Серед інших показників, таких як фізична агресія, роздратування, негативізм, образа, підозрілість, вербальна агресія та почуття провини, спостерігалися тенденції до зростання у групах із підвищеною небезпекою, але вони не досягли статистичної значущості, що, в свою чергу, може свідчити про те, що загальні демографічні чинники, як-от соціально-економічний статус, рівень освіти чи сімейний стан, більшою мірою визначають схильність до певних форм агресивної поведінки, тоді як безпосередній вплив ситуаційного стресу потребує складнішої моделі взаємозв'язків.

Зокрема, тенденція до підвищеного роздратування та негативізму у групі з підвищеною небезпекою може бути пов'язана із загальним психологічним виснаженням і тривожним очікуванням подій, що є характерним для

життєвого досвіду в умовах невизначеної загрози. Подібні механізми описують сучасні дослідження у сфері соціально-психологічної агресивності, де тривога, невпевненість у контролі над ситуацією та соціальна фрустрація виступають ключовими передумовами для внутрішніх форм агресії, навіть за відсутності зовнішньої провокації або прямої загрози.

Серед інших соціально-демографічних детермінант варто зазначити вплив рівня доходу, професійної належності та рівня освіти. Дані вибірки свідчать про те, що респонденти з нижчим економічним статусом частіше демонструють тенденції до підвищених рівнів роздратування та непрямой агресії, що узгоджується з даними літератури про вплив соціально-економічних стресових чинників на підсилення агресивних реакцій.

Отримані результати підтверджують гіпотезу про те, що соціально-демографічні чинники та умови проживання в період воєнного стану відіграють значну роль у формуванні форм агресивної поведінки особистості. Хоча не за всіма показниками відмічаються статистично значущі відмінності, виявлені тенденції щодо непрямих форм агресії та роздратування свідчать про актуалізацію адаптивних і захисних механізмів реагування в умовах хронічної невизначеності та тривалого стресового впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агресія як соціальний феномен / В.І. Шахов, А.М. Килівник, Т.М. Клибанівська, В.В. Шахов. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2019. № 60. С. 171–177.
2. Архипова Т. М. Психосоціальні детермінанти агресивної поведінки підлітків : дис. ... док. філософ. : 053 Психологія; 05 Соціальні та поведінкові науки. Одеса, 2025. 250 с.

3. Архипова Т.М. Психологічні причини агресії підлітків в умовах війни. *Психологія та соціальна робота*. 2024. № 1(59). С. 22–29.
4. Лапій Х.О., Марковець Л.М. Основні форми агресивності і особистісні особливості студентів : динаміка взаємодії. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології*, 2009. № 6. Ч. 1. С. 379–387.
5. Михайлишин У.Б., Ільїна В.М. Вплив акцентуацій характеру на агресивну поведінку підлітків. Сєверодонецьк : *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. № 2 (55). С. 83–100.
6. Оникійчук О., Фальковська Л.М. Зв'язок рівня самооцінки та агресивності у підлітковому віці. Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. 2016. № 8. С. 109–111.
7. Ткаченко А., Гавриловська К.П. Психологічні особливості прояву агресивності в підлітковому віці (результати дослідження). Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету / За ред. Ю. Дем'янчук, Н. Портницької, І. Тичини. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2022. № 14. С. 20–60.
8. Трофимчук В.В. Теоретичний аналіз феномену «агресивність особистості». Київ : Проблеми сучасної психології, 2018. № 1 (13). С. 184–188.
9. Anderson C.A., Bushman B.J. Human aggression / *Annual Review of Psychology*. Vol. 53, 2002. P. 27–51.

Богдан КРАСІЙ

Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Науковий керівник: к.псих.н., доцент **ТИМКІВ Л.С.**

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ЦИФРОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ МОЛОДІ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛАКТИКИ КІБЕРБУЛІНГУ ЗА УМОВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСИВНОСТІ

У сучасному інформаційному світі цифрова комунікація стала фундаментальною складовою суспільного життя молоді, відкриваючи нові горизонти для самовираження, здобуття знань та обміну думками за допомогою соціальних мереж, онлайн-платформ та месенджерів. Але разом із цими можливостями приходить проблема – кібербулінг. Образливі коментарі, поширення неправдивої інформації, кіберсталкінг та штучно створена соціальна ізоляція можуть завдати серйозну шкоду психологічному здоров'ю і емоційній стійкості молодих людей. Згідно з даними ЮНІСЕФ, близько 45 % українських підлітків і студентів стикалися з певними формами кібербулінгу. Анонімність, швидкість поширення інформації та низький рівень цифрової грамотності суттєво посилюють загрозу цього шкідливого явища, наслідки якого можуть тривалий час негативно впливати на психоемоційний стан особистості.

Толерантність у цифровій комунікації виступає одним із ключових механізмів запобігання кібербулінгу, оскільки сприяє утвердженню культури взаємоповаги, емпатії, етичного діалогу та взаєморозуміння між учасниками онлайн-взаємодії. Це не лише суспільна цінність, а важлива складова психологічної безпеки сучасного інформаційного простору. Закладення принципів толерантності допомагає знизити кількість конфліктів у мережі, запобігти проявам агресії та

сформувати безпечне й сприятливе середовище для спілкування в інтернеті.

В Україні проблема кібербулінгу набуває особливої гостроти через соціокультурні чинники воєнного часу, зростання суспільної напруженості та психологічну нестабільність молоді. Інформаційне середовище під час війни стає надзвичайно токсичним, насиченим ворожою пропагандою, фейками, панічними повідомленнями та візуальним контентом насильства, що значно посилює психологічний тиск.

Активне використання соціальних мереж у поєднанні з високим рівнем стресу створює сприятливе підґрунтя для розповсюдження проявів агресивної поведінки, роблячи толерантність ключовим інструментом стабілізації. Таким чином, надання соціальної та психологічної допомоги й підтримки є критично важливим для збереження ментального здоров'я молоді в умовах війни.

Суттєвий внесок у вивчення феномену толерантності зробив В. Кремінь, який розглядає її як базову складову людяності та громадянської свідомості. З-поміж зарубіжних авторів варто відзначити С. Хіндуджа та Дж. Патчін, які визначають ключові стратегії запобігання онлайн-агресії. Незважаючи на це, у контексті соціальної роботи досі бракує комплексних міждисциплінарних досліджень, що поєднують соціально-психологічний, педагогічний і технологічний аспекти до профілактики цього явища.

Американські дослідники Роберт Ковальські, Сьюзен Лімбер і Патриція Агатстон запропонували класифікацію восьми основних типів кібербулінгу: флеймінг (емоційно забарвлені агресивні повідомлення); харасмент (повторювані напади з метою приниження; обмовлення або розповсюдження неправдивої негативної інформації; самозванство або імперсонація, що характеризується використанням особистих даних потерпілих для введення в оману; ошуканство, тобто заволодіння конфіденційною

інформацією та її поширення; ізоляція або виключення з онлайн-спільнот; хепіслепінг (відеозаписи з реальним фізичним насильством; кіберсталкінг (анонімне переслідування в мережі, що може перейти в офлайн-насильство) [4]. Цієї класифікації також дотримуються й вітчизняні науковці, зокрема Н. Вітюк, розширила її, додавши тролінг як окремий вид кібербулінгу, що характеризується надсиланням провокативних повідомлень з метою викликати емоційну реакцію жертви [1].

Важливими для нашого дослідження були напрацювання вітчизняних науковців Т. Грубі й В. Купчишиної, які розглядали специфіку кібербулінгу як складової інтернет-спілкування в молодіжному середовищі, оцінку його наслідків та впливу на характер їх соціальної взаємодії, виявлення найбільш ефективних практик профілактики цього явища в освітньому просторі [2, с. 43].

Для виявлення рівня толерантності в цифровій комунікації, поглядів молоді на неї, а також досвіду кібербулінгу та особливостей реагування на нетолерантну поведінку серед респондентів було використано авторську анкету «Толерантність у цифровій комунікації: погляди та досвід молоді». Вона складається з 20 запитань, об'єднаних у тематичні блоки, що охоплюють демографічні характеристики та інтенсивність використання інтернету (блок 1), стиль спілкування, ставлення до толерантності та свободи слова онлайн (блок 2), а також досвід кібербулінгу як жертви, свідка чи ненавмисного учасника, реакції на нього та чинники його виникнення (блок 3). До дослідження залучали молодь 18-20 років, зокрема студентів Карпатського національного університету ім. Василя Стефаника. Опитування проводилось онлайн з використанням Google Forms. Участь була добровільною, анонімною й безоплатною. У вступі до анкети було чітко зазначено умови участі, добровільність та конфіденційність. До вибірки увійшли студенти 1-3 курсів різних факультетів університету. Загальна кількість учасників

становила 61 особу (16 чоловічої та 45 жіночої статі). Для аналізу даних було використано методи описової статистики (визначення відсотків, середніх значень, медіан). Статистичний аналіз результатів здійснювався за допомогою програми IBM SPSS Statistics.

На основі отриманих даних з'ясували, що значна частина респондентів стикалася з нетолерантними висловлюваннями в цифровому просторі: 31,1% зазначають, що це трапляється часто, 44,3% - іноді, 11,5% - рідко, і лише 13,1% ніколи не стикалися з такими ситуаціями. Таким чином, 86,9% усіх респондентів мали досвід нетолерантних висловлювань на свою адресу чи на адресу інших осіб, тоді як 13,1% його не зазнавали.

Щодо реакцій на нетолерантні висловлювання, найпоширенішою є пасивна позиція – ігнорування (54,1%). Активні дії обирає меншість: вступають у дискусію чи відповідають 21,3%, повідомляють адміністрацію/блокують користувача – 11,5%, підтримують особу, яку образили, - лише 1,6%, важко відповісти – 11,5%. Отримані результати свідчать про недостатню активність молоді в протидії проявам нетолерантності та кібербулінгу, що може бути пов'язано з нормалізацією такої поведінки в цифровому середовищі або страхом ескалації конфлікту.

Сучасні вітчизняні учені в галузі соціальної роботи та соціальної педагогіки (О. Карпенко, Т. Лях, Т. Семигіна, О. Фуштей) профілактику кібербулінгу та формування толерантності вбачають у системному навчанні безпечній поведінці в мережі, розвитку емпатії та відповідальності, а також у створенні позитивного онлайн-середовища через інформування, тренінги та підтримку, що допомагає молоді розпізнавати кіберзагрози, протидіяти їм та будувати культуру толерантності в цифровому просторі [3, с. 295].

Аналіз наукових досліджень в галузі соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології з проблем профілактики кібербулінгу, дозволив нам окреслити ключові напрями соціальної роботи з молоддю:

1. Просвітницька діяльність, яка полягає в інформуванні про види кібербулінгу (погрози, чутки, шантаж), його наслідки та цифрові платформи, де він відбувається (соцмережі, месенджери, ігри), поясненні правил безпечної поведінки в Інтернеті, наголошення на важливості приватності та позитивної репутації в мережі.

2. Формування толерантності та емпатії, що передбачає розвиток навичок ненасильницького спілкування та взаємодії; виховання поваги до іншої думки, недопустимості приниження та негативу в кіберпросторі.

3. Протидія булінгу та допомога жертвам, що включає навчання молоді не ставати агресорами та свідками, а реагувати на булінг, ігноруючи його, блокуючи агресора та повідомляючи компетентні органи; залучення до системи підтримки (гарячі лінії, психологи, поліція) як дорослих, так і дітей.

4. Робота з освітнім середовищем передбачає насамперед, постійну співпрацю з психологічною службою, освітнім інспектором безпеки та системну роботу з усіма учасниками освітнього процесу для створення безпечного та підтримуючого середовища; організацію заходів, тренінгів, бесід на тему кібербезпеки та толерантної взаємодії.

Таким чином, ефективна профілактика кібербулінгу має бути системною, міждисциплінарною та включати як освітній, так і соціальний компоненти. Програма з формування толерантності в цифровому просторі повинна комплексно поєднувати інформаційно-просвітницькі, тренінгові та інтерактивні методи, що сприяють підвищенню обізнаності молоді щодо ризиків кібербулінгу та розвитку критичного мислення стосовно власних дій в онлайн-середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітюк Н. Кібербулінг як загроза психологічній безпеці особистості школяра. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки*. 2015. № 19. С. 129–138.

2. Грубі Т., Купчишина В. Кібербулінг у молодіжному середовищі: чинники та форми прояву. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. Серія: педагогічні науки. 2024. С. 40–58.
3. Фуштей О. Соціальна профілактика кібербулінгу серед студентської молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. О. Бартош. Ужгород : Говерла, 2022. Вип. 1 (50). С. 294–297.
4. Kowalski, Robin M., Limber, Susan P., Agatston, Patricia W. Cyberbullying: bulling in the digital age. Oxford : Blackwell Publishing Ltd, 2008. 218 p.

Антоніна ЛЕЩУК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Науковий керівник: к. псих. н., доцент **СТЕЛЬМАХ О.В.**

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТИЛІВ МИСЛЕННЯ ЗІ СТРЕСОСТІЙКІСТЮ У МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ

В умовах воєнного стану суттєво зростає навантаження на рятувальні служби, що актуалізує проблему психологічної готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності. Робота рятувальників належить до найбільш стресогенних видів професійної діяльності, оскільки потребує високого рівня психологічної резильєнтності, здатності до швидкого, точного та відповідального прийняття рішень в умовах підвищеного навантаження. У зв'язку з цим особливої уваги набуває розуміння психологічних чинників професійної ефективності вже на етапі підготовки майбутніх рятувальників. Стиль мислення при цьому може розглядатися як важливий детермінант адаптивності та психологічної стійкості, що безпосередньо впливає на ефективність функціонування сектору безпеки й оборони.

На основі аналізу низки наукових джерел, присвячених дослідженню означеної проблематики, у роботі було використано типологію стилів мислення, запропоновану Гаррісоном і Бремсоном, а також окреслено їхній потенційний вплив на когнітивну, емоційну та поведінкову регуляцію в умовах стресу. Проблема психологічного та фізіологічного стресу була предметом дослідження багатьох відомих науковців таких як Річард Лазарус, Роберт Сапольські, Ганс Сельє та інші. Особливу увагу приділено концепції стресостійкості, як ключової професійно важливої якості рятувальників, що забезпечує ефективність реагування у ситуаціях високої невизначеності та ризику.

Метою роботи є здійснення теоретичного аналізу наукових досліджень з означеної проблематики та систематизація психологічних аспектів взаємозв'язку між індивідуальними стилями мислення і механізмами прояву професійної стресостійкості з метою їх подальшого врахування у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту.

Важливим є виявлення схильності до стресу ще на етапі навчання, коли усі професійні навички починають формуватися, і є можливість превентивно їх коригувати для бажаних цілей. Стресостійкість – ключова компетенція для сектору безпеки та оборони.

Стрес можна описати як багатовимірне явище, що ґрунтується на складних взаємозв'язках між людьми та навколишнім середовищем. Слід зазначити, що певний рівень цього психофізіологічного явища є життєво важливим для заохочення та розширення можливостей людей для досягнення цілей, а також для мобілізації усіх своїх ресурсів під час надзвичайної ситуації. Однак не маючи достатньо розвинутої здатності резильєнтності, стрес може виступати й перешкодою для концентрації, вирішення проблем, прийняття рішень та інших життєво необхідних процесів [1].

Річард Лазарус стверджував, що саме реакція людини на ситуацію викликає стрес, а не сама подія. Ця відповідь на стрес визначається особливостями когнітивних процесів, оцінки стресора та обраними індивідом способами його подолання [2].

Стрес серед курсантів-рятувальників може мати значні наслідки, особливо, коли він тривалий та надмірний, а отже може призвести до різноманітних проблем, пов'язаних з навчанням, а також з фізичним та психічним здоров'ям. З огляду на те, що переживання стресу значною мірою зумовлюється особливостями когнітивних процесів, доцільним є звернення до аналізу стилів мислення як чинника, що впливає на адаптацію особистості в умовах стресового навантаження.

Стиль мислення відображає індивідуально своєрідний спосіб сприйняття, інтерпретації та опрацювання інформації, а також прийняття рішень у складних і невизначених ситуаціях. Стиль мислення визначає, на які аспекти події особистість звертає увагу, як оцінює її значущість і потенційну загрозу, а також які стратегії реагування обирає у відповідь на стресовий вплив.

У контексті професійної підготовки майбутніх рятувальників стиль мислення набуває особливого значення, оскільки діяльність у надзвичайних ситуаціях потребує швидкої обробки інформації, ефективного прогнозування наслідків та прийняття рішень в умовах обмеженого часу і високого ризику. Саме тому аналіз стилів мислення дозволяє глибше зрозуміти механізми формування стресостійкості та адаптивності осіб, які готуються до виконання професійних завдань у сфері цивільного захисту.

Американські психологи Роберт Бремсон та Аллен Харрісон виділили п'ять основних стилів мислення, які характеризують різні способи обробки інформації та поведінкові стратегії людини: синтетичний, ідеалістичний, прагматичний, аналітичний і реалістичний [3].

Аналізуючи дану типологію, можемо теоретично припустити, як індивідуальні стратегії вирішення проблем впливають на здатність майбутнього фахівця зберігати ефективність під тиском, а також ідентифікувати зони для розвитку під час навчання.

Синтетичний стиль характеризується прагненням до поєднання протилежних ідей, пошуку нестандартних рішень і формування узагальнених концепцій [3]. Це робить його цінним для розв'язання нетипових проблем. Проте, його потреба у генерації множинних варіантів та навіть внутрішньому конфлікті ідей для формування креативного рішення часто спричиняє затримку вирішального кроку в умовах, де доводиться діяти миттєво.

Ідеалістичний – орієнтований на інтуїтивне бачення проблеми, урахування людських цінностей і міжособистісних чинників, а також на прагнення до гармонізації та узгодження різних позицій.[3] Ідеаліст відіграє важливу роль у підтримці морального духу команди. Однак, його зосередженість на цінностях може ускладнювати прийняття жорстких, але необхідних рішень, що є важливим аспектом, який слід враховувати у професійній підготовці.

Аналітичний тип мислення передбачає логічний, системний і детальний підхід до вирішення проблем із опорою на факти, об'єктивні критерії та попереднє планування [3]. Хоча «аналітик» незамінний для складання стратегічних планів і холодної оцінки загроз, у ситуаціях гострого дефіциту часу його надмірна потреба в інформації може призводити до «паралічу» когнітивних процесів, суттєво знижуючи швидкість реагування.

Аналізуючи прагматичний стиль, можемо сказати, що він ґрунтується на особистому досвіді та орієнтації на швидке досягнення практичного результату, гнучке використання наявних ресурсів і адаптацію до мінливих умов [1]. Ця орієнтація на локальний успіх і висока оперативна гнучкість роблять його одним із найбільш адаптивних у гострому стресі.

Такий стиль сприяє швидкому переключенню, мінімізуючи вищезгаданий «параліч», що є критичним для початкової фази рятувальної операції.

Зосередження на безпосередньо спостережуваних фактах і практичному виправленні ситуацій для досягнення конкретного результату властиво реалістичному стилю [3]. Покладаючись на інтуїцію та власний досвід, люди із цим видом мислення забезпечують рішучий початок дії та високу впевненість у власних силах, що є критично важливим для лідерства та подолання паніки у кризовій ситуації. Однак, у підготовці майбутніх рятувальників важливо компенсувати ризик суб'єктивності оцінки, якщо ситуація є безпрецедентною.

Індивідуальний стиль мислення визначає особливості постановки цілей, вибору стратегій поведінки та способів вирішення проблем, при цьому, ми не виключаємо той факт, що у людей може спостерігатися поєднання кількох стилів із домінуванням одного або двох. Саме різна спрямованість когнітивних процесів у межах кожного стилю мислення зумовлює відмінності в реагуванні на стресові ситуації, що дає підстави розглянути роль стилів мислення у формуванні стресостійкості та проаналізувати, як кожен із них по-різному впливає на адаптацію особистості в умовах стресового навантаження.

Проведений теоретичний аналіз наукових джерел засвідчив, що професійна діяльність фахівців служби цивільного захисту відбувається в умовах підвищеного стресового навантаження, особливо за обставин воєнного стану, що зумовлює високі вимоги до рівня їхньої психологічної стійкості та адаптивності. Встановлено, що індивідуальні стилі мислення відіграють важливу роль у формуванні стратегій подолання стресу, визначаючи особливості когнітивної оцінки ситуацій, емоційного реагування та поведінкових моделей у складних і екстремальних умовах. Перспективою нашого дослідження є проведення емпіричного вивчення стилів мислення майбутніх рятувальників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Relation between Stress and Coping Strategies as Perceived by Nursing Students during Clinical Practice. *Open Access Peer Reviewed Journals | Science and Education Publishing: Home*. URL: <https://pubs.sciepub.com/ajnr/5/6/8/index.html> (дата звернення: 14.12.2025).
2. Tashmatov V.A., Papinian V.V. Strategy for fighting negative stress disorders in police officers. *Habitus*. 2024. No. 61. P. 277–281. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.61.50> (дата звернення: 14.12.2025).
3. Thinking Styles of IT Executives. *MIT Sloan Management Review*. URL: <https://sloanreview.mit.edu/article/organizations-thinking-styles-of-it-executives/> (дата звернення: 14.12.2025).

Вадим ЛОБАСЮК

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор філософії **СНЯТКОВА Т.М.**

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ ВІЙНИ

У сучасному світі, де стабільність стала рідкістю, а майбутнє виглядає розмитим і непередбачуваним, кожна людина вимушена звертатися до власного внутрішнього ресурсу, щоб знайти опору й розвинути життєстійкість – здатність не просто виживати, а зберігати себе в умовах постійної невизначеності. Війна створює системний і багаторівневий вплив на психічне здоров'я підлітків, які перебувають у фазі інтенсивного розвитку емоційних, когнітивних та соціальних навичок.

Травматичний досвід – від втрати близьких до вимушеного переселення й тривалих загроз життю – формує складні психологічні реакції у дітей, що впливають на поведінку, навчання і взаємодію підлітків з оточенням. У

цьому контексті психосоціальна підтримка виступає ключовим інструментом стабілізації та відновлення, оскільки спрямована на нормалізацію емоційного стану, формування адаптивних копінг-стратегій та відновлення порушених соціальних зв'язків.

Діти підліткового віку є найбільш вразливою категорією громадян. Гормональна перебудова, характерна для підліткового віку, поєднується з дестабілізуючими зовнішніми чинниками і призводить до формування комплексної емоційної реактивності, яка виявляється у різких змінах настрою, відчуженості, підвищеній тривожності та тенденції до соціального відсторонення. Багато підлітків інстинктивно «зачиняються» у собі: зменшують живе спілкування, уникають соціальних контактів, проводять години в ізоляції в кімнати біля екранів. Зазначені психофізіологічні реакції ускладнюються під впливом постійної загрози обстрілів, оголошень повітряної тривоги, примусових перебувань в укриттях та втрати нормального життя.

Вимушена, або захисна самотність підлітків швидко переростає в гіперфіксацію на власному «Я». Увага зужується до власного тіла, обличчя, поведінки. Соцмережі, які раніше виконували функцію своєрідного «вікна у світ», дедалі частіше перетворюються на дисторсійне відображувальне середовище: стають дзеркалом із ефектом кривого скла: алгоритми безжально показують «ідеальні» образи, порівняння стає неминучим, а самокритика - невинною [1, с. 158].

Поняття «психосоціальна підтримка» вже давно вийшло за межі суто академічних текстів і стало повсякденним робочим терміном у соціальних службах, гуманітарних організаціях, школах та молодіжних центрах. Воно позначає комплексну, доступну допомогу, яку можуть надавати не лише дипломовані психологи, а й соціальні педагоги, підготовлені волонтери, вчителі, молодіжні працівники і навіть самі учасники спільноти [2].

У вузькому сенсі психосоціальна робота розглядається як професійна діяльність спеціаліста, спрямована на відновлення порушеної психосоціальної стабільності, пошук внутрішніх і зовнішніх ресурсів для подолання кризових ситуацій. Це процес, що поєднує психологічну підтримку з соціальною взаємодією, допомагаючи людині віднайти нові можливості для самореалізації.

Комплексне поєднання психологічної допомоги, освітньої підтримки, сімейного залучення та безпечного соціального середовища створює умови для зниження ризиків розвитку тривалих психоемоційних розладів і сприяє поверненню підлітків до нормального розвитку, автономності та соціального функціонування в умовах тривалого воєнного стресу.

Підлітки, які зіткнулися з бойовими діями, втратою близьких, вимушеною міграцією або тривалим перебуванням у небезпечних умовах, часто переживають симптоми посттравматичного стресового розладу, емоційну нестабільність, труднощі з концентрацією, підвищену тривожність або соціальне відчуження. Вплив цих факторів ускладнює як їхню навчальну діяльність, так і міжособистісні стосунки, порушує відчуття безпеки та контроль над власним життям.

Психосоціальна підтримка має свою специфіку і суттєво відрізняється від інших форм роботи з особами, які пережили психологічне травмування. Психосоціальна підтримка підлітків в умовах війни передбачає інтегрований підхід, що поєднує психологічні та соціальні інтервенції. Її ключовими компонентами є:

– *Психологічна допомога*, спрямована на стабілізацію емоційного стану, нормалізацію реакцій на стрес і формування здорових механізмів подолання травми. Сюди належать кризові інтервенції, що здійснюються безпосередньо у зоні конфлікту чи надзвичайної ситуації спеціально підготовленими фахівцями (психологами, парамедиками, рятувальниками та ін.); індивідуальні консультації, спрямовані на вирішення конкретного запиту та розробку покрокового

плану дій; індивідуальні та групові терапевтичні заняття – психотерапія, що передбачає глибоке занурення у проблему, пошук причинно-наслідкових зв'язків та трансформацію уявлень і стереотипів у конструктивні засоби особистісного розвитку; арт-терапію та тілесно-орієнтовані практики. Групова соціальна робота реалізується у форматі зустрічей, де учасники спільно шукають рішення типових проблем, отримують консультації від фахівців і визначають власні потреби, проте психосоціальна підтримка в такому контексті не має системності та послідовності. На відміну від цих форм, психосоціальна підтримка спрямована на наснаження людини ресурсами, які допоможуть їй подолати наслідки травматичних подій. Вона може включати елементи різних підходів, але головним залишається підтримка, супровід, мотивування, навчання та повернення людині відчуття контролю над власним життям [3, с. 6].

– *Підтримка в сімейному середовищі*, оскільки якість взаємодії з батьками суттєво впливає на здатність підлітка справлятися зі стресом. Робота з родиною орієнтована на відновлення комунікації, підвищення обізнаності щодо реакцій на травму та розвиток сімейної стійкості.

– *Освітня підтримка*, що допомагає мінімізувати академічні прогалини, забезпечує адаптацію до нового шкільного середовища та знижує рівень навчальної тривожності. Викладач, учитель чи вихователь, взаємодіючи з дітьми у щоденному освітньому процесі, володіє значним потенціалом впливу на їхнє психологічне благополуччя. Освітня підтримка включає адаптивне навчальне навантаження для підлітків після переїзду або стресових подій; наявність куратора (або тьютора) для індивідуального супроводу в період адаптації; присутність шкільного психолога, який здійснює скринінг-діагностику емоційного стану та кризові консультації; наявність кімнат психологічного розвантаження як безпечного простору в шкільному середовищі.

Навіть не маючи спеціальної професійної підготовки у сфері психічних розладів, вчитель здатний своєчасно помітити нетипові реакції чи зміни в поведінці учня. Завдяки доброзичливому ставленню, налагодженню довірливих і безпечних стосунків він може стати важливим посередником між дитиною та фахівцями, які нададуть необхідну спеціалізовану допомогу [4, с. 160].

– *Формування безпечного соціального простору*, який дає можливість підліткам відновити соціальні навички, налагодити спілкування з однолітками та повернути відчуття приналежності до спільноти. Реалізація цього компоненту психосоціальної підтримки може відбуватися через залучення підлітків до дитячих об'єднань скаутського типу, до дитячих об'єднань природоохоронного спрямування, до дитячих об'єднань юних рятувальників, до учнівського самоврядування, та налагодження доступу до молодіжних центрів, волонтерських ініціатив, де підліток може отримати досвід корисної дії та соціальної взаємодії; та творчо-спортивних гуртків; участь у тренінгах з розвитку життєстійкості, самооцінки та соціальних навичок.

– *Співпраця між системами освіти, охорони здоров'я та соціального захисту*, що дозволяє створити багаторівневу підтримку для підлітків, які зазнали воєнного травматичного досвіду.

Отже, своєчасне впровадження психосоціальних заходів сприяє не лише зниженню ризику розвитку хронічних психоемоційних розладів, а й відновленню внутрішніх ресурсів підлітків, його здатності до саморегуляції та соціальної інтеграції. Підтримка, що враховує індивідуальні потреби й особливості воєнного досвіду, формує основу для довготривалого психологічного благополуччя та здорового дорослішання. В умовах війни така підтримка стає не просто бажаною, а життєво необхідною складовою розвитку молодого покоління України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жигало О.О. Психосоціальна підтримка підлітків в умовах воєнного стану./ Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Підтримка та відновлення освіти в Україні: виклики та перспективи»: тези доповідей. Миколаїв. 2024. С. 157.
2. Консультування в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій / авт. кол; заг. ред. В.Г. Панок, І.І. Ткачук. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 144 с.
3. Психосоціальна підтримка підлітків, що пережили страхіння війни. Методичний посібник. Київ: Центр реадaptaції та реабілітації «ЯРМІЗ», 2022. 54 с.
4. Святецька А. Психосоціальна підтримка підлітків з депресивними станами під час війни: роль шкільного середовища. Житомирський державний університет ім. Івана Франка (протокол № 15 від 30.08. 2024 року). 2024. С. 159–162.

Христина ЦИБРАН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Науковий керівник: к.і.н., доцент **ЛОЗИНСЬКИЙ А.Ф.**

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Актуальність дослідження проблеми сімейних відносин зумовлюється складною соціальною ситуацією в Україні та необхідністю наукового осмислення психологічної готовності до виконання батьківської ролі. Вплив батьківства на особистісний розвиток дитини розпочинається ще в пренатальний період і найбільш виразно проявляється в підлітковому віці. Саме в цей період спостерігаються

негативні соціальні явища серед підлітків, які часто є наслідком засвоєних у батьківській сім'ї моделей батьківства. Складність ситуації посилюється такими чинниками, як незадовільний стан здоров'я населення, зростання кількості абортів, масштабне поширення соціального сирітства та постійне збільшення випадків девіантного материнства. Окрім цього, науковці відзначають процеси деградації сімейного укладу, зниження соціальної значущості та цінності родини, а також зростання рівня сімейного насильства [7; 12; 13]. Зазначені явища зумовлені недостатнім усвідомленням суспільної цінності батьківства, що призводить до психологічної неготовності молоді до виконання батьківських функцій. У зв'язку з цим батьківство нерідко розглядається як фактор, що обмежує адаптаційні можливості молодих людей і стримує їхній особистісний розвиток [1; 6].

Сьогодні поняття «психологічна готовність до батьківства» не має чіткого та однозначного визначення, що зумовлює різні підходи до розуміння його змісту й структурних компонентів. Актуальною залишається потреба комплексного осмислення цього феномена, а також виокремлення особливостей його прояву залежно від індивідуального життєвого досвіду чоловіків і жінок. З позицій наукового підходу родина розглядається як мала соціальна спільнота, що ґрунтується на шлюбних відносинах і кровній спорідненості, члени якої об'єднані спільним побутом, взаємною підтримкою та моральною відповідальністю один за одного. Як один із найдавніших соціальних інститутів людства, сім'я пройшла тривалий і складний етап історичного становлення – від родоплемінних форм співжиття до сучасних моделей сімейних взаємин. Шлюб як стабільний союз між чоловіком і жінкою сформувався ще в умовах родового суспільства та виступає регулятором їхніх прав і обов'язків [3]. Сучасні дослідники трактують родину як соціальний інститут лише за умови наявності трьох типів сімейних відносин: подружніх,

батьківських та родинно-споріднених. У разі відсутності хоча б одного з цих компонентів вживається термін «сімейна група» [8; 9].

Термін «шлюб» має давньослов'янське походження та пов'язується зі словом «борочити», що означає відбір найкращого. Шлюбні відносини, офіційно зареєстровані державними органами, визначаються як цивільні, тоді як освячені релігійними інститутами – як церковні. Шлюб є історично зумовленим явищем, яке в процесі розвитку суспільства пройшло низку етапів – від полігамних форм до одношлюбності. Процеси урбанізації суттєво трансформували уклад і темп життя людей, що спричинило зміни у характері сімейних взаємин. Міська сім'я перейшла на новий етап розвитку, у межах якого патріархальну модель поступово змінила подружжя [8]. Низький рівень соціального захисту, економічні труднощі, а в останні роки й російська військова агресія проти України, що супроводжується масовим переміщенням населення, суттєво вплинули на стан українських родин. Наслідком цих процесів стало різке зниження рівня народжуваності та формування нового типу сім'ї – бездітної.

Залежно від характеру проживання виокремлюють патрилокальний, матрилокальний, неолокальний та унілокальний типи родини. Матрилокальна сім'я передбачає спільне проживання подружжя в оселі дружини, де чоловік традиційно мав статус «приймака». Упродовж тривалого історичного періоду, ще з часів Київської Русі, переважав патрилокальний тип родини, за якого після одруження жінка переходила до дому чоловіка та набувала статусу «невістки». Орієнтація молодого подружжя на самостійне життя, відокремлене від батьків і близьких родичів, визначається як неолокальний тип сімейних відносин. Водночас для сучасної сім'ї найбільш характерним є унілокальний тип, що передбачає спільне проживання подружжя у власному або орендованому житлі [2].

Трансформація суспільних відносин позначилася й на функціонуванні сучасної сім'ї. Зокрема, у практиці сімейного життя поширюються фіктивні шлюби, які найбільш характерні для великих промислових і культурних центрів України та укладаються з метою отримання певних соціальних чи матеріальних переваг. Результати соціологічного опитування, проведеного серед молоді, засвідчили, що значна частина молодих людей, які вступають у шлюб, не мають негативного ставлення до шлюбів, укладених з прагматичних міркувань. Лише третина опитаних (33 %) висловили осуд щодо таких союзів, тоді як 50,5 % респондентів ставляться до них із розумінням, а 16,5 % зазначили, що навіть хотіли б мати подібну можливість [11; 5].

У сучасному суспільстві простежується тенденція до «старіння» шлюбів: за останнє десятиріччя середній вік осіб, які вступають у шлюб, зріс у жінок приблизно на два роки, а у чоловіків – на п'ять років. Подібна динаміка є характерною для країн Заходу, де створення сім'ї пов'язується з попереднім розв'язанням професійних, матеріальних, житлових та інших життєвих питань. Аналогічні тенденції нині спостерігаються й в Україні. Також, сучасні шлюби переважно мають різновіковий характер. У таких союзах один із подружжя, найчастіше старший за віком, бере на себе основну відповідальність за економічне забезпечення, організацію побуту та вирішення інших сімейних проблем. Хоча фахівці з сімейної політики вважають оптимальною різницю у віці подружжя в межах 5–7 років, у сучасних шлюбах вона нерідко сягає 15–20 років, причому не обов'язково на користь чоловіка [13].

Родина постає як складна багатофункціональна система, що реалізує комплекс взаємопов'язаних способів прояву активності та життєдіяльності її членів. До основних функцій сім'ї належать економічна, господарсько-побутова, рекреативна (психологічна), репродуктивна та виховна. Переважна більшість науковців вважає репродуктивну – провідною суспільною функцією родини, оскільки вона

ґрунтується на природному прагненні людини до продовження роду. Водночас значення родини не обмежується лише біологічним відтворенням населення. Реалізуючи репродуктивну функцію, сім'я несе відповідальність за фізичний, психічний та інтелектуальний розвиток дитини, а також виступає важливим чинником регуляції народжуваності [4]. Соціальна цінність людини формується в процесі її становлення як особи, що потребує цілеспрямованого та систематичного впливу. Саме родина, завдяки постійному характеру взаємодії, відіграє ключову роль у формуванні переконань, життєвих установок і світогляду дитини. У зв'язку з цим виокремлення виховної функції родини як однієї з провідних має важливе суспільне значення. Окрім цього, для кожного індивіда сім'я виконує емоційну та рекреативну функції, забезпечуючи психологічний захист від стресових і кризових ситуацій. Атмосфера домашнього затишку, задоволення потреб побутового спілкування, підтримка, співпереживання сприяють підвищенню стійкості особи до викликів сучасного життя. Економічна функція родини полягає не лише у спільному веденні господарства, а й у матеріальному забезпеченні дітей та інших членів сім'ї в періоди їхньої непрацездатності. Саме економічна функція визначає характер реалізації виховної та репродуктивної функцій. У сучасних умовах економічна функція родини не втратила свого значення, однак зазнала істотних змін [7; 8; 12].

Отже, можна зробити висновок, що аналіз наявних даних дає підстави стверджувати, що на різних етапах становлення й розвитку родини функціональні ролі її членів зазнають істотних змін. Трансформації відбуваються й у системі подружніх взаємин, а також у взаємодії між поколіннями, різними ступенями спорідненості, батьками й дітьми різної статі та віку. За сучасних умов чоловічі та жіночі ролі поступово набувають симетричного характеру, змінюються уявлення про нормативні моделі поведінки чоловіка і дружини, а визнання певної автономії кожного члена родини

та його права на власні інтереси сприяє зміцненню сімейних взаємин. Також існує висока чутливість родини до соціально-економічних трансформацій, зокрема таких, як безробіття, зростання цін та інші кризові явища. Згідно даних Державної служби статистики України [10], упродовж останнього десятиліття понад 65 % населення мали доходи нижчі за середній рівень, причому нині ця тенденція має виразну динаміку до зростання. Такі умови спричиняють появу нових проблем виховного характеру, зумовлених матеріальними й соціальними труднощами, які переживає родина. У ситуації соціальної нестабільності батьки, невпевнені у власних можливостях, втрачають роль авторитету та зразка для наслідування. Подібні процеси значно послаблюють виховний потенціал родини й негативно впливають на інтелектуальний потенціал суспільства загалом. Поряд зі зменшенням рівня народжуваності у межах інституту родини фіксується ще одна негативна тенденція – зростання кількості розлучень, що призводить до несприятливих наслідків, зокрема на погіршенні умов виховання дітей, збільшенні випадків психічних розладів, поширенні алкоголізму серед батьків, руйнуванні кровно-родинних зв'язків, погіршенні матеріального становища родин та порушенні гармонії відтворення населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєнко Т.Ф. Педагогічні проблеми молодії сім'ї: навч. посібн. Київ: ІЗМН, 1997. 96 с.
2. Борщ К.К. Трансформація статусно-рольових характеристик сучасної сім'ї в Україні. *Наукові праці Чорноморського держ. ун-ту імені Петра Могили*. 2012. Т. 201. С. 81–84.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

4. Демографічна криза в Україні: проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії / за ред. В. Стешенко. Київ: Ін-т економіки НАН України, 2001. 560 с.
5. Карасевич А.П. Формування готовності студентської молоді до створення сім'ї: монографія. Київ: Академія педагогічних наук, 2009. 228 с.
6. Ничипоренко С.В. Молодіжна сімейна політика в Україні: монографія. Умань: Видавець «Сочінський», 2011. 217 с.
7. Сім'я в умовах становлення незалежної України (1991–2003 роки): Державна доповідь про становище сімей в Україні / автор. кол.: Т.Ф. Алексеєнко, О.М. Балакірєва, Ю.М. Галустян та ін. Київ: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. 254 с.
8. Сім'я та сімейні відносини в Україні (сучасний стан і тенденції розвитку): монографія / автор. кол.: Е.М. Лібанова, С.Ю. Аксьонова, В.Г. Бялковська та ін.; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, Український центр соціальних реформ, Фонд народонаселення ООН. Київ: ТОВ «Основа-Принт», 2009. 245 с.
9. Станкунене В. До сучасної моделі сім'ї у Литві (ознаки, фактори, установки). *Соціологічні дослідження*. 2004. № 5. С. 54–64.
10. Статистична інформація. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Токарев Р. Життєві та професійні орієнтації студентської молоді. *Філософська і соціальна думка*. 1996. № 7–8. С. 166–173.
12. Чеховська І.В. Державна сімейна політика в Україні (теорія та практика реалізації): монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2013. 736 с.
13. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні / автор. кол.: Аксьонова С.Ю., Балакірєва О.М., Бялковська В.Г. та ін. Київ: АДЕФ-Україна, 2008. 256 с.

Андрій ЛОЗИНСЬКИЙ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Світлана ЛОЗИНСЬКА

Львівська медична академія імені Андрея Крупинського

ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС І СПОСОБИ ВПЛИВУ НА НЬОГО СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ

На сучасному етапі особливої актуальності набуває аналіз розвитку виборчої системи України, досвіду становлення оригінальних політичних технологій боротьби за електоральну підтримку, а також визначення ролі соціально-політичної реклами в цьому процесі. Суб'єкти політичної боротьби, прагнучи здобути владні повноваження, дедалі активніше застосовують у своїй діяльності напрацювання та знання, запозичені з практики західних країн. Вони орієнтуються на ефективні механізми управління передвиборчими комунікаціями, використовують апробовані технології організації виборчих кампаній і впливу на виборців за допомогою рекламних засобів [10, с. 34].

У цьому контексті зростає потреба в ґрунтовному теоретичному аналізі специфіки виборчих технологій, характерних для перехідних суспільств, а також у розробленні форм і методів взаємодії між соціальними групами та інституціями, найбільш адекватних українській політичній системі. Без такого осмислення досягнення успіху в процесі демократичного державотворення є неможливим.

Систематичне проведення виборчих кампаній суттєво підвищило значення соціально-політичної реклами в українському суспільстві, незалежно від рівня та масштабу реалізації політико-реklamних заходів – чи то просування відомого регіонального політика на загальнодержавну арену, чи проведення виборчої кампанії кандидата в умовах периферійних територій. Сучасний пересічний громадянин України виявляє зростаючий інтерес до проблематики

політичної реклами, а також до діяльності політтехнологів, які займаються її розробленням та впровадженням [8, с. 15].

Залежно від каналів сприйняття рекламного повідомлення політичну рекламу доцільно класифікувати на візуальну, аудіальну та аудіовізуальну. *Візуальна політична реклама* охоплює публікації в друкованих засобах масової інформації, а також різноманітну друковану та зовнішню продукцію, зокрема буклети, білборди, плакати, листівки й календарі. *Аудіальна політична реклама* представлена передусім радіомовленням, перевагою якого є доступність для широкої аудиторії. За умови приємного тембру голосу та переконливої манери мовлення звернення політичного актора може справляти значний вплив навіть за відсутності привабливого візуального образу. *Аудіовізуальна політична реклама*, до якої належать телевізійні та кінорекламні матеріали, вважається найбільш ефективною з огляду на поєднання візуального та звукового каналів впливу, а також завдяки високому рівню масового охоплення аудиторії [4, с. 49].

До основних методів впливу політичної реклами належать поштова розсилка, трансляція телевізійних і радіорекламних роликів, використання засобів наочної агітації (плакати, банери, розтяжки, рекламні щити тощо), поширення сувенірної продукції (значки, вимпели, бейсболки, прапорці, футболки та інші атрибути), а також організація концертів і різноманітних розважальних заходів. *Поштова розсилка* є дієвим інструментом формування ілюзії персоналізованого спілкування кандидата з виборцем. У такий спосіб політичний діяч демонструє індивідуальну увагу до адресата, зазначаючи в листі або поштовій картці його ім'я та по батькові. Наявність особистого підпису кандидата підсилює враження безпосереднього звернення до потенційного виборця. *Телевізійні рекламні ролики* належать до найбільш престижних форм політичної реклами, оскільки сучасне телебачення традиційно розглядається як один із найпотужніших каналів впливу на електоральну поведінку громадян. *Наочна агітація*

представлена передусім плакатною продукцією, яку умовно можна поділити на два основні різновиди: плакати із зображенням політичного діяча та плакати без його візуального представлення. У першому випадку виборець безпосередньо сприймає образ кандидата, який має викликати довіру та позитивне емоційне ставлення. Важливу роль при цьому відіграють такі чинники, як ракурс фотозйомки, композиційне розміщення зображення та якість поліграфічного виконання. Плакати без зображення кандидата зазвичай акцентують увагу на символіці виборчої кампанії. Їхнє основне завдання полягає в тому, щоб привернути увагу виборця, утримати її для ознайомлення з інформаційним повідомленням і закріпити у свідомості ключову ідею рекламного звернення. *Сувенірна продукція* застосовується з метою популяризації партійної символіки, візуального образу кандидата та базових гасел виборчої кампанії. У цьому аспекті політична реклама значною мірою наслідує практики комерційного маркетингу, адже її провідною функцією є формування тривалого інформаційного сліду, що забезпечує збереження образу кандидата або політичної сили в пам'яті виборців [4, с. 52].

Емпіричний досвід свідчить, що політичні уподобання електорату характеризуються мінливістю навіть у державах із розвиненими демократичними інститутами. Вибір громадян голосувати «за» або «проти» того чи іншого суб'єкта виборчого процесу зумовлюється взаємодією комплексу об'єктивних і суб'єктивних чинників, серед яких важливе місце посідають ідеологічні орієнтації та рівень політичної культури, зацікавленість у політичному житті, соціальний статус, професійна діяльність, матеріальне становище, вікові й гендерні характеристики, а також вплив соціального оточення. Водночас зазначені чинники набувають особливої ваги за умов недостатньої сформованості політичних переконань і низького рівня громадянської самосвідомості виборців. У

таких ситуаціях визначальну роль у передвиборчий період відіграє саме соціально-політична реклама [5, с. 11].

Соціально-політична реклама є одним із ключових сегментів сучасної рекламної індустрії. Вона активно використовується політичними акторами з метою мобілізації електорату, формування виборчого вибору та стимулювання підтримки конкретних кандидатів або політичних сил. У країнах, де законодавчо дозволено використання рекламних засобів у виборчому процесі, соціально-політична реклама становить важливу складову політичного життя, оскільки значною мірою формує суспільне сприйняття політичної реальності [6, с. 12].

На сучасному етапі учасники політичної конкуренції віддають перевагу апробованим і перевіреним часом стратегіям поведінки. Це зумовлено високим рівнем боротьби за доступ до владних позицій, що сформувався внаслідок стрімкого переходу до багатопартійної політичної системи. Досвід проведення виборчих кампаній в Україні свідчить про досягнення достатньо високого рівня професіоналізму в їх організації, ґрунтовну розробку стратегічних підходів, ефективне залучення засобів масової інформації, а також застосування сучасних маркетингових інструментів і виборчих технологій [2, с. 28; 11, с. 41].

Виборчі процеси в Україні відбуваються на регулярній основі відповідно до вимог законодавства. Водночас, попри таку системність, Верховною Радою України досі не ухвалено окремого законодавчого акта, який би комплексно регулював сферу політичної реклами, хоча потреба в ньому є актуальною. Що стосується соціально-політичної реклами у виборчому процесі, то сьогодні її правове регулювання здійснюється через низку положень Виборчого кодексу України [1], зокрема: Розділ VII. Інформаційне забезпечення виборів; Розділ VIII. Передвиборна агітація; Розділ XIX. Особливості інформаційного забезпечення виборів Президента України та передвиборної агітації; Розділ XXIX. Особливості

інформаційного забезпечення виборів народних депутатів України; Розділ XXXVIII. Особливості інформаційного забезпечення місцевих виборів. Проте, незважаючи на значний обсяг статей у зазначених розділах, що за своїм змістом могли б становити окремий нормативно-правовий акт, вони не забезпечують повного вирішення всього спектра проблем, пов'язаних з політичною рекламою. Зокрема, політична реклама визначається як одна з форм передвиборної агітації, що фінансується за рахунок коштів виборчих фондів кандидатів у президенти чи партій (блоків) та розміщується за допомогою рекламних засобів з метою впливу на волевиявлення виборців щодо підтримки або неприйняття певного суб'єкта виборчого процесу, а також регламентуються особливості розміщення політичної реклами на радіо, телебаченні та в друкованих засобах масової інформації [1].

Особливої уваги потребує аналіз мовного наповнення рекламних звернень. Так, політичний рекламний текст виконує переважно інформативну функцію. Однак у більшості ситуацій він являє собою комплекс засобів психологічного та комунікативного впливу на свідомість виборців. Політичні рекламні тексти спрямовані на досягнення кандидатами позитивного результату в передвиборній боротьбі, у зв'язку з чим вони тісно пов'язані з впливом на погляди, установки та емоційний стан потенційного адресата. Рекламна продукція вирізняється високим рівнем лексичної організації текстів, змістовною наповненістю й достатньо вдалою ідейною концепцією. Як слушно зазначається в науковій літературі, виборчі кампанії в Україні часто реалізуються за моделлю класичних «продажів», у межах якої електорат виступає носієм виборчих голосів, що функціонують як своєрідний товар на політичному ринку, тоді як політичні лідери є його «покупцями», зацікавленими у здобутті цієї підтримки. У такому разі виборцям пропонується політичний продукт у вигляді програмних положень, харизми або іміджу лідера [9, с. 323; 3].

У наукових дослідженнях, зокрема американських, соціально-політичну рекламу поділяють на три основні типи: іміджеву, проблемно-орієнтовану та негативну (антирекламу) [7, с. 115]. Останнім часом така класифікація набула поширення і в українській практиці. Якщо раніше акцент робився переважно на формуванні позитивного образу «власного» політичного суб'єкта шляхом підкреслення його особистісних якостей, то впродовж останніх років рекламні стратегії дедалі частіше набувають наступального й конфронтаційного характеру вже на початкових етапах кампанії. Показовим прикладом цього стали президентські вибори 2019 року. Водночас у чинному законодавстві України відсутнє чітке законодавче визначення поняття «негативна політична реклама».

Сьогодні однією з ключових проблем української соціально-політичної реклами залишається відсутність чітко сформульованих і конкретних пропозицій з боку політичних сил. Для виборців пріоритетними є насамперед особисті, сімейні та локальні проблеми, а також розуміння механізмів їх розв'язання у разі приходу певної політичної сили до влади. Політична реклама може бути результативною лише за умови наявності в ній конкретних шляхів вирішення актуальних питань, запропонованих відповідним політичним об'єднанням. За відсутності чітких програмних планів рекламні повідомлення зводяться до узагальнених і шаблонних гасел на кшталт «подолання кризи», «стабілізації» чи «підвищення рівня життя», які не викликають довіри у виборців. У результаті громадяни дедалі частіше сприймають такі звернення не як прагнення до суспільних перетворень, а як намагання здобути владу будь-якою ціною. Політична реклама, як правило, уникає деталізації шляхів і вартості реалізації заявлених рішень та недостатньо орієнтується на індивідуальні пріоритети людини. Саме тому при розробленні концепції соціально-політичної рекламної кампанії необхідно враховувати систему цінностей і очікувань електорату [12, с. 117].

Таким чином, можна констатувати, що на всіх етапах виборчого процесу, а особливо під час передвиборної агітації, істотно зростає вплив засобів масової інформації на електорат. Засоби масової інформації з елементами політичної реклами в цьому контексті виконують роль посередника у процесі обміну інформацією між суб'єктами виборчих відносин, насамперед між організаторами виборів і виборцями. Водночас чинне вітчизняне законодавство покладає на засоби масової інформації, в основному, обов'язок забезпечувати об'єктивне висвітлення підготовки та проведення виборів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виборчий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 7, № 8, № 9, ст. 48 (із змінами, внесеними у 2020–2022 рр.). *Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України*. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.
2. Геслі В. Чинники впливу на голосування українських виборців. *Політична думка*. 2000. № 3. С. 20–44.
3. Ільтьо Г. Механізми взаємозумовленості змін політичного символу та риторично-знакової системи політичної комунікації. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація*. 2012. № 2. URL: <http://www.socialscience.com.ua/article/817>.
4. Кочубей Л.О. *Виборчі технології: навч. посіб.* Київ: Український центр політичного менеджменту, 2008. 332 с.
5. Лисиця Н.М. *Реклама як соціальний інститут: автореф. дис.... докт. соціол. наук: 22.00.03*. Харків, 1999. 37 с.
6. Луценко К.В. *Політична реклама як іміджева технологія у системі комунікацій та маркетингу: автореф. дис.... канд. політ. наук: 23.00.02*. Чернівці, 2006. 18 с.
7. Лютко Н.В. *Психологічні аспекти політичного рекламування. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. Вип. 19. Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2007. С. 113–119.

8. Мадрига Т.Б. Регіональні виборчі кампанії початку ХХІ століття (на прикладі західних областей України): монографія. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2015. 248 с.
9. Михайленко В.С. Аналіз виборчих технологій (Росія, Україна, США). *Актуальні проблеми політики*. Вип. 10–11. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2001. С. 321–325.
10. Почепцов Г. Політична реклама України: стратегії виграшу чи програшу. *Вісник Київського ун-ту імені Тараса Шевченка*. Серія. Журналістика. Вип. 5. Київ, 1997. С. 34–36.
11. Томенко М. Політичні технології у виборчій кампанії Президента. *Політична думка*. 1999. № 3. С. 38–43.
12. Шовкун І.В. Про специфіку політичної реклами. *Вісник Київського ун-ту імені Тараса Шевченка*. Серія: Філософія. Політологія. Вип. 67. Київ, 2004. С. 116–119.

Остан СТЕЛЬМАХ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Науковий керівник: к.і.н., доцент **ЛОЗИНСЬКИЙ А.Ф.**

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

В умовах стрімких соціальних трансформацій у світовій практиці дедалі більшого поширення набуває інноваційний підхід до розвитку соціального простору. Соціальна робота постає як практично зорієнтована професійна діяльність і водночас як наукова дисципліна, спрямована на стимулювання соціальних змін і розвитку, зміцнення соціальної згуртованості, розширення можливостей та емансипацію особистості [6]. Визначальними для соціальної роботи є принципи соціальної справедливості, дотримання прав

людини, колективної відповідальності та поваги до різноманіття. Спираючись на теоретичні напрацювання, а також на локальний досвід, соціальна робота орієнтована на подолання життєвих труднощів і підвищення рівня добробуту людини. Сукупність взаємопов'язаних історичних, соціально-економічних, культурних, територіальних, політичних та індивідуальних чинників формує умови, що можуть як сприяти, так і перешкоджати розвитку та благополуччю особистості, відображаючи складну суспільну реальність [3].

Істотні відмінності у розвитку соціальної роботи простежуються в різних країнах світу. Зокрема, у Західній Європі соціальна робота сформувалася наприкінці XIX – на початку XX ст. та розвивалася поступово, попри періодичні кризові явища. Її розвиток ґрунтувався на гуманістичній моделі, а професійна діяльність фахівців чітко регламентується на державному рівні: соціальні працівники зобов'язані отримувати ліцензію або офіційний дозвіл на надання соціальних послуг. Крім того, у країнах Західної Європи наявність спеціальної освіти з соціальної роботи є обов'язковою умовою професійної діяльності. Натомість у країнах Східної та Центральної Європи соціальна робота почала формуватися у 50-х роках XX ст. та тривалий час визначалася не професійними стандартами, а ідеологічними засадами, орієнтуючись переважно на модель соціальної патології [1; 5].

В Україні розвиток соціальної роботи мав іншу траєкторію. Перші елементи соціального захисту сформувалися на початку XX ст., однак подальший професійний поступ цієї сфери було перервано. Упродовж тривалого часу соціальна робота фактично інтегрувалася в діяльність різних державних відомств, установи яких орієнтувалися переважно на модель соціального контролю. У період Радянської України система соціального забезпечення перебувала під повним контролем бюрократичного апарату, а соціальні проблеми населення або залишалися

невирішеними, або свідомо ігнорувалися з ідеологічних міркувань. За відсутності недержавних і благодійних організацій радянська модель соціального захисту обмежувалася лише функціями соціального забезпечення, гарантуючи громадянам певний мінімальний рівень соціальних гарантій. Така система формувалася в межах соціальної політики, притаманної країнам із директивною економікою та централізованим розподілом соціальних благ і послуг. Вона ґрунтувалася на домінуванні державної опіки, повній націоналізації соціальної сфери, слабкому розвитку громадянського суспільства, низькому рівні соціальної активності населення та інших характерних рисах [8; 5].

Лише у 90-х роках XX ст. відбулося відновлення ідеї соціальної роботи як окремого виду професійної діяльності. Із проголошенням незалежності України було започатковано процес реформування системи соціального забезпечення, формування національної моделі соціального захисту в умовах становлення громадянського суспільства. Водночас ці трансформації не набули належного розвитку, оскільки соціальній сфері приділялося недостатньо уваги, зокрема не було забезпечено ефективного використання одного з її ключових інструментів – професійної соціальної роботи як механізму практичної реалізації соціальної політики. Цей фах залишався малопоширеним і не супроводжувався чітко визначеними вимогами щодо ліцензування. Навіть нині у системі соціальних служб працює значна кількість фахівців без профільної освіти, що негативно позначається на якості надання соціальної допомоги, потреба якої в умовах сучасної України є особливо гострою. У цьому контексті особливої актуальності набуває розвиток ефективних механізмів соціального забезпечення населення, заснованих на виваженій та науково обґрунтованій соціальній політиці і професійній соціальній роботі [4; 5].

У сучасному світі функціонує велика кількість систем соціального захисту населення. Дослідники, які здійснюють

типологізацію цих систем, розробили відповідні класифікаційні підходи, відомі як «моделі» соціального захисту. Класифікацію моделей соціального захисту можна подати у такому вигляді. До Скандинавської моделі належать країни Північної Європи, зокрема Швеція, Фінляндія, Норвегія та Данія, для яких характерний високий рівень розвитку системи соціального захисту. Інституціональну модель репрезентують Австрія та Німеччина. Залишкова модель притаманна англосаксонським країнам, зокрема Великій Британії, США, Канаді, Австралії та Новій Зеландії. До групи країн так званого «латинського узбережжя» – Іспанії, Португалії, Греції, Італії та Франції – відносять держави, де система соціального забезпечення перебуває на початковому, або зародковому, етапі розвитку [7].

Останніми роками поширився спрощений підхід до типологізації моделей соціального захисту, відповідно до якого в сучасному світі виокремлюють лише дві основні моделі: ліберальну (залишкову) та соціал-демократичну. Ліберальна модель передбачає створення державою рівних можливостей для самореалізації громадян за умови мінімізації рівня соціального захисту. Натомість соціал-демократична модель орієнтована на утвердження соціальної справедливості та зменшення соціальної нерівності, передбачаючи гарантування державою певного мінімального рівня доходів і соціальних виплат незалежно від індивідуального трудового внеску. У межах цієї моделі соціальне забезпечення розглядається як суспільна норма, а потреби людей виступають ключовим критерієм визначення обсягів соціальних витрат. Показовим прикладом реалізації такої моделі є система охорони здоров'я в південних країнах Західної Європи, де більшість медичних послуг, за винятком стоматологічних, надаються практично безкоштовно. Для отримання медичної допомоги особа має володіти повною карткою соціального страхування або відповідним страховим полісом; водночас за відсутності таких документів держава

забезпечує надання необхідного лікування за власний рахунок. Поряд із державною системою функціонують також приватні лікарі та клініки, послуги яких надаються на платній основі. Проте навіть у разі користування страховими програмами гарантованим залишається безоплатне надання невідкладної медичної допомоги [2]. За таких умов кожен громадянин має право самостійно обирати між платними та безкоштовними медичними послугами, без будь-якого примусу до користування приватним сектором.

Отже, метою професійної діяльності соціальних працівників є сприяння підвищенню життєвих можливостей людини та формуванню умов, які дозволяють особі розвивати власні здібності й компетентності, відповідально реалізовувати свої свободи та активно долучатися до суспільного життя. Завдання соціальних працівників, з одного боку, нерозривно пов'язані з соціальним середовищем, що охоплює сукупність соціальних, політичних, економічних, правових, технічних і культурних чинників, структур та процесів, а з іншого – з індивідуальними потребами, ресурсами та навичками конкретної особи. У межах професійної діяльності соціальні працівники сприяють узгодженню особистісних потреб і можливостей людини з вимогами та умовами реальності, враховуючи як наявні обмеження, так і потенціал розвитку. Водночас соціальні організації виконують підтримувальну функцію, надаючи допомогу різним категоріям суспільства у процесах змін, саморозвитку або збереження певного рівня життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балахтар В.В. Психологія особистості фахівця з соціальної роботи: монографія. Київ: Талком, 2018. 384 с.
2. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми (монографія). Донецьк: Янтра, 2001. 352 с.

3. Головатий М.Ф., Панасюк М.Б. Соціальна політика і соціальна робота: терміно-понятійний словник. Київ: МАУП, 2005. 500 с.
4. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2012. 200 с.
5. Сіленко А. Соціальна держава: теорія перемін. Одеса: УДАЗ, 2003. 136 с.
6. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І.Д. Зверєвої. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
7. Соціальна політика, соціальна робота й охорона здоров'я європейського рівня якості послуг / за заг. ред. Т. Семигіної. Київ: Сфера, 2007. 252 с.
8. Ярова Л.В. Соціальна політика України в контексті європейської інтеграції: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 320 с.

Ірина МОЗУЛЬ

Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

ОСВІТА ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ РЕСУРС ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Сучасні соціальні проблеми характеризуються високим рівнем складності, багатовимірності та взаємозумовленості, що зумовлює необхідність міждисциплінарного підходу до їх осмислення й подолання. У цьому контексті освіта постає не лише як інститут передачі знань, а як стратегічний ресурс соціального розвитку, що забезпечує інтеграцію педагогічних, психологічних, соціальних, культурних та управлінських підходів до вирішення актуальних соціальних викликів.

Міждисциплінарний потенціал освіти проявляється передусім у її здатності формувати цілісне бачення соціальної реальності, поєднуючи теоретичні знання з практичними навичками соціальної взаємодії. Освітній процес створює умови для усвідомлення причин соціальних проблем, аналізу їхніх наслідків, а також для формування готовності особистості до соціально відповідальної поведінки. Саме через освіту відбувається поєднання наукового пізнання, соціального досвіду та ціннісних орієнтацій, що є необхідною передумовою ефективної соціальної роботи.

У міждисциплінарному вимірі освіта виконує інтегративну функцію, забезпечуючи взаємодію педагогіки, психології та соціальної роботи. Педагогічний компонент спрямований на організацію освітнього середовища, розвиток пізнавальної активності та формування ключових компетентностей особистості. Психологічний аспект освіти пов'язаний із розвитком емоційної сфери, здатності до саморегуляції, стресостійкості та емпатії, що є особливо важливим у контексті роботи з вразливими соціальними групами. Соціальна робота, у свою чергу, надає освіті практичної спрямованості, орієнтуючи її на реальні соціальні потреби та проблеми конкретних спільнот.

Особливого значення освіта набуває в умовах соціальних криз, збройних конфліктів, масових міграційних процесів та зростання соціальної вразливості населення. У таких умовах вона виступає інструментом психосоціальної стабілізації, сприяє відновленню відчуття безпеки, соціальної включеності та життєвої перспективи. Освітні практики можуть виконувати профілактичну функцію, зменшуючи ризики соціальної дезадаптації, маргіналізації та ізоляції особистості.

Важливим аспектом міждисциплінарної ролі освіти є її здатність готувати фахівців соціальної сфери до роботи в умовах невизначеності та високого емоційного навантаження. Через освітні програми формується професійна ідентичність

майбутніх соціальних працівників, розвивається здатність до рефлексії, міжпрофесійної взаємодії та етичного прийняття рішень. Освіта забезпечує засвоєння не лише фахових знань, а й цінностей гуманізму, соціальної справедливості та відповідальності за благополуччя інших.

Міждисциплінарний характер освіти також виявляється у впровадженні інтегрованих освітніх курсів, тренінгів, програм підвищення кваліфікації, спрямованих на розвиток соціальних, комунікативних та громадянських компетентностей. Такі освітні ініціативи сприяють формуванню активної громадянської позиції, готовності до участі у вирішенні соціальних проблем на локальному та національному рівнях.

Таким чином, освіта виступає універсальним міждисциплінарним ресурсом вирішення соціальних проблем, поєднуючи в собі пізнавальний, ціннісний і практичний виміри. Її потенціал полягає у здатності забезпечувати системний підхід до соціальних викликів, формувати людський капітал та створювати умови для сталого соціального розвитку. У сучасних умовах посилення соціальних ризиків саме освіта стає ключовим чинником інтеграції наукових знань і соціальної практики, спрямованої на підтримку особистості та суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахрушин В. Авторитаризм або хаос: куди рухатися вищій освіті? Освітня політика : портал громадських експертів 2017. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/487-avtoritarizm-abo-khaos-kudi-rukhatitsya-vishchij-osviti>.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
3. Машкіна І., Носенко Т. Досвід міждисциплінарного проектно-орієнтованого навчання при підготовці магістрів за спеціалізацією «соціальна інформатика». *Відкрите*

- освітнє е-середовище сучасного університету. 2017. № 3. С. 266–273.*
4. Нечитайло І.С. Міждисциплінарність як основа розвитку сучасного університету та його освітніх програм. *Шлях успіху і перспективи розвитку* (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листопада 2020 р.) / редкол.: Д.В. Швець (голова), О.М. Бандурка, С.М. Гусаров та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2020. С. 369–372.
 5. Розвиток інституційного потенціалу університетів у контексті глобального лідерства: колективна монографія / Авторський колектив : Є. Балджи, І. Драч, С. Калашнікова, О. Коваленко, С. Курбатов, Н. Невмержицька, О. Паламарчук, В. Рябченко, Л. Червона; за заг. ред. С. Калашнікової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2017. 205 с.
 6. Спіріна Т.П., Лях Т.Л., Рогожинська В.Є. Принципи міждисциплінарної взаємодії у соціальній роботі. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. 27 (3). С. 224–228.
 7. Третько В. Міждисциплінарний підхід у підготовці майбутніх магістрів міжнародних відносин. *Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи. 2013. Вип. 6. С. 94–102.*
 8. Тюптя Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота (теорія і практика) : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2010. 408 с.

Марина МОМОТ

Національний університет цивільного захисту України

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

У сучасних умовах зростання соціальних, економічних та безпекових викликів проблема психосоціальної підтримки особистості в кризових ситуаціях набуває особливої актуальності. Кризові події - війна, вимушене переміщення, втрата близьких, травматичний досвід, різкі життєві зміни - суттєво впливають на психічний стан людини, її здатність до адаптації та збереження психологічного благополуччя. У цьому контексті ефективна психосоціальна підтримка розглядається як ключовий ресурс відновлення особистісного функціонування та соціальної взаємодії.

Психосоціальна підтримка визначається як комплекс заходів, спрямованих на збереження та відновлення психічного здоров'я особистості шляхом поєднання психологічної допомоги та соціальної підтримки. Її ефективність зумовлюється цілісним підходом, що враховує емоційні, когнітивні, поведінкові та соціальні аспекти переживання кризи. Важливою умовою результативності є орієнтація не лише на подолання наслідків травматичного досвіду, а й на активізацію внутрішніх ресурсів особистості [1, с. 468].

Теоретичні засади психосоціальної підтримки ґрунтуються на положеннях кризової психології, теорії стресу та копінг - стратегій, концепції резилієнтності та гуманістичного підходу. Згідно з цими підходами, криза розглядається не лише як загроза, а і як потенційна можливість для особистісного зростання за умови надання своєчасної та адекватної допомоги. Ефективність підтримки значною мірою залежить від раннього втручання, безпечного

середовища та довірливих стосунків між фахівцем і особою, яка переживає кризу.

Методичний аспект психосоціальної підтримки включає індивідуальні та групові форми роботи, кризове консультування, психоедукацію, тренінги емоційної саморегуляції, розвиток навичок подолання стресу, а також залучення соціального оточення. Важливою складовою є міждисциплінарна взаємодія психологів, соціальних працівників, педагогів та медичних фахівців. Такий підхід забезпечує комплексність допомоги та підвищує її ефективність.

Практичні дослідження свідчать, що ефективна психосоціальна підтримка сприяє зниженню рівня тривожності, депресивних проявів, посттравматичного стресу, а також покращенню соціального функціонування особистості. Особливу роль відіграє формування відчуття контролю над власним життям, відновлення почуття безпеки та значущості, розвиток навичок самодопомоги. Важливим показником ефективності є також підвищення рівня резил'єнтності – здатності протистояти труднощам і відновлюватися після них [3, с. 37].

Окремої уваги потребує питання індивідуалізації психосоціальної підтримки. Кризові ситуації по-різному переживаються залежно від віку, статі, попереднього життєвого досвіду, соціального статусу та культурного контексту. Відповідно, ефективна допомога має враховувати ці особливості та адаптувати методи роботи до потреб конкретної особистості або групи. Недостатня чутливість до індивідуальних відмінностей може знижувати результативність навіть добре структурованих програм підтримки.

У сучасних умовах важливим чинником ефективності психосоціальної підтримки є доступність допомоги та її сталість у часі. Короткотривалі інтервенції можуть бути дієвими на початковому етапі, проте довготривалі кризові ситуації потребують системної підтримки, спрямованої на

поступове відновлення життєвих перспектив та соціальної активності. Використання онлайн – форм допомоги та громадських ресурсів розширює можливості надання підтримки, особливо в умовах обмеженого доступу до очних послуг [2, с. 51].

Таким чином, ефективність психосоціальної підтримки особистості під час переживання кризових ситуацій визначається комплексністю підходу, своєчасністю втручання, індивідуалізацією методів та активним залученням соціального середовища. Психосоціальна підтримка виступає не лише засобом подолання наслідків кризи, а й важливим чинником зміцнення психологічної стійкості та особистісного розвитку. Подальші наукові дослідження та практичні напрацювання у цій сфері сприятимуть підвищенню якості допомоги та адаптації особистості до складних умов сучасного світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Спіріна Т.П., Лехолетова М.М., Пінчук Є.О. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу в кризових умовах. Т.Р. Spirina, М.М. Lekholetova, Ye.O. Pinchuk. *Social Work and Education*. 2025, С. 463–476.
2. Фролов М., Петрук В., Шкарлятюк К., Березна І., Терпелюк В. *Socio-Mental Health Support of Military and Civilians During War Time: Psychosocial Factors* M. Frolov, V. Petruk, K. Shkarlatiuk, I. Berezna, V. Terpeliuk *American Journal of Psychiatric Rehabilitation*. 2025.
3. Каплуненко Я. Перша психологічна допомога: досвід міжнародних організацій. *Психологія та психосоціальні інтервенції*. 2021, № 3, С. 36–41.

Юлія ПРИЙМА

Львівський національний університет імені Івана Франка
Науковий керівник: к.пед.н., доцент **ЛОБОДА В.В.**

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКІВ ІЗ ДОСВІДОМ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИХОВАННЯ

Підлітки з досвідом альтернативного виховання (опіка та піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, інституційні форми догляду) належать до групи підвищеного психосоціального ризику. Їхній життєвий шлях часто пов'язаний із переживанням втрат, порушенням емоційної прив'язаності, досвідом насильства або занедбаності, а також із багаторазовими змінами життєвого й освітнього середовища. Міжнародні документи наголошують на пріоритеті сімейних форм виховання, забезпеченні стабільності догляду та врахуванні думки дитини під час прийняття рішень щодо її життя і розвитку [8, с. 2–4]. В Україні правові та організаційні засади захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, визначені законодавством і державними стандартами соціальних послуг, що регламентують порядок соціального супроводу та міжвідомчої взаємодії [1, с. 1–3; 2, с. 2–4].

Розвиток підлітків, які виховувалися поза біологічною сім'єю, часто відбувається в умовах підвищеного психоемоційного напруження. Дослідження свідчать, що такі підлітки частіше стикаються з труднощами емоційної саморегуляції, заниженою або нестабільною самооцінкою, проблемами формування особистісної ідентичності та довіри до дорослих [9, с. 4–6]. Проблеми соціалізації проявляються у складнощах встановлення і підтримання стосунків з однолітками, конфліктах у шкільному середовищі, підвищеній чутливості до відторгнення або, навпаки, у схильності до соціальної ізоляції. У навчальному процесі це може супроводжуватися зниженою мотивацією, фрагментарністю

освітньої траєкторії та труднощами адаптації до вимог школи [10, с. 7–8].

Важливим чинником, що зумовлює особливості психічного та соціального розвитку підлітків із досвідом альтернативного виховання, є травматичний досвід у дитинстві. За даними епідеміологічних досліджень, кумулятивний вплив несприятливих подій дитинства (Adverse Childhood Experiences) корелює з погіршенням психічного здоров'я і соціального функціонування у підлітковому та дорослому віці [4, с. 8–9; 6, с. 2–4]. Наслідки травматичного досвіду проявляються у підвищеному ризику тривожних і депресивних розладів, порушеннях поведінки, а також у зниженні здатності до навчання та адаптації.

Крім емоційних порушень, травматичний досвід у дитинстві пов'язується із когнітивними труднощами, зокрема з порушеннями виконавчих функцій – уваги, планування, контролю імпульсів. Це негативно позначається на навчальній успішності та формуванні навчальної мотивації підлітків [9, с. 8–9]. На нейропсихологічному рівні хронічний стрес асоціюється з дисрегуляцією стресової системи організму, що зумовлює підвищену емоційну реактивність, труднощі самоконтролю та підвищену чутливість до міжособистісних стресорів [7, с. 3–4]. Соціальні наслідки травматичного досвіду включають порушення формування базової довіри, складнощі побудови стабільних міжособистісних стосунків та знижену готовність звертатися по допомогу. У довготривалій перспективі це може призводити до труднощів професійної самореалізації та зниження якості життя [6, с. 5–6].

Урахування зазначених особливостей розвитку, проблем соціалізації та наслідків травматичного досвіду зумовлює необхідність чіткої концептуалізації підходів до соціально-психологічної підтримки підлітків із досвідом альтернативного виховання. Психолого-педагогічні принципи такої підтримки виконують методологічну функцію, визначаючи загальні орієнтири професійної діяльності

фахівців та забезпечуючи узгодженість психологічних, педагогічних і соціальних втручань. Вони слугують основою для вибору адекватних форм і методів роботи, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків травми, посилення захисних факторів розвитку та створення безпечного, підтримувального освітнього й соціального середовища.

До ключових психолого-педагогічних принципів соціально-психологічної підтримки належать:

- принцип найкращих інтересів дитини та пріоритет сімейних форм виховання [8, с. 2–3],
- травма-інформований підхід, що передбачає безпеку, передбачуваність і недопущення ретравматизації [7, с. 5-6],
- розвиткова доцільність із урахуванням вікових завдань підліткового періоду та сильних сторін особистості [5, с. 18–20],
- партнерська взаємодія та активна участь підлітка у плануванні підтримки,
- міжвідомча взаємодія, що забезпечує комплексність і безперервність допомоги [2, с. 4–6].

Реалізація зазначених принципів передбачає організацію соціального супроводу підлітків і сімей, у яких вони виховуються, на засадах міжвідомчої взаємодії та комплексного підходу, що відповідає вимогам державних стандартів соціальних послуг [3, с. 2–4].

Отже, соціально-психологічна підтримка підлітків із досвідом альтернативного виховання має розглядатися як цілісний і системний процес, спрямований не лише на подолання актуальних труднощів розвитку та соціалізації, а й на профілактику довготривалих негативних наслідків травматичного досвіду. Реалізація психолого-педагогічних принципів підтримки, заснованих на травма-інформованому підході, розвитку резиліентності, партнерській взаємодії та міжвідомчій координації, створює умови для підвищення психологічного благополуччя підлітків, стабілізації їхньої освітньої траєкторії та успішної соціальної інтеграції в сучасному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001.
2. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587 «Про організацію надання соціальних послуг».
4. Centers for Disease Control and Prevention. Adverse Childhood Experiences Prevention Resource for Action. Atlanta, GA: CDC; 2019. URL: https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/aces-prevention-resource_508.pdf.
5. Sariaslan A., Kääriälä A., Pitkänen J., Remes H., et al. Long-term Health and Social Outcomes in Children and Adolescents Placed in Out-of-Home Care. *JAMA Pediatrics*. 2021. URL: <https://gwern.net/doc/sociology/2021-sariaslan.pdf>.
6. United Nations General Assembly. Guidelines for the Alternative Care of Children. Resolution A/RES/64/142 (Annex). 2010. URL: <https://dylbw5db8047o.cloudfront.net/uploads/5416.pdf>.
7. United Nations Children's Fund. Community-based Mental Health and Psychosocial Support in Humanitarian Settings: Three-tiered support for children and families (Operational Guidelines). New York: UNICEF; 2019. URL: <https://www.unicef.org/media/52171/file/Mental%20health%20and%20psychosocial%20support%20guidelines%202019%20.pdf>.
8. United Nations Children's Fund. Supporting adolescents' psychosocial wellbeing through the Adolescent Kit (AdolKit Guide: Psychosocial support and the AdolKit). URL: <https://www.unicef.org/adolescentkit/media/1996/file/AdolKit-Guide-Psychosocial-support-and-the-adolkit-EN.pdf>.
9. World Health Organization. Guidelines on mental health promotive and preventive interventions for adolescents: Helping adolescents thrive. Geneva: WHO; 2020. URL: <https://www.aiddatahub.org/sites/default/files/resource/who-guidelines-mental-health-promotive-and-preventive-interventions-adolescents-2020.pdf>.

Поліна РУДЕНКО

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор філософії **СНЯТКОВА Т.М.****СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА ЕМОЦІЙНОГО
БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ**

Професійна діяльність працівників поліції в Україні пов'язана з підвищеним рівнем ризику, відповідальністю за життя та безпеку громадян, частим контактом із травматичними подіями та необхідністю дуже швидко ухвалювати рішення в умовах невизначеності. Зазначені обставини створюють значне психологічне навантаження, що часто призводить до емоційного вигорання, хронічного стресу та погіршення загального психоемоційного стану. Статистичні результати досліджень дають підстави стверджувати, що робота у правоохоронній системі посідає друге місце за стресогенністю. Такі умови праці спонукають до пошуку способів профілактики та подолання негативного психологічного впливу особливостей діяльності на особистість співробітників поліції.

Відтак, зростає необхідність організації ефективної соціально-психологічної підтримки, яка здатна підвищувати рівень стресостійкості, забезпечувати емоційне благополуччя та покращувати ефективність професійної діяльності поліцейських. Працівники поліції змушені виконувати свої обов'язки, постійно ризикуючи життям, адже стикаються з численними насильницькими ситуаціями – мародерством, злочинністю, терористичними загрозами та іншими небезпечними подіями. Такі обставини вимагають від правоохоронців постійної готовності до застосування зброї, що саме по собі є психологічно травматичним фактором. У воєнний час поліцейським доводиться мати справу з воєнними злочинами, зокрема з випадками сексуального та фізичного

насильства щодо жінок, дітей і мирного населення загалом. Усе це спричиняє глибокі емоційні потрясіння, травми та значний стрес для працівників поліції [3, с. 95].

Особливостями професійного стресу у працівників поліції є його комплексний характер. Стрес у поліцейських містить:

- *оперативний стрес*, пов'язаний з реагуванням на небезпечні ситуації;

- *організаційний стрес*, що виникає через бюрократичні навантаження, змінний графік роботи, кадрові обмеження;

- *травматичний стрес*, зумовлений контактом із наслідками злочинів, аварій, смертей;

- *соціальний стрес*, що може бути пов'язаний із суспільним тиском, критикою, зниженням рівня довіри населення [1].

За тривалої дії такі фактори можуть провокувати порушення сну, зниження працездатності, конфліктність, пригніченість, а також професійне вигорання. За таких обставин надання соціально-психологічної підтримки є вкрай необхідними інструментом для збереження емоційного благополуччя поліцейських.

Соціально-психологічна підтримка – це комплекс заходів, спрямованих на зміцнення психологічної стійкості, розвиток навичок саморегуляції та створення сприятливого соціального середовища в колективі. В цьому контексті соціально-психологічна підтримка виконує декілька функцій, а саме:

- *профілактичну*, оскільки запобігає розвитку стресових реакцій, формує навички самоконтролю, розвиває здатність до адаптації;

- *корекційну*, бо допомагає знижувати рівень напруги, коригувати наслідки професійного стресу, підтримувати психологічний баланс;

- *реабілітаційну*, а відтак забезпечує відновлення після участі у критичних інцидентах або переживання травматичних подій;

– мотиваційну, тобто сприяє підвищенню впевненості в собі, професійній самореалізації та задоволеності службою.

Основними формами соціально-психологічної підтримки поліцейських є:

– індивідуальне психологічне консультування, метою якого є опанування технік емоційної саморегуляції та пропрацювання наслідків травматичного досвіду, сприяння формуванню здатності до рефлексії та зміцненню внутрішніх ресурсів;

– групові тренінги, метою яких є розвиток навичок ефективної комунікації, командної взаємодії, управління емоціями, подолання конфліктів, швидкого відновлення після стресових навантажень; групові форми підтримки також сприяють покращенню соціального клімату в підрозділах;

– дебрифінг та підтримка після критичних подій, метою яких є зниження гострого стресового реагування, допомога працівникам поліції усвідомити та опрацювати пережиті події, запобігти розвитку посттравматичних стресових реакцій, відновити емоційну рівновагу, сприяти підвищенню стресостійкості та забезпечити повернення до ефективного професійного функціонування;

– соціальна підтримка в колективі, що дозволяє забезпечувати позитивний мікроклімат у підрозділі, довірчі стосунки з керівництвом, чіткий розподіл обов'язків та взаємодопомога створюють додаткові ресурси для протидії стресу.

Дослідниця В.В. Москаленко стверджує, що соціально-психологічна підтримка включає чотири основних компонента: 1) емоційну підтримку (впевненість у тому, що про тебе хтось дбає, любить, піклується); 2) оціночну підтримку (соціальне порівняння і відповідь на запитання, чи правильно я ставлюсь до того чи іншого явища); 3) інформаційну підтримку (інформація про те, як сприймати явище); 4) інструментальну підтримку (отримання конкретної дієвої допомоги).

Соціально-психологічна підтримка та допомога від інших людей, соціального оточення є тим додатковим

ресурсом, мобілізація якого повинна призвести до подолання труднощів. Допомога може надаватися будь-якими особами: рідними, близькими, друзями, знайомими тощо, або ж спеціально підготовленими фахівцями. Для того, щоб така підтримка була дієвою, ефективною, власне, і створені та функціонують різноманітні служби соціальної сфери – від психологічних консультацій і кабінетів до спеціалізованих осередків соціальної та психологічної праці [2. с. 323].

Високий рівень стресостійкості у поліцейських впливає на можливість зберігати «ясний розум» під час надзвичайних ситуацій, що в свою чергу сприяє ухваленню виважених рішень та зменшенню ймовірності прорахунків у праці, а це, в свою чергу, є одним із найважливіших показників до успішного здійснення професійної діяльності поліцейським [4. с. 157].

Подолання стресу та формування достатньо високого рівня стресостійкості у поліцейських є необхідною умовою емоційного благополуччя працівників поліції.

Емоційне благополуччя є чинником ефективної професійної діяльності поліцейських і визначається відчуттям безпеки та підтримки в колективі, здатністю керувати своїми емоціями, балансом між роботою та особистим життям, зацікавленістю керівництва у здоров'ї співробітників.

Працівники поліції з високим рівнем емоційного благополуччя демонструють кращі професійні результати, менше схильні до конфліктів, рідше допускають помилки у службових ситуаціях, ефективніше взаємодіють із громадянами.

Шляхами підвищення стресостійкості працівників поліції є:

- тренінги, навчальні курси, практичні заняття з медитації, релаксації, дихальних технік;
- розвиток культури турботи про психологічне здоров'я: підтримка з боку командирів, відкрите обговорення труднощів, мінімізація стигми щодо звернення до психолога;
- підсилення ресурсів соціальної підтримки: командна згуртованість, наставництво, підтримка сімей працівників;

- психологічний супровід новобранців: адаптаційні програми, робота з очікуваннями та стресами початку служби;
- запровадження в організаціях сучасних інструментів моніторингу емоційного стану: опитування, індивідуальні консультації, психологічний скринінг.

Отже, соціально-психологічна підтримка є ключовим фактором формування стресостійкості та забезпечення емоційного благополуччя працівників поліції. Системний підхід до психологічної роботи, який включає індивідуальні та групові форми допомоги, кризові інтервенції та розвиток здорового колективного середовища, дозволяє підвищити ефективність професійної діяльності, зберегти психічне здоров'я та зміцнити життєстійкість працівників поліції. У сучасних умовах безпеки та соціальних викликів така підтримка є не лише бажаною, а й необхідною складовою функціонування Національної поліції України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kukić F. Association between police officers' stress and perceived health Policing: A Journal of Policy and Practice, Volume 17, 2023, paad058.
2. Кривоконь Н.І. Соціально-психологічна підтримка як чинник подолання скрутних життєвих ситуацій. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Випуск 29. Ст. 320–328. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*.
3. Пономаренко Я.С. Поліція в умовах війни: професійні стресові фактори. *Особистість, Суспільство, Війна*. Харків, 2022. С. 95–98.
4. Соловей Я.С., Онуфрієва Л. А. Взаємозв'язок емоційного інтелекту та стресостійкості особистості. The XIII International scientific and practical conference «Science and new technologies: problems and ways to solve them», March 31 – April 02, 2025, Rotterdam, Netherlands. 189 p.

Людмила ТИМЧУК, Анатолій ТОДОРІКО

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДИСКУРС ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ: ПАРТНЕРСТВО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ОСВІТИ ЯК СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДЬ НА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Права дитини як фундаментальна складова прав людини потребують комплексного та міжінституційного підходу, оскільки їх реалізація є не лише морально-етичною вимогою, а й нормативно закріпленим обов'язком держави на всіх рівнях – від загальнодержавного до локального. В умовах децентралізації в Україні особливої ваги набуває партнерство між органами місцевого самоврядування та закладами освіти як інструмент соціального захисту дітей, розвитку територіальних громад і профілактики соціальних ризиків для найуразливіших груп.

Трансформація освітньої політики, зорієнтованої на права дитини, зумовлює переосмислення ролі школи як безпечного й підтримувального середовища, у якому поєднуються освітні, соціалізуючі та захисні функції. Особливої актуальності це набуває в умовах воєнного стану, коли зростають гуманітарні ризики та кількість дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

У такому контексті захист прав дитини доцільно розглядати в міждисциплінарному дискурсі як системну соціальну проблему з правовим, управлінським, соціально-педагогічним і психологічним вимірами, що зумовлює потребу в узгоджених моделях партнерства між органами місцевого самоврядування та закладами освіти.

Методологічною основою дослідження є міждисциплінарний підхід, що інтегрує системний, правовий, соціально-педагогічний і стратегічний ракурси аналізу.

Теоретичну рамку становлять положення теорії освітнього партнерства та координації суб'єктів освітньої політики (О. Топузов [6], Л. Калініна, Н. Лісова [2], Б. Чижевський [7]), а також соціально-педагогічні інтерпретації партнерства як механізму підтримки та соціалізації дітей (В. Гуріч [1], О. Караман [3], О. Сватенков [5]). Психологічно-комунікативні підвалини взаємодії – довіра, емпатія, якість міжінституційної комунікації – обґрунтовано у працях А. Данка та О. Онаць [4]. Правовий вимір партнерства пов'язаний з імплементацією положень Конвенції ООН про права дитини та національних нормативно-правових актів.

У межах міждисциплінарного підходу порушення прав дитини розглядаються не як сукупність ізольованих випадків, а як явище, що формується на перетині управлінських рішень і ресурсної спроможності громади, інституційної готовності школи, якості міжвідомчої взаємодії, психологічних наслідків травматичного досвіду та соціальної нерівності в доступі до освіти й послуг підтримки.

За таких умов міждисциплінарність постає умовою валідності нашого дослідження, оскільки права дитини одночасно реалізуються у правовому полі, забезпечуються управлінськими механізмами, втілюються в педагогічних практиках і переживаються дитиною як суб'єктом із конкретними потребами та вразливостями.

З огляду на системний і міждисциплінарний характер проблеми захисту прав дитини закономірним є звернення до нормативно-правових засад партнерства, які визначають межі, рамки та обов'язковість узгоджених дій інституцій. Партнерська взаємодія між органами місцевого самоврядування та закладами освіти спирається на ієрархічно вибудовану систему правових актів – міжнародні документи, національне законодавство, підзаконні та локальні нормативи, що дозволяє розглядати партнерство не як факультативну ініціативу, а як правовий обов'язок держави й органів

управління на всіх рівнях, спрямований на забезпечення найкращих інтересів дитини.

Базове підґрунтя правового простору дитинства формують конституційні гарантії прав на освіту, захист і належні умови розвитку, які закріплюють відповідальність держави за безпеку та добробут дитини. Конвенція ООН про права дитини задає універсальний міжнародний стандарт і рамку державних зобов'язань щодо створення умов для всебічного розвитку дитини, підкреслюючи необхідність залучення локальних ресурсів, громад і інституцій до процесів захисту її прав.

У національному правовому полі ключову роль у регулюванні партнерства відіграють норми Закону України «Про освіту», які інституціоналізують державно-громадське управління, спільне ухвалення рішень і відповідальність за створення безпечного та підтримувального освітнього середовища. Законодавство про місцеве самоврядування визначає повноваження територіальних громад у сферах освіти й соціального захисту, а норми щодо органів і служб у справах дітей конкретизують функції профільних інституцій та акцентують необхідність міжвідомчої взаємодії з освітнім середовищем.

Окремий соціально чутливий сегмент нормативного регулювання становлять норми щодо запобігання та протидії домашньому насильству, які безпосередньо вимагають координації дій між закладами освіти, органами місцевого самоврядування, правоохоронними й соціальними службами з метою захисту дітей – як жертв, так і свідків насильства. Важливу роль у інституціалізації такої взаємодії відіграють договірні механізми співпраці, передбачені цивільним законодавством, що дають змогу формалізувати партнерські відносини та чітко визначити відповідальність сторін.

Перехід від правових приписів до практики забезпечують підзаконні акти та галузеві інструкції, які регламентують порядок міжвідомчої взаємодії й алгоритми

реагування на випадки булінгу в закладах освіти, трансляючи загальні норми у щоденні управлінські та професійні дії. У міждисциплінарному вимірі цінність такої нормативно-правової системи полягає в тому, що вона легітимус партнерство, встановлює мінімальні стандарти безпеки й підтримки дитини, забезпечує процедурну визначеність та створює підґрунтя для розробки локальних політик, міжвідомчих протоколів і командних форм роботи.

Водночас ефективне партнерство між органами місцевого самоврядування та закладами освіти передбачає не лише нормативну визначеність, а й чітко структуровані напрями співпраці, наповнені конкретним змістом і закріплені сферами спільної відповідальності. На основі теоретичного аналізу та узагальнення практичного досвіду функціонування громад і освітніх інституцій можна виокремити низку ключових напрямів такої взаємодії. Насамперед ідеться про спільну розробку та реалізацію освітніх, соціальних і правозахисних програм, спрямованих на запобігання насильству, булінгу й кіберризикам, підтримку дітей з особливими освітніми потребами та забезпечення інклюзивного середовища. Реалізація цих програм формує цілісну політику захисту прав дитини на рівні громади та підсилює її інституційну спроможність.

Не менш значущим напрямом є координація дій у кризових і ризикових ситуаціях, що передбачає налагоджену взаємодію закладів освіти з поліцією, службами у справах дітей, медичними та соціальними установами у випадках виявлення порушень прав дитини. Така координація забезпечує своєчасне реагування на загрози життю, здоров'ю та психоемоційному стану дитини й мінімізує фрагментарність допомоги. Важливу роль у структурі партнерства відіграє інформаційно-просвітницька діяльність, яка охоплює проведення кампаній, семінарів і тренінгів щодо прав дитини та механізмів їх реалізації і спрямована на формування правової культури всіх учасників освітнього процесу.

Окремим напрямом партнерської взаємодії є залучення дітей до процесів ухвалення рішень через розвиток учнівського самоврядування, дитячих рад, консультаційних форм роботи. Такий підхід безпосередньо реалізує право дитини на участь і сприяє формуванню відповідального громадянства. Водночас партнерство охоплює організацію доступу до послуг підтримки – психологічної, соціальної та медичної – як безпосередньо в закладі освіти, так і через ресурси громади, що є критично важливим для підтримки психоемоційного благополуччя дітей та їх адаптації до кризових умов. Доповнює цю систему розвиток позашкільної зайнятості (гуртки, секції, клуби, проєкти соціальної дії), яка створює умови для всебічного розвитку дитини та виконує профілактичну функцію щодо ризикованої поведінки.

Стійкість окреслених напрямів забезпечується сферами спільної відповідальності органів місцевого самоврядування та закладів освіти, що формують ціннісно-управлінську основу партнерства. До них належать створення безпечного освітнього середовища, вільного від насильства й дискримінації; гарантування рівного доступу до якісної освіти та соціальних послуг для уразливих категорій дітей; соціальний супровід сімей у складних життєвих обставинах на засадах мультидисциплінарності; підтримка психоемоційного благополуччя дітей; а також розвиток позашкільної зайнятості як ресурсу самореалізації та соціальної інтеграції. У сукупності ці напрями та сфери відповідальності утворюють інтегровану модель партнерства, чутливу до викликів локального рівня й зорієнтовану на забезпечення найкращих інтересів дитини.

У сукупності окреслені напрями співпраці та сфери відповідальності утворюють інтегровану модель партнерства, яка відповідає національним пріоритетам у сфері прав дитини й водночас залишається чутливою до специфіки локального рівня, з урахуванням соціальних і гуманітарних викликів воєнного часу.

Отже, партнерство між органами місцевого самоврядування та закладами освіти у сфері захисту прав дитини постає як концептуально новий підхід до організації соціально значущих процесів на локальному рівні, що ґрунтується на принципі спільної відповідальності за формування безпечного, інклюзивного та правозахисного середовища, у якому дитина розглядається не як об'єкт опіки, а як повноправний суб'єкт прав. Воєнний контекст суттєво загострює соціальні ризики й посилює потребу в скоординованих діях громади та школи, здатних оперативно реагувати на вразливість, підтримувати психоемоційне благополуччя дітей і забезпечувати доступ до необхідних послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуріч В. (2011). Організаційно-методичні умови діяльності соціальних педагогів із забезпечення прав дитини: автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.05. Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ. 20 с.
2. Калініна Л.М., Лісова Н.І. (2022). Концептуальна модель системи державно-громадського управління закладом загальної середньої освіти на засадах суб'єктної партнерської взаємодії. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2022 рік. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, Педагогічна думка. 181–183. URL:<https://undip.org.ua/library/anotovani-rezultaty-naukovo-doslidnoi-roboty-institutu-pedahohiky-br-za-2022-rik/>
3. Караман О. (2002). Соціально-педагогічні умови захисту дитинства в діяльності загальноосвітньої школи: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05. Луган. держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ. 20 с.
4. Онаць О., Данко А., (2023). Психологічні аспекти педагогіки партнерської взаємодії в закладах освіти в підручнику для керівника. Проблеми сучасного підручника, (29), 172–184. <https://doi.org/10.32405/2411-309-2022-29-172-184> педагогіки

- НАПН України, *Педагогічна думка*. 181–183. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/660>.
5. Сватенков О. (2010). Педагогічні умови захисту права дитини на сім'ю засобами соціальної реклами: автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.05. Ін-т пробл. виховання АПН України. К. 19 с.
 6. Топузов О.М. (2021). Освітнє партнерство в системі загальної середньої освіти: теорія і методологія. К.: Інститут педагогіки: Педагогічна думка. 160 с. <https://doi.org/10.32405/978-966-603-2-2021-160>.
 7. Чижевський Б.Г. (2023). Державно-громадянське управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії (соціально-правовий аспект). *Вісник післядипломної освіти*. Серія «Педагогічні науки», 21 (50). <https://lib.iitta.gov.ua/733454/>.

Юлія ЧЕЧІЛЬНИЦЬКА

Львівський державний університету безпеки життєдіяльності
Науковий керівник: доктор філософії **ПИЛИПЕНКО Л.В.**

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

У сучасних умовах фахівці соціономічних професій – соціальні педагоги, психологи, соціальні та медичні працівники, освітяни, фахівці із соціальної роботи – зазнають значних психоемоційних навантажень. Специфіка їхньої діяльності, що передбачає інтенсивну міжособистісну взаємодію, емпатію та високий рівень відповідальності, створює підґрунтя для розвитку синдрому емоційного вигорання. Дослідження специфіки проявів вигорання є необхідною передумовою для забезпечення психологічного благополуччя фахівців та підвищення ефективності їхньої праці.

Концепція емоційного вигорання визначається як мультифакторний синдром, спричинений інтенсивною, емоційно насиченою міжособистісною взаємодією в професійній сфері. Його характерними проявами є стан психологічного та фізичного виснаження, відчуження від соціального оточення та зниження показників професійної ефективності [10]. Звідси вивчення вищезгаданої проблематики є актуальним та значущим, особливо в умовах воєнного стану.

Важливий внесок у вивчення емоційного вигорання зробили американські дослідники К. Маслач і С. Джексон, які розглядають емоційне вигорання як трискладову модель, яка складається з емоційного виснаження, деперсоналізації та зниження особистих досягнень. Вони наголошують, що вигорання охоплює не лише емоційну втому та відчуження, а й відчуття зменшення власної ефективності, що суттєво погіршує якість професійної діяльності [4, с. 111; 11].

Також цікавим є трактування емоційного вигорання інших науковців, так наприклад Л. Березовська, розглядає вигорання, як психологічний механізм захисту, що виявляється у повному або частковому емоційному відстороненні. Це є реакція на психотравмуючі впливи, зокрема стресові чинники, притаманні для професійної діяльності [2, с. 75]. У свою чергу М. Міщенко акцентує, що вигорання є типовим явищем для фахівців, які систематично мають справу з людьми на емоційному рівні, що він вважає основною причиною емоційного спустошення [6]. Н. Мирончук, також визначає вигорання як спосіб психологічного захисту, що може проявлятися у формі пригнічення емоцій у відповідь на травмуючі події. Вона додає, що вигорання може призводити до формування стереотипної поведінки в професійній сфері, що, у свою чергу, здатне порушити емоційний стан особистості [5, с. 63].

Слід зазначити, що види діяльності, орієнтовані на сприяння та підтримку людей у складних життєвих

обставинах, з усталеними традиціями та принципами, існують з давніх часів. Варто зауважити, що у сучасних психологічних працях набув поширення термін «професії допомоги» (або «допомагаючі професії»), сама назва якого вказує на покликання надавати підтримку іншим особам. Однак у науковій систематизації ця група фахівців визначається як представники соціономічних професій (система «людина-людина»). Саме специфіка їхньої діяльності, що поєднує високу соціальну відповідальність та емоційну включеність, робить їх найбільш вразливими до емоційного вигорання. Основним змістом діяльності представників професій, які передбачають безпосередній контакт з людьми, є постійна взаємодія з іншими особами. Щоб успішно виконувати свої професійні обов'язки, фахівці, які надають допомогу, мусять мати профільні знання, природну схильність до такої діяльності, добре розвинені комунікативні навички та високу стресостійкість [1, с. 66].

Проблематику емоційного вигорання фахівців соціономічних професій досліджували на прикладі різних професійних груп, зокрема: волонтерів (Л. Пилипенко, Ю. Асєєва), медичних працівників (Л. Лотоцька-Голуб, Н. Калайтан, Ф. Сторлі), педагогів (Ю. Жогно, Н. Грисенко, О. Грицук, М. Міщенко), психологів (В. Босько, А. Костюк, Р. Сірко) та соціальних працівників (Г. Рідкодубська) та ін.

Волонтери, до прикладу, часто виконують функції, характерні для широкого спектра соціальних професій, від соціальної роботи до психологічної підтримки, не завжди володіючи при цьому відповідною спеціалізованою освітою чи адекватною професійною підготовкою. Основою волонтерської діяльності, як правило, є глибока мотивація до надання допомоги, яка може доповнюватися внутрішньою потребою у визнанні або самореалізації. Чимало осіб долучаються до волонтерського руху, прагнучи віднайти життєвий сенс, компенсувати емоційний дефіцит або реалізувати бажання зробити значний внесок у суспільну справу [7].

Педагогічні працівники належать до професійної групи з високим ризиком емоційного вигорання. Основні чинники цього явища можна систематизувати за трьома категоріями. Комунікативні чинники пов'язані з постійною та інтенсивною міжособистісною взаємодією з учнями, колегами, батьками та адміністрацією. Особистісні чинники охоплюють внутрішні конфлікти, зокрема дисбаланс між професійними вимогами та особистим (сімейним) життям, що призводить до хронічного емоційного напруження. Середовищні (зовнішні) чинники включають подовжений робочий день, високий темп і обсяг роботи, необхідність виконувати велику кількість завдань у стислі терміни, а також постійний зовнішній контроль і соціальну оцінку результатів діяльності. Взаємодія цих груп чинників створює умови для формування синдрому емоційного вигорання у педагогів [8, с. 5].

Особливо важкою стала робота фахівців з кризової психології після початку повномасштабного вторгнення в Україну. У цих умовах ефективна діяльність екстремального психолога з різними категоріями людей, проведення психокорекційних та психотерапевтичних заходів, а також, за необхідності, системної психореабілітаційної роботи з ними, вимагає справжньої самовіддачі. Це може іноді спричиняти свідоме чи несвідоме поглинання негативних психогенних переживань та станів клієнтів, впливати на поведінку та особистість самого психолога і, як вже було зазначено, може призводити до особистих психоемоційних труднощів та викликати емоційне вигорання [3, с. 43–44]. Як зазначає Р. Сірко, значна частка головних стресових чинників у діяльності психолога ДСНС України припадає саме на емоційне вигорання [9, с. 269].

Отже, можна зробити, що емоційне вигорання є комплексним станом, зумовленим численними факторами. Воно виникає внаслідок тривалого психологічного та професійного навантаження, зокрема у представників професій, пов'язаних з допомогою людям. Цей стан

характеризується глибоким виснаженням, емоційною відстороненістю та зниженням продуктивності діяльності. Особливо вразливими до його розвитку є освітяни, психологи, медичні працівники, соціальні фахівці та волонтери, оскільки їхня робота передбачає постійну взаємодію з іншими та високу відповідальність. Відтак, надзвичайно важливо забезпечувати належну психологічну підтримку, заходи з попередження стресу та умови для відновлення емоційних сил фахівців соціономічних професій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астремська І.В. Супервізія : профілактика та корекція емоційного вигорання працівників професій допомоги : монографія. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. 66 с.
2. Березовська Л.І. Особливості прояву професійного вигорання у педагогічній діяльності вчителя. *Освіта Закарпаття*. 2023. № 16. С. 74–80.
3. Босько В.І. Теоретико-емпіричний аналіз проблеми емоційного вигорання психологів сектору оборони та безпеки України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. Вип. 3 (73). С. 43–45.
4. Видра, О.Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посібник . Київ. : Центр учбової літератури, 2021. 112 с.
5. Мирончук Н.М. Професійне вигорання викладача вищої школи: чинники, ознаки, способи протидії. *Теоретичні і методичні засади розвитку і самовдосконалення особистості педагога-новатора в контексті модернізації нової української школи*: зб. наук.-метод. Праць. Житомир: Вид-во Євенок О.О., 2017. С. 62–67.
6. Міщенко М.С. Особливості емоційного вигорання педагогів в умовах війни. *Габітус*. 2023. № 51. С.168–172.
7. Пилипенко Л.В., Пилипенко В.М., Тимчук І.О. Психологічні особливості емоційного вигорання у

- волонтерів під час воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 5 (45). С. 2129–2132.
8. Плахотнюк Н.П., Левківська К.В., Макаревич О.О., Кравченко А.О. Емоційне вигорання сучасного викладача ВНЗ: проблематика і шляхи подолання. *Академічні візії*. 2024. Вип. 31. С. 55–62.
 9. Сірко Р.І. Професійна підготовка майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби до діяльності в екстремальних умовах: монографія. Львів: «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2017. 482 с.
 10. Чикун Л.М., Бирка Т.О. Психологічні особливості емоційного вигорання особистості. *Психолого-педагогічна та соціальні проблеми сучасного суспільства*: матеріали IV міжнар. конф., м. Кременчук, 2018 р., С. 121–122.
 11. Maslach C., Jackson S., Leiter M. Maslach Burnout Inventory Manual. Palo Alto, California: Consulting Psychological Press Inc. 1996. P. 52.

Яна АМУРОВА

Національний університет цивільного захисту України

ОСОБЛИВОСТІ ГРУПОВОЇ ПСИХОКОРЕКЦІЇ З ОСОБАМИ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ПСИХОТРАВМУЮЧІ ПОДІЇ

Сучасні умови воєнного стану в Україні зумовлюють зростання кількості осіб, які зазнали впливу психотравмуючих подій, пов'язаних із військовими діями, вимушеним переміщенням, втратою близьких, перебуванням у зоні підвищеної небезпеки або тривалим перебуванням у стані загрози. Психологічна травма, отримана внаслідок таких подій, часто супроводжується порушенням емоційної регуляції, зниженням адаптаційних ресурсів, труднощами соціального функціонування та міжособистісної взаємодії.

У системі психологічної та соціальної допомоги особливого значення набувають групові форми психокорекції, які дозволяють не лише опрацьовувати індивідуальні травматичні переживання, а й створювати безпечний простір спільного досвіду, підтримки та нормалізації реакцій на травму. Групова психокорекція розглядається як ефективний інструмент психосоціальної підтримки, що поєднує терапевтичний вплив із ресурсами групової динаміки, взаємної підтримки та соціального навчання [1].

Водночас робота з особами, які пережили психотравмуючі події, потребує врахування специфічних умов групового формату: рівня травматизації учасників, ризиків повторної ретравматизації, особливостей групової безпеки, а також професійної підготовки фахівця. Це зумовлює актуальність аналізу особливостей групової психокорекції у роботі з психотравмуючим досвідом у контексті сучасної психологічної та соціальної практики.

Проблематика психологічної травми та її наслідків ґрунтовно представлена в працях зарубіжних і вітчизняних дослідників. У класичних концепціях травми [1] психотравмуючі події розглядаються як такі, що порушують базове відчуття безпеки, контролю та цілісності особистості, а їх наслідки проявляються на емоційному, когнітивному, тілесному та соціальному рівнях. Відновлення після травми неможливе без відновлення зв'язку з іншими людьми, що робить групові форми роботи особливо значущими.

Дослідження ефективності групових психотерапевтичних і психокорекційних втручань при посттравматичних розладах засвідчують, що групова робота сприяє зниженню симптомів тривоги, депресії та посттравматичного стресу, а також покращенню соціального функціонування [4]. У роботах, присвячених порівнянню індивідуальних і групових форматів, зазначається, що хоча індивідуальна терапія може демонструвати швидший симптоматичний ефект, групова психокорекція має важливі

переваги у формуванні підтримки, зменшенні ізоляції та розвитку навичок взаємодії [5].

Окремий напрям досліджень присвячений особливостям групової роботи з травмою в умовах кризових і посткризових ситуацій. Зокрема, підкреслюється значення структури групи, чітких правил безпеки, поетапності роботи та орієнтації на стабілізацію учасників [1]. Наголошується, що групова психокорекція не повинна бути спрямована виключно на повторне переживання травматичних подій, а має включати елементи психоедукації, розвитку навичок саморегуляції та відновлення почуття контролю.

В українських наукових і прикладних працях проблема психотравми розглядається переважно у контексті соціально-психологічної допомоги постраждалим від воєнних дій. Дослідники наголошують на доцільності використання групових форм роботи у діяльності психологів і соціальних працівників, зокрема у роботі з внутрішньо переміщеними особами, військовослужбовцями та членами їхніх родин [1; 3]. Групова психокорекція розглядається як простір не лише психологічної допомоги, а й соціальної інтеграції та відновлення довіри.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що групова психокорекція є важливою та ефективною формою роботи з особами, які пережили психотравмуючі події. Водночас її застосування потребує урахування специфіки травматичного досвіду, професійної підготовки фахівця та чіткого дотримання принципів психологічної безпеки, що зумовлює необхідність подальшого теоретичного й методичного осмислення даного напрямку.

Групова психокорекція у роботі з особами, які пережили психотравмуючі події, має низку специфічних особливостей, що відрізняють її від групової роботи з іншими психологічними запитами. Насамперед це пов'язано з характером травматичного досвіду, який часто супроводжується підвищеною вразливістю, порушенням

почуття безпеки, недовірою до соціального оточення та труднощами емоційної регуляції [3].

Однією з ключових умов ефективності групової психокорекції є створення безпечного терапевтичного простору. Безпека в групі розглядається не лише як фізична, а й як психологічна категорія, що включає чітко окреслені правила взаємодії, добровільність участі, можливість регулювання глибини саморозкриття та підтримувальний стиль ведення групи. Для осіб з психотравмуючим досвідом надмірна емоційна інтенсивність або неконтрольоване обговорення травматичних подій може стати чинником повторної ретравматизації, тому провідною є поетапність та структурованість групової роботи.

Важливою особливістю групової психокорекції є орієнтація не лише на опрацювання травматичних переживань, а й на стабілізацію психоемоційного стану та відновлення ресурсів особистості. У цьому контексті група виступає як простір нормалізації реакцій на травму, де учасники мають можливість усвідомити універсальність власних переживань, зменшити відчуття ізоляції та сорому, а також поступово відновлювати довіру до міжособистісних стосунків.

Груповий формат створює умови для активізації соціально-психологічних механізмів підтримки, таких як ідентифікація, емпатійне відображення, взаємне навчання та корекція дисфункційних установок. Спільне обговорення досвіду сприяє формуванню нових смислів травматичних подій, переосмисленню власної життєвої історії та інтеграції травматичного досвіду у структуру особистості без його витіснення або заперечення.

Методичне забезпечення групової психокорекції у роботі з психотравмуючим досвідом передбачає поєднання психоедукаційних, тренінгових і корекційних компонентів. Психоедукація дозволяє учасникам краще зрозуміти природу травматичних реакцій, механізми стресу та відновлення, що знижує рівень тривоги та формує відчуття передбачуваності

процесу. Тренінгові елементи спрямовані на розвиток навичок саморегуляції, усвідомлення тілесних і емоційних станів, формування адаптивних копінг-стратегій. Особливу увагу приділяють вправам, які сприяють відновленню контролю над власним станом, зниженню напруження та розвитку відчуття внутрішньої опори [1].

Психокорекційна складова групової роботи реалізується через обережне опрацювання емоційних переживань, пов'язаних із травмою, без примусу до детального відтворення травматичних подій. Акцент робиться на актуальних почуттях, внутрішніх конфліктах, порушених уявленнях про себе та світ, а також на поступовому відновленні цілісності особистісного досвіду. Ведучий групи виконує не лише функцію організатора процесу, а й гаранта психологічної безпеки, що передбачає постійний моніторинг емоційного стану учасників, регулювання групової динаміки та запобігання деструктивним взаємодіям. Професійна позиція фахівця має базуватися на принципах емпатії, недирективності та чіткого усвідомлення меж групового формату.

Таким чином, групова психокорекція у роботі з особами, які пережили психотравмуючі події, є ефективною формою психосоціальної підтримки за умов дотримання принципів безпеки, поетапності та методичної виваженості. Груповий формат сприяє не лише зниженню проявів психологічної дезадаптації, а й відновленню соціальних зв'язків, розвитку ресурсності та формуванню нових адаптивних стратегій подолання наслідків травми. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою та апробацією спеціалізованих програм групової психокорекції для різних категорій осіб з психотравмуючим досвідом, а також з аналізом довготривалих ефектів групових втручань у системі психологічної та соціальної допомоги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амурова Я.В. Відновлення психологічних ресурсів особистості у процесі групової психокорекції. Збірка тез доповідей за матеріалами онлайн-форуму до Всесвітнього дня здоров'я. Черкаси: КНЗ «ЧОППОП ЧОР», 2025. С. 7–11.
2. Бессел ван дер Колк. Тіло веде лік. Як лишити психотравми в минулому. Харків: Віват. 2022. 624 с.
3. Гриньова Н.В., Слободян С.В. Дослідження психотравм особистості та шляхи їх корекції у форматі позитивної психотерапії. *Психологічний журнал*. 2019. Вип. 3. С. 52–61.
4. Sloan D.M., Feinstein B.A., Gallagher M.W., Beck J.G., Keane T.M. Efficacy of Group Treatment for Posttraumatic Stress Disorder Symptoms: A Meta-Analysis. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*. 2013. Vol. 5(2). P. 176–183.
5. Spiller T.R., Schick M., Schnyder U., Bryant R. A., Nickerson A., Morina N. Comparative effectiveness of group versus individual trauma-focused psychotherapy for PTSD: A meta-analysis. *Psychological Medicine*. 2023. Vol. 53. P. 1–12.

Євгенія ГАРБУЗОВА

Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: к.ю.н., доцент **ВЕРЕЙЦІ О.В.**

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Збройна агресія проти України спричинила масштабні гуманітарні, соціальні та психологічні наслідки для населення. Війна як екстремальна соціальна ситуація завдає системного деструктивного впливу на психічне здоров'я особистості, зумовлюючи зростання рівня посттравматичних

стресових розладів, тривожних і депресивних станів, соціальної дезадаптації.

За оцінками “WHO 2024 Emergency Appeal: Ukraine” – 9,6 мільйонів людей в Україні мають ризик психічного розладу або живуть із ним, з яких 3,9 мільйони страждають від середніх до важких симптомів. Психічне здоров’я та психосоціальна підтримка (MHPSS) в Україні мають обмежений характер. За оцінками, кількість людей, які потребували підтримки протягом першого року повномасштабної війни, перевищувала 10 мільйонів і кількість має тенденцію зростати станом на третій рік повномасштабного вторгнення. 52,7% осіб, які потребують психологічної допомоги, демонструють симптоми психологічного дистресу, включаючи тривогу (54,1%), депресію (46,8%) та безсоння (12,1%) [1].

У цих умовах особливої актуальності набуває психосоціальна підтримка як комплекс заходів, спрямованих на збереження психічного благополуччя людини та відновлення її соціального функціонування. Важливу роль у забезпеченні такої підтримки відіграє належне правове регулювання.

Психосоціальна підтримка в умовах війни розглядається як міждисциплінарна система заходів психологічного, соціального, медичного та правового характеру, спрямованих на подолання наслідків психотравмуючих подій, відновлення психічного благополуччя та життєстійкості особистості, що відповідає підходам, закріпленим у керівних принципах Міжвідомчого постійного комітету (IASC) та Всесвітньої організації охорони здоров’я [2]. Вона охоплює психологічну допомогу, соціальний супровід, реабілітацію, а також створення безпечного середовища для реалізації прав і свобод людини.

В умовах воєнного стану психосоціальна підтримка набуває правового значення, оскільки пов’язана з реалізацією конституційних прав на охорону здоров’я, соціальний захист та гідне життя. Особливої уваги потребують вразливі

категорії населення: внутрішньо переміщені особи, військовослужбовці, ветерани, діти, особи з інвалідністю та постраждали від воєнних злочинів.

Міжнародні стандарти у сфері психосоціальної підтримки в умовах збройних конфліктів закріплені у документах Організації Об'єднаних Націй, Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та Ради Європи. Зокрема, ВООЗ у рекомендаціях 2022–2023 років наголошує на інтеграції психічного здоров'я та психосоціальної підтримки у системи реагування на гуманітарні кризи [3]. Такі документи підкреслюють обов'язок держав забезпечувати доступ до психосоціальних послуг без дискримінації та з урахуванням культурних і соціальних особливостей.

Важливе значення у забезпеченні психосоціальної підтримки в умовах війни мають міжнародні гуманітарні норми, які покладають на держави та сторони збройного конфлікту обов'язок захищати цивільне населення та надавати допомогу особам, що постраждали від воєнних дій. Зокрема, Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них передбачають право цивільних осіб на медичну допомогу, гуманний захист і піклування про осіб, які зазнали фізичних і психічних страждань унаслідок збройного конфлікту. Такі положення створюють міжнародно-правову основу для надання не лише фізичної, а й психологічної та психосоціальної допомоги як складової комплексного гуманітарного захисту цивільного населення [4].

В Україні правові засади психосоціальної підтримки в умовах війни формуються на основі Конституції України, зокрема статей 3, 46 та 49, які закріплюють людину, її життя і здоров'я як найвищу соціальну цінність, гарантують право на соціальний захист і охорону здоров'я. На розвиток цих положень ухвалено низку спеціальних законів та підзаконних нормативно-правових актів у період повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України [5].

Так, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» передбачає право ВПО на отримання психологічної допомоги та соціальних послуг за місцем фактичного проживання. Практичним прикладом реалізації цих норм є діяльність центрів надання соціальних послуг та гуманітарних хабів, у яких внутрішньо переміщені особи можуть безоплатно отримати психологічну підтримку після евакуації з зон активних бойових дій [6].

Психосоціальна підтримка ветеранів війни та військовослужбовців закріплена у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який передбачає надання психологічної реабілітації особам, що брали участь у бойових діях. На практиці це реалізується через державні та муніципальні програми психологічної реабілітації ветеранів, зокрема після повернення із зони бойових дій або під час лікування у закладах охорони здоров'я [7].

Окрему роль у правовому забезпеченні психосоціальної підтримки відіграє Закон України «Про соціальні послуги», який визначає психологічну допомогу та соціальний супровід як види базових соціальних послуг. Наприклад, сім'ї військовослужбовців, які зазнали втрати або тривалого розлучення внаслідок війни, мають право на комплексну психосоціальну допомогу через відповідні служби соціального захисту населення [8].

Таким чином, законодавче регулювання психосоціальної підтримки в Україні має прикладний характер і реалізується через конкретні механізми соціального захисту, психологічної реабілітації та підтримки вразливих категорій населення в умовах воєнного стану.

Важливим кроком стало впровадження державних програм з охорони психічного здоров'я населення, орієнтованих на подолання наслідків війни. Зокрема, Концепція розвитку системи охорони психічного здоров'я в Україні до 2030 року та нормативні акти Кабінету Міністрів України й Міністерства охорони здоров'я визначають порядок

надання психосоціальних послуг, міжвідомчу взаємодію та стандарти професійної діяльності фахівців у цій сфері [9].

Водночас наявні проблеми фрагментарності правового регулювання, недостатньої координації між органами державної влади та обмеженого доступу до послуг у прифронтових і деокупованих територіях.

Психосоціальна підтримка особистості в умовах війни є невід'ємним елементом системи захисту прав людини та забезпечення національної стійкості. Її ефективність значною мірою залежить від якості правового регулювання, яке має відповідати міжнародним стандартам і враховувати специфіку воєнного стану. Подальший розвиток законодавства України у цій сфері повинен бути спрямований на систематизацію нормативної бази, розширення доступу до психосоціальних послуг та посилення міжсекторальної взаємодії. Це сприятиме відновленню психічного здоров'я населення та сталому розвитку суспільства в післявоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА

1. World Health Organization. WHO Emergency Appeal: Ukraine. January 2024 / World Health Organization. Geneva, 2024. PDF. URL: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/emergencies/2024-appeals/2024-who-ukraine-emergency-appeal_en.pdf?sfvrsn=8d480d88_2 (дата звернення: 15.12.2025).
2. Inter-Agency Standing Committee (IASC). Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. Geneva: IASC, 2007.
3. World Health Organization. Mental health and psychosocial support in humanitarian emergencies. Geneva: WHO, 2022. URL: <https://www.who.int>.
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 22. Ст. 1628.

5. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами). Офіц. вид. Київ: Верховна Рада України, 1996.
6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII (із змінами). Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. Ст. 1.
7. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовт. 1993 р. № 3551-XII (із змінами). Відомості Верховної Ради України. 1993. № 45. Ст. 425.
8. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII (із змінами). Відомості Верховної Ради України. 2019. № 18. Ст. 73.
9. Кабінет Міністрів України. Концепція розвитку системи охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1018-р. Київ, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80>.

Марія ПОПЧУК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Науковий керівник: **ТОМАЩУК Т.В.**

МОТИВАЦІЯ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПІДТРИМКИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ У ДСНС

У сучасному глобалізованому світі англійська мова займає особливе місце як основний вид міжнародної комунікації. Для України, яка перебуває в умовах повномасштабної війни, знання англійської мови набуває не лише освітнього чи кар'єрного значення, а й стратегічного, що є інструментом взаємодії з міжнародними партнерами,

волонтерськими організаціями, гуманітарними місіями та структурами безпеки інших держав.

Особливої актуальності ця проблема набуває у сфері цивільного захисту та діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС). Саме фахівці цієї служби часто першими взаємодіють з іноземними спеціалістами, отримують міжнародну допомогу, працюють із технікою та документацією іноземного походження. Одним із важливих аспектів успішного опанування англійської мови у закладах вищої освіти з особливими умовами навчання є мотивація здобувачів освіти, адже саме вона визначає рівень їх зацікавленості, залученості та готовності до систематичної праці. Висока мотивація сприяє подоланню мовного бар'єра та впевненому використанню іноземної мови в умовах професійної комунікації. [1, с. 2]

Англійська мова у сфері цивільного захисту виконує функцію універсального інструмента професійного спілкування. Вона необхідна для ознайомлення з міжнародними стандартами безпеки, технічними інструкціями, методичними рекомендаціями, а також для участі у спільних навчаннях і тренуваннях із закордонними партнерами.

Для фахівців ДСНС знання англійської мови дозволяє:

- ефективно комунікувати з представниками міжнародних організацій та іноземними рятувальниками;
- працювати з документацією, інструкціями та обладнанням, що надається міжнародними партнерами;
- переймати сучасний досвід реагування на надзвичайні ситуації, а також поширювати власні напрацювання;
- представляти Україну на міжнародному рівні.

Таким чином, англійська мова має бути не вибірковою дисципліною, а важливим компонентом професійної компетентності сучасного рятувальника.

Мотивація до вивчення англійської мови у воєнний час формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх

чинників. До внутрішніх мотивів належать усвідомлення власної відповідальності, бажання професійного зростання, прагнення бути корисним державі та готовність працювати в міжнародному середовищі. Зовнішні мотиви пов'язані з вимогами служби, участю у міжнародних проєктах, перспективами кар'єрного розвитку.

В умовах війни мотивація набуває особливого, патріотичного змісту. Знання англійської мови розглядається не лише як особиста перевага, а як внесок у спільну справу – захист держави, збереження життя людей та ефективну взаємодію з міжнародною спільнотою. Курсанти та працівники ДСНС дедалі частіше усвідомлюють, що володіння англійською мовою може безпосередньо впливати на швидкість і якість надання допомоги в кризових ситуаціях.

Варто зазначити, що в Україні на законодавчому рівні для окремих керівних посад передбачено обов'язкове володіння англійською мовою на визначеному рівні та наявність відповідного сертифіката. Разом із тим, у період дії воєнного стану ці вимоги можуть тимчасово не застосовуватися, що зумовлено необхідністю оперативного забезпечення функціонування державних і силових структур. Одним із важливих мотиваційних проявів є затвердження Наказу ДСНС України №255 від 20.05.2013 року, який затверджує перелік посад, пов'язаних з необхідністю знання та використання в роботі іноземної мови, та умови встановлення особам начальницького складу та працівникам надбавки за її знання та використання.[2].

Попри високу актуальність, процес вивчення англійської мови в умовах війни супроводжується низкою серйозних викликів. Насамперед це психологічне навантаження: постійний стрес, тривожність, втома негативно впливають на концентрацію уваги та здатність до навчання. Також слід враховувати високе службове навантаження працівників ДСНС у прифронтових регіонах, які постійно стикаються з наслідками ворожих атак та

забезпечують безперервну готовність особового складу до виконання завдань за призначенням, що суттєво ускладнює процес вивчення англійської мови, оскільки у вільний час вони потребують повноцінного відпочинку та відновлення.

Також значною проблемою є порушення стабільності освітнього процесу, обмежений доступ до ресурсів, нестача часу через службові обов'язки та підвищену зайнятість особового складу. Не менш важливим викликом є недостатня кількість професійно-орієнтованих курсів англійської мови, адаптованих саме до потреб сфери цивільного захисту.

Окремо варто зазначити фінансові та організаційні труднощі, пов'язані з пріоритетним спрямуванням ресурсів держави на оборону, що тимчасово обмежує можливості масштабного впровадження мовних програм.

Для подолання зазначених викликів доцільно впроваджувати комплексний підхід до підтримки мотивації та навчання англійської мови у ДСНС. Насамперед це інтеграція англійської мови у професійні дисципліни у закладах вищої освіти з особливими умовами навчання, що дозволяє поєднати мовну підготовку з реальними службовими завданнями та практичними кейсами. Важливу роль відіграє використання сучасних цифрових технологій: онлайн-курсів, мобільних застосунків, дистанційних платформ, які забезпечують безперервність навчання незалежно від обставин. Доцільним є створення мовних клубів або розмовних груп, де курсанти та працівники можуть практикувати англійську мову в професійному контексті.

Отже, мотивація до вивчення англійської мови в умовах війни є складним, багатофакторним процесом, який поєднує професійні, психологічні та соціальні аспекти. Для фахівців ДСНС англійська мова є не лише засобом спілкування, а важливим елементом професійної готовності до роботи в міжнародному середовищі. Виклики, зумовлені війною, потребують гнучких та інноваційних підходів до навчання, які враховують реальні умови служби та психологічний стан

особового складу. Системна підтримка мотивації, інтеграція англійської мови у професійну підготовку та використання сучасних освітніх технологій сприятимуть формуванню висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно виконувати свої обов'язки в умовах сучасних загроз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мотивація до вивчення англійської мови у військових ЗВО : шляхи формування. ENPUAIR Angular. Репозитарій УДУ імені Михайла Драгоманова. Головна. URL: https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/dc230d79-7e7f-496d-a24a-b8e60bd1092c?utm_source=chatgpt.com
2. Наказ ДСНС України № 255 від 20.05.2013 «Про затвердження переліку посад, пов'язаних із необхідністю знання та використання в роботі іноземної мови, та умов встановлення особам начальницького складу та працівникам надбавки за її знання та використання». URL: <https://dsns.gov.ua/upload/4/3/3/4/2014-2-7-255.pdf>.
3. Чіпчик І., Пундик Т. Вплив іноземної мови(англійської) на кар'єрний ріст курсантів структури ДСНС. Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти «Право. Комунікація. Суспільство». Львів. ЛЬДУВС. 4 квітня 2025. С. 516–518.
4. Денисевич І., Пундик Т. Соцмережі як ефективний засіб вивчення іноземної, а саме англійської мови. Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти «Право. Комунікація. Суспільство». Львів. ЛЬДУВС. 4 квітня 2025. С. 357–358.
5. Пундик Т., Ботвин Т. Проблематика та шляхи удосконалення викладання англійської мови працівникам сфери цивільного захисту. І Міжнародна науково-практична конференція «Цивільний захист в умовах війни». Львів. ЛДУ БЖД. 17-18 квітня 2025. С. 270–272.

Тетяна ТЮЛЬПА, Андрій ПЕТЬОРІН

Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДЛІТКІВ

Негативні процеси, пов'язані з глобалізацією та трансформацією сучасного суспільства, зумовлюють збільшення ризиків віктимізації серед представників різних вікових та соціальних верств, у тому числі молоді. Продукують віктимізацію, пердусім, воєнні дії в Україні, об'єктивні економічні, культурні, політичні, правові характеристики соціальної системи. Негативні процеси у всіх сферах життєдіяльності: виробництві, політиці, науці, культурі, духовно-моральній сфері – породжують або зумовлюють наявність дестабілізації в суспільстві, не тільки створюючи умови для прояву негативних якостей особистості, які можуть перерости у злочинну поведінку, а й сприяючи її віктимізації. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває вивчення факторів, що перешкоджають віктимізації.

Чинники виктимізації – це сукупність причин у житті людини і суспільства, які детермінують процес перетворення цієї особи на жертву несприятливих обставин, або тим чи іншим чином сприяють реалізації цього процесу. фактори та умови віктимізації населення виявляються як на масовому (політичні, соціально-економічні, культурно-інформаційні), так і на індивідуально-груповому рівні. Отже, факторами віктимізації є явища об'єктивного і суб'єктивного характеру, які нарощують ступінь віктимності, суттєво полегшують можливість виникнення конфліктів, сприяють ескалації віктимогенної ситуації. Це також сукупність обста вин у житті людей і суспільства, які визначають процес перетворення конкретної особистості на жертву злочину, тим або іншим чином сприяють цьому процесу [1, с. 340].

Серед факторів, що визначають процес віктимізації, широко досліджуються психофізіологічні та індивідуально-психологічні передумови такі як особливості самооцінки та емпатії, суб'єктність, тривожність, зовнішній локус контролю, схильність до соціальної ізоляції (А. Бистров, Т. Калязіна, А. Кришталь). Вивчаються фактори соціально-психологічного впливу – проблеми віктимізації українського суспільства під час воєнного стану, вплив соціокультурного та соціально-економічного статусу, віктимізація суспільства, вплив засобів масової інформації, гендерні особливості жертв, несприятливе професійне середовище для працюючих і несприятливе педагогічне середовище для учнів (Н. Деревянко, О. Джужа, Л. Крупнова, І. Луценко, В. Сюравич, В. Тимошенко та ін.) Окрему групу складають дослідження вченими (І. Берднік, А. Галай, С. Гречанюк, В. Набієв, М. Пузирьов, Н. Шамрук) ролі сімейного чинника віктимізації, які включають роль неблагополучних моделей виховання, психопатології членів сім'ї, порушень емоційного клімату у ній, наявності моделей жертвового поведінки батьків, фізичного насильства, алкоголізації, подружніх конфліктів тощо.

Віктимність чи ви́ктимогенність – фізичні, психічні та соціальні риси та ознаки, які обумовлюють схильність до перетворення людини на жертву (злочинів, нещасного випадку, деструктивного культу тощо). Віктимізація – процес набуття віктимності, процес перетворення людини на жертву та її наслідки. Віктимізація, таким чином, поєднує в собі і динаміку (реалізацію віктимності) та статику (реалізовану віктимність).

Віктимність неповнолітніх – свого роду індикатор віктимологічної ситуації у країні, що дуже чітко реагує на стан віктимності суспільства. Як правило, зростання віктимності неповнолітніх свідчить про несприятливі віктимогенні соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві [2]. Крім таких аспектів вивчення віктимності

неповнолітніх, як дослідницький та прогностичний, велике значення має гуманітарний аспект.

Безумовно, підлітки належать до найменш захищених соціальних груп. Віктимологічне попередження злочинів, скоєних щодо неповнолітніх, має найбільше значення саме стосовно дітей та молоді. На жаль, рівень віктимності цієї частини населення залишається поки що високим. Діти і підлітки через свою незахищеність частіше і легше можуть стати жертвами злочину у зв'язку з тим, що мають підвищену віктимність – здатність ставати жертвою злочину. Що стосується неповнолітніх, а тим паче малолітніх потерпілих, то тут значення мають не тільки віктимна поведінка, а й біологічні, психологічні особливості особистості дитини та підлітка, які при порівнянні аналогічних віктимонебезпечних ситуацій у дорослих і дітей роблять останніх більш уразливими.

Центральним біологічним процесом формування особистості є статеве дозрівання, коли відбувається гормональна перебудова організму, посилюються біологічні та психологічні протиріччя. Особливості фізіології виступають як основа психіки та поведінки підлітка. При незавершеності інтелектуального розвитку, недостатності знань, несформованості поглядів і відсутності соціального досвіду всі життєві цілі зміщуються у бік психологічного комфорту, миттєвих задоволень. Неповнолітні, не усвідомлюючи прагнень, не ставлячи перед собою життєвих і моральних цілей, демонструють самостійність і завзятість. А загальна посилення небезпечних факторів, меркантилізація життя, пропаганда швидкого і простого збагачення не просто формують мотиви споживання, а посилюють віктимізацію підлітків.

На віктимну мотивацію поведінки неповнолітніх відбиток накладають особливості підліткової психіки: підвищена навіюваність стосовно дорослих та авторитетів у підлітковому середовищі та неприйняття осіб, які намагаються надати педагогічний вплив. Аналізуючи психофізіологічні характеристики неповнолітнього віку, ми

приходимо до висновку, що в основі підвищеної конфліктності з батьками та педагогами, емоційної напруженості, запальності, нестриманості, низького рівня самоконтролю та самокритичності лежать особливості нервової системи, що мають генетичну основу. Для дітей характерна слабкість нервової системи, яка обумовлює особливу яскравість у сприйнятті, вразливість, легкість переходу до збудження та імпульсивності (швидкість реакції, з якою емоції стають спонукальною силою вчинків, без попереднього обмірковування та осмислення), емоційність та інтенсивність переживань.

Деяка частина неповнолітніх жертв страждає на аномалії психіки. Найбільш поширеними формами психічних аномалій є психопатія, невротичні та патохарактерологічні реакції (підвищена уразливість, дратівливість, тривожність), знижений рівень інтелектуального розвитку. Більшість психічних аномалій підлітків обумовлено негативними умовами виховання, морального формування чи пологовими травмами. Серед неповнолітніх, як і серед дорослих, зустрічаються найбільш виктимні типи: які у безпорадному стані (переважно у стані алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння), озлоблені, ті, які тікали від батьків, сироти, діти заможних батьків тощо [2, с. 70]. Серед неповнолітніх, які зазнають насильства, ця частка вища.

Емоційно-вольова сфера підлітків відрізняється ослабленням почуття сорому, байдужим ставленням до переживань інших, нестриманістю, грубістю, брехливістю, несамокритичністю, завищеною самооцінкою, зниженням почуття контролю та усвідомленості своєї поведінки, підвищеною уразливістю. Ці та інші прояви порушень міжособистісних контактів, занурення у власні переживання, відірваність від соціальної дійсності ще не мають стійкого характеру й у більшою мірою залежить від психофізіологічних особливостей віку, однак провокують розвиток виктимної поведінки.

У генезі віктимної поведінки неповнолітніх істотну роль відіграє неадекватне реагування вихователів на передвіктимні відхилення. До симптомів віктимізації підлітка відносяться: куріння, вживання спиртного, прогул шкільних занять та відхід зі школи зовсім, вживання наркотичних засобів, дружні взаємини з порушниками правопорядку, ранні статеві зв'язки, вихід з дому, бродяжництво. Таким чином, у несприятливих умовах соціальної дійсності каталізуються внутрішні суб'єктивні риси неповнолітнього віку та приймають чіткі грані ознаки віктимності. Саме тому дитяче життя сприймається як стан постійного стресу, а соціальний статус дитинства потребує особливого захисту правий і законних інтересів. З урахуванням закономірностей процесу віктимізації особливої актуальності та перспективності наукових досліджень є вивчення віктимологічних чинників, якими виступають соціальні причини та умови віктимізації громадян; особистісні причини та умови віктимізації; характер особистісно-соціальної взаємодії жертви з навколишнім соціальним середовищем; особистість та спосіб життя жертв негативних життєвих обставин та віктимогенних особистостей, й вимагають формування культури особистої безпеки, соціального навчання, врахування соціального аспекту превентивних дій, який дозволяє осмислити багаточисельні соціальні проблеми людини в ситуації стресу, біди, горя, насильства, залежності та депривації [3].

Отже, пубертатний період, є періодом життя людини, коли підвищена чутливість та збудливість організму, посилює сприйнятливність до дії різних зовнішніх та внутрішніх факторів та знижує його опірність до них. Така залежність від зовнішніх впливів та ситуацій дозволяє стверджувати про керованість віктимності підлітків та розраховувати на ефективність заходів профілактики, що й стане наступним етапом наших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тимошенко В.І. Глобальні фактори віктимізації населення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Серія ПРАВО. № 87. Том 3. С. 338–343.
2. Тіточка Т. Основні чинники формування віктимної поведінки неповнолітніх. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика* № 2(4). 2022. 69–73.
3. Тюльпа, Т. М. (2024). Соціальна профілактика негативних явищ: віктимологічний контекст. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: педагогіка, (3). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2024-3-01-03>.

Ігор КОВАЛЬ, Оксана ТКАЧИК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ЗАСТОСУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ОПЕРАЦІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

Операційна психологія трактується як галузь прикладної психологічної науки, орієнтована на підтримку оперативної діяльності у сферах національної безпеки, оборони та громадської безпеки, та зокрема, як спеціалізований напрям військової науки, що охоплює дослідження та практичне застосування закономірностей людської поведінки в умовах військової служби, бойових операцій і пов'язаних із ними екстремальних навантажень. Орієнтована на підтримку оперативної діяльності у сферах національної безпеки, оборони та громадської безпеки. Вона передбачає застосування психологічних знань у форматі консультативної, аналітичної та прогностичної взаємодії з клієнтами – індивідами, групами чи організаціями – для забезпечення ефективного розуміння, розвитку та впливу на поведінкові процеси.

Історичні витоки [3, с. 1] операційної психології пов'язані з масовими програмами військового відбору часів Першої світової війни. Подальший суттєвий розвиток галузі відбувся в період діяльності Управління стратегічних служб (OSS) у Другій світовій війні, де психологи вперше створили комплексні системи оцінювання кандидатів для розвідувальних і спеціальних операцій. Саме тоді було закладено основу сучасних оцінювальних центрів. Після теракту 11 вересня 2001 року роль операційної психології знову зросла: поведінковий аналіз терористичних мереж, оцінювання схильності до радикалізації та прогнозування поведінки екстремістських груп стали ключовими напрямками її застосування. У цьому контексті операційну психологію почали розглядати як спеціальність, що спрямована на використання поведінкових наук для підтримки досягнення цілей національної безпеки.

Сучасне військове середовище характеризується високою динамічністю, комплексністю та невизначеністю, що зумовлено гібридним характером конфліктів, швидкою зміною умов та тісною взаємозалежністю психологічних, соціальних, політичних та інформаційних факторів. За таких умов поведінковий аналіз стає критично важливим не лише для підтримки особового складу, але й для прогнозування намірів противника, оцінювання ризиків, моделювання сценаріїв та розроблення стратегій впливу на населення й соціальні структури.

Професійна діяльність військових операційних психологів є багатовимірною. Одним із ключових напрямів виступає участь у системах відбору й оцінювання. Відповідно до засад операційної психології, людина розглядається як центральний елемент військової системи. Психологи аналізують посадові вимоги, визначають необхідні компетентності та психологічні характеристики, розробляють процедури скринінгу, тестування й інтерв'ювання. За умов розвитку технологій та автоматизації

саме психологічні чинники – мотивація, стійкість, адаптивність, когнітивна гнучкість, саморегуляція та групова згуртованість – визначають ефективність виконання бойових завдань. Відтак, системи відбору мають оцінювати не лише базовий рівень компетентності, а й потенціал до навчання, толерантність до стресу та невизначеності, здатність до командної роботи та відповідність специфічним вимогам підрозділу. До прикладів такої діяльності належать програми підготовки операторів дистанційно керованих літальних апаратів, де психологи визначають ключові когнітивні та емоційні характеристики, розробляють рекомендації щодо підвищення ефективності підготовки та здійснюють аналіз причин зниження продуктивності військовослужбовців.

Важливим напрямом роботи є психологічний супровід військової підготовки [3, с. 2], наприклад, під час тренувань бою в замкнених просторах (CQB) або виконання програми Survival, Evasion, Resistance, and Escape (SERE). Психологи здійснюють спостереження за поведінкою курсантів, аналізують помилки у сприйнятті загроз і прийнятті рішень, визначають когнітивні та емоційні чинники, що призводять до порушень техніки безпеки. На основі отриманих даних вони формують програми розвитку ментальних навичок, спрямовані на підвищення уваги, стресостійкості та ефективної емоційної регуляції. У межах SERE психологи також контролюють дії інструкторів, запобігаючи поведінковому «дрейфу» та забезпечуючи відповідність тренувань етичним і гуманістичним стандартам.

Особливе значення має аналіз групової динаміки. Фактори згуртованості, якості комунікації, довіри та взаємної підтримки визначають спроможність підрозділу виконувати складні завдання та зберігати дисципліну. Психологи досліджують формування лідерства, можливість виникнення токсичних моделей поведінки та вплив стресу на взаємодію в групі, що є критичним під час тривалих ротацій та роботи в умовах ізоляції.

Операційні психологи інтегровані у структуру військових підрозділів і взаємодіють із командирами як експерти з поведінкового аналізу, оцінювання людських ресурсів та прогнозування ризиків. З огляду на розширення спектра завдань сучасних збройних сил, потреба у таких фахівцях постійно зростає.

Поведінковий компонент бойових операцій проявляється також під час аналізу противника [3, с. 3]. Операційні психологи створюють непрямі психологічні портрети лідерів терористичних організацій, прогнозують їхню поведінку, досліджують соціальні структури протиборчих груп та механізми радикалізації. Їхні висновки застосовуються у плануванні інформаційно-психологічних операцій, оцінюванні регіональних ризиків та оптимізації взаємодії персоналу з затриманими.

Паралельно з розвитком галузі виникають численні етичні виклики. Оскільки операційна психологія розвивається швидше, ніж формуються формалізовані стандарти підготовки, фахівці часто працюють у контекстах, що виходять за межі їхньої первинної компетентності. Це потребує постійного підвищення кваліфікації, професійних консультацій та критичної самооцінки власних можливостей. Одним із найскладніших питань є забезпечення інформованої згоди, оскільки психологи нерідко взаємодіють не з особами, яких оцінюють, а з командуванням, що ухвалює рішення. Множинність професійних ролей створює ризик конфлікту інтересів, що може вплинути на об'єктивність і професійну етичність.

У процесі розроблення настанов з практики операційної психології робочою групою АРА на основі міждисциплінарної експертизи та фахового консенсусу було сформовано узгоджені принципи професійної діяльності, що пройшли змістове й юридичне рецензування. Нижче подано таблицю з основними настановами [2, с. 7–14].

Наста нова	Основна ідея	Практичне застосування настанови
1	Прогнозувати вплив своєї роботи на нацбезпеку, оборону та громадську безпеку.	Оцінка, підтримка ефективності виконання завдань та консультації в кризових ситуаціях; визначення меж конфіденційності; забезпечення безпеки та мінімізації шкоди.
2	Усвідомлювати ширший контекст своєї роботи.	Вивчення історій країн, культури, ідеології; обмежуватися межами своєї компетенції ; постійно оновлювати знання; розробляти тренінги для керівників
3	Враховувати правові, регуляторні та наукові основи, поважати права людей.	Використовувати надійні та мінімально інвазивні методи; звітувати тільки релевантні дані; уникати незаконних практик; повідомляти про порушення прав.
4	Підтримувати і розвивати свою професійну компетентність.	Займатися саморозвитком і шукати навчання, консультації та наставництво; вивчати літературу; оцінювати ризики нових програм.
5	Балансувати між вимогами організацій і суспільства з правами та благополуччям окремих осіб.	Визначати ролі, клієнтів та етичні обов'язки; оцінювати вплив участі; документувати та обмежувати висновки релевантною інформацією.
6	Виявляти та вирішувати конфлікти інтересів.	Чітко визначати ролі; уникати дій, що порушують етику; шукати супервізію; модифікувати або відмовлятися від участі у безпосередніх конфліктах.
7	Враховувати рівність, різноманіття та інклюзію.	Використовувати методи відповідно до специфіки; працювати з перекладачами; оцінювати інструменти на предмет упередженості; повідомляти про обмеження методів.
8	Використовувати доказові методи оцінки.	Використовувати науково обґрунтовані методи; зберігати психометричні стандарти; враховувати обмеження інструментів; застосовувати найактуальніші дані.

Таким чином, операційна психологія постає як багатовимірною дисципліною, що поєднує аналітичну, консультативну, навчальну, прогностичну та поведінкову діяльність. Саме завдяки інтеграції психологічних принципів у структуру оперативного планування, підготовки та управління військовими підрозділами стає можливим підвищення ефективності, адаптивності та стійкості армій до викликів ХХІ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткачик О.Т., Яремко Р.Я. Особливості підготовки кризових психологів. Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених. Черкаси: НУЦЗУ, 2025. С. 342.
2. Guidelines for the Practice of Operational Psychology. American Psychological Association. Washington, DC : American Psychological Association, 2023. URL: <https://www.apa.org/about/policy/operational-psychology.pdf/>
3. Staal M.A., & DeVries M.R. Military Operational Psychology. *Psychological Services*. 2020. Vol. 17, № 2. P. 195–198. DOI: 10.1037/ser0000308. URL: https://www.researchgate.net/publication/327641703_Military_Operational_Psychology.

Марина КУЛЬЧИЦЬКА, Галина ХЛИПАВКА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ХУДОЖНЯ ДОКУМЕНТАЛІСТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДГОТОВКИ ДО СПІЛКУВАННЯ З ЛЮДЬМИ З ДОСВІДОМ ВІЙНИ

Повномасштабна російсько-українська війна призвела до появи великої кількості людей із досвідом фронту, полону, окупації та втрати. Водночас цивільне суспільство здебільшого

не має ані комунікативних, ані психологічних навичок для коректної взаємодії з тими, хто повернувся з війни. У методичних рекомендаціях для цивільних підкреслюється ризик ненавмисної ретравматизації через нетактовні запитання або спроби морального тиску («тримайся», «не думай про погане») [5; 6]. Отже, суспільству потрібні нові інструменти навчання емпатії та етичної комунікації.

Одним із таких інструментів є художня документалістика – гібридний жанр, що поєднує факти та свідчення з художнім осмисленням. Дослідники nonfiction підкреслюють, що цей тип літератури прагне не лише інформувати, а й занурювати читача в досвід іншої людини, створюючи «ефект присутності» [1; 2]. Саме завдяки емоційній залученості художня документалістика може моделювати коректні способи розмови про травму.

На прикладі книжки Артура Дроня «Гемінгвей нічого не знає» та фільму Дмитра Комарова «Вихід» визначимо, яким чином художня документалістика допомагає цивільним підготуватися до етичного спілкування з людьми з досвідом війни.

У сучасних гуманітарних дослідженнях травматичного досвіду наголошується, що пережиті екстремальні події часто не піддаються повній вербалізації, а їх осмислення відбувається опосередковано – через художні образи, фрагментарні наративи, паузи й мовчання. Саме мистецтво, зокрема художня документалістика, стає одним із ключових способів проговорення воєнної травми та її інтеграції в індивідуальний і колективний досвід [1; 7; 9]. Художня документалістика, працюючи на межі факту й образу, здатна передавати складну психологічну структуру воєнних переживань, не зводячи їх до схематичних пояснень.

В українській гуманітаристиці підкреслюється, що документальна література про війну не лише інформує, а й формує моральні орієнтири та способи бачення іншого [9]. Тому її освітній потенціал виходить далеко за межі суто естетичного.

Проблематика спілкування з ветеранами включає кілька ключових компонентів: повагу до меж співрозмовника; готовність слухати, а не розпитувати; уникнення знецінювальних фраз і кліше; орієнтацію на невербальні сигнали [5; 7]. Ці принципи важко засвоїти інструктивно – значно ефективніше сприймати їх у художньому прикладі, коли читач або глядач бачить модель правильної (або неправильної) поведінки в контексті щирої історії.

Книга Артура Дроня є корпусом коротких історій, заснованих на особистому фронтovому досвіді. У видавничих матеріалах визначено, що автор пропрацьовує власні травматичні спогади, а текст містить історії страху, віри, взаємної підтримки, смерті та любові. Авторська оптика «воїна-оповідача» формує атмосферу довіри: читач опиняється поряд із тим, хто говорить уривчасто, чесно, без пафосу. Така інтонація є дидактичною у сфері комунікації: вона вчить не вимагати від ветерана цілісних, хронологічних і деталізованих розповідей.

Дронь демонструє, що досвід війни не підлягає зовнішньому оцінюванню. Автор полемізує з традицією Гемінгвея та американської воєнної прози, зазначаючи, що ці моделі «не витримують випробування реальністю» українського фронту. Це нагадує читачеві: універсальних «готових» схем розуміння війни не існує, кожен голос має звучати окремо.

Книга також розширює образ ветерана: він не є ані стереотипним «героєм», ані «травмованим мовчазником». У текстах поєднуються гумор, страх, віра, розгубленість, любов. Така багатовимірність вчить цивільного не зводити людину до ролі «носія досвіду війни».

«Солдати приїжджають у відпустки, бачаться з рідними, спілкуються з ними, жартують, плачуть, сміються, щось говорять, а щось мовчать. Інколи навіть виглядають такими ж, якими були завжди. Але потім настає час повертатися, і вони миттєво старіють. Неважливо, скільки

ім років, просто всередині сидить щось таке, що зістарює їх до безкінечності. Вони лишаються самі з неможливістю пояснити, що в них всередині. Добровільне повернення на війну неможливо пояснити. Хіба подивитися на дитину» [3; с. 65].

В уривку війна постає як внутрішній, незавершений досвід, що не зникає з поверненням у цивільне життя. Зовнішня нормальність відпустки виявляється тимчасовою, адже мотив «миттєвого старіння» солдатів метафорично передає психологічну травму, не пов'язану з біологічним віком. Акцент на мовчанні та неможливості пояснення внутрішнього стану окреслює межі вербалізації воєнного досвіду і підкреслює етичну необхідність прийняття цього мовчання. Відмова від раціонального пояснення добровільного повернення на війну та фінальний образ дитини переводять текст у площину відповідальності за життя і майбутнє, а не логічної аргументації.

«Бо, говорячи про Різдво, хочеться говорити про тіло. Бог існував до Різдва й існує після нього. Різдво – це не поява Господа. Це Його рішення одягнутися в тіло. Освятити шкіру, м'язи й кістки Самим Собою. Безсмертя й вічність одягнулися в тимчасовість і тлінність <...>. Щоб ми у своїх клопотах і випробуваннях не могли дорікнути Богові, ніби Він не знає, як нам важко. Бог взяв і все це пережив також. Він точно знає, як нам. Ми можемо Йому по-справжньому довіряти не лише тому, що Він Бог. А й тому, що Він став людиною. І це одне з головних чудес Різдва. Чудо довіри» [3; с. 72–73].

У цьому уривку віра постає як форма довіри, що особливо важлива для людини війни, яка щодня стикається з тілесною вразливістю, страхом і болем. Різдво осмислюється не як віддалене богословське свято, а як жест Божої близькості: Бог обирає тілесність і проживає людський досвід зсередини, щоб бути впізнаваним у стражданні. Для військових така віра стає не втечею від реальності, а джерелом витривалості, адже ґрунтується на переконанні, що Бог «знає, як нам», бо сам пройшов шлях уразливості. Саме тому віра тут постає як опора,

що тримає людину не через обіцянку швидкої перемоги, а через довіру до Божої присутності в найважчих моментах.

«Люди тримаються за людей і за слова. Кожному потрібен хтось, хто говоритиме слова у найважчі життєві моменти. Дружина, яка просидить весь день, розмовляючи з тобою, а потім поставить розкладне ліжко біля лікарняного ліжка. Брат чи побратим, який щодня дзвонить і питає одне й те саме, але питає так, що не можеш не відповісти. Мама, яка знає, що навіть коли ти на неї злишся, то злишся насправді зовсім не на неї. І знає, що тобі точно все вдасться» [3; с. 159].

Уривок акцентує слово як форму підтримки в кризових станах, що є особливо значущим у комунікації з ветеранами. Показані моделі взаємодії – тривала присутність, повторюваний контакт, прийняття емоцій без персоналізації – не спрямовані на зміну стану людини, а створюють безпечний простір для відповіді або мовчання. Такий тип комунікації ґрунтується на стабільності й довірі, а не на пошуку «правильних» слів, і відповідає принципам делікатного спілкування з людьми з воєнним досвідом.

Документальний фільм Дмитра Комарова «Вихід» присвячений психічному здоров'ю в умовах війни. У стрічці показано історії людей, які пережили окупацію, фронт, поранення й полон. Фільм демонструє модель діалогу між журналістом (цивільним) і людьми з травматичним досвідом. У своїх інтерв'ю Комаров наголошує, що не намагається «витягнути» інформацію; навпаки, дає простір мовчанню, паузі, слъзам.

Важливою рисою фільму є акцент на невербальній комунікації: рухи рук, пози, відведення погляду, зміна інтонації. Глядач вчиться розпізнавати, коли людині складно продовжувати тему, коли варто змінити хід розмови, а коли підтримати мовчання. Такі моделі поведінки є безпосередньо прикладними для реального спілкування з ветеранами та свідками війни.

Цінним є й послання фільму про маленькі кроки до відновлення: похід до психолога, подорож, фізичне навантаження як спосіб повернення до відчуття власного тіла й цілісності. Глядач-цивільний отримує інтуїтивне розуміння того, як підтримати людину, не зменшуючи її болю та складності пережитого.

Поєднання книжки Дроня й фільму Комарова дає комплексну модель підготовки до діалогу: літературний текст розкриває внутрішню психологію війни; документальний фільм навчає невербальних способів взаємодії; обидва твори демонструють необхідність поваги до меж і права на мовчання; вони створюють у цивільного читача / глядача звичку чути, а не заповнювати розмову власними уявленнями.

Таке поєднання сприяє виробленню нового суспільного етикету комунікації з людьми, що пережили війну: делікатності, емпатії, відсутності тиску та стереотипізації.

Художня документалістика є важливим інструментом підготовки цивільних до етичної комунікації з людьми з досвідом війни. Завдяки поєднанню фактичності та художнього осмислення такі твори формують навички уважного слухання, толерантності до мовчання, поваги до меж співрозмовника. Книга Артура Дроня «Гемінгвей нічого не знає» моделює внутрішні стани й інтонації ветеранів, тоді як фільм Дмитра Комарова «Вихід» демонструє невербальні й поведінкові аспекти коректної комунікації. У підсумку художня документалістика постає як ефективний освітній і соціальний інструмент для суспільства, що переживає війну й готується до масштабної реінтеграції ветеранів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варикаша М.М. Література non-fiction: жанрові модифікації та тенденції розвитку. Національна спілка письменників України. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua>.
2. Документальна література : теоретичні дефініції та жанрові особливості. *Bikinedia*. URL: <https://uk.wikipedia.org>.

3. Дронь А. Гемінгвей нічого не знає. Львів : Видавництво Старого Лева, 2025. 168 с.
4. Дослідження української документалістики про Першу світову війну та сучасні конфлікти. *ResearchGate*. URL: <https://www.researchgate.net>.
5. Комунікація з ветеранами і ветеранками : методичні рекомендації. Київ, 2023.
6. Методичні рекомендації Міністерства у справах ветеранів України щодо спілкування з військовими та ветеранами. Київ, 2023.
7. Люди з досвідом війни : психологічна підтримка та комунікація : посібник. URL: <https://howareu.com>.
8. Матеріали видавництва про книжку А. Дроня «Гемінгвей нічого не знає». Видавництво Старого Лева. URL: <https://starylev.com.ua>.
9. Промоційні матеріали та інтерв'ю про фільм Д. Комарова «Вихід». *Офіційний сайт телеканалу 1+1*. URL: <https://1plus1.ua>.

Оксана СТАСЕНКО

Комунальний заклад Львівської обласної ради
Львівський фаховий коледж декоративно
ужиткового мистецтва ім. І.Труша

ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ПРОФІЛАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ

Актуальність теми. Професійне вигорання фахівців соціальної роботи в умовах тривалих кризових та воєнних подій є одним із ключових викликів сучасної соціальної сфери. Постійна взаємодія з травмою, втратами, людським болем та обмеженими ресурсами призводить до емоційного

виснаження, зниження професійної ефективності та ризику вторинної травматизації.

Теоретичні засади. Людиноцентричний підхід у соціальній роботі ґрунтується на ідеях гуманістичної психології, зокрема працях К. Роджерса, та сучасних концепціях trauma-informed care. У фокусі такого підходу – збереження суб'єктності фахівця, його внутрішніх ресурсів, сенсів та професійної ідентичності.

Психологічні чинники вигорання. Дослідження свідчать, що основними детермінантами вигорання є хронічний стрес, емоційне перенавантаження, нестача підтримки, а також розмиті межі між професійною та особистою роллю.

Психосоціальна підтримка фахівців. Ефективними є інтервенції, спрямовані на розвиток усвідомленості, рефлексії, супервізійної підтримки, груп взаємодопомоги та відновлення балансу між допомогою іншим і турботою про себе.

Висновки. Запровадження людиноцентричних психологічних підходів у практику соціальної роботи сприяє профілактиці вигорання, підвищенню стійкості фахівців та якості надання соціальних послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кокун О.М. Професійне вигорання фахівців допомагаючих професій. Київ, 2021.
2. Лазос Г.П. Психологічна допомога в умовах війни. Київ, 2022.
3. Maslach C., Leiter M. Burnout and engagement. Current Directions in Psychological Science, 2022.
4. Hobfoll S. et al. Trauma-informed care in social services. Journal of Social Work, 2021.
5. World Health Organization. Guidelines on mental health at work. Geneva, 2022.

Світлана ГАНАБА

Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Упродовж тривалого часу у психологічних дослідженнях увага акцентувалася на травмі як факторі, що зумовлює дезадаптацію, ПТСР, депресії та руйнування життєвих стратегій людини. Але наприкінці ХХ століття у психології почали формуватися нові перспективи, пов'язані з розвитком позитивної психології та гуманістичними підходами. Осередням цих підходів є розуміння, що кризи можуть стати каталізатором глибинних змін, навіть якщо вони є болісними та травмівними. Ця ідея перегукується з гуманістичною традицією (К. Роджерс), екзистенціалізмом (В. Франкл), а також клінічними спостереженнями про те, що після тяжких втрат багато людей демонструють зростання зрілості, співчуття, духовного заглиблення.

Прикладом можуть слугувати дослідження професора Колумбійського університету Дж. Бонанно. Цей дослідник упродовж тридцяти років вивчав реакції людей на втрату близького (горювання), природні катастрофи, теракти та війни, хронічні стресові умови, травматичні події різної інтенсивності. На основі великої кількості лонгітюдних досліджень він поставив під сумнів традиційну модель «етапів горя» та поширене уявлення, що травма майже неминуче зумовлює психологічні розлади. Дослідник стверджував, що нормальна реакція на травму часто включає як біль, так і здатність функціонувати. Людська психіка має природний потенціал відновлення, який не потребує форсованого «проживання стадій»[5]. Його наукові ідеї лягли в основу концепції посттравматичного зростання. Її уперше системно описали американські психологи Річард Тедескі та

Лоуренс Калгун у середині 90-х років XX століття. Дослідники акцентували увагу, що пережита травма може стати ресурсом розвитку за умови, що людина переосмислить досвід та знайде у ньому нові смисли. Основними ідеями їх концепції є: посттравматичне зростання – не просто повернення до «норми» (позитивні зміни, які виникають у результаті подолання важких обставин); зростання не заперечує страждання (травма може поєднуватися з болем, але водночас відкривати нові горизонти); глибокий стрес руйнує попередню систему уявлень про світ (змушує людину ставати зрілішою). Вони підкреслювали важливість смислотворення як побудови нового розуміння себе та світу [6]. Засновник логотерапії В. Франкл доводив, що людина може витримати будь-які страждання та невдачі, якщо знайде у них сенс. Спрямованість на цінності та мету робить невдачу не кінцем, а частиною життєвого шляху [4]. Корелюються з цими поглядами ідеї концепції життєстійкості, зокрема дослідників С. Мадді, К. Рейвіх, а також українського дослідника А. Ткаченка.

Концепція життєстійкості «hardiness» (витривалість, стійкість характеру), розроблена С. Мадді у співпраці з Сузанною Кобасою у 80-х роках минулого століття пояснює життєстійкість як активний психологічний ресурс, який змінює реакцію людини на стрес. Дослідники виокремили компоненти життєстійкості: залученість (людина вірить, що життя має сенс, а труднощі – частина процесу); контроль (переконавання людини, що її особисті дії можуть вплинути на результат); виклик (невдача – це досвід, який розширює горизонти). Здатність перетворювати невдачі та труднощі на шанс, вирізняє життєздатних людей від тих, хто швидко виснажується [1]. Дослідники вважали, що життєстійкість можна тренувати: людина вчиться переосмислювати труднощі, знаходити у них сенс та відповідати дією.

Американські дослідники та співавтори програми життєстійкості для армії США К. Рейвіх та А. Шатте

розглядають життестійкість як комплекс навичок, що дозволяє ефективно реагувати на стресові події. Згідно їх теорії, будь-хто може навчитися більш стійким реакціям. Це можливо з огляду на те, що навички життестійкості базуються на: когнітивних стратегіях; поведінкових навичках; соціальних компетентностях; навичках регуляції емоцій. Ці складові життестійкості можуть розвиватися через коучингові програми, тренінги, психотерапію та щоденну практику. Ключовими навичками життестійкості, на її думку, є емоційна регуляція, імпульсивний контроль, почуття оптимізму, розвиток емпатії та оптимізму, уміння аналізувати причини, постановка та досягнення цілей [2].

Український дослідник А. Ткаченко досліджує життестійкість та можливість посттравматичного зростання у контексті сучасних викликів воєнного часу та соціальних негараздів. На його думку, життестійкість є не внутрішньою рисою, а результатом взаємодії людини з середовищем. Вона формується в родині чи іншій соціальній спільноті. Травматичний досвід може мати як руйнівний, так і потенціал зростання. Одним із основних механізмів є психологічна гнучкість, спроможність змінювати стратегію поведінки залежно від обставин [3]. Попри відмінності у теоретичних підходах об'єднавчою позицією є розуміння життестійкості як процесу, що формується через досвід, рефлексію та підтримку оточення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мадді С. Життестійкість: концепція, дослідження та застосування. Київ: Академвидав, 2021. 344 с.
2. Рейвіх К., Шатте А. Життестійкість. Як виростити у собі силу духу /пер з англ. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2019. 368с.
3. Ткаченко А.М. Психологічна резильєнтність військовослужбовців: чинники та механізми. Актуальні проблеми психології. 2021. Е.7. С. 98–105.

4. Франкл В. Основи логотерапії; пер з нім. Львів: Свічадо, 2018. 224 с.
5. Bonanno G.A. The End of Trauma: How the New Science of Resilience is Changing How We Think About PTSD. New York. Basic Books, 2021. 256 p.
6. Tedeschi R.G., Calhoun L.G. Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Inquiry*. 2004. Vol. 15 (1). P. 1–18.

Сніжана СИДОРЕНКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Науковий керівник: к. псих.н., доцент **ВІНТЮК Ю.В.**

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ НАСЕЛЕННЯ ДО ДІЙ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ ТА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Психологічна підготовка населення до дій у кризових ситуаціях є одним із ключових чинників, що визначають здатність людини адекватно реагувати на небезпеку, зберігати контроль над власною поведінкою та приймати раціональні рішення. Основою такої готовності є мобілізація психофізіологічних ресурсів, що дозволяє діяти швидко, впевнено й з максимальною ефективністю в умовах загрози. Психологічна готовність формується завчасно і складається з трьох важливих складових: наявності базових знань про можливі екстремальні події, відпрацьованих навичок поведінки в конкретних обставинах та емоційно-вольової рішучості діяти, а не піддаватись деструктивним реакціям страху. Особливості психологічної підготовки населення до дій у кризових ситуацій є важливим завданням працівників соціальної сфери, психологів зокрема, а тому заслуговують окремого розгляду.

Метою роботи є розкриття особливостей психологічної підготовки населення до дій у кризових ситуаціях і пошук способів її забезпечення.

Згідно з сучасними науковими уявленнями, надзвичайною ситуацією є та, що далека від звичних умов повсякденності, а тому пересічна людина не має навичок доцільних способів поведінки у ній, відтак для неї вона стає екстремальною та спричинює неоптимальні психічні стани. Потрапивши у таку ситуацію, людина відчуває дискомфорт, а тому намагається повернутися до звичних, комфортних умов перебування. Проте, оскільки умови далекі від звичних, вона зустрічає при цьому значні труднощі; а тому необхідна відповідна підготовка, або ж допомога тих, хто має навички діяльності у нетипових ситуаціях [1, с. 12].

Як свідчать наявні дослідження, у кризовій ситуації на психіку людини найсильніше впливають раптовість події, дефіцит інформації та необхідність швидкої адаптації. Відомо також, що першою природною реакцією стає страх – базовий інстинкт самозбереження. У помірних межах він мобілізує людину, однак у деяких випадках страх досягає такої сили, що затьмарює свідомість, порушує логічне мислення, позбавляє здатності діяти й навіть штовхає людину у напрямку небезпеки. Особливо чутливими до стресу є діти, особи похилого віку та люди зі слабким здоров'ям, тому їх підготовка потребує особливої уваги [2, с. 34].

Варто згадати, що ми вже не перше десятиріччя живемо в умовах тотальної соціально-економічної кризи, які аж ніяк не можна назвати нормальними. Вони характеризуються наявністю низки невротизуючих чинників: економічна і політична нестабільність, низький рівень життя, безробіття, постійна інфляція та ріст цін, відсутність належного соціального захисту, неможливість прожити на зарплату, відсутність впевненості у завтрашньому дні, відсутність роботи, а як наслідок відчуження, розпач, безнадія, страх і т. п. Певний набір стресових чинників наявний практично постійно

і в житті кожної пересічної людини. Однак далеко не всі та не завжди можуть пристосуватися до таких умов, і вже тим більше мало людей можуть почуватися безпечно за таких реалій. Відповідно, чимало людей перебувають у різних пограничних станах між здоров'ям й хворобою, та потребують задіяння додаткових можливостей для пристосування до несприятливих умов.

Поведінка людини в екстремальних умовах може бути адаптивною або дезорганізованою. Адаптивна поведінка характеризується збереженням психічного контролю, спокоєм, готовністю виконувати інструкції та взаємодіяти з іншими. Вона проявляється у людей, які мають знання, підготовленість і чітке уявлення про алгоритм дій. У протилежному випадку виникають патологічні форми поведінки – шок, паніка, дезорієнтація, агресія або «застигання». Найнебезпечніший стан – шокова загальмованість, що проявляється розгубленістю, безініціативністю та нездатністю орієнтуватися в ситуації. Приватним проявом загальмованості є паніка, яка нерідко охоплює групи людей і стає причиною численних жертв навіть без прямої дії небезпечного чинника.

Особливу увагу слід приділяти груповій поведінці населення. Страх у кількох людей одночасно формує групову паніку, яка швидко поширюється за принципом емоційної індукції. Людина в натовпі часто втрачає індивідуальний контроль і копіює поведінку лідера групи, навіть якщо вона небезпечна. Високий рівень психологічної підготовки населення зменшує ризик таких явищ і стабілізує поведінку у великих скупченнях людей. Важливим елементом підготовки є усвідомлене ставлення до власних реакцій на стрес. Люди повинні розуміти, що страх – природна реакція, а не прояв слабкості. Усвідомлення власного стану допомагає керувати емоціями та зменшує ризик панічних реакцій. Психологічна підготовка ґрунтується на знанні можливих змін стану, очікуваних фізіологічних проявів та розумінні, як діяти в кожній ситуації [2, с. 40].

Формування готовності включає навчання стабілізаційним технікам: подолання ступору, рухового збудження або істерики. Важливими є тактильні стимули, масаж біологічно активних точок, регулювання дихання, чіткі вербальні інструкції, упевнена поведінка оточуючих та уникнення негативних слів у стресі. Істеричні реакції потребують спокою та фокусування на безпечному середовищі. Завчасне інформування та пояснення можливих подій, особливо дітям, зменшує тривожність. Інформація повинна бути простою, зрозумілою, адаптованою до віку. Дитині важливо пояснювати, чого очікувати, хто її захистить і які кроки допоможуть залишатися у безпеці. Регулярні розмови підвищують впевненість і почуття підтримки [2, с. 46].

Наступним етапом є розробка та відпрацювання плану дій: чітка програма поведінки, розподіл ролей у родині, безпечні місця, контакти екстрених служб, варіанти евакуації. Практичне відпрацювання знижує ризик дезорганізованої поведінки та формує автоматичні реакції навіть під сильним стресом. До кризових ситуацій повсякденного життя, які потребують психологічного втручання, належать соціально-економічна нестабільність, втрата роботи, конфлікти на роботі та в сім'ї, дорожньо-транспортні пригоди, захворювання, насильство, переживання втрат, різкі зміни життєвих умов, несприятливі погодні явища, інформаційний тиск та епідемічні загрози. За відсутності підготовки такі ситуації можуть призводити до паніки, дезадаптації та неадекватних поведінкових реакцій.

У разі надзвичайної ситуації важливо надавати психологічну допомогу на місці: інформаційна психотерапія, голосові повідомлення про хід рятувальних робіт, підтримка спокою та економія сил. Профілактика нервово-психічних порушень включає відпочинок, емоційну підтримку, структуровану діяльність, організоване управління масами людей та спокійне керівництво [3, с. 340].

Психологічна підготовка населення включає також профілактику нервово-психічних порушень. Після події в людини можуть виникати гострий емоційний шок, реакції розгубленості, апатія, фізична слабкість, труднощі з концентрацією уваги. Організація підтримки в цей період допомагає знизити ризик відстрочених психічних розладів. Важливо забезпечити людині можливість відпочинку, емоційного реагування, прийняття підтримки від близьких та фахівців. Ділова зайнятість, чіткі доручення та структурованість діяльності допомагають уникнути поглиблення страху й повернути людину до активного функціонування. Окрему роль у профілактиці паніки відіграє чітке інструктажне управління масами людей. У критичних ситуаціях люди схильні підкорятися сильному, усвідомленому керівництву. Публічні інструкції, гучномовне оповіщення, організовані дії рятувальників, відсутність хаосу та емоційних вигуків підтримують необхідний порядок і перешкоджають поширенню панічних настроїв. Керівники, працівники небезпечних виробництв, фахівці з безпеки повинні вміти швидко оцінювати ситуацію, давати чіткі вказівки, демонструвати спокій та рішучість.

Для покращення психологічного забезпечення населення доцільно впроваджувати системні тренінги та практичні відпрацювання алгоритмів дій у кризових ситуаціях, приділяти увагу розвитку емоційної стійкості та усвідомленому ставленню до страху. Важливим є регулярне інформування громадян про можливі небезпеки, адаптоване до різних вікових груп, а також підготовка фахівців, здатних надавати оперативну психологічну допомогу на місці події. Такий підхід зменшує ризик паніки та неадекватних реакцій, підвищує здатність населення діяти організовано та зберігати психічну рівновагу у кризових умовах.

Висновок. Таким чином, психологічна підготовка населення до дій у кризових ситуаціях – це комплексний процес, що охоплює знання, тренування, емоційно-вольову

стійкість, усвідомлене ставлення до страху, розвиток навичок самодопомоги та взаємодопомоги, організованість і здатність діяти в умовах загрози. Чим більше людина знає про власні реакції, чим краще підготовлений її план дій, чим частіше вона тренується, тим менша ймовірність паніки, дезорієнтації чи нерациональної поведінки. Сформована психологічна готовність дозволяє зберігати ясність мислення, підтримувати інших, уникати небезпечних помилок і значно підвищує шанси на подолання екстремальних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінтюк Ю.В. Найпоширеніші надзвичайні ситуації у повсякденності і типові способи реагування населення на них. Особистість в екстремальних умовах: Матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції. (21 травня 2021 р., м. Львів). Львів, 2021. С. 12–16.
2. Готовність до надзвичайної ситуації: виміри конструктивності : практичний посібник / В.М. Духневич, Н.О. Довгань, С.А. Поліщук, З.Ф. Сіверс, О.Г. Цукур ; за заг. ред. В.М. Духневича ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2023. 395 с.
3. Децюк Т., Надточій О., Галкіна К. Психологічна діагностика і допомога в кризових масових ситуаціях: нові виклики публічного простору. 2025, № 1, С. 335–350.

Валентин ЛИТВИНЧУК, Володимир КОБЕЛЬКОВ

Національна академія внутрішніх справ

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ: ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Актуальність теми. У сучасному світі, що характеризується високою динамічністю та непередбачуваністю, проблема виживання й адаптації особистості в кризових ситуаціях набуває критичного значення. Соціально-політичні потрясіння, збройні конфлікти, техногенні катастрофи та особистісні трагедії ставлять людину перед викликами, які часто перевищують її внутрішні ресурси для їх подолання. Психосоціальна підтримка в таких умовах перестає бути просто допоміжним інструментом – вона стає фундаментом для збереження ментального здоров'я та відновлення цілісності суспільства. Особливої важливості набуває дана тема в процесі підготовки майбутніх соціальних працівників для їхньої подальшої професійної діяльності у сучасних умовах.

Мета доповіді полягає у комплексному аналізі психосоціальної підтримки з врахуванням основних складників: теорії, методики та практичних підходів.

Криза – це не лише деструктивний процес, а й точка екзистенційного вибору. Те, як особистість пройде крізь цей досвід, залежить від своєчасності та якості фахового втручання. Дана тема не роз перебувала в центрі розгляду вітчизняних науковців [1–6] та ін.

Складність розгляду даної теми полягає в тому, що психосоціальну підтримку особистості в кризових умовах можна розглядати з позицій різних наукових підходів [2]. Тому розглянемо, стисло, лише деякі з них, які найчастіше використовуються в сучасних умовах.

1. Когнітивно-біхевіоральний підхід. Це один із найпрактичніших підходів у кризовому консультуванні.

Основна ідея полягає в тому, що реакція людини на кризу залежить не від самої події, а від того, як людина її інтерпретує. Ключові поняття підходу: когнітивні викривлення, автоматичні думки, копінг-стратегії. Суть підтримки з позицій даного підходу: зміна деструктивних переконань на адаптивні та навчання конкретним навичкам саморегуляції.

2. Гуманістичний та екзистенційний підходи.

Зосереджуються на особистісному сенсі пережитого; криза розглядається як втрата звичних життєвих орієнтирів. Ключові поняття: пошук сенсу (В. Франкл), самоактуалізація, прийняття. Суть підтримки: створення умов для «проживання» досвіду, емпатійне слухання та допомога у віднайденні нових життєвих сенсів після травми.

3. Концепція резильєнтності (психологічної стійкості).

Сьогодні це домінантний підхід у соціальній психології. Резильєнтність – це здатність особистості відновлюватися після стресових подій та навіть ставати сильнішою. Ключові складники: позитивне самосприйняття, здатність планувати, комунікативні навички та контроль над імпульсами.

4. Екосистемна теорія. Цей підхід стверджує, що особистість неможливо розглядати окремо від її середовища (сім'ї, громади, держави). Ключова ідея: криза особистості часто є наслідком порушення зв'язків у системі. Суть підтримки: відновлення соціальних мереж та залучення громади до підтримки індивіда. Психосоціальна підтримка тут – це не лише терапія, а й соціальна інтеграція.

5. Теорія травми та ПТСР. Розглядає кризову подію як таку, що руйнує базові ілюзії людини про безпеку світу. Застосовується модель «Базових переконань» (Р. Янофф-Булман): травма руйнує віру в те, що світ справедливий, а я – цінний. Суть підтримки: поступова реконструкція почуття безпеки та інтеграція травматичного досвіду в історію життя.

Вибір того чи іншого теоретичного підходу залежить від наявності певних чинників, які зумовлюють їхнє використання: кваліфікація фахівців, рівня освоєння ними певних підходів в

процесі фахової підготовки та професійної адаптації, наявної ситуації, психологічних особливостей клієнта тощо.

Методика психосоціальної підтримки – це не просто набір порад чи рекомендацій, а чітка ієрархія дій, спрямованих на стабілізацію стану людини. Вона базується на принципі «не нашкодь» і поступовому переході від задоволення базових потреб до глибокої психологічної роботи [3]. Таких методик існує також чимало, тому далі коротко розглянемо деякі з них, яка мають перспективу для застосування за наявних реалій.

1. Багаторівнева модель підтримки. Згідно з міжнародними стандартами (IASC), методика будується як піраміда, де кожен наступний рівень призначений для вужчої групи людей із серйознішими проблемами:

1. Надання базових послуг та безпека: харчування, прихисток, інформація про безпеку. Без цього психологічна допомога неефективна.

2. Підтримка сім'ї та громади: відновлення соціальних зв'язків, створення груп самопомогі.

3. Надання сфокусованої (неспеціалізованої) підтримки (індивідуальні консультації, психоедукація).

4. Спеціалізовані послуги: робота психотерапевтів і психіатрів із травмами (ПТСР, депресія).

2. Алгоритм першої психологічної допомоги. Це основна методика, яку повинен знати кожен фахівець. Вона не є професійною терапією, але допомагає стабілізувати людину в моменті. Вона складається з трьох ключових кроків:

Крок 1: ДИВИТИСЯ.

- перевірити безпеку ситуації;
- визначити осіб з очевидними критичними потребами (поранення, шоківий стан);
- звернути увагу на тих, хто перебуває у стані паніки або замкненості.

Крок 2: СЛУХАТИ.

- Встановити контакт;
- Запитати про потреби та занепокоєння;

- Активне слухання: дозволити людині говорити, якщо вона хоче, але не варто змушувати переповідати деталі травми.
- Допоможіть заспокоїтися (дихальні вправи, техніка «заземлення»).

Крок 3: ПОВ'ЯЗУВАТИ.

- Надайте інформацію про доступні послуги.
- Допоможіть зв'язатися з рідними.
- Скеруйте до відповідних служб (медичних, юридичних).

Далі розглянемо базові підходи до надання практичної психосоціальної підтримки.

Практичні техніки саморегуляції. Для негайної допомоги в методику включають вправи, що повертають людину в стан «тут і зараз» [3]:

Дихання за квадратом: Вдих (4 сек) – Пауза (4 сек) – Видих (4 сек) – Пауза (4 сек). Це знижує рівень кортизолу; може застосовуватися на початковому етапі надання психосоціальної підтримки.

Метод «5-4-3-2-1»: Попросіть людину назвати:

- 5 предметів, які вона бачить;
- 4 звуки, які вона чує;
- 3 речі, які вона може відчутти на дотик;
- 2 запахи, які вона відчуває;
- 1 річ, яку можна спробувати на смак.

Психоедукація як метод. Надзвичайно важливою методикою є нормалізація реакцій. Фахівець пояснює людині: «Те, що ви відчуваєте (страх, безсоння, гнів), – це нормальна реакція на ненормальні обставини». Це знімає додаткову тривогу з приводу власного психічного стану.

Висновки. Завершуючи розгляд теми психосоціальної підтримки особистості в кризових ситуаціях, можна зробити наступні узагальнення:

1. Аналіз наукових підходів засвідчив, що криза є складним феноменом, який потребує інтегративного бачення. Якщо когнітивно-біхевіоральний підхід надає інструменти для

швидкої стабілізації через корекцію думок, то екзистенційний та екосистемний підходи дозволяють глибше опрацювати сенси та відновити соціальне функціонування людини. Вибір конкретної теорії залежить від специфіки ситуації та індивідуальних особливостей клієнта, що вимагає від фахівця високої теоретичної гнучкості.

2. Методика психосоціальної підтримки, побудована на багаторівневій моделі IASC, чітко вказує на те, що психологічна допомога не може бути відірвана від базових потреб безпеки. Тільки після забезпечення фізичного виживання та соціальної підтримки громади можливе ефективне спеціалізоване втручання. Це визначає стратегічну роль соціального працівника як координатора, що пов'язує людину з необхідними ресурсами.

3. Практичні алгоритми, такі як перша психологічна допомога та техніки саморегуляції (дихальні вправи, методи «заземлення»), доводять свою життєздатність у польових умовах. Вони дозволяють запобігти розвитку глибинних травм та ПТСР ще на етапі гострої реакції на стрес. Психоедукація, своєю чергою, виступає потужним інструментом дестигматизації, повертаючи людині відчуття контролю через розуміння нормальності своїх реакцій.

4. Для майбутніх соціальних працівників оволодіння цими знаннями є не просто частиною навчання, а професійною необхідністю. В умовах сучасних викликів фахівець має бути готовим діяти в зоні високої невизначеності, поєднуючи роль психолога, радника та організатора допомоги.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що якісна психосоціальна підтримка є мостом між деструктивним впливом кризи та посттравматичним зростанням. Своєчасне та фахове втручання дозволяє особистості не лише зберегти ментальне здоров'я, а й вийти з випробувань із новим рівнем резильєнтності, що є запорукою стійкості всього суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданов С., Залеська О. Психосоціальна підтримка в кризовій ситуації: методичний посібник для педагогів. К.: Пульсари, 2018. 76 с.
2. Вольна Л. Теоретичні основи та стратегії психосоціальної допомоги у ситуації кризи. URL: <https://www.annadomina.com/biblioteka/psixosocialna-dopomoga/teoretichni-osnovi-situaci%D1%97-krizi/>.
3. Кузьмін Є. Як підтримати людину в кризовій ситуації: техніки першої психологічної допомоги для волонтерів. URL: <https://volunteer.country/library/iak-pidtrimati-liudinu-v-krizovii-situaciyi-texniki-persoyi-psixologicnoyi-dopomogi-dlia-volonteriv>
4. Психосоціальна підтримка підлітків, що пережили страхоття війни. Методичний посібник. К.: Центр реадаптації та реабілітації «ЯРМІЗ», 2022. 54 с.
5. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : навч. метод. посіб. К.: НаУКМА, 2017. 92 с.
6. Методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти з дисципліни «Психологічна допомога особистості в кризових станах» спеціальності 053 «Психологія» / Массанов А. В. Одеса. Університет Ушинського. 2023. 23 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Kryvachuk Liudmyla**. Dr hab., prof. UKEN, Katedra Polityki i Badań Społecznych, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.
2. **Азаркіна Олена Володимирівна**, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Національного університету «Одеська політехніка».
3. **Амурова Яна Володимирівна**, доктор філософії, доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах навчально-наукового інституту оперативного рятувальних сил Національного університету цивільного захисту України.
4. **Андросюк В'ячеслав Георгійович**, кандидат психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного забезпечення навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ.
5. **Бабенко Марія Тарасівна**, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, член наукового товариства студентів і аспірантів факультету комп'ютерно-інформаційних технологій Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
6. **Бабух Наталія Петрівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4-го курсу групи СР-413 факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

7. **Бартиш Назар Володимирович**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» Львівського національного університету імені Івана Франка.
8. **Бахов Іван Степанович**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
9. **Бахур Марія Іванівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Львівського національного університету імені Івана Франка.
10. **Береза Юлія Василівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, курсантка навчального взводу 401/22КР-(П)-Б факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Донецького державного університету внутрішніх справ.
11. **Бігун Марія Богданівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 2-го курсу групи Екс-21с економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.
12. **Білецький Остап Петрович**, старший викладач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
13. **Боднар Анастасія Володимирівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3-го курсу групи ПСе-32с факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

14. **Бондаренко Вікторія Анатоліївна**, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри мовної підготовки Львівського державного університету внутрішніх справ, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
15. **Боснюк Валерій Федорович**, кандидат психологічних наук, доцент, заступник начальника кафедри психології діяльності в особливих умовах Національного університету цивільного захисту України.
16. **Буданова Маріанна Олександрівна**, доктор філософії, доцент кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ,
17. **Буц Кіра Денисівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, курсантка Національної академії внутрішніх справ,
18. **Васянович Григорій Петрович**, доктор педагогічних наук, професор, почесний академік НАПН України, професор кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
19. **Верейці Ольга Володимирівна**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ.
20. **Виговська Олександра Володимирівна**, здобувачка вищої освіти ??-го курсу ???групи Львівського національного університету імені Івана Франка.
21. **Височин Оксана Анатоліївна**, практичний психолог відокремленого структурного підрозділу Полтавський фаховий коледж нафти і газу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

22. **Вінтюк Юрій Володимирович**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
23. **Власенко Софія Борисівна**, кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ.
24. **Возна Любов Богданівна**, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціального забезпечення та управління персоналом економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.
25. **Вольська Ольга**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4-го курсу спеціальності «053 Психологія» Закладу вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая».
26. **Воробйова Ольга Володимирівна**, доктор філософії, старший викладач кафедри юридичної психології навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ.
27. **Галимська Інна Іванівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки Донецького державного університету внутрішніх справ.
28. **Галич Марина Юрійвна**, доктор філософії, доцент, доцент кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ.

29. **Галімський Володимир Олександрович**, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки Донецького державного університету внутрішніх справ.
30. **Гальченко Вікторія Миколаївна**, доктор психологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з питань управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ.
31. **Ганаба Світлана Олександрівна** доктор філософських наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
32. **Гарасим'юк Олександр Іванович**, кандидат технічних наук, доцент кафедри національної безпеки Інституту безпеки Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
33. **Гарбузова Євгенія Олександрівна**, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ.
34. **Глинка Софія Іванівна**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 2-го курсу групи ЕКС-21с економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.
35. **Гнідець Оксана Іванівна**, майор поліції, старший інспектор з особливих доручень сектору організації соціальної роботи управління кадрового забезпечення Головного управління Національної поліції у Львівській області.

36. **Гонтар Зоряна Григорівна**, кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
37. **Гордієнко Михайло Григорович**, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Яготинського інституту Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
38. **Грицанюк Віта Василівна**, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
39. **Данилюк Марія Іванівна**, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, голова наукового товариства студентів і аспірантів, факультету германські мови та літератури (переклад включно) Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
40. **Дорохін Андрій Олександрович**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.
41. **Жіляєв Артем Михайлович**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету.
42. **Жогло Володимир Миколайович**, старший викладач кафедри пожежно-рятувальної та фізичної підготовки навчально-наукового інституту оперативно-рятувальних сил Національного університету цивільного захисту України.

43. **Жогло Ольга Володимирівна**, викладач кафедри психології діяльності в особливих умовах навчально-наукового інституту оперативно-рятувальних сил Національного університету цивільного захисту України.
44. **Жук Тетяна Василівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, курсантка 4-го курсу групи ПСе-41к факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
45. **Зіміч Вікторія Миколаївна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4-го курсу групи СР-41с факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
46. **Зінченко Поліна Владиславівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 053 «Психологія», курсантка 201 навчальної групи навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ.
47. **Змійовська Ірина Іванівна**, кафедра соціального забезпечення та управління персоналом економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.
48. **Зубрицький Ігор Ярославович**, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
49. **Іванів Анна Андріївна**, викладач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

50. **Кадикало Оксана Ігорівна**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри соціального забезпечення та управління персоналом економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.
51. **Кердивар Валентин Віталійович**, PhD, начальник навчально-наукової лабораторії екстремальної та кризової психології навчально-наукового інституту управління та безпеки населення Національного університету цивільного захисту України.
52. **Кінаш Орест Михайлович**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня кафедри соціології та соціальної роботи інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка».
53. **Клебан Розамарія Андріївна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3-го курсу групи СР-31з факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
54. **Кобельков Володимир Олегович**, здобувач вищої освіти за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» 1-ПУА курсу, групи 2 Національної академії внутрішніх справ.
55. **Кобко Євген Васильович**, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ.
56. **Коваль Ігор Святославович**, доктор педагогічних наук, начальник факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

-
57. **Ковба Дарія Дмитрівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4-го курсу групи СР-41с факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
58. **Коврегінна Поліна Олегівна**, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 5-го курсу групи ЗЕКП-21 навчально-наукового інституту оперативно-рятувальних сил Національного університету цивільного захисту України.
59. **Комаринська Зоряна Михайлівна**, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціального забезпечення та управління персоналом економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.
60. **Комарницька Наталія Северинівна**, заступник директора з навчально-виховної роботи, викладач української мови і літератури Вищого професійного училища № 29 м. Львова.
61. **Копельчак Михайло Павлович**, кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, директор Львівського навчально-наукового центру професійної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.
62. **Косован Оксана Валентинівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4 курсу факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету.
63. **Костишин Емілія Іванівна**, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

64. **Костючков Сергій Карпович**, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та соціальної роботи Херсонського державного університету.
65. **Котькова Тетяна Миколаївна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня факультету графічного дизайну Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
66. **Красій Богдан Романович**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3 курсу групи СР-31, спеціальності «Соціальна робота та консультування» педагогічного факультету Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.
67. **Крачковський Максим Андрійович**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 1-го курсу групи ПБ-14с навчально-наукового інституту пожежної та техногенної безпеки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
68. **Кривко Олена Вікторівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, курсантка 2-го курсу навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ.
69. **Кривошликов Сергій Федорович**, кандидат технічних наук, доцент кафедри національної безпеки інституту безпеки Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
70. **Кульчицька Марина Орестівна**, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

-
71. **Кухар Наталія Володимирівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3-го курсу групи ПС-33с факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
 72. **Лаврецький Роман Вікторович**, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
 73. **Лещук Антоніна Валентинівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, курсантка 4-го курсу групи ПСе-41к спеціальності 053 «Психологія» факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
 74. **Лико Єва Василівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4-го курсу групи АП-43с факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
 75. **Лис Володимир Володимирович**, доктор філософії з публічного управління, начальник служби у справах дітей Львівської обласної державної адміністрації.
 76. **Литвин Олександр Вікторович**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня кафедри соціології та соціальної роботи інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка».
 77. **Литвинчук Валентин Володимирович**, здобувач вищої освіти за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» 1-ПУА курсу, групи 2 Національної академії внутрішніх справ.

78. **Ліненко Світлана Олегівна**, здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня інституту безпеки Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
79. **Ліпницька Наталія Володимирівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 053 «Психологія», курсантка 4 курсу навчальної групи 401ПС навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ.
80. **Лобасюк Вадим Михайлович**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 053 «Психологія», курсант 201 навчальної групи навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ.
81. **Лобода Вікторія Віталіївна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка.
82. **Логвиненко Вікторія Михайлівна**, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
83. **Лозинська Світлана Олексіївна**, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри фундаментальних та соціальних наук комунального закладу вищої освіти Львівської обласної ради «Львівська медична академія імені Андрея Крупинського».

-
84. **Лозинський Андрій Федорович**, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
 85. **Лучка Іван Романович**, асистент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти факультету педагогіки та психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.
 86. **Мазур Анна Олександрівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, курсантка навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ.
 87. **Максютинський Олег Петрович**, майор служби цивільного захисту, начальник відділу соціально-гуманітарної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
 88. **Мельник Оксана Володимирівна**, доцент кафедри соціального забезпечення та управління персоналом економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка
 89. **Мещан Ігор Вікторович**, кандидат соціологічних наук, доцент, директор департаменту соціального захисту населення Київської обласної військової адміністрації.
 90. **Михальчук Віталіна Володимирівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 053 «Психологія», курсантка 401 навчальної групи навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ.

91. **Мозуль Ірина Вікторівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, вчитель англійської мови (вищої категорії) Сопицької філії комунального закладу Есманьської селищної ради «Есманьська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів» Шосткинського району Сумської області.
92. **Момот Марина Анатоліївна**, старший викладач кафедри психологія діяльності в особливих умовах навчально-наукового інституту оперативно-рятувальних сил Національного університету цивільного захисту України.
93. **Морозов Сергій Миколайович**, кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник науково-організаційного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.
94. **Нагірняк Михайло Ярославович**, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
95. **Немчук Микола Юрійович**, заступник начальника Управління у справах соціальних закладів, установ та надання соціальних послуг – начальник відділу соціальних послуг, організації оздоровлення та співпраці з громадськими середовищами Департаменту соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації.

-
96. **Обіход Михайло Михайлович**, кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри соціології та соціальної роботи інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка».
 97. **Озеров Микола Ігорович**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня 1 року навчання спеціальності І10 Соціальна робота та консультування для здобуття ступеня доктора філософії PhD кафедри філософії, соціології та соціальної роботи факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету.
 98. **Олексин Ксенія Андріївна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4-го курсу групи СР-41с факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
 99. **Петьорін Андрій Дмитрович**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 курсу навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
 100. **Пилипенко Лілія Віталіївна**, доктор філософії, старший викладач кафедри практичної психології та педагогіки факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
 101. **Полотнянко Оксана Іванівна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри адміністративного, фінансового та банківського права навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».

102. **Попчук Марія Олександрівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, курсантка 4-го курсу групи ЦБ-41к навчально-наукового інституту цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
103. **Посохова Анжела Вікторівна**, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри мовної підготовки Львівського державного університету внутрішніх справ, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
104. **Прийма Юлія Володимирівна**, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1-го курсу факультету педагогічної освіти Львівського національного університету ім. Івана Франка.
105. **Решетченко Дар'я Олександрівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 053 «Психологія», курсантка 201 навчальної групи навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ.
106. **Ровний Віктор Васильович**, кандидат юридичних наук, заступник директора-декан інституту безпеки, доцент кафедри національної безпеки Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
107. **Руденко Поліна Олексіївна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 053 «Психологія», курсантка 401 навчальної групи навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ.

108. **Садовська Соломія Тарасівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4-го курсу групи ПСе-42с факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
109. **Садолінський Ілля Вікторович**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 1-го курсу групи ПБ-14с навчально-наукового інституту пожежної та техногенної безпеки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
110. **Сатиров Артур Михайлович**, капітан поліції, викладач кафедри тактичної підготовки навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ.
111. **Сахаров Богдан Петрович**, підполковник служби цивільного захисту, провідний фахівець відділу соціально-гуманітарної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
112. **Семенова Арміне Ваганівна**, здобувач вищої освіти факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу Херсонського національного технічного університету.
113. **Сервецький Іван Васильович**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри національної безпеки інституту безпеки Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
114. **Сидоренко Сніжана Віталіївна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3-го курсу групи ПБ-36с навчально-наукового інституту пожежної та техногенної безпеки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

115. **Сірко Роксолана Іванівна**, доктор психологічних наук, професор, начальник кафедри практичної психології та педагогіки факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
116. **Скарлат Олена Миколаївна**, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, член наукового товариства студентів і аспірантів факультету комп'ютерно-інформаційних технологій Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
117. **Слободяник Володимир Іванович**, кандидат психологічних наук, доцент, начальник інституту післядипломної освіти Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
118. **Сняткова Тетяна Миколаївна**, доктор філософії, доцент кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ.
119. **Ставкова Софія Георгіївна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка», доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
120. **Стасенко Оксана Федорівна**, викладачка комунального закладу Львівської обласної ради Львівський фаховий коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша.
121. **Стельмах Оксана В'ячеславівна**, кандидат психологічних наук, доцент, заступник начальника кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

122. **Стельмах Остап Павлович**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 1-го курсу групи СР-11с факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
123. **Стронська Ілона-Олена Юрївна**, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1-го курсу групи СР-51мз факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
124. **Тарасюк Алла Василівна**, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу Херсонського національного технічного університету.
125. **Терлецька Оксана Михайлівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 2-го курсу групи Екс-21с економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.
126. **Тимків Лідія Степанівна**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
127. **Тимошенко Олександр Олександрович**, кандидат юридичних наук, доцент кафедри інформаційної та фінансової безпеки Інституту безпеки Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
128. **Тимчишин Павло Андрійович**, капрал поліції, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ.

129. **Тимчук Людмила Іванівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та соціальної роботи факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
130. **Ткаченко Олександр Іванович**, викладач кафедри інформаційної та фінансової безпеки інституту безпеки Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
131. **Ткачик Оксана Тарасівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3-го курсу групи ПСе-31с факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
132. **Тодоріко Анатолій Валентинович**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» для здобуття ступеня доктора філософії PhD факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
133. **Толканець Валерія Олександрівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 053 «Психологія», курсантка 201 навчальної групи навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ.
134. **Томащук Тетяна Володимирівна**, старший викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
135. **Топчило Анна Валеріївна**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня Національного університету цивільного захисту України.

136. **Тужанська Дарія Анатоліївна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 053 «Психологія», курсантка 301 навчальної групи навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ.
137. **Турський Олександр Віталійович**, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня інституту безпеки Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
138. **Тюльна Тетяна Миколаївна**, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
139. **Харитонова Наталія Василівна**, старший викладач кафедри психології та соціального забезпечення, керівник Центру соціально-психологічної підтримки та супроводу PsyLab. факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя Державного університету «Житомирська політехніка».
140. **Хізанов Олексій Дмитрович**, капрал поліції, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ.
141. **Хлипавка Галина Григорівна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

142. **Цибран Христина Орестівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3-го курсу групи ПС-31з факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
143. **Цюприк Андрій Ярославович**, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
144. **Чедрик Ольга Віталіївна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, курсантка 4 -го курсу групи ПСе-41к факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
145. **Чечільницька Юлія Дмитрівна** здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, курсантка 3-го курсу групи ПСе-31к Факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
146. **Чичигіна Олександра Юрійвна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 2-го курсу групи Екс-21с економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.
147. **Чорноштан Євгеній Валерійович**, викладач кафедри соціальної роботи Яготинського інституту Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».
148. **Чухрій Інна Володимирівна**, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

149. **Шоповал Леся Іванівна**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Національної академії внутрішніх справ.
150. **Шаргородська Анна Ігорівна**, начальник навчального відділення Вінницького ліцею безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
151. **Швець Тетяна Михайлівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, соціології та соціальної роботи Херсонського державного університету.
152. **Шегинська Наталія Зенонівна**, кандидат економічних наук доцент, в.о. завідувача кафедри соціального забезпечення та управління персоналом економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.
153. **Шморгун Юлія Костянтинівна**, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, курсантка 301 навчальної групи спеціальності 053 «Психологія» навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ.
154. **Шпанчук Роман Анатолійович**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 053 «Психологія», курсант 201 навчальної групи навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ.
155. **Яремко Роман Ярославович**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології та педагогіки факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
156. **Ящур Павло Олександрович**, капрал поліції, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ.

ЗМІСТ

Передмова.....	3
Коваль І. Соціальний супровід у секторі безпеки та оборони України: основні засади та перспективи розвитку.....	6
Мещан І. Інноваційні підходи до соціальної роботи в умовах воєнного стану	11
Гнідець О. Супровід постраждалих внаслідок війни поліцейських та членів їх сімей	18
Kryvachuk L. Міграційна політика сьогодення: соціальна інтеграція вимушених українських мігрантів в країнах ЄС і Великої Британії	21
Лис В. Реформування системи догляду над дітьми: від інституційного догляду до сімейних форм виховання.....	28
Немчук М. Соціальні послуги загальнонаціонального значення.....	33
Васянович Г. Соціальна робота в філософсько-педагогічних рефлексіях Івана Франка та Василя Сухомлинського.....	39
Цюприк А. Наукові та освітні обрії соціальної роботи в Україні	43
Бігун М. Громада як середовище для відновлення: аспекти соціальної інклюзії ветеранів війни	49
Берега Ю. Використання штучного інтелекту для викладання дисципліни спеціальна фізична підготовка.....	52
Возна Л., Мельник О. Держава і бізнес у соціальній сфері: нові моделі партнерства для стійкої та ефективної підтримки громад	54

Мазур А. Психологічна адаптація дітей переселенців постраждалих від збройної агресії росії проти України	58
Комаринська З. Децентралізація та роль територіальних громад у наданні соціальних послуг в умовах воєнного стану	62
Ставкова С. Супервізія як технологія соціальної роботи: огляд зарубіжного та вітчизняного досвіду	67
Тарасюк А., Семенова А. Проблеми та шляхи вдосконалення соціальної політики України	70
Шановал Л. Правове регулювання соціального забезпечення багатодітних і неповних сімей в умовах сучасних викликів.....	75
Виговська О. Соціальна робота з молоддю у поствоєнний період: потреби та напрямки підтримки	81
Жіляєв А. Південно-корейський досвід використання інструментів соціальної політики в умовах військового стану та післявоєнної відбудови	84
Білецький О. Етичні дилеми соціальної роботи та волонтерської діяльності в умовах суспільних трансформацій	90
Бабух Н., Костишин Е. Вплив міжнародних організацій на соціальну інтеграцію та стійкість вразливих груп населення в умовах війни в Україні	93
Обіход М. Розвиток системи прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу в системі державної сімейної політики.....	98
Михальчук В. Психосоціальна підтримка працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану	104
Нагірняк М., Клебан Р. Проблеми та напрями соціального захисту в період війни	108

Зубрицький І. Забезпечення права на соціальну стипендію здобувачів фахової передвищої та вищої освіти, які відмовилися від отримання РНОКПП з релігійних переконань.....	113
Косован О. Особливості надання соціально-адміністративних послуг для вразливих категорій населення на деокупованих територіях Херсонської області	118
Крачковський М. Соціальна політика в умовах війни та глобальної невизначеності: сучасні виклики та інструменти політики.....	122
Кухар Н. Психологічний аналіз кризової ситуації в сім'ї з точки зору психолога за фільмом «У гонитві за щастям»...	126
Литвин О. Технологічний оптимізм як чинник адаптації системи соціального захисту до цифрових трансформацій	129
Олексин К. Вплив соціальної реклами на формування недискримінаційних суспільних установок щодо осіб з інвалідністю в Україні	132
Садолінський І. Social Policy under Conditions of Crisis and War: National Responses and International Practices.....	135
Чичигіна О. Недержавне фінансування як відповідь на сучасні виклики соціальної політики в Україні	139
Шегинська Н., Змійовська І. Менеджмент професійних компетентностей соціальних працівників в умовах постійних соціальних криз: моделі супервізії та мотивації.	143
Гордієнко М. Емоційна стійкість соціального працівника як чинник консолідації українського суспільства.....	146
Ковба Д. Особливості надання соціальних послуг в Хорватії	154

Грицанюк В. Екосоціальний вимір соціальної роботи як відповідь на глобальні виклики	158
Кривошилюков С. Державне управління у сфері цивільного захисту як інструмент соціального захисту населення в умовах криз.....	164
Ліненко С. Механізми державного управління у сфері державної безпеки та розшуку осіб крізь призму соціальної роботи й захисту прав людини.....	168
Гарасим'юк О. Цивільний захист у системі державного управління соціальною сферою: інституційні підходи та практики підтримки населення.....	172
Полотнянко О. Правове регулювання виборчого процесу в аспекті забезпечення соціальних прав і участі громадян..	177
Тимошенко О. Економічна безпека як чинник ефективності соціальної політики та державного управління	181
Ровний В. Освітня політика, як гарант забезпечення соціального захисту населення в умовах криз.....	185
Турський О. Інформаційна безпека фінансових установ як умова захисту соціальних виплат і прав отримувачів соціальної допомоги	190
Ткаченко О. Інформаційна безпека державного управління в системі надання соціальних послуг і захисту вразливих груп.....	194
Сервецький І. Удосконалення єдиної інформаційної системи соціальної сфери в Україні: правові, організаційні та безпекові аспекти.....	199
Андросюк В. Закордонний досвід організації психосоціальної роботи з військовослужбовцями та ветеранами в світлі українських реалій.....	206

Власенко С. Виготовлення ляльки-мотанки як засіб ресоціалізації ветеранів.....	213
Сахаров Б. Соціальний супровід та соціальна інтеграція ветеранів війни у сучасному суспільстві.....	217
Максютинський О. Інституційні зміни, соціальна мобільність та взаємодія громад в умовах післявоєнного відновлення.....	220
Кінаш О. Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади: бар'єри, потреби та моделі підтримки.....	223
Морозов С. Основні характеристики соціальних послуг, що можуть надаватися військовослужбовцям і членам їх сімей у процесі соціального супроводу.....	229
Боднар А., Яремко Р. Соціальний супровід ветеранів війни та демобілізованих військовослужбовців.....	235
Лико Є. Актуальні питання реінтеграції, адаптації, реабілітації ветеранів.....	241
Зіміч В. Соціальний супровід осіб, які постраждали внаслідок війни, як чинник соціальної адаптації в українському суспільстві	244
Зінченко П. Вторинна травматизація соціальних працівників: профілактика вигорання під час роботи з військовими.....	248
Костишин Е. Електронні сервіси як інструмент соціального захисту ветеранів у секторі безпеки та оборони	254
Озеров М. Організаційно-правові засади соціальної роботи з ветеранами війни в Україні: теоретичний аспект..	260
Решетченко Д. Особливості психосоціального супроводу військовослужбовців, які повернулися з полону.....	264

- Тимчишин П.** Сучасні методи тактико-спеціальної підготовки поліцейських для виконання повноважень у прифронтових та деокупованих громадах із урахуванням міжнародного досвіду забезпечення безпеки та роботи з постраждалими особами внаслідок збройної агресії РФ.... 269
- Тужанська Д.** Соціально-психологічний супровід поліцейських-учасників бойових дій після повернення до службової діяльності..... 274
- Харитоновна Н., Черний О.** Посттравматичне зростання серед ветеранів, які зазнали психологічної травми: український контекст, емпіричні дані та прикладні наслідки..... 279
- Шаргородська А.** Соціальна підтримка в освітніх закладах з повним пансіоном як елемент соціального захисту дітей військовослужбовців 285
- Шпанчук Р.** Стресостійкість як ключовий компонент професійної діяльності соціальних працівників в умовах воєнного стану..... 289
- Яшур П.** Деескалація та кризова комунікація у тактико-спеціальній підготовці поліцейських під час взаємодії з ветеранами, внутрішньо переміщеними особами та цивільними, що пережили окупацію..... 295
- Данилюк М.** Роль іноземної (англійської) мови в процесах соціальної інтеграції ветеранів війни..... 299
- Толканець В.** Системна підтримка родин загиблих та поранених військових як умова запобігання їх соціальному відчуженню..... 301
- Логвиненко В.** Формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти спеціальності І10 Соціальна робота та консультування..... 305

Садовська С. Цифрова залежність як символ втечі: досвід майбутніх рятувальників у віртуальних світах під час війни	309
Стронська І.-О. Розвиток критичного мислення майбутніх соціальних працівників в кризових умовах.....	312
Чорноштан Є. Професійна підготовка соціальних працівників в Україні: сучасні тенденції та виклики.....	316
Чедрик О. Психологічна стійкість соціальних працівників в умовах війни.....	320
Дорохін А., Копельчак М. Соціально-професійна адаптація ветеранів у системі ступеневої підготовки педагогів будівельного напрямку в умовах кластера.....	324
Комарницька Н. Лінгводидактичні стратегії формування комунікативної адаптивності та національної свідомості майбутніх кваліфікованих фахівців сфери обслуговування	330
Лаврецький Р. Асертивність у професійній діяльності соціального працівника: теоретичні засади, емпіричні інструменти та практичні аспекти.....	336
Хізанов О. Психосоціальна підтримка та перша психологічна допомога як обов'язковий модуль тактико-спеціальної підготовки поліцейських.....	342
Лучка І. Соціально-емоційна підтримка сім'ї в освітньому процесі початкової школи	346
Ліпницька Н. Емпатія як ключова складова професійної діяльності поліцейських.....	350
Терлецька О. Професійне вигорання соціальних працівників в умовах повномасштабної війни в Україні: чинники, прояви та шляхи профілактики.....	353
Тимчук Л. Партисипативні елементи в структурі професійного стандарту фахівця соціальної роботи.....	358

Тюльна Т. Стресостійкість як фактор соціальної адаптації студентів закладів вищої освіти	365
Бабенко М. Інноваційні методи дизайн-аналітики у розвитку соціальної роботи в умовах сучасних викликів...	371
Скарлат О. Роль соціального працівника у психосоціальній підтримці ветеранів війни.....	373
Котькова Т. Візуальна комунікація як інструмент соціальної адаптації в умовах сучасних викликів.....	376
Бахур М. Соціальні проекти діяльності у сфері соціальної роботи: теоретичні підходи	381
Азаркіна О. Правові засади діяльності практичного психолога у кризових ситуаціях, практичні аспекти надання психосоціальної підтримки.....	384
Іванів А. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним особам в Україні.....	390
Буц К. Особливості професійного вигорання фахівців, які здійснюють кризові інтервенції в умовах дії воєнного стану.....	394
Височин О. Волонтерська підтримка як ресурс спільноти в умовах кризи: психосоціальний вимір.....	399
Гальченко В., Вольська О. Профілактика професійного вигорання працівників в умовах війни.....	403
Сірко Р, Слободяник В. Психосоціальна підтримка особистості, яка втратила здоров'я на війні	407
Кривко О. Теоретичні засади сучасної соціальної роботи: нові парадигми, підходи та концепції розвитку соціальної сфери в умовах суспільних трансформацій.....	410
Топчило А. The impact of injuries on the mental health of rescuers under martial law.....	414
Бартиш Н. Соціально-економічні наслідки тонізації зайнятості для державного пенсійного забезпечення	419

Верейці О. Погляд на роль латинського нотаріату у забезпеченні соціальних прав: зарубіжний досвід та український вимір	422
Глинка С. Психосоціальна підтримка дітей у контексті воєнних втрат: український досвід.....	425
Жогло О., Жогло В. Психологічне забезпечення діяльності рятувальників ДСНС у кризових умовах: психосоціальний підхід.....	429
Жук Т. Особливості психосоціальної підтримки сімей загиблих військовослужбовців: від пролонгованої травми втрати до соціальної інтеграції.....	434
Шморгун Ю. Психологічні особливості емоційного вигорання поліцейських.....	438
Коврегін П. Соціально-демографічні детермінанти агресивності особистості в умовах воєнного стану.....	442
Красій Б. Формування толерантності в цифровій комунікації молоді як засіб профілактики кібербулінгу за умов інформаційної агресивності	447
Лецюк А. Взаємозв'язок стилів мислення зі стресостійкістю у майбутніх рятувальників	452
Лобасюк В. Психосоціальна підтримка підлітків, які зазнали травматичного досвіду війни	457
Цибран Х. Актуальність проблеми сімейних відносин в історико-педагогічних процесах	462
Лозинський А., Лозинська С. Вибірчий процес і способи впливу на нього соціально-політичної реклами	469
Стельмах О. Сутність соціальної роботи: вітчизняний та зарубіжний досвід	476
Мозуль І. Освіта як міждисциплінарний ресурс вирішення соціальних проблем	481

Момот М. Ефективність психосоціальної підтримки особистості під час переживання кризових ситуацій.....	485
Прийма Ю. Психолого-педагогічні засади соціально-психологічної підтримки підлітків із досвідом альтернативного виховання	488
Руденко П. Соціально-психологічна підтримка як засіб формування стресостійкості та емоційного благополуччя працівників поліції	492
Тимчук Л., Тодоріко А. Міждисциплінарний дискурс захисту прав дитини: партнерство місцевого самоврядування та освіти як соціальна відповідь на сучасні виклики	497
Чечільницька Ю. Особливості емоційного вигорання у фахівців соціономічних професій	503
Амурова Я. Особливості групової психокорекції з особами, які пережили психотравмуючі події	508
Гарбузова Є. Психосоціальна підтримка особистості в умовах війни: засади правового регулювання	513
Попчук М. Мотивація до вивчення англійської мови в умовах війни: виклики та шляхи підтримки професійного навчання у ДСНС	518
Тюльна Т., Петьорін А. Віктимологічна характеристика підлітків	523
Коваль І., Ткачик О. Застосування військових операційних психологів в секторі безпеки та оборони у Сполучених Штатах Америки	529
Кульчицька М., Хлипавка Г. Художня документалістика як інструмент підготовки до спілкування з людьми з досвідом війни	533

Стасенко О. Людиноцентричні психологічні підходи в соціальній роботі з профілактики професійного вигорання фахівців	539
Ганаба С. Посттравматичне зростання як ресурс розвитку особистості: теоретичний аспект	541
Сидоренко С. Особливості психологічної підготовки населення до дій у кризових ситуаціях та її забезпечення....	544
Литвинчук В., Кобельков В. Психосоціальна підтримка особистості в кризових ситуаціях: теорія, методика та практичні аспекти	550
Відомості про авторів.....	556

Наукове видання

**Соціальна робота:
становлення, перспективи, розвиток**

Матеріали VI Всеукраїнської
науково-практичної конференції з міжнародною участю

18 грудня 2025 року

Головний редактор:

Михайло Нагірняк

канд. іст. наук, доцент

ЛДУ БЖД
79007, Україна, м. Львів, вул. Клепарівська, 35
тел./факс: (8-032) 233-32-40, 233-24-79
e-mail: mail@ubgd.lviv.ua, ndr@ubgd.i.ua